

ספר

הוצעת והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

עטרת תפארת

על מצות תפילין וחובת הבר מצוה

על שם הכתוב „עטרת תפארת תמגנך“ ועל שם הכתוב „פארך חבוש עלִיךְ“
שאמרו חז"ל אלו תפילין. ולכן מברכים עליהם עוטר ישראל בתפארה.

יכיל בזה **המשנים דרושים נעימים** לדרוש לפני הבר מצוה. באופן שכל
הפטרה מקושרת עם הסדרא של השבת בענין מצות תפילין וחובת הבר מצוה.
ובסוף הספר שאלה ותשובה נחוצה לדעת בענין תפילין של ראש.

זה ספר נחוץ לרבנים ודרשנים

מאתי הצעיר באלופי ישראל מגנע ר' יהודה חסיד ז"ל

יודל ראזענבערג חופ"ק מאנטריאל, קאנאדא

מו"ל הזהר הקדוש בהעתקת לשון הקודש
ובעל מחבר של כמה ספרים מפורסמים.

1931

הרצ"א

הוצאת רעזניק, מעשעל ושותפם

40 רחוב קאנאל, ניו-יורק

ספר

עטרת תפארת

הקדמה

עמ"י עש"י

רבנים דרשנים, אחי ורעי! הא לכם זרע וזרעכם על לבבות

נמטי שעשועים צאן קדשים צעירי בני ישראל. בעת יגיעו

לעונה הבר מצוה ביום השבת אשר יעלה הבר מצוה לחורה ויאמר

ההפטרה. אז דבר בעתו מה טוב שהרב הדרשן ישא מדברותיו

לדרוש בבית הכנסת לפני הבר מצוה מענינא דיומא. באופן לקשר

ההפטרה עם הסדרא של אותה שבת בדרך דרוש נעים. שיהיה

בהתקשרות הזאת שייכות טובה לחובת הבר מצוה וענין מצות תפילין.

ואם ישאל השואל המבקר ומנקר. הלא צעיר הוא זה הנער

הבר מצוה. עורנו כאבו ואמומה אונו משמוע. ולמה לנו להוכיחו

ולרבר על לבו הדרך? תשובתי על זאת. אין להתחיל בהתלטה

נמורה שכל נער בר מצוה אמומה אונו משמוע. כי רבים הם אשר

יהנו אין קשבת לדברי הרב הדרוש טוב לעמו. ואם לא ישאר

בזכרונו הכל. על כל פנים ישאר אצלו מעט. ואין לבטל ולדחות

השימועים מפני האינם שומעים אף אם האחרונים הרבים. כי הלא

כאן נמצא כל המעלות שעל פי הלכה מונעים את הביטול.

ומלבד זה אל תדמו שהדרושים האלה הם רק עבור הבר

מצוה בלבד. הלא תדעו מה דמרגלא בפומא דאינשי. „כתי! אליך

אני נושא תוכחת מלתי. אבא האמת שאל כלתי מגמתי“. וכן הוא

בדרושים האלה שאני מציע לפניכם. אל הבר מצוה יקלען מלתי.

אבא האמת כי אל הגדולים מגמתי. כי כמו שהבר מצוה נצרך

להזהירו על דבר חובתו בקיום התרי"ג מצוות ושיהיה נזהר לקיים

מצות הנחת תפילין כראוי. כן גם הגדולים נצרכים לאזהרות ותוכחות

תאלה. למען לא ישאל הבר מצוה את אביו לאמר. „אבי! עד מתי

אני צריך להיות בר מצוה. ובאזנה זמן אהיה כמוני כמוך להשליך
מעלי העול של חובת הבר מצוה כמו שאתה עשית?" לכן ככל אלה
הדרשות יש חומר רב לזרו ולזהור גם הגדולים להזכירם שעדיין
הם בני בר מצוה. הרב הדרשן ישא מדברותיו אל הבר מצוה הצעיר
וכוונתו שדבר תובחתו גם אזני הגדולים יעיר. להיות מוכיח חכם על
אזן שומעת.

הן גם זאת ידעתי שספרי דרוש לא חסרים לנו בדור האחרון.
הם פרים ורבים למאד עד כי נמצאים ששים בקרש אחד אצל
המסוים. וכל ספר יריע אף יצירת, שעוד לא בא כבשם הזה ריה
ניחות. ומי יתן והיה כל עם ה' נביאים. ואך צרה אחת היא. מי יתן
כסף אם והיה כל עם ה' נביאים. אמנם אחר כל זאת אקוה שלא
יחשב ספר דרוש הזה כמו אצבע ששית וכאוסן עגלה חמישי. יען כי
לא נמצא עוד בספרותנו ספר כזה. הלא הוא משום כמו כלי שימושי
ומלאכותי. אשר לא יוצרך הרב הדורש, שעל פי רוב הוא מרוד
בענינים אחרים, לעיין ולחדד מוחו מדי שבת בשבתו לחדש דבר מה
מענינא דיומא של הבר מצוה. הרי לחם והרי סכין. והרשות ביד
הרב הדורש לאכל כל הלחם או חלק ממנו. ואך שתשבע נפש
השומעים בלחמה של תורה. ולא להרבנות להג בדברים של מה בכך
דרשות מימיות אשר לא יקרא עליהם לצמא לכו למים. כי בדרשות
האלה נמצא בכל דרוש ודרוש איזה חידוש של דברי תורה אשר
יערב לשומעים. ויאמר בשבילם מוכיח חכם על אזן שומעת.
גם זאת אודיע כי המפתח של מאמרי חז"ל בש"ס ומדרשים
המובאים בספרי זה ימצא המעיין בסוף הספר.

המחבר

א

שבת בראשית

מה לדרוש לפני הבר מצוה

על שפיכת דמים. לאמר - על גלוי עריות. מכל עץ הגן אכל תאכל - נצטוו על הגזל. ע"כ. הרי שאדם הראשון נעשה בר מצוה בו ביום שנברא. וא"כ ימל כן כהן הבן לשואל. מדוע לאדם הראשון ה' די לבר מצוה שלו עול של קיום ז' מצוות. ועל זה בן נער וצעיר הוטל עליו עול של קיום תרי"ג מצוות:

האמנם שאין לשואל מדוע דוקא נבחרו אותן ה' מצות להנתן לאדה"ר. כי זה דבר המובן שאותן ז' המצוות הן יסוד היהדות. עיקרי האמונה. וחיוזוק לקיום העולם. כי שמירת שבת שקולה ככל התורה כולה. כידוע מכמה מאמרי חז"ל בש"ס ומדרשים שהשבת הוא עדות על חידוש העולם ומלשי בראשית. וזהו טעם השם שנקרא זה השבת בשם שבת בראשית. כיון שהוא מעיד על מעשה בראשית קריאת - הסדרא של זה השבת. והג' מצוות שנצטווה על עבודה זרה. על ברכת השם ועל הדיינים. הלא הן יסוד ג' עיקרי האמונה שנכללו בהן כל הי"ג אני מאמין שייסד הרמב"ם ז"ל. כידוע. ונקראים בשביל זה ג' עיקרים הכלליים.

אתה הבר מצוה. הן היום נתעלית ממדרגת קטן למדרגת איש. לבעבור שתקבל עליך עול התורה לשמור ולקיים. התרי"ג מצוות שהן רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מל"ת. לכן שים לבך לזה שאמרת היום הפהטרה של שבת בראשית מהנביא ישעיהו וסיימת עם הפסוק ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. וצריך להבין מה זאת למען צדקו שמשמעותו היא למען שהקב"ה יהי צדיק. הלא התורה ניתנה לנו למען שאנחנו נהיה צדיקים:

כדי להבין ענין זה הפסוק וגם להבין איך שהפטרה זו יש לה שייכות והתקשרות עם הסדרא בענין חובת הבר מצוה נקדים מן הסדרא. שנאמר ויקח ה"א את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה. ויצו ה"א על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל וגו'. ודרשו חז"ל עה"פ ויניחהו בג"ע רמז שנתן לו מצות שבת. ככתוב וינח ביום השביעי. עוד דרשו חז"ל עה"פ ויצו ה"א על האדם וגו'. רמז על עוד שש מצוות. ויצו - על עבודה זרה. ה' - על ברכת השם. אלהים - על הדיינים. על האדם -

אל האדם. יום אחד. בנימטריא י"ג.
כשנעשה אדם בן י"ג שנה. מכאן רמו
לבר מצוה כשנעשה אדם בן י"ג שנה.
עכ"ל המדרש (כמו שמובא בספר ארץ
חמדה בדירושי הגאון אור חדש ז"ל).
וצריך להבין כונת המדרש ציוני מה
הביאו לזה להוציא המקרא מידי
פשוטו ולדרשו בנימטריא לענין בר
מצוה:

וי"ל שהוקשה לו לאותו המדרש
קושיא הידועה. מדוע כתוב יום אחד.
שהי"ל יום ראשון. ולכך הוציא את
המקרא מידי פשוטו לומר שיש בזה
רמו. אח"כ בגי' י"ג. ובזה ירצה
ללמד שמרמוזו במקרא זה אותו הענין
שאנחנו עסוקים בו עכשו. מהו הטעם
של רבוי כל כך מצוות. מן ז' מצוות
עד תרי"ג. ומה שהביאו לרמוז זה הוא
לפי שיש במדרש רבה מאמר חז"ל.
א"ר סימן חמשה פעמים כתוב כאן
אורה כנגד חמשה חומשי תורה. יהי
אור כנגד ספר בראשית. שבו נתעסק
הקב"ה וברא את עולמו. ויהי אור
כנגד ספר ואלה שמות. שבו יצאו
ישראל מאפלה לאורה. וירא אלהים
את האור כי טוב. כנגד ספר ויקרא.
שהוא מלא הלכות רבות. ויבדל
אלהים בין האור ובין החשך. כנגד
ספר במדבר. שהוא מבדיל בין יוצאי
מצרים לבאי הארץ. ויקרא אלהים
לאור יום. כנגד משנה תורה. שהוא
מלא הלכות רבות. עכ"ל:

וכיון שנרמוז מיד בהתחלת כל
החמשה חומשים שבהם הלכות רבות מן
תרי"ג מצוות. יש כאן מקום לשאול למפני
מה ראה הקב"ה להגדיל ולהרבות לנו

שהן א' מציאות השם בורא יחיד.
ב' שכר ועונש. ג' תורה מן השמים.
כי להשמר מעבודה זרה זה תולדה
בעיקר האמונה של מציאת השם
בורא יחיד. ולהשמר מברכת השם
זה תולדה בעיקר האמונה של שכר
ועונש על פי השגחה פרטית. שע"י
אמונה זו לא יתרעם האדם נגד כל
המאורעות. ולהזהר בכבוד הדיינים
זה תולדה בעיקר הג' שהתורה היא
מן השמים. וע"י אמונה זו יבין
האדם שדין הדיינים הוא אמת ואין
לשנות ואין להרהר אחריהם. ועוד
הזהר אדה"ר על ג' עברות אחרות
בשביל חיווק של קיום העולם. ואלו
ג' העברות הן גלוי עריות שפיכת
דמים וגזל. שסבות אותן ג' העברות
הן קנאה תאוה וכבוד שמוציאין את
האדם מן העולם. לכן הן היפוך קיום
העולם. כי זנות היינו תאוה. ושפיכת
דמים לאו דוקא רציחה. אלא יכול
להיות ע"י הלבנת פני חברו. שבשביל
רדיפת אחר כבוד מלבין פני חברו
ושופך את דמו על שפגע בכבודו.
וגזל היינו קנאה שבשביל שמקנא
בחברו שיש לו יותר ממנו הוא בא
לגזול רכושו של חברו. לכן מובן
שאלו ז' המצוות הן נחוצות מאד. אבל
עוד צריך להבין טעם רבוי המצוות
לנו כל כך מן ז' עד תרי"ג:

וכדל להבין זאת נקדים מאמר חז"ל
על הפסוק ויהי ערב ויהי
בקר יום אחד. שדרשו זה הפסוק
בענין בר מצוה. ומובא במדרש ציוני
זו"ל ויהי ערב. זה יצר הרע. ויהי
בקר. זה יצר הטוב. ואימתי הוא בא

ועפ"ן יתבאר ג"כ הפסוק האחרון של הפטרה זו. ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. גם יובן איך שהפטרה זו מקושרת ע"י זה הפסוק עם הסדרא בפסוק ויהי ערב ויהי בקר יום אח"ד. שמוסב על ענין חובת הבר מצוה. בהקדם דרשת חז"ל שאמר הקב"ה לאברהם. אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך וגו'. ודרשו אהבת צדק. שאהבת להצדיק בריותי וללמד עליהם זכות. ותשנא רשע. שונא אתה להרשיעם. ע"כ משחך וגו'. ובוה יובן כאן ה' חפץ למען צדק. פי' למען יהי לו במה להצדיק בריותיו עמו ישראל. ובעבור זה יגדיל תורה ויאדיר בתרי"ג מצוות. כי עי"ן לא ימלט שהאדם לא יקיים כראוי איזו מצוה מן התרי"ג מצוות יען כי רבות הנה. וימצא להאדם עכ"פ מלאך מליץ אחד מני אלה. וכמו שדרשו חז"ל עה"פ כפלח הרמון רקתך. אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרמון: **לכן** אתה הבר מצוה תזכור היטב זה הפסוק האחרון של הפטרה זו שאמרת היום. ותקבל עליך עול קיום התרי"ג מצוות באהבה. כיון שרבו המצוות הוא רק לטובת האדם שיהיה בשמים במה להצדיקו ע"י מלאך מליץ שנברא מן קיום כל מצוה כראוי. גם תזכור היטב הפסוק מן הסדרא ויהי ערב ויהי בקר יום אח"ד. שעד היום היית במצב של ויהי ערב ע"י היצה"ר שנעשה אורח אצלך כל י"ג שנה. ומהיום והלאה שוכית להתעלות למדרגת של ויהי

כל כך הלכות רבות. ולכך אומר זה המדרש ציוני שזה מקרא האחרון בא לתרץ זאת. ואומר כיון שראה הקב"ה שעתיד להיות ויהי ערב. זה יצה"ר שיבוא בלב האדם תיכף מיום הולדו. ויהי בקר. זה יצר הטוב שיבוא בלב האדם יום אח"ד. זה היום שנעשה בו האדם בן י"ג שנה. ולכן כדי שיהי לאדם כחות במה ללחום מלחמת היצר. וכן בשביל שיתרבה לו לאדם זכיות של מצוות להצדיקו בהן כנגד חטאותיו שהכשילו יצרו הרע. בשביל זה הרבה והגדיל הקב"ה את תורתו לישראל עם כל כך הלכות של תרי"ג מצוות. והיינו כמאמר חז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. וכדברי הקב"ה שאמר לישראל בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין:

נמצא שזה המדרש ציוני מתרץ לנו הקושיא שיש לבר מצוה לשאול. מה נשתנה אדם הראשון שניתן לו ביום הבר מצוה שלו רק ז' מצוות. וזה הבר מצוה הוטל עליו עול של תרי"ג מצוות. ועפ"י המדרש מתורצת הקושיא. כיון שאדם הראשון קודם שאכל מעץ הדעת טו"ר לא הי' לו עוד יצה"ר. הי' די לו ז' מצוות. אבל לבר מצוה שבדורותינו שהיצר הרע שוכן בלבבו י"ג שנה ונעשה אצלו מליץ זקן. לכך נצרך לו רפואה זו הלכות רבות של תרי"ג מצוות. כדי שיוכל בזה להלחם נגד יצר הרע שמשתדל תמיד להחטיא לאדם. ולמען הרבות זכיות להמציא מלאך מליץ אחד מני אלה להצדיקו בשמים:

בקר יום-אחד ע"י אורח הגון שבא
 להתחבר עמך הנא יצר הטוב. לכן
 רק אליו תשמע. הוא יאיר עיניך
 ככתוב כי נר מצוה ותורה אור.
 ראה להתגבר בתלמוד תורה. והתחזק
 לקיים מצות תפילין כראוי שהיא
 שקולה ככל התורה. כדאיתא במסכת
 קידושין (ל"ה) א"ר ר' אחא בר יעקב
 כתוב והי' לאות על ירך ולזכרון
 בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך.
 מכאן שהוקשה כל התורה כולה
 לתפילין. על כן אם תחפוץ להתחבר
 עם יצר הטוב ויאמר עליך אשריך
 בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב:

נח

מה לדרוש לפני הבר מצוה

מסכן וחכם זה יצר הטוב. ולמה צווחין לִי יֵלֵד. דהוא מזדווג לבר נש מתלָת עשר שנין ואילך. ולמה צווחין לִי מסכן. דלית כל עמא שמעין לִי. ולמה צווחין לִי חכם. דהוא מבין לברייתא אורחא טבא. ממלך זקן וכסיל. זה יצר הרע. ולמה צווחין לִי מלך. דכל איברון שמעין לִי. ולמה צווחין לִי זקן. דהוא מזדווג לבר נש מטלייא עד סיבותא. הה"ד כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משעה שננער לצאת ממעי אמו. ולמה צווחין לִי כסיל. דהוא מבין לברייתא אורחא בישא. עכ"ל: וכעין זה איתא בזהר הקדוש ח"ב (צ"ח) כד מטא דוד לתליסר שנין וזכה בההוא יומא דעאל לארביסר. כדן כתיב (תהלים ב') ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. מיט. דהא מקדמת דנא לא הוה לי ברא. ולא שראת עלי נשמתא עלאה. דהא בשני ערלא הוה. ובג"כ אני היום ילדתיך. היום ודאי אני ילדתיך: אני ולא סטרא אחרא כמה דהוה עד השתא עכ"ל. והעתקתו בלה"ק כך הוא. כאשר הגיע דוד לייג שנה וזכה באותו יום שנכנס

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה לפרשת נח מהנביא ישעיהו רני. עקרה לא ילדה. פצחי רנה וצהלי לא חלה וגו'. ויש לדקדק בזה הפסוק מה זה כפל השון עקרה ולא ילדה. בודאי עקרה היינו לא ילדה. כדי להבין זה גם כדי להבין שייכות והתקשרות הפטרה זו להסדרא בענין חובת הבר מצוה נקדים מן הסדרא שנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד. שגם בפסוק הוה קשה קושי' זו. מה זה כפל השון עקרה ואין לה ולד. בודאי עקרה היינו אין לה ולד. ומלבד קושי' זו יש עוד לדקדק מדוע לא כתוב אין לה ילד או אין לה זרע כמו בשאר המקומות שבתורה. כי הלא השם ולד לא נמצא דוגמתו בתנ"ך רק פעם אחת בפסוק הזה. ורק במשנה ובגמרא נמצא השון ולד ולדות שעל פי רוב השם ולד מורה על אי חשיבות כמו תולדות הבהמה והשפחה אשר בשם ולד נקרא. ולפי זה השם ולד נבאי הוא אצל שרה. וזה פלא: **כדי** לתרץ הכל נקדים מאמר חז"ל במד"ר עה"פ טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל. טוב ילד

שיליד אברהם את ישמעאל מאשה אחרת. ואח"כ תלד שרה לאברהם את יצחק קדוש מרחם הראוי תיכף לקרותו מיום הולדו בשם בנו של הקב"ה. כיון שלא היתה עליו כלל מעולם שליטת יצר הרע. והשם ולד לא חל עליו מעולם.

ענה נבא לבאר הפסוק של התחלת הפטרה זו: רני עקרה לא ילדה וגר. ונקדים עוד מאמר חז"ל במסכת ברכות דף י"ד. אמר לה ההוא צדוקי לברוריא. כתיב רני עקרה לא ילדה. משום דלא ילדה רני. אמרה לי. שטיא שפיל לסיפיי דקרא. דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה', אלא מאי לא ילדה. רני כנסת ישראל שדומה לאשה יקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כוותייכי. עכ"ל. מובן מזה כי כמו שמתורצת הקושי' של לשון רננה. כן מתורצת ממילא הקושי' של כפל הלשון לא ילדה. כי עקרה אין המשמעות כאן שאינה יולדת. אלא שאמת שהיא יולדת. ורק שבענין זה היא נקראת עקרה על שלא ילדה בנים שאינם מהוגנים להיותם אפי-קורסים כעין אותו צדוקי. שאינם בכלל בנים אתם לה' אלהיכם. ורק ראויים להקרא כל ימיהם בשם ולדות בשביל מעשה הבהמיות שלהם:

היוצא לנו מכל זה הוא. שבאם הבן הולך בדרך הישר אז ישמחו וירננו אביו ואמו. ככתוב. גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו. וכמו שנלמד מזה הפסוק הראשון של הפטרה זו רני עקרה

ל"ד. בכן כתוב ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. מה הטעם. לפי שמקודם לזה לא הי' הוא עוד בנו של הקב"ה. שעדיין לא שרתה עליו הנשמה העליונה. שהרי בשני ערלה הי'. ולפיכך אני היום ילדתיך. היום ודאי אני ילדתיך. אני ולא צד יצר הרע כמה שהי' עד עכשיו: מכל זה מובן שטרם שמגיע הבן לשנת י"ד להיות בר מצוה אינו ראוי עוד לקרותו בשם בנו של הקב"ה. בשביל כח יצר הרע ששולט עליו ושוכן בלבבו כמלך ומושכו למעשה בהמיות. ובשביל זה יאות לו לכנותו בשם ולד. ורק כאשר מגיע לשנת י"ד וזוכה לשתי קדושות שהן יצה"ט והנשמה העליונה אז זוכה למדרגה זו שיהי' ראוי להקרא בנו של הקב"ה:

ועפ"ז יתורץ הפסוק ותהי שרי עקרה אין לה ולד. שסוף המקרא מפורש לראש המקרא. רצה לומר. מפני מה ותהי שרה עקרה. מפני שאין לה ולד. כלומר מפני שאין נאה לה ללדת ולד. היינו שלא יאתה לצדקה כזו ללדת בן כזה שראוי לכנותו בשם ולד מפני שאינו בן הגון. וכיון שהקב"ה ראה שהבן הראשון שיליד אברהם לא יהי' בן הגון ולא יהי' ראוי להאמר עליו ה' אמר אלי בני אתה וגר. וכדאיתא בזה"ק דעד דלא אתגזר אברהם לא בעא קוב"ה לאפקא מגיה זרעא קדישא. רק יהי' פרא אדם שיאות לו השם ולד. הלא זה ישמעאל. למיכך עשה הקב"ה לשרי עקרה עד

כאילו היום נולד. ולזאת נתחייב הבר מצוה לקיים מצות הנחת תפילין שהן עטרת תפארת להתעטף ולהתפאר בהן. והן ב' תפילין כנגד אותן שתי הקדושות. קדושת יצה"ט וקדושת הנשמה. תפילין של יד כנגד הלב שבו משכן יצר הטוב. ותפילין של ראש כנגד המוח ששם משכן הנשמה. או שתבחר ללכת בדרך יצר הרע מלך זקן וכסיל העושה את האדם לכסיל כל ימיו שיהי' כמו ולד בהמה. ואז תגרום אשר תחת שאמך תהי' בכלל רני עקרה לא ילדה בנים לגיהנם. נהפוך הדבר. עד שיאמר עליהם הכתוב. כעס לאביו בן כסיל וממר לילדתו. לכן תזכור היטב תמיד זה הפסוק של התחלת הפטרה זו שאמרת היום רני עקרה לא ילדה. למען דעת ללכת בדרך טובים. ותגרום נחת רוח להקב"ה יוצרך ובוראך. ונחת רוח לאביך ואמך שגדלו אותך בצער וחבליים ודאגות עד שזכו לגדלך לעת הבר מצוה שלך. ואם תבחר ללכת בדרך הטוב. אז יאמר עליך אשריך וטוב לך. ובכל אשר תפנה תשכיל ותצלית:

לא ילדה. היינו על שלא ילדה בנים רעים לגיהנם. אבל אם הבן הולך בדרך רע. עליו כתוב. כעס לאביו בן כסיל וממר לילדתו. ואינו ראוי ליכנס בכלל של בנים אתם לה' אלהיכם. רק שאליו יאות תמיד השם ולד בשביל מצוה הבהמיות שלו. ועפ"י מובן איך שהפטרה זו מקושרת עם הסדרה בפסוק הראשון רני עקרה לא ילדה עם הפסוק ותהי שרי עקרה אין לה ולד. וגם שאותן שני הפסוקים הם מוסר השכל להבר מצוה. שיהי' נשמר לצאת מן השם ולד. ויודרו להיות בכלל ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך:

לכן אתה בני שנעשית היום לבר מצוה והשגת היום את גשמתך העליונה שטהורה היא. וגם נכנס בלבך אורח הגון שהוא יצר הטוב. הרי עתה יש לפניך שתי דרכים. או שתבחר לשמוע עצת יצה"ט שע"י תהי' ראוי להקרא בנו של הקב"ה. כמו שאמר דוד מלך ישראל ביום שנעשה לבר מצוה. ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. כי בשביל יצה"ט שבא אל הבר מצוה יחד עם נשמתו העליונה הרי הוא

ג
ל

מה לדרוש לפני הבר מצוה

מפי הקב"ה מצוה זאת לך לך מארצך. נמצא שביום ההוא נעשה אברהם בר מצוה בהיותו אז בן ע"ה שנה. לקיים מצות עשה שנאמרה אליו ביחוד. וצריך לדעת שהתורה הקדושה היא נצחית. וכל הענינים של ספורי התורה יש להם שייכות לעם ישראל בכל דור ודור. לכן בודאי לך לך הזה. מצוה ראשונה שנצטוו אברהם אבינו ביחוד אליו יש בה שייכות גם לכל כלל ישראל. וכן גם הספור וילך אתו לוט. שאין מובן בפשוט מה משמיענו. בודאי יש גם בזה ענין מוסרי השייך לכלל ישראל:

וכדי לתרץ הכל נקדים מאמר חז"ל פסחים (ק"ז) ומובא ג"כ כאן בפירש"י מה שדרש ריש לקיש עה"פ ואעשך לגוי גדול. זהו שאומרים אלהי אברהם. ואברכך. זהו שאומרים אלהי יצחק. ואגדלה שמך. זהו שאומרים אלהי יעקב. יכול יהיו חותמין בכולן. ת"ל והיה ברכה. בך חותמין ולא בהם. עכ"ל. הרי שכאן נרמז לאברהם אבינו שצטיד לצאת ממנו עם ישראל שעיקר כחם יהי בפה. שיתפללו בכל יום התפלות עם שמונה עשרה ברכות שהברכה הראשונה היא

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרות לפרשת לך מהנביא ישעיהו וסיימת ההפטרות עם ג' פסוקים האלה. אל תיראי תולעת עם ג' פסוקים הנה שמתוך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות וגר. תורם ורוח תשאם וגר. ואתה תגיל בה בקדוש ישראל תתהלל. אותן ג' פסוקים אינם מובנים על פי פשוטם. מה זה המשל של תולעת. גם מה זה המשל של בעל פיפיות. וביותר קשה מה שאומר ואתה תגיל בה. כי איך שנפרש שימוש הבי של בה. אם בו ואם עמו. בכל אופן שהוא קשה להבין כוונתו. גם אין מובן מה זה התואר קדוש ישראל על השי"ת. האם קדושתו תלוי במה שישראל מקדישים אותו: **כדי** להבין זה. גם כדי להבין התקשרות ההפטרות עם הסדרה שתהי בזה שייכות לחובת הבר מצוה וענין תפילין נקדים התחלת הסדרה. ויאמר ה' אל אברהם לך לך וגר. ואעשך לגוי גדול ואברכך. ואגדלה שמך והיה ברכה וגר. וילך אברהם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט. הן אז ה' קודם מתן תורה. וזו היתה הפעם הראשונה שנצטוו אברהם אבינו

וילך אתו לר"ט לפתותו ללכת בדרך לא טוב. ויש לזמור מזה שכן הוא בכל דור ודור. שכאשר האדם נעשה בר מצוה. הרי אז תחת יצר הרע שהי' מקנן בלב הנער כל זמן י"ג שנה. עתה כשנעשה בר מצוה לוקח יצר הטוב בלבו מקצו של יצר הרע להנהיג את האדם בדרך הטוב. ואז מתחלת מלחמת יצר הרע להמשיכו בדרך לא טוב. ובכן נוכל לומר על כל בר מצוה זה הפסוק וילך אברהם כאשר דבר אליו ה'. ר"ל שכאשר הנער נעשה בר מצוה ומתחיל לעשות כדבר ה'. אז וילך אתו לר"ט. זה יצה"ר. לא כמו שהי' עד עכשיו תושב בקרב לב הנער כמלך זקן. אלא שמהיום והלאה וילך אתו לר"ט. היינו אצלו בצדו לפתותו לרע:

ועפ"ן נבא לבאר ג' הפסוקים

בגמר הפטרה זו. וי"ל שבהם נרמז ג"כ הענין הזה. שעיקר כחם של ישראל הוא בפה בתפלות וברכות. וזהו שאומר הנביא אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל וגו'. זה יובן עפ"י דרשת חז"ל במדרש ילמדנו על זה הפסוק. למה נמשלו ישראל לתולעת. לומר לך מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה. היא רכה ומכה את הקשה. כך ישראל כל כחם בפה. שע"י תפלה מכים רשעי עולם שהם חזקים כארזים. עכ"ל. וזהו דברי הנביא אל תיראי כנסת ישראל מפני אומה"ע השונאים לישראל כי הלא אתה תולעת יעקב. כיון שכחך בפה כמו התולעת. וזהו שאומר עוד הנה שמתוך למורג חריון חדש בעל פיפיתו

אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ויהיו חותמים מגן אברהם:

ובזהר הקדוש מביא ב' רמזים על התחלת הסדרא השייכים לכלל ישראל. שאומר על שתי תיבות ל"ך ל"ך שהן בנימטריא מא"ה. ועל וילך אתו לר"ט מביא שם בזה"ק רמז שזה הוא יצר הרע שמביא קללה לעולם. כי לוט משמעותו קללה בארמית. וי"ל שהרמז של הזה"ק על ל"ך ל"ך שזה בנימטריא מא"ה יתאים עם דרשת ריש לקיש שכאן נרמזה תפלת השמונה עשרה. כי המספר מאה רמז על מה שדרשו חז"ל עה"פ ואתה ישראל מה ה"א שואל מעמך וגו'. אל תקרי מה אלא מאה. רמז שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום. שכן הוא מספר הברכות מג' תפלות השמונה עשרה עם שאר הברכות שאנו מברכים בכל יום:

עתה מובן איך שזה הספור של

התחלת הסדרא שייך לכלל ישראל בכל דור ודור. ללמוד מאברהם אבינו שכשנעשה בר מצוה בשנת ע"ה לימי חייו נרמז לו במצוה הראשונה ענין התפלות וענין מאה הברכות. למען דעת כלל ישראל שעיקר כחם הוא בפה. שבזכות התפלות ומאה הברכות יתקיים עם ישראל לנצח:

וכן יש להבין עפ"יו מה שמספר הכתוב וילך אברהם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לר"ט. זה רמז שלאחר שנעשה אברהם בר מצוה והלך בדרך כאשר דבר אליו ה' על פי עצת יצר הטוב שנכנס בלבו הטהור. אז גם יצר הרע בא אליו להתחבר עמו.

ושומרן כראוי. וזהו תגיל בה'. פי' במצות תפילין שיש בהן קדושת שם הוי"ה ב"ה. וזהו ג"כ מה שמסיים ואומר בקדוש ישראל תתהלל. פי' בקדוש ישראל היינו בהקדושה ששורה בישראל. וזו מצות תפילין שצ"י שישאל מניחים על גופם תפילין שהן קדושה גדולה קדושת שם הוי"ה ב"ה נתוסף בהם קדושה יתרה.*) ו ב ז ה יתהללו על כל יושבי תבל. עתה יובן איך שהפטרה זו מקושרת עם הסדרא בענין כח הפה אשר לישראל. היינו התפלות ומאה הברכות בכל יום. לקיים עבדו את ה' בשמחה צ"י מצות תפילין. שכל זה הוא ראשית חובת הבר מצוה. כמו שהי' ראשית דבר ה' אל אברהם ל"ך ל"ך שבנימ' מא"ה:

לכן אתה הבר מצוה תזכור היטב תמיד סיום הפטרה זו שאמרת היום המלמדך שיעקר כחם של ישראל הוא בפה. ותבין כי כמו שהי' אצל אברהם אבינו כשנעשה בר מצוה ביום שדבר עמו הקב"ה בפעם הראשונה על דבר ל"ך ל"ך. וכאשר אך התחיל לקיים מצות הקב"ה. מיד הלך עמו לו"ט. זה יצה"ר לקלקל דרכיו. כן גם אתה. שנעשית לבר מצוה וזכית שנכנס בלבך אורח הגון זה יצר הטוב. תדע להזהר שגם יצה"ר שנגרש מלבך צ"י יצה"ט הוא ירצה להתרועע אתך להסיתך שלא תקיים מצות תפילין כראוי. שלא תתפלל כראוי. שלא תברך

וגר. כוונתו בזה גם כן שצ"י כח הפה בתפלה יכניעו ישראל לאוה"ע שונאיהם ומנדיהם:

ועוד מוסיף להודיע כח וזכות אחר ואומר. ואתה תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל. זה יובן על פי מאמר חז"ל ברכות (פ') אביי הוה יתיב קמיה דרבה. חזייה דהוה קא בדח טובא. אמר הלא וגילו ברעדה כתיב. איך אנא תפילין מנחא. עכ"ל. מזה יש לראות שהמקיים מצות תפילין כראוי מביאה מצוה זו שמחה בלב המניח. ועוד ידוע מספרים קדושים שארבע פרשיות התפילין הן כנגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה. כמו שדרשו חז"ל עה"ם וראו כל עמי הארץ כי שם הוי"ה נקרא עליך ויראו ממך. תניא רבי אליעזר הגדול אלו תפילין שבראש. עכ"ל. מכל זה יוצאים לנו ג' ענינים. א'. שישאל צריכים לשמוח בקיימם מצות תפילין. ב'. שארבע פרשיות התפילין הן נגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה. ג'. שבשביע' שישאל מקיימים מצות תפילין כראוי נופל אימה ופחד על אומה"ע מלהרע לישראל:

ובזה יובן הפסוק האחרון של הפטרה זו. שמודיע לנו כי מלבד כח התפלה יש עוד כח וזכות גדול לישראל שבשבילו יכניעו לאוה"ע שונאיהם ומנדיהם. ואומר ואתה תגיל בה'. רצה לומר בזכות מצות תפילין שמביאה שמחה וגילה בלב המניחן

(*) כמו שמובא בזה"ק פרשת בא שמצות תפילין יש לה יחס יתר על כל המצוות

היון שתחת השם מצוה נקראת בשם קדושה.

מאה ברכות בכל יום. ועליך מוטל
 מהיום והלאה להלחם מלחמת היצר
 להכניעו ולנצחו. ותשמע אך לדברי
 יצר הטוב שתהי' זהיר במצות תפילין
 בהלכה ולהתפלל בכוונה ולברך מאה
 ברכות בכל יום. אז יתקיים בך כמו
 שאמר הקב"ה לאברהם אבינו. והיה
 ברכה. שתהי' מבורך כל ימך בכל
 טוב סלה:

ד

וירא

מה לדרוש לפני הבר מצוה

הקב"ה על אדות אברהם. כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. ופירש"י ז"ל בשם המדרש. על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם. למדנו כל המעמיד בן צדיק כאילו אינו מת. עכ"ל. ויש לדקדק בזה דהנה פירוש הפשוט של למען השני נראה שהוא כפירש"י. וזה לשונו. למען הביא. כך הוא מצוה לבניו. שמרו דרך ה'. כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. אבל קשה להבין לאיזה ענין נתן הקב"ה טעם לדבר בשביל מה הוא מחבב את אברהם. וכי מי שאל אותו על אדות זה שנצרך לתרוץ עצמו. אלא ודאי שיש בזה לימוד לדורות לדעת ולהבין עם ישראל איך שנחוק מאד להודרו בדבר זה לחנך את הבנים בדרך התורה. כי בוא וראה שמכל המעלות שהי' באברהם בחר הקב"ה לחשוב ביותר מעלה זו שאוהב ומחבב את אברהם בעבור זה שמכיר בו שהוא יתן לבניו חינוך טוב. וא"כ יקשה לפי פירוש הפשוט של פירש"י. היסכן לצחצח להבנים שישמרו התורה כדי שתתקיים

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרות של פרשת וירא. ספור יפה איך שאשה אלמנה צעקה אל אלישע הנביא שהנושה בא לקחת את שני ילדיה לו לעבדים. והנביא צור לה ע"י המשכת שפע ברכה באסוך שמן. הן אמת שזה ספור נאה. אבל עליך לדעת ולהבין שאין התורה מספרת מעשיות לבעבור שהם יפים ונעימים על און שומעת. רק שהתורה היא נצחית וכל ספור מעשה שבתנ"ך בא להורות מוסר השכל לדורי דורות. וטרם שאודיעך תוכן הענין אבינך ההתקשרות של הפטרה זו עם הסדרא באופן שתהי' שייכות לענין חובת הבר מצוה ולענין קיום מצות תפילין. האמנם י"ל שההתקשרות היא ע"י הפסוק שאמר אלישע אל השונמית. למועד הזה כעת חיה את חובקת בן. כמו שנזכר בהסדרא אצל שרה שנאמר לה למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. אבל מן התקשרות זאת לא נלמד מוסר השכל. ועוד שא"כ הי' צריך להתחיל ההפטרות עם הספור של השונמית:

ולכך י"ל שהתחלת ההפטרות מקושרת עם הפסוק שבסדרא שאמר

ברכת שפטרני יען כי מהיום והלאה
נפטר האב מלהענש בשביל התחייבות
של חינוך הבן. אבל הלבוש לא נחא
ל"י בהכי. ושיטתו היא כדאיתא בפ"ק
דקידושין עה"פ חנוך לעזר ע"פ דרכו
וגו'. רבי יהודה ורבי נחמ"י. חד
אמר משיתסר עד עשרין ותריין. וחד
אמר מתמני סרי עד עשרין וארבע.
הרי שאין האב נפטר מהתחייבות הבן
ביום שנעשה הבן בר מצוה. לכן
הוא מפרש להפך. אבל פירוש
הלבוש לכאורה יפלא. דלפי פירושו
מוטב ה"י לתקן שהבן יברך ברוך
שפטרני מעונשו של זה. היינו מעונשו
של האב. על אשר הבן לא יענש
יותר בעון האב. ומגיעה להבן טובה
מהיום והלאה. אבל האב למה יברך.
הלא אין מגיעה לו שום טובה ואדרבא
מגרע גרע. כי עד עכשיו ה"י האב
נפטר מעונש על חטאיו ע"י עונש
בנו. אבל מהיום והלאה האב עצמו
יסבול עונש על חטאיו:

ונראה ל"י לישב פירושו של הלבוש
ע"פ דרשת חז"ל בפסיקתא על
הכתוב מפי עז"לים ויונקים יסדת צו.
אין צו אלא תורה שנאמר ה' צו
לעמו יתן. א"ר מאיר בשעה שעמרי
ישראל לפני הר סיני לקבל התורה
אמר להם הקב"ה אני אתן לכם את
התורה אבל הביאו לי ערבים טובים
שתשמרו את התורה ואני נותנה לכם.
ומכל הערבים שהציעו ישראל לפניו
לא נתרצה עד שאמרו לפניו. רבש"ע
הרי בנינו ערבים אותנו. אמר להם
הקב"ה הרי אלו ודאי ערבים טובים
הם ואני נותן התורה על ידיהם.

ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם
לתת לבניו את ארץ כנען ארץ זבת
חלב ודבש. נמצא שזאת היא עבודה
רק על מנת לקבל פרס. והלא אין
זאת עבודה יפה כל כך כידוע:

וכדי לתרץ זאת נקדים מה שמובא
בש"ע או"ח סי' רכ"ה יש
שואמרים מי שנעשה בנו בר מצוה
יברך בא"י אמ"ה שפטרני מעונשו
של זה. ומקורו הוא מהמד"ר עה"פ
ויגדלו ה' ערים. א"ר לוי משל להדס
ועצבונת שהיו גדלים זה אצל זה.
בין שהגדילו והפריחו זה נותן ריחו
וזה נותן חוהו. כך כל י"ג שנה שניהם
הולכים לבית הספר ושניהם באים
מבית הספר. לאחר י"ג שנה זה
הולך לבתי מדרשות וזה הולך לבתי
ע"ז. א"ר אלעזר צריך אדם להטפל
בבנו עד י"ג שנה. מכאן ואילך צריך
שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה.
עכ"ל. וכתב המג"א שם טעם לברכת
ברוך שפטרני. וז"ל פי' שעד עכשיו
בענש האב כשחטא הבן בשביל שלא
חנכו. ובלבוש פירש איפכא דעד
עכשיו הבן נענש בעון האב. עכ"ל.
והנה ראשית צריך להבין במה פליגי:
וי"ל דטעם פלוגתתן הוא דהמג"א
גיחא ל"י כשיטת רבי אלעזר דצריך
האדם לטפל בבנו עד י"ג שנה. ומכאן
זהלאה צריך שיאמר ברוך שפטרני
מעונשו של זה. משמע דחייב החינוך
של הבן מוטל על האב רק עד י"ג
שנה. וזה האב שאין מחנך את בנו
בדרך התורה עד י"ג שנה ראוי הוא
להענש ולא אחר י"ג שנה. לכן מפרש
המג"א טעם הברכה שהאב מברך

המג"א ושל הלבוש. על פי שיטת המג"א כך פירושו. הקב"ה מודיע בזה שנודל חבתו לאברהם הוא בשביל זה אשר יצוה את בני ואת ביתו אחריו שידורו בענין חינוך הבנים לאמר להם. שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. פ"י כדי שיוכל ה' לקיים הבטחתו לדורות אברהם. וילמדם לדעת ולהבין שאם לא יחנכו את בניהם בדרך התורה יענשו האבות בשביל זה העון להיותם נעדרים מן העולם. ולא יוכל הקב"ה לקיים בהם הבטחתו אשר הבטיח לאברהם. והבנים אשר בלי חינוך טוב יגדלו ללא תורה וללא דרך ארץ. ולא יהיו כדאים וראויים לקיים בהם אותה הבטחה לתת להם את הארץ:

ולפי שיטת הלבוש יפורש באופן אחר. שהקב"ה מודיע טעם חבתו לאברהם בשביל שהוא עתיד לצוות לדורותיו ויוכיחם לאמר. שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. היינו ג"כ כדי שיוכל הקב"ה לקיים הבטחתו לדורות אברהם. וזאת תהי' נעשית ע"י. שאברהם ילמדם להאבות שבאם לא ישמרו דרך ה'. אז יענשו הבנים הקטנים העורבים עבור אבותם. ויהי' נעדר הדור הצעיר מלקיים בהם אותה הבטחה. ובלתי הדור הצעיר אין קיום להנהגת הארץ ע"י אותם האבות שלהם שאינם שומרי תורה ואינם כדאים וראויים לטובה זו:

גם מובן שעל פי שני אופני הפירושים יתכן מה שפירש רש"י בשם המדרש. על-בית אברהם לא נאמר אלא

הה"ד מפי עו"ללים ויונקים יסדת עוז. ולכן בשעה שהלוח נתבע ואין לו לשלם. מי נתפס. לא הערב? והוא שנאמר ע"י הנביא הושע. ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. עכ"פ:

ועפ"ז יובן שפיר פירושו של הלבוש בברכת ברוך שפטרני דשפיר נאה להאב לברך. כיון דעד עכשיו ה' יכול להיות הבן נענש ונעדר מן העולם בעון האב שאינו שומר תורה. והוא מטעם הערבות שהנושה בא ותובע מן הלוה ואין לו לשלם נתפס הערב. אבל מהיום והלאה נגמרה הערבות של בנו ע"י. ומגיעה להאב עכ"פ איזה טובה שמהיום והלאה לא יהי' נעדר בנו מן העולם בשביל עון האב מטעם הערבות. אלא שהאב יהי' נענש בעונש כפי חטאו ובנו חיה יחיה. ומעתה אין להקשות ולומר שמוטב היה לתקן שהבן יברך על הטובה שמגיע לו שהיום נגמרה ערבות שלו על אביו ולא יהיה נענש עוד בעון האב. הלא זה טעות כי אין שום טובה מגיעה להבן. כיון שברגע שנגמרה ערבות שלו על אביו ביום שנעשה בר מצוה. הלא אז באותו רגע נעשה גדול במדרגת איש והרי הוא נעשה ערב בעד כלל ישראל. כידוע שכל ישראל ערבים זה לזה:

עתה

נבא לבאר הפסוק כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' למען הביא ה' על אברהם וגו'. הן זה הפסוק הראשון בתורה המדבר בגודל החיוב של חינוך הבנים. ויש לבארי על פי ב' השיטות של

הפטרה זו יפה מקושרת בהסדרא עם הפסוק כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'. למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. בענין חובת הבר מצוה וענין התחייבות האבות על חינוך הבנים. כי כמו שמוזה הפסוק של הסדרא יש לימוד גדול על ההתחייבות לחנך הבנים בדרך התורה. עד שכל המעמיד בן צדיק כאילו אינו מת. כן גם יש ללמוד ענין זה מן הספור שבהפטרה זו. ושניהם לדבר אחד מתכוונים:

עוד זאת עלינו לדעת ולהבין כי כמו שאז עזר אלישע הנביא להאלמנה עם בניה ע"י שפע ברכה בשמן. כן גם אנחנו מוטל עלינו לחפש עזרה ע"י הרפואה של שמן. ואיזו שמן. הלא היא חכמת התורה שנקראת שמן. כדברי שלמה המלך בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. וכמו שמובא במסכת מנחות (פ"ה) א"ר יוחנן מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהן. ועוד יש רמז בזה הפסוק ושמן על ראשך אל יחסר. שמרמז גם על קיום מצות תפילין. כמו שמובא במסכת שבת (קנ"ג) בשם רבי יוחנן בן זכאי. בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו ציצית. ושמן על ראשך אל יחסר אלו תפילין:

לכן אתה הבר מצוה. עליך לזכור כל ימך הפטרה זו שאמרת היום להיות נזהר ברפואת השמן המרמז על ח מת התורה הקדושה. שהיא עליונה על כל החכמות כמו שהשמן

על אברהם. למדנו כל המעמיד בן צדיק כאילו אינו מת. כי בשני אופני הפירושים המכונים הוא במה שנאמר על אברהם דהיינו על דורות אברהם: **ועתה** נבא לבאר עפ"ו גם התחלת הפטרה זו. בהקדם פירושו של הגאון מלבי"ם ז"ל. שמפרש הטעם של עבדך אישי מת. ר"ל שיצדק עליו שם מיתה אחר שהנושה יקח ילדיו לעבדים ולא יוכלו ללמוד תורה. וכבר אמרו שביואב נאמר בו מיתה על שלא הניח בן ממלא מקומו. עב"ל. ולפ"ו מובן שצדקה האלמנה בצעקתה ואתה ידעת כי עבדך הי' ירא ה'. לפיכך עליך לעזור לי ששני בניו שהשאיר אחריו לא יהיו עבדים. שאז יצדק לומר שעבדך אישי מת על שלא הניח בן צדיק. ועפ"ו מובן שספור זה של הפטרה זו הוא מוסר השכל על דורי דורות הן לאבות והן לבנים. כי תמיד כך יכול להיות שהנושה בא ותובע לקחת ח"ו הילדים אך האבות בשני אופנים טענות הנושה. דהיינו שעל פי שיטת המג"א כאשר האבית מתעצלים מליתן לבניהם חינוך טוב על פי התורה. רק בילדי נכרים ישפיקו בבתי ספר שלהם. והם מתגדלים ללא תורה וללא דרך ארץ. אז בא הנושה ותובע לענוש את יאב בעבור זה וגם לענוש את הבן כדין בן סורר ומורה בטענה של זוף דמיו. ועל פי שיטת הלבוש אם האבות אינם שומרי תורה. אז בא הנשה ותובע לקחת ח"ו הילדים בטענת הערבות של עוללים ויוגקים. גם מובן עפ"ו איך שהספור של

עליון על כל המשקים. וגם שהשמן ואז טוב לך כל הימים. ועליך
מרמו על קיום מצות תפילין. לכן יאמר הפסוק. ישראל אשר בך
חזק והתחזק בשתי אלה להיותך אתפאר:
בכלל ושמן על ראשך אל יחסר.

ה

חיי שרה

מה לדרוש לפני הבר מצוה

איך שמכל הבנים שהיו לדוד נבחר שלמה להיות מלך על ישראל. הגם שאדניה בן חגית הי' לו הרבה מעלות של מלך. ושמו אדניה נאה לו להיות אדון ומלך על ישראל. וגם שהרבה חברים ידידים ושרים גדולים היו בעזרתו לתמכו במלכות. מכל מקום נסתיים כי רק שלמה ימלוך. וכעין זה נזכר בהסדרא שהיו לו לאברהם הרבה בנים. וישמעאל הי' הבכור לאביו. ומכלם נברר ונבחר רק יצחק בנו לרשת כסא אביו. שעליו נאמר ויברך אלהים את יצחק בנו וישב יצחק עם אביו לחי רואי. היינו ששרתה עליו השכינה חי העולמים כמו על אברהם אביו: **והנה** מעתה עלינו לחקור ולהבין סיבות אותן שני הבנים יצחק ואדניה. מדוע הם זה לצומת זה. אמנם כמו שהסדרא וההפטרה מספרת גמר מצבם. כן גם יש לראות בהסדרא ובהפטרה הסבות של שניהם אשר גרמו להם להגיע לאותו גמר מצבם. ונקדים מענין הסדרא שנאמר ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו וכו'.

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה ספור מעשה מה שאירע בימי דוד המלך עם בניו אדניה ושלמה. ראשית צריך להבין שאין התורה מספרת ספורי מעשיות בענין הזמן שעבר בלבד. אלא שהתורה היא נצחית. וכל ספור מעשה מלבד ידיעה הנחוצה על הזמן שעבר יש בזה מוסר השכל לדורי דורות. ובדאי גם כאן יש לנו ללמוד מוסר השכל מן אותו ספור המעשה. ועוד צריך להבין איזו התקשרות יש להפטרה זו עם הסדרא. ולכאורה יש לומר כי רק בפסוק הראשון נמצא ההתקשרות של ההפטרה עם הסדרא ע"י הפסוק והמלך דוד זקן בא בימים. ובהסדרא נאמר ואברהם זקן בא בימים. אבל זאת התקשרות קטנה כיון שאין ללמוד לנו מוסר השכל מן התקשרות זאת: אמנם כן הוא שהפטרה זו מקושרת יפה בעיקר ספור המעשה עם הסדרא באופן שיש ללמוד מוסר השכל מן ההתקשרות הזאת עם שייכות לענין חובת הבר מצוה ולענין ההתחייבות להאבות לתת לבניהם חינוך טוב. כי ההפטרה בספרת לנו

לו. היינו שכל חינוך טוב של תורה וחכמה שהי' מתאים וראוי לו ליצחק לקבל. נתן לו אברהם אביו. זאת היא הסבה שעל ידה הגיע יצחק למצב טוב במדרגה גדולה. אבל בני הפלגשים ראה אברהם שאינם ראויים לחינוך רוחני כזה. דאג אברהם עבורם על כל פנים שתהי' להם יכולת ממה להתפרנס בהיתר ולא באיסור. לפיכך נתן להם מתנות שיהי' להם ממה להתפרנס. וישלחם מעל יצחק בנו. כי ירא ודאג שלא יתחבר יצחק עמהם. יען כי חברים רעים מקלקלים כל חינוך טוב:

עתה

נשובה ונראה מה שנאמר בהספור של הפטרה זו מענין דוד ואדניה בנו. הכתוב מספר ואומר. ולא עצבו אביו מימי לאמר מדוע ככה עשית. מזה יש לראות כי כמו שנזכרה בהסדרא הסבה של גדלות יצחק. שהוא ע"י החינוך הטוב שנתן לו אברהם אביו. כמאמר חז"ל ספו ליה כתורא. כן נזכרה בהפטרה זו סבת ירידת אדניה. שהוא אי חינוך טוב. שלא עצבו אביו מימי לאמר מדוע ככה עשית. מזה מובן שאדניה לא נתחנך בחינוך טוב כראוי. כיון שאביו מנע ממנו תוכחת מוסר. הלך בשרירות לבו ובחר לו חברים וידידים לא טובים שיעזרו לו להפיק זממו. וזאת היא הסבה שגרמה לו סוף רע שנהרג כמורד במלכות. ולעומת זה שלמה נתחנך בחינוך טוב. ולא רק אביו אלא גם אמו יצרה אותו בתוכחת מוסר כאשר אך ראתה איו עולה בו. ככתוב במשלי דברי למואל

ויש לדקדק במה שיש כאן יתור לשון. שהי' יכול לומר פקיצור ויתן אברהם כל רכושו ליצחק. ועוד צריך להבין מה שיש ללמוד מזה אשר לבני הפלגשים נתן אברהם מתנות וישלחם:

אמנם כוונה עמוקה יש כאן ללמוד מזה מוסר השכל לדורי דורות. הוא לדעת שכל אב מחויב לחנך את בנו בדרך שמתאים לו שהוא ראוי לדרך הזה. למען יביא לו אותו החינוך התכליתי הרצויה. דהיינו אם האב מבין ורואה שבנו ראוי לתורה וחכמה. אז הוא מחויב ללמדו לחנכו ולחכמו בכל כחו ובכל מאדו לתורה ולחכמה. ובאם האב רואה שבנו אינו מסוגל לתורה וחכמה אז מחויב האב ללמדו אומנות נקיה כפי מוחו וכחו. למען יבוא לתכלית הרצויה שיוכל לפרנס אשה ובנים בהיתר ולא באיסור. וזהו שנאמר ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו וגו'. הפסוקים האלה מלמדים לנו אותו הענין. שכאשר ראה והבין אברהם מעלת יצחק בנו שהוא ראוי לתורה ולחכמה ולכל מדות טובות. נתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. זה יש לפרש בשני אופנים. אופן א', את כל אשר לו כולל הכל. לא רק רכוש גשמי. כי גם כל המדרגות שלו בתורה ובחכמה מסר לו ליצחק. אופן ב', יש לומר שהטעם את כל אשר לו מוסב גם על יצחק. כלומר כל אשר ראוי לו ליצחק ומתאים

שבנו הראוי לתורה ילמד תורה גם לאחר שנעשה בר מצוה. ואף יפסוד עצמו בברכת ברוך שפטרני. ועל ענין זה מובא במד"ר המשל שאמר רבי הגאון. משל למלך שאמר לבנו צא לפרקמטיא. אמר לו בנו. אבא מתירא אני בדרך מן הלסטים. מה עשה המלך. נטל מקלו וחקקו ונתן בו קמיע מומחה ואמר לו. בני הרי מקל זה בידך ואי אתה מתירא מכל בריה. כך התורה היא לנו קמיע מומחה שכל העוסק בתורה אינו מתירא מכל פגעים רעים. עכ"ל:

לכן אתה הבר מצוה. זכור תזכור היטב דברי ההפסדה שאמרת היום. למען דעת סבת דרך הרע של אדניה על אשר לא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית. אף כי היתה התחברותו עם חברים לא טובים. ואתה שמע בני מוסר אביך והוריד ומוריד הטובים. השמר לך ושמור נפשך מאד מן חברים רעים. הזהר והשמר באותו הקמיע שנתן לנו אבינו שבשמים. היא התורה הקדושה שהיא מקור כל החכמות. וכן גם הזהר והשמר בקמיע מומחה השני. הלא הם התפילין. שעליהם נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אלו תפילין שבראש. כי אך בכח אותן שתי אלה הקמיעות תלך לבטח דרכיך. ואבינו שבשמים יהי בעורך שתצלח בכל מעשיך כל ימך:

מלך אשר יסרתו אמו. ובעבור זה שראה והבין שלמה תכלית הטוב של מוסר האבות לבנים אמר בספרו. יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך. מכל זה מובן ההתקשרות של הפטרה זו עם הסדרה והשייכות לענין הבר מצוה בדבר התחייבות של חינוך טוב מאבות לבנים. וחובת הבר מצוה לציית לאביו ולאמו לקבל חינוך הטוב ולשמוע מוסר דבריהם. ככתוב שמע בני מוסר אביך ואף תטוש תורת אמן:

ואני הגבר ראה עני לא פעם אותה. בנים טובים כשנעשו לבר מצוה שהיו בעלי שכל טוב עם כשרונות טובים לתורה ולחכמה. אבל אבותם נתפתו מן יצר הרע לחשוב שכבר יצאו ידי חובתם בענין החינוך. שהשתדל שבנו ילמד תורה עד שנעשה לבר מצוה. וכיון שבירך האב הברכה ברוך שפטרני יחשוב שפטור מן הכל ואינו מחויב עוד לחנך את בנו בחינוך רוחני של תורה וחכמה. ורוצה לעשות טובה לבנו ומבקש עבורו לתכלית אחרת. הנה אב כזה המונע תלמוד תורה מבנו הראוי לתורה הרי זה כאילו מונע ממנו חיים. שהוא מפריד את בנו מעץ החיים. כי התורה עץ חיים היא למחזיקים בה. כי היא נותנת חיים לעושה ולכל העוסקים בה. הן בעוה"ז והן בעוה"ב. לכן בשביל בקשת תכלית עבור בנו הראוי לתורה איך רשאי האב להפרידו מן התורה. רק חוב קדוש מוטל עליו להשתדל

ו

תולדות

מה לדרוש לפני הבר מצוה

ראיה. הלא יכול להיות שאו-אהב את יעקב. ועכשיו ח"ו אינו אהב לעם ישראל :

כרי להבין דברי הפטרה זו גם באופן שתהי' בזה שייכות לענין חובת הבר מצוה נקדים מן הסדרא בענין יעקב ועשו האמורים בפרשה. שנאמר ויגדלו בנצרים יהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים. ואיתא במדרש רבי לוי אמר. משל להדס וצבונות שהיו גדלים זה על גבי זה. וכיון שהגדילו והפריחו זה נותן ריחו זה חוחו. כך כל י"ג שנה שניהם הולכים לבית הספר ושניהם באים מבית הספר. לאחר י"ג שנה זה הולך לבתי מדרשות וזה הולך לבתי עבודה זרה. א"ר אלעזר צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה. מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה :

דברי המדרש לכאורה אינו מובן. מניין להם לרבי לוי ולרבי אלעזר שזה הכתוב ויגדלו הנצרים מוסב על הזמן שנעשו יעקב ועשו בני בר מצוה בני י"ג שנה. אמנם קושי' זו יש לתרץ שרבי לוי חרי

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה לפרשת תולדות מהנביא מלאכי. המתחלת אהבתי אתכם אמר ה'. ואמרתם במה אהבתנו. הלא אח עשו ליעקב נאום ה'. ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי וגו'. ובענין זה יפה מקושרת הפטרה זו עם הסדרא אשר בה נזכרו תולדות יעקב ועשו עם תהלוכותיהם :

אבל צריך להבין דברי הנביא שאומר לישראל ואמרתם במה אהבתנו. וטעמו הוא שאם תשאלו ותאמרו במה אנו יודעים שאהבתנו. זאת תשובתי על שאלה זו. הלא אח עשו ליעקב ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי. ויש לדקדק בזה. הלא תשובה זו אינה מתאמת אל השאלה. כיון שאין משיבה כלום בטעם השאלה. כי אם ישראל ישאלו במה אנו יודעים שהקב"ה אהב אותנו. על שאלה זו הי' צריך להשיב לחשוב הטובות שנתן ונותן לישראל. שבזה מראה הקב"ה להם אותות אהבה. וכאן הרי הוא משיב ענין אחר מה שאירע לפני כמה מאות שנים. באשר שאז כלפנים היה אח עשו ליעקב ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי. ומה זו

מבין לברייתא: אורחא טבא. ממלך זקן וכסיל. זה יצר הרע. ולמה צווחין ל' מלך. דכל אברין שמעין ליה. ולמה צווחין ל' זקן. דהוא מזדווג לבר נש מטלייא עד סבותא. הה"ד כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משעה שנער לצאת ממעי אמו. ולמה צווחין ל' כסיל. דהוא מבין לברייתא אורחא פישא. עכ"ל:

ולכך לא הי' ראי' כלל ממעשי יעקב ועשו קודם שהיו בני י"ג שנה מה יהא טיבם. רק עיקר הראי' הי' ממעשיהם לאחר שנעשו בני י"ג שנה. שאז אורח היק' והטוב שהוא יצר הטוב נכנס בלבם והתחילה אצלם מלחמת היצר. אז כל מבין הי' יכול לראות אצל מי מנצח יצה"ר ואצל מי מנצח יצה"ט. והוא שנאמר ויגדלו הנערים. היינו שנעשו בני י"ג שנה אז הי' נראה לכל ויהי עשו אי"ש יודע ציד איש שדה. ויעקב אי"ש תם יושב אהלים. ובעבור זה היה עשו שנוא לשמים ולבריות. ויעקב היה אהוב לשמים ולבריות. זה בשביל מעשיו הרעים וזה בשביל מעשיו הטובים:

וְלַפִּי זה נבא לבאר דברי הנביא מלאכי בהפטרה זו. כי יש לומר שהשאלה במה אהבתנו אין הטעם מאיזה דבר אנו יודעים שהקב"ה אוהב אותנו. שמשמעותו היא איזו טובה הוא נותן לנו אשר בזה הוא מראה אהבתו אלינו. אלא כך הוא טעמו של במה. כלומר בשביל איזה ענין אהבתנו. שמשמעותו היא מה הוא הענין שמעורר אצל הקב"ה

אלעזר דורשים תיבות המיתרות אי"ש אי"ש. שהי' לו לומר ויהי עשו יודע ציד איש שדה ויעקב תם יושב אהלים. איש איש למה ל'. לכך דורשים שהכתוב משמיע לנו תהלוכותם ותכונותם בזמן שנעשו בני י"ג שנה שיצאו ממצב נער קטן ונכנסו למדרגת איש וגדול. והיינו כדאיתא במסכת סנהדרין (ס"ט) כי עבד בצלאל משכן בר כמה הוה. בר תליתר. דכתיב גבי משכן איש איש ממלאכתו אשר המה עושים. וכן במסכת נזיר (כ"ט) פירש"י דרך לאחר שנעשה בן י"ג שנה מצינו שנקרא איש. כדכתיב ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו. וגמירי דההוא שעתא בני י"ג שנה הוו. עכ"ל. ולפיכך שפיר מדייקים רבי לוי ורבי אלעזר גבי יעקב ועשו. דמה שנאמר איש מיותר אצל כל אחד מהם הוא להשמיענו שנעשו אז בני י"ג שנה:

מזה יש לראות שעד שהיו יעקב ועשו בני י"ג שנה לא הי' נודע מה יהיו שניהם אם טובים או רעים. וטעם הדבר הוא כיון שעד י"ג שנה לא הרגישו עוד ענין מלחמת יצר הטוב עם יצר הרע. יען כי יצר הטוב לא ארח עדיין בלבם. וזהו כמו שדרשו חז"ל במד"ר עה"פ טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל. טוב ילד מסכן וחכם. זה יצר הטוב. למה צווחין ליה ילד. דהוא מזדווג ל'ב מתלת. עשר שנין ואילך. ולמה צווחין ל' מסכן. דלית כל עמא שמעין ל'. ולמה צווחין ל' חכם דהוא

אצלו מלחמת היצר וידע להזהר:
לכן אתה הבר מצוה שיצאת היום
 מכלל קטן ונכנסת למדרגת
 איש זכור תזכור היטב דברי ההפטרות
 שאמרת היום שדרך הנהגת יעקב
 מעורר אהבת הקב"ה לישראל, ודרך
 הנהגת עשו מעורר להיפוך. גם תזכור
 מאד המשל של רבי לוי על יעקב
 ועשו מן ההדס והעצבונית. הלא
 מעתה שני דרכים לפניך. או דרכו
 של עשו שהוא הדרך של עצבונית
 שתתגדל כמו חוה בלי תורה ותפלה
 שצ"ז תהי שנאו לשמים ולבריות.
 או דרכו של יעקב שהוא הדרך של
 הדס ליתן ריח טוב ריח ניחוח לפני
 הקב"ה ע"י תורה ותפלה. שצ"ז
 תהי אהוב לשמים ולבריות. גם תדע
 ותבין כי לכך אמר רבי לוי המשל
 של הדס דוקא ולא של שושנה וחות.
 כי כמו שההדס משולש בעלים. כן
 אדם המתפלל לפני הקב"ה וחפץ
 ליתן ריח טוב ריח ניחוח כמו
 הקרבנות. ככתוב ונשלמה פרים שפתינו
 הרי הוא צריך להיות תפלתו ג"כ
 משולשת. ע"י מחשבה וכוונה. וע"י
 דבור להוציא דבורי התפלה כראוי.
 וע"י מעשה היינו לקיים מצוות ציצית
 ותפילין. וע"ז החוט המשולש של
 מחשבה דבור ומעשה לא במהרה
 נתק תפלתך. ובמהרה תצמיח ארוכתך.
 ותפעל בשמים ישועתך. ותפרוק ימין
 ושמאל בהצלחתך:

אהבה לנו. למען נדע להתנהג תמיד
 בדרך אותו הענין בשביל לעורר אהבת
 הקב"ה אלינו. ועל שאלה זו מובנה
 היטב התשובה. הלא אח עשו ליעקב
 ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי.
 כוונתו היא כי הלא שם באותה
 פרשה נזכרו הטעמים של האהבה
 ליעקב והשנאה לעשו. והוא כיון
 שיעקב היה איש תם יושב אהלים.
 שני אהלים. אהל תורה שהוא בית
 המדרש. ואהל תפלה שהוא בית
 הכנסת. ומזה יש לכם להבין כי
 כמו שענין זה היה מעורר אז אהבת
 הקב"ה ליעקב. כן הוא תמיד שתורה
 ועבודתה תעורר אהבת הקב"ה לעם
 ישראל. ובלתי זאת אפילו עבודת
 הקרבנות אין לו חפץ בהם. וכמו
 שאמר הנביא להלן בהפטרות זו.
 לא תאירו מזבחי חנם אין לי חפץ
 בכם וגר ומנחה לא ארצה מידכם.
 וכן שם באותה פרשה נזכר גם טעם
 השנאה לעשו. והוא על שנעשה איש
 יודע ציד איש שדה. כלומר הפקר
 כשדה באין גודר פרץ ובלי עול של
 תורה ועבודה. ומזה יש להבין כי
 כן הוא תמיד. אשר בני בליעל.
 כלומר בלי עול של תורה ותפלה
 רק שניחא ליה בהפקירא. הרי זה
 מושך עליו שנאה משמים. עתה מובן
 ג"כ איך שהפטרות זו מקושרת עם
 הסדרא בענין חובת הבר מצוה.
 אשר ידע שמהיום והלאה מתחלת

ויצא

מה לדרוש לפני הבר מצוה

שבע ילך חרנה וגו'. ויחלם והנה
סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה
והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים
בו. והנה ה' נצב עליו וגו'. המציין
במפרשי התורה יראה הרבה דקדוקים
ופירושים בענין מחזה הסלם ובענין
והנה ה' נצב עליו. ואני מוסיף לדקדק
מדוע כתוב עולים ויורדים בו. שכל
פי הדקדוק הלשון מוטב ה' לומר
עולים ויורדים עליו. גם צריך להבין
המוסר השכל שיש ללמוד לנו מענין
מחזה הסלם. כי דעו שהתורה נצחית
ולא באה לספר ספורי מעשיות מזמן
העבר בלבד. אם לא ששייך ענין זה
לכל דור ודור:

וכרי לישב הכל נקדים מה שמובא
במדרשים שתיבת סלם יש בה
ד' רמזים על פי ד' גימטריות. שהן
סיני צם קל ממך. הלא המה ד'
יסודי היהדות תורה תשובה תפלה
וצדקה. וענין המחזה יש להבין ע"פ
מאמר חז"ל במסכת ברכות. שאין
מראין לו לאדם בחלום אלא מהרהורי
לב. ביום. ועתה נתאר לפנינו מצבו
של יעקב בעת ההוא. שמוזה יובן מה
היו הרהורי לבו. הן הוא כל זמן
המצא במלכות של אביו ואמו ויהי

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום
ההפסדה לפרשת ויצא מהנביא
הושע המתחלת ויברח יעקב שדה ארם
ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר.
הן בהשקפה ראשונה נראה שזה הפסוק
הוא המקשר את ההפסדה עם הסדרא
שבה נזכר ענין יעקב ולבן. אבל זאת
היא התקשרות קטנה. כי לא נלמד
מהפסוק הזה שום מוסר השכל לכל
דור ודור. לכן נראה לומר שמלבד
זאת נמצא התקשרות יפה עם הסדרא
ע"י הפסוקים שובה ישראל עד ה'
אלהיך כי כשלת בעוניך. קחו עמכם
דברים ושובו אל ה'. אמרו אליו כל
תשא עון וקח טוב. ונשלמה פרים
שפתינו. הרי יש כאן ארבע עצות
לישראל. מה לעשות. אבל אין מובן
מה הן ד' עצות האלה כיון שנאמרו
כמו בדרך רמז. גם יש לדקדק שנוי
הלשון. שבתחלה אמר עד ה' ואח"כ
אומר אל ה' :

כדי לישב הדקדוקים האלה
באופן שתהי' בזה התקשרות טובה עם
הסדרא וגם שתהי' בזה שייכות לחובת
הבר מצוה וקיום מצות תפילין נקדים
מן הסדרא ענין מחזה הסלם ליעקב.
הן הסדרא מתחלת ויצא יעקב מבאר

שכאשר ישראל יתחזקו באותן הד' זכויות ישמע מבוקשם בשמים, ויפעלו ישועות הנצרכות למו. ובכח אותן ד' הזכויות יתחזקו ישראל בגלות ויכלו עמוד נגד רדיפות האומות שונאיהם ומנדיהם:

ועוד גם זאת הראו לו במחזה החלום מה גדלו אותן ד' הזכויות. כי גם מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. טעמו של ב"ו הוא בהסלם. שהביית היא בשימוש של עם. כלומר עם הסלם. וירצה לומר שזה הסלם. היינו אותן ד' הזכויות גורמות עליה וירידה גם למלאכי אלהים. שכאשר הסלם הוא כראוי אצל עם ישראל אז גם מלאכי אלהים יש להם עליה והטבה מזה. ואם אינו כראוי אז סובלים מלאכי אלהים ירידה מזה:

ועוד גם זאת הראו לו והנה ה' נצב עליו ויאמר וגר. היינו שבזכות אותו הסלם תשרה השכינה על ישראל ותבטיח ותבשר להם הישועות הנצרכות להם. כמו אצל יעקב שה' נצב עליו. היינו שהשכינה שרתה עליו. ומן המחזה הזה התחזק יעקב להבין שיש תקוה אליו. וגם לעם ישראל אשר יולדו ממנו יש תקוה לאחרייתם ולא יאבדו בגלות. רק ינצחו שונאיהם רודפיהם בכח אותן ד' הזכויות תורה תשובה תפלה וצדקה. ולכן אח"כ וישא יעקב רגליו. שנעשה קל ללכת מלא תקוה ושמחה. כי ראה שגם בעקבתא דמשיחא בומן חבלי משיח יעמדו ישראל על רגליהם באמונתם כעמוד ברזל שלא יטמעו בין האומות:

ענה נבא לבאר על פי זה פסוקי

מוקף בכל טוב ומעדני מלכים באהבת הוריו. ובתקוה שממנו תתסד אומה קדושה אומה של אתה בחרתנו. ואך חסר לו לקחת אשה הגונה שתהא ראוי להיות זוגו. והי' מצפה שבודאי אמו תשתדל להשיאו אשה מהוגנת לו בהרחבה ובכבוד גדול. והנה פתאם נשבתה תקותו וערבה שמחתו. שארב עליו עשו אחיו להרגו. והיה מוכרח לעזוב פלטרין הוריו ולהפרד מהם. לקחת מקל נודד בידו ולצאת בגולה לברוח אל בית לבן הרשע. להנצל מן ארי ולפגוע בדוב שכול. ואף מה שלקח בידו. גזל ממנו עשו או אליפז בדרך. ועל זה אמר יעקב כי במקלי עברתי את הירדן. וכן נראה ענין זה מדברי המדרש שיעקב אמר אז בדרך הפסוק מאין יבוא עזרי. כאדם המלא יאוש. ובתוך כך התחזק בתקוה ובטחון ואמר. חס ושלום לית אנא מוביד סברי מן בריי. עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. ומלבד דאגת עצמו הבין עוד יעקב בודאי שמעשה אבות סימן לבנים. וכי כמו כן עם ישראל יארעו להם מאורעות וצרות ורדיפות כאלה להיות נדח מאורה לאפלה כמוהו. והי' דואג ומהרהר בלבו באיזה כחות ובאיזה זכויות יוכל עם ישראל לסבול ולהתחזק בגלות נגד רדיפות וצרות כאלה. וכאשר שכב לישון עיף ויגע מן הדרך נרדם מאותן המהשבות והדאגות. ועל זה הראו לו מן השמים מחזה הסלם המרמז על אותן ד' כחות וזכויות של ישראל שהן תורה תשובה תפלה וצדקה. שסלם כזה הוא מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. ופתרונו

וקח טוב. היינו כמו הס קסיגור יקח סניגור מקומו. שיקח הקב"ה את הסורב שישראל עושים עם העניים בצדקה וגמילת חסדים. ועל ידי זה ישא כל עונותם כמו שנאמר נושא עון:

אחר זה אומר ונשלמה פרים שפתינו. ירמו בזה על זכות התפלה שתהא נחשבת לפני הקב"ה כעבודת הקרבנות. כי תפלות במקום הקרבנות הן. כמו שאנו מתפללים שיהי' שיח שגתותינו חשוב ומקובל לפני הקב"ה כאילו הקרבנו הקרבות. במעמד:

לכן אתה הבר מצוה זכור תזכור היטב ההפסדה שאמרת היום.

המקושרת עם הסדרא בענין מחזה החלום שהראו ליעקב. המלמד לנו מוסר השכל שעיקר היהדות והכחות והזכויות של ישראל עומד על הסלם ההוא. היינו תורה תשובה תפלה וצדקה. וכיון שנכנסת היום לכלל ישראל להקרא איש וגדול. תרא להזהר כעת בתורה ותפלה. ועוד תדע כי כמו שבמחזה החלום הראו ליעקב והנה ה' נצב עליו. היינו השראת השכינה. כן כל איש מישראל ע"י שמקיים מצות הנחת תפילין כראוי שורה עליו קדושה עליונה. ונעשה אצלו כעין הכתוב והנה ה' נצב עליו. על דרך שאמרו חז"ל עה"פ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו ויראו ממך. תניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. לכן תהי' נזהר לקיים מצות תפילין כראוי להתפלל בכונה ולעסוק בתורה. וכאשר יציץ עליך נזרו בתפארה. תנצל מכל צרה. ויאיר קרנך כחמה ברה:

ההפסדה שובה ישראל וגו'. להראות שכל ענין זה ירמזו גם דברי הנביא מלאכי. ולכן מקושרת יפה בענין זה ההפסדה עם הסדרא. כי כן גם הנביא מלאכי ידבר כאן על דבר אותן ד' הזכויות תורה תשובה תפלה וצדקה. וזהו שאומר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך. מתחיל בזכות התשובה. כי זה זכות היותר גדולה אם הרשע שב מצוותיו בכל לבו בתשובה הראויה. עד שכל זה אמרו חז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. ועוד טעם שהתחיל בכח התשובה. יען כי לפי מצב ישראל אז ה' נחוק עוררם ראשית לתשובה:

אחר זה אומר קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. ירמו בזה על זכות התורה שכלי נאמר כי לקח טוב נתתי לכם וגו'. וזהו קחו עמכם דברים. היינו דברי תורה שיעסקו ישראל בתורה ועיינו שובו אל ה'. ר"ל שעל ידי העסק בתלמוד תורה יזכו להיות בדבקות אל ה' ולא יחטאו. ובוה יתורץ מה שבתחלה אמר ע"ד ה' ואח"כ אל ה'. כי עד ה' היינו התקרבות היותר גדולה פ"י כח התשובה הראויה. כמאמר חז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. ואח"כ שמדבר בזכות עסק התורה אומר על התקרבות זאת רק אל ה' ולא עד ה'.

אחר זה אומר אמרו אליו כל חשא עון וקח טוב. ירמו בזה על זכות הצדקה. שע"י זכות הצדקה יאמר ישראל אל ה'. כל תשא עון

ח

וישלח

מה לדרוש לפני הבר מצוה

מה יתפעל עשו מזה. ועוד צריך להבין הענין הנפלא שנזכר בהסדרא התאבקות יעקב עם שרו של עשו. ויאבק איש עמו עד עלות השחר וגו' כל הענין. איזה מוסר השכל נלמד מזה:

וכרלי לתרוץ הכל נקדים דברי חז"ל במסכת חולין (צ"א). פליגי אמוראי בענין דמות המלאך שנאבק עמו. חד אמר כעכו"ם נדמה לו. וחד אמר כצלמיד חכם נדמה לו. וזה דבר פלא. במה פליגי הלא לענין דינא אין נפ"מ ביניהם כיון דאליבא שתי הדעות היו לימין יעקב. אמנם צריך לזכור הכלל שמעשה אבות סימן לבנים. והמלחמה ההיא שנלחם אז יעקב עם המלאך הי' סימן לדורו דורות של עם ישראל. וכמו שיעקב אבינו הי' לו אז שתי רדיפות מעשו ומלבן. כן עם ישראל נרדפים מאתן שני מיני רדיפות של עשו ולבן. רדיפת עשו היתה רדיפת הגוף להרוג את יעקב. בחרב. בכה דברי יצחק על חרבך תחי'. ורדיפת לבן היתה רדיפת נשמה. לטמא הנשמות של בית יעקב באמונה זרה וטמאה אמונה בתרפים כמו שהיתה אמונת לבן.

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה של נבואת עובדיה הנביא. והנה ראשית צריך להבין ההתקשרות של הפטרה זו עם הסדרא. אמנם בהשקפה ראשונה נראה ברור שהפטרה זו מקושרת עם הסדרא ע"י הפסוק והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום וגו'. שזה מורה תכלית הנצחון של יעקב נגד עשו. כמו שנזכר ענין זה בהסדרא התאבקות יעקב אבינו עם המלאך שרו של עשו. אבל צריך להבין כפל הלשון בית יעקב ובית יוסף. אש ולהבה. מה כוונתו בזה:

כדי להבין דברי הנביא גם להבין מוסר השכל היוצא לנו מן התקשרות ההפטרה עם הסדרא באופן שתהי' בזה שייכות לחובת הבר מצוה וקיום מצות תפילין נקדים מן הסדרא הפסוק עם לבן גרתי. ומובא בפירש"י מן המדרש. גרתי בגימטריא תרי"ג. כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי מן מעשיו הרעים. עכ"ל. וצריך להבין לאיזה ענין התפאר יעקב כך לפני עשו. ואם להפחיד לעשו ג"כ אין מובן

ולא נטשתי לנשק לבני ולבנותי וגו':

ועפ"ז יש להבין הפלגותא בגמרא

באיזה דמות נראה המלאך אל

יעקב בהאבקו עמו. מאן דאמר

כעכו"ם נדמה לו. כוונתו שבא מן

כח הטומאה של עשו. פניו כפני

רוצח וגזלן. ומאן דאמר כת"ח נדמה

לו. כוונתו שבא מן כח הטומאה של

לבן בדמות ת"ח להתוכח עמו להסיתו

לכפירה. והאמת הוא ששני האמוראים

דברי אלהים חיים הם. כמו שאנו

רואים עד היום שבית יעקב עודנו

צולע על ירכו מן אותן שני מיני

הרודפים של אותן שני כחות הטומאה

עשו ולבן. כמו שסבב כל בית יעקב

בימי המן הרשע מן כח הטומאה

של עשו שגזר על הגוף של כנסת

ישראל להשמיד להרוג ולאבד. ובימי

ממשלת היונים סבב כל בית יעקב

מן כח הטומאה של לבן שגזרו

לטמא הנשמות של כנסת ישראל.

ואמרו כתבו לכם על קרן השור

שאין לכם חלק באלהי ישראל. וכמו

כן בכל דור ודור בית יעקב עודנו

צולע על ירכו בכל מקומות מושבותיהם

בגולה. לפעמים מן רדיפת כח הטומאה

של עשו. ולפעמים מרדיפת כח הטומאה

של לבן.

ואך רפואה אחת יש לבית

יעקב נגד אותן שני מיני הרדיפות.

והיא זריחת השמש. כמו אז אצל

יעקב שנאמר ויזרח לו השמש כאשר

עבר את פנאל וגו'. ואמרו חז"ל לו

לרפואתו. זה סימן לבניו כל בית יעקב

שזריחת השמש היא לרפואתם. הלא היא

וכן עם ישראל סובלים תמיד בגלות

מאותן שתי הרדיפות. שהן רדיפות

מן ידי עשו שבכל דור ודור עומדים

עלינו לללותנו בהריגות או בהשבתת

פרנסות ישראל. וגם מן הרדיפות

של תלמידי לבן הרשע שבכל דור

ודור. הלא הם המסיתים המשתדלים

ככל מיני ערמות ורמאות להכניס

בלבות ישראל וביותר בלבות הדור

הצעיר של עם ישראל כל מיני דעות

רעות של אפיקורסות והפקרות וכפירה

ברבון כל העולמים ובתורתו הקדושה:

והנה זה מובן ששני מיני

הרודפים האלה אינם שוים בצורתם

ותבניתם. הרודפים של ידי עשו הם

גוים רשעים פראים עם חרב וגרון

בידיהם לעשות פגומים בעם ישראל.

והרודפים מתלמידי לבן הרשע נראים

כאנשים חכמים משכילים. הלא הם

המורים רעים עם מים מרים המאריים

להשקות לדור הצעיר בבתי ספר

שלהם. או שהם ראבייס רפורמים בבתי

כנסיות של עמי הארצים. ואם נצדך

לאותם המסיתים בשביל טובת העסק

להתנאות לובשים גם בגדים לבנים

ואף גם מגודלי זקן יש בהם. ועיין

ביכלתם בשפתי חלקות להסית ולהדיח

לרבים מישראל וביותר לדור הצעיר

לטמא נשמותיהם בדעות של אפיקורסות

לבזות כל אשר קודש לנו אלפי שנה

מאבות אבותינו בקיצור שבעלי ידי

עשו מראה אדום להם מראה דם על

שם האב שלהם ככתוב ויצא הראשון

ארמוני. ותלמידי לבן מראה לבן

להם על שם האב שלהם עם

שפתי חלק. ככתוב הבנים בני וגו'.

תשמרון זו משנה. זאת היתה כוונת יעקב להודיע לעשו כי כמו שניצל ע"י כח התורה מן שליטת כח הטומאה של לבן. כך אין לו לפחד מן שליטת כח הטומאה של ידי עשו:

עתה נבא לבאר עפ"י התקשרות

של הפטרה זו עם הסדרא

בענין רדיפת עשו ליעקב. וי"ל שכל

ענין המדובר נרמז בדברי הנביא

עובדיה. והיה בית יעקב אש ובית

יוסף להבה ובית עשו לקס ודלקו

בהם ואכלום וגו'. והוא שהנביא

מבשר ומנחם לבית יעקב שלא

יתיאשו ח"ו בגלות אדום. כי יבא

הקץ שיתחזקו ישראל באותו הכח

שהוא כנגד כחו של עשו. היינו

רפואת התורה והמצוה שנקראת אש.

ככתוב מימינו אש דת למו. וכתוב

הלא כה דברי כאש. וכתוב כי נר

מצוה ותורה אור. ובכח הזה יהי'

ודלקו בהם ואכלום וגו'. כי כמו

שזכר בהסדרא התאבקות יעקב עם

שרו של עשו ולבן. שהסוף הי'

שיעקב נצח להמלאך ונרפא מצליעתו

ע"י זריחת השמש. וכאשר מעשה

אבות סימן לבנים. לכן יהיו ישראל

בטוחים שסוף כל סוף יגאלו מן

גלות אדום בכח זריחת השמש

שהוא פת התורה והמצוה. היינו

הלכות של התרי"ג מצוות שע"י

יהי בית יעקב אש. כלומר בע"י

תורה שבכתב שנמשלה לאש שדולקת

במקום אחד. וגם שכתוב מימינו

אש דת למו. ובית יוסף להבה.

כלומר אלו בעלי תורה שב"ע

שנמשלה להבה שדולקת למרחוק.

התורה ותרי"ג מצוות שבה. שהתורה

נקראת שמש כדרשת חז"ל עה"פ מה

יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת

השמש. שטעמו הוא אשר יעמל תחת

התורה. כלומר שתחת עמלו בתורה

יעמל בעמל אחר. ואך זריחת השמש

בישראל שהיא העסק בתורה ומצוה

היא רפואה תמידית נגד ידי עשו.

כדרשת חז"ל עה"פ הקול קול יעקב

הלדים ידי עשו. שכל זמן שנשמע

קול יעקב בבתי כנסיות ובתי מדרשות

אין שליטה לידי עשו. ועוד דרשו

חז"ל בענין חזקיהו המלך שכתוב

וחובל עול מפני שמן. היינו שחובל

עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו

שהאיר שמן ללמוד תורה בכל ארץ

ישראל מן דן עד באר שבע. וכן

דרשו חז"ל שתלמוד תורה הוא הרפואה

נגד רדיפת כח הטומאה של לבן.

כדרשת חז"ל במסכת קידושין (כ"א)

שאמר הקב"ה לישראל בראתי יצה"ר

ובראתי תורה תבלין כנגדו. ואם פגע

בך מנוול זה משכהו לבית המדרש:

עתה יובן ג"כ פירש"י עה"פ

עם לבן גרתי. כלומר ותרי"ג מצוות

שמרתי וכו'. פירוש שיעקב הודיע

לעשו שאינו מתירא מן הכח של חרבו

כיון שיש לו כח אחר יותר גדול

המתיש כח חרבו של עשו. שהיא

הרפואה הגדולה של שמירת התרי"ג

מצוות. וזה דבר המובן שלא היתה

באפשרות ליעקב לקיים התרי"ג מצוות

בפועל. אלא שע"י תלמוד תורה שהי'

שנתה הלכות של התרי"ג מצוות נחשב

לו כקיום בפועל. ולימוד הלכות נקרא

שמירה כמובא בקידושין (ל"ז). אשר

בכחך לעסוק בתורה יומם ולילה.
 תדע בני שהקב"ה נתן לישראל
 מצוה אחת שנחשבת כעסק בתורה
 יומם ולילה. הלא היא מצות תפילין.
 כמובא בילקוט פרשת בא ממדרש
 שוחר טוב. וז"ל. א"ר אלעזר אמרו
 ישראל לפני המקום אנו רוצים ליעזב
 בתורה יומם ולילה אבל אין לנו
 פנאי. אמר להם הקב"ה קיימו מצות
 תפילין ומעלה אני עליכם כאילו
 אתם יגיעם בתורה יומם ולילה.
 רבי יוחנן אמר מקרא מלא הוא.
 והי' לאות על ירך וגו' למען תהי'
 תורת ה' בפיך. מכאן שהוקשה כל
 התורה כולה לתפילין. עכ"ל. ולכן
 כמו שתלמוד תורה מבטל שליטת
 ידי עשו כן דרשו חז"ל על מצות
 תפילין. שנאמר וראו כל עמי הארץ
 כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.
 תניא רבי אלעזר הגדול אומר אלו
 תפילין שבראש. ובכך כל אשר תמצא
 ידך לעשות בכחך עשה בענין העסק
 בתורה. ותהי' נזרה לקיים מצות
 תפילין כראוי. ועי"ז לא ישלוט בך
 כל רע. ותמצא חן וחסד בעיני כל
 רואיך. ובכל אשר תפנה תצלית כל
 ימך:

וגם נקראים אותם הלומדים תושבע"פ
 בית יוסף. כיון שבתורה שבע"פ נתוספו
 חדשות בכל דור ודור:
לכן אתה הבר מצוה עליך לדעת
 שהיום נכנסת בכלל ישראל
 להקרא בשם איש וגדול. ונקראת
 בשם בר מצוה להודיעך שמהיום
 והלאה מחויב אתה בקיום התרי"ג
 מצוות. ותזכור איך שהפטרה זו
 שאמרת היום מקושרת עם הסדרא
 בענין הכח והזכות שיש לישראל ע"י
 תלמוד תורה וקיום התרי"ג מצוות.
 כמו שהודיע יעקב אבינו לעשו.
 עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי.
 ולכן לא הי' מתירא מן ידי עשו.
 וכמו שנזכר בהפטרה זו שע"י כח
 התורה יתקיים והי' בית יעקב אש
 וגו'. לפיכך תהי' נזרה מהיום והלאה
 בכל מצוה ומצוה מן התרי"ג מצוות
 שתבוא לידך שתקיים אותה כראוי.
 גם תהי' נזרה בתלמוד תורה שבכתב
 ותורה שבע"פ. ושמור נפשך מאד
 לבד תפול ברשת תלמידי לבן שבדור
 הזה. שהם מורכבים מן גוי' ות"ח
 המשתדלים להכניס כפירה ואפיקורסות
 בלבבות הדור הצעיר. ואם תאמר
 בני שעור צעיר לימים אתה ואין

ט

וישב

מה לדרוש לפני הבר מצוה

כדי להבין דברי הנביא והתקשרות ההפטרה עם הסדרא באופן שתהיי בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולקיום מצות תפילין נקדים מן הסדרא שצריך להבין ענין שני החלומות של יוסף. החלום הראשון מן אלומות השדה והשני מן מאורות השמים. שאין מובן פתרונום כל כך. ואם לענין מה שנתקיים ההשתחוויה אל יוסף הי' די בחלום אחד. ובודאי אין התורה מספרת דברים של מה בכך. עוד צריך להבין מדוע בחלום הראשון נאמר והנה תסבינה אלומותיכם וגו'. סיבוב זה על מה יורה. ומפני מה בחלום השני לא הי' סיבוב. גם צריך להבין כיון שחז"ל אמרו שאין מראין לו לאדם אלא מן הרהורי לבו. ככתוב רעיונך על משכבך סליקו. א"כ היתכן לומר שיוסף הי' מהרהר והתאוה לחזור אחר גדולה:

וכרי לישב הכל נקדים להבין החילוק בין יוסף ושאר השבטים. ודבר זה יש לראות ממה שנאמר וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו וגו'. ואונקלוס תרגם ארי בר חכים הוא ליה. ורש"י ז"ל הוסיף שכל מה שלמד יעקב

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה של הנביא עמוס. כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים. בפסוקים האלה יש לדקדק הרבה. כי אין מובן החשבון של שלשה וארבעה. וכן צדיק ואביון ונעלים אין מובן על מה ירומן דבריו. והנה בדבר שייכות ההפטרה עם הסדרא יש לראות בהשקפה ראשונה שהוא ע"י הפסוק על מכרם בכסף צדיק וגו'. שזה מקושר עם החטא של מכירת יוסף הנזכר בהסדרא:

אמנם צריך להבין דברי הנביא. כי הלא אין לומר שכוונת הנביא על חטא מכירת יוסף שהי' בערך לפני שש מאות שנה שכבר נענשו כלל ישראל בגלות מצרים. אלא בודאי שאגת הנביא היתה על הפשעים של בני דורו ושל כל דור ודור. אשר לדאבוננו עדיין השטן מרקד בינינו להכשיל את ישראל באותם הפשעים. אשר החטא ההוא של מכירת יוסף בעד בצע כסף נוכל להשתמש בו כעין משל לאותם הפשעים שבכל דור ודור שהנביא מוכיח עליהם:

עוסקים בתורה בהתמדה. והשבטים התרעמו על יוסף על שעוסק תמיד בתורה שבעל פה ואינו עוסק בעשית מצוות. זאת היתה שורש מחלוקתם ושנאתם מזה לזה. ומובן מעצמו שבמחשבה זו הרהר יוסף ביותר לשיטתו שתלמוד גדול והוא כנגד כולם:

יבנה יובן ענין שני החלומות. החלום הראשון מן אלומות השדה

מורה על ענין הפרנסה ושפע הגשמיות. וזה דבר ידוע בחכמה שכל דבר הסובב לדבר שני. הרי הסובב סבה וחיוזק להסובב. והמסובב עיקר נגד הסובב. ועוד שהסובב מקבל השפעה מן המסובב. כמו שכדור הארץ ושאר מזרי שמים המסובבים את השמש מקבלים השפעה מן השמש המסובב מהם. ועפ"ז מורה פתרון החלום הראשון כשיטת יוסף. שכל השפע שמגיע להשבטים בענין פרנסה מושפע להם מאלומות יוסף. והסובב של אלומתם מסביב אלומת יוסף מורה שאלומת יוסף היינו כחו. הוא המשפיע והם מקבלים ממנו. ושעל ידי עבודתו הקדושה בתלמוד תורה ינחלו ישראל את הארץ לעשות אלומות בשדות. ככתוב ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקיו וגו'. ועתה צ"י עסקו בתורה נמשך שפע פרנסה מן השמים לארץ. נמצא שעל ידו הם מקבלים שפע פרנסה. לפיכך נשמע מזה החלום שהתלמוד גדול. וכאשר שמעו השבטים כך הוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו. כלומר שהבינו שהחלום בא לו מן דבריו ומחשבותיו שהוא מתווכח

משם ועבר מסר לו. מזה יש להבין שיעקב ראה ברוח קדשו שנשמת יוסף מסוגלת ביותר לתלמוד תורה שבעל פה. שעלי אמרו חז"ל ודלא מוסיף יוסף. וא"כ מובן שיוסף היתה עבודתו עבודת הקודש רק לעסוק בתורה יומם ולילה. ותלמוד תורה ה"י עיקר אצלו. ותלמוד תורה כנגד כולם:

ובמסכת קידושין (מ') איתא. שאלה זו נשאלה בפני רבי טרפון והזקנים. תלמוד גדול או מעשה גדול. נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול. נענה רבי עקיבא ואמר תלמוד גדול. נענו כולם ואמרו תלמוד גדול. שהתלמוד מביא לידי מעשה וכו'. וכשם שהלימוד קודם למעשה כך דינו קודם למעשה וכו'. וכך שכרו קודם למעשה. שנאמר ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצורו. פירש"י בעבור ישמרו חקיו. ואמר מר תשמרון זו משנה. עכ"ל. אמנם אין בזה הלכה פסוקה כיון שרבי טרפון אמר מעשה גדול. ובמסכת אבות אומר רבי שמעון ולא המדרש עיקר אלא המעשה. ולכן יש לומר שיוסף עם השבטים ה"ן מחלקים בענין זה. שיטת יוסף היתה כרבי עקיבא וחבריו שתלמוד גדול. ולא ה"י מחזיר כל כך לעבוד להקב"ה צ"י מעשים. כי יען שתמיד ה"י עוסק בתורה ה"י פטור מהכל. ושיטת השבטים היתה כרבי טרפון שמעשה גדול. וכרבי שמעון שלא המדרש הוא עיקר אלא המעשה. יוסף ה"י מתרעם על השבטים על שאינם

מדה כנגד מדה. שהפסיקו ממנו העסק בתורה ואף גם העסק של המעשה בקיום מצוות עשה כמנהג עבד. ולא נשאר ליוסף רק לעבוד להשי"ת ע"י שלא יעבור על מצוות ל"ת. ובאמת כך נתברר הדבר שבשביל שלא חטא במצרים לעבור על ל"ת של גילו עריות זכה לתואר צדיק. שנקרא מאז והלאה יוסף הצדיק. אבל אעפ"כ חטאו השבטים בזה על שמנעו מיוסף עבודתו הקדושה תלמוד תורה וקיום מצוות עשה. ועל הצער הגדול שגרמו לו. ולא היתה להם רשות לעשות בעצמם הפסק הזה. אף אם נתפוס שהצדק אתם:

עתה נבא לבאר דברי הנביא עמוס בהתחלת הפטרה זו. בהקדם מאמר חז"ל במסכת מנחות (מ"ג). רבי אליעזר בן יעקב אומר כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בורצו וציצת בבגדו ומזוזה בפתחו. הכל בחזיון שלא יחטא. שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק. ואומר חונה מלאך ה' סביב ליראי ויחלצם. עכ"ל. והנה מה שאמר בחזיון שלא יחטא המכוון הוא שיש לו סייעתא דשמיא להנצל מלחטא. מה שאין כן באיש אחר שאינו נוהג לקיים ג' מצוות הללו. זה אין לו סייעתא דשמיא כזאת. ומפני שאתן ג' מצוות יש להן סגולה זו לכן אנו רואים שהיצר הרע מתגבר מאד אצל ההמון למנוע מהן אותן ג' מצוות. כדי שלא יהי' להם סייעתא דשמיא במניעת החטא:

ועל פי זה יש להבין דברי

עמהם תמיד לאמר שהתלמוד גדול: והנה כמו שהחלום הראשון מורה על ענין שפע גשמיות המגיע לגוף. כן החלום השני מורה על ענין נשמות. ככתוב נר אלהים נשמת אדם. ויש בזה כמה וכמה מדרגות. יש נשמה שהיא נר מאיר כמו השמש. והיא נשמת יעקב. ויש כמו הירח נשמת רחל. ויש כמו הכוכבים. וזה מובן שגם הכוכבים אין כולם שוים. לפי זה פתרון החלום השני שכל הנרות היינו הנשמות הקדושות של בית יעקב משתחווים לו. ולא נזכר בזה סבוב המורה על ענין קבלת השפע מהמסובב. רק השתחוויה בלבד שזה מורה הכנעה לפניו כיון שכת קדושתו גדולה מקדושתם. וזו ראייה שניה שהתלמוד גדול מן המעשה. ויגער בו אביו ביותר על דבר השתחוויה שלו ושל אמו. כי על השתחוויה שלו אין לומר שמורה על גדלות יוסף ממנו לעבור שהתלמוד גדול. שהרי גם יעקב עסק בתורה כמו יוסף. ומהשתחוויה של אמו בודאי מובן שאין ראי' לענין זה כלל. כיון שהנשים אינן מחויבות בתלמוד תורה: והאמנם שמסתבר יותר כדעת השבטים. כדברי רבי טרפון וכדברי רבי שמעון. ועוד דבוודאי אין אדם יכול לפטור עצמו מהכל ע"י שישגור עצמו בד' אמות של הלכה יומם ולילה. ומה גם שאף רצ"ק וחבריו אמרו הטעם שהתלמוד גדול כיון שמביא לידי מעשה. הרי שהמעשה הוא התכלית. ולפיכך דנו דין יוסף כפי דעתם אשר לעבד נמכר יוסף

בשביל איזה ריוח כסף עוברים על עברת ל"ת. וע"ז אמר רבי במסכת אבות הוי מחשב שכר עברה כנגד הפסדה. ואומר עוד ואביון בעבור נעלים. בזה נכלל מין העון שעוברים על קיום מ"ע. שבזה מוכרים האביון בעבור נעלים. אביון נקראת בשמת האדם שבא לו העולם עניה ואביונה. והיא מצפה ומשתוקקת שיקיים האדם איזו מצות עשה שזאת היא מזונה ואצטלותא שלה. וזה החוטא במניעת קיום מצוות עשה משום הפסד ממון. הרי הוא מוכר אותו האביון שלו שהיא נשמתו בעבור נעלים. כלומר שתחת להוציא כספו על מצוות עשה ונתנית צדקה הוא מוציא כספו לבנות לו בתים עם נעלים חזקים מפחד גנבים. וע"ז אמר רבי הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה. וכל זה הוא לבעבור שלשה פשעי ישראל הידועים שמונעים מלקיים ג' המצוות תפילין ציצת ומזוזה. שבשבילן בא לאדם סייעתא דשמיא למנעו מלחטוא עון רביעי. שעי' אותן ג' המצוות זוכר ונוהר האדם שלא ימכור בשביל ריוח כסף את מדרגת שם הצדיק שלו ע"י עברת ל"ת. ושלא ימכור האביון שלו שהיא נשמתו למצוץ מקיום מ"ע בעבור לצבור כסף על ארמונות ונעלים. ועפי"ז מובנת התקשרות ההפטרה עם הסדרא בענין האזהרה להיות נזהר מעברת ל"ת וממניעת קיום מ"ע וממניעת תלמוד תורה. וגם יש בזה שייכות לחובת הבר מצוה על דבר קיום התרי"ג מצוות. ועל דבר

הנביא עמ"ט. כה אמר השם על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. סתם שלשה פשעים הם הפשעים הידועים מה שנמנעים מלקיים אותן ג' מצוות תפילין ציצת ומזוזה. ונקראים פשעים מפני שנקל לקיימן. ולפיכך המיאון של קיומן נקרא פשיעות. והחמורה שבהן היא מצות תפילין עד שזה הממאן להניח תפילין נקרא פושע ישראל בגופו. כדאיתא בגמרא ר"ה (י"ז). פושעי ישראל בגופן מאי ניהו. אמר רב קרקפתא דלא מנח תפילין. ויש להטעים פירוש זה על דרך פפראות לחכמה. כי הגי' תיבות ע"ל שלשה פשעים בגימטריא תפילין ציצת מזוזה. וזהו שאומר הנביא על שלשה פשעי ישראל הידועים שהם מניעת הקיום של תפילין ציצת ומזוזה. בשביל זה על ארבעה לא אשיבנו. כלומר על כל עון שיעשו אחר זה שיהי' בהם אותן ג' פשעים הידועים. לא אשיבנו מהעון הרביעי. היינו שלא אתן לו סייעתא דשמיא להשיבו מלחטוא: אחר זה אומר הנביא על דבר העון הרביעי שהוא כולל כל מיני עונות הנחלקים לשני חלקים שהן סור מרע ע"י שס"ה מל"ת יעשה טוב ברמ"ח מ"ע. וזהו שאומר על מכרם בכסף צדיק. פי' מדרגת הצדיק של עצמם. שיכולים להיות במדרגת השם צדיק ע"י שלא יעברו על מצוות ל"ת. כמו שהי' ביוסף הצדיק שעי' המניעה לעבור על ל"ת וכה למדרגת השם צדיק. והם מוכרים מדרגת צדיק של עצמם בכסף פירוש

גודל ערך קיום מצות תפילין :
לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום
הפטרה זו זכור תזכור היטב
כל ימי חיך דברי הנביא עמוס על
דבר שלשה פשעי ישראל שהם מניעת
תפילין ציצת ומזוזה. והחמורה שבהן
היא מניעת הנחת תפילין שעי"ז
נקרא פושע ישראל בגופו. ותדע
שבזה שנעשית היום בר מצוה נתחייבת
מהיום והלאה בקיום התרי"ג מצוות
רמ"ח מ"ע ושס"ה מצ"ת. ועיי קיום
ג' המצוות תפילין ציצת ומזוזה ינתן
לך סייעתא דשמיא משליטת היצר
הרע עליך. ויתקיים בך כי מלאכיו
יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. ובכל
אשר תפנה תצליח כל ימך :

מקץ שנת חנוכה

מה לדרוש לפני הבר מצוה

כהן גדול. אבל לא נראה בזה שייכות לענין חנוכה:

וסיים ההפסדה הוא במחזה נבואה אחר. ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגו' ושבעה נרותיה עליה וגו'. לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות. והמבין יבין שהמחזה של המנורה הוא כעין תיקון ורפואה להקלקל שנזכר במחזה הראשון. שהשטן עומד על ימינו לשטנו. אבל צריך להבין המכוון של דברי הנביא בדבר אותן שני המחזות. גם צריך להבין שייכות הפסדה זו בשני המחזות לשבת חנוכה וגם שיהי' בזה שייכות לענין חובת הבר מצוה:

כרי להבין זה נקדים לדעת שנס חנוכה ה' עיקרו בדברים הנוגעים אל הנשמה. כי הינונים גורו אז גזרות רעות על ישראל להעבירם מן התורה והמצוה. וכפי הידוע נשמע להם ביותר הדור הצעיר בגלל בתי הספר שיסדה מלכות יון הרשעה בערי ישראל. והשתדלו בזה לפתותם שיתבוללו עמהם להיות כגויים ועמי הארץ. ושלטו לטמא בית המקדש ולבטל עבודת הקרבנות. וכאשר

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום

ההפסדה לשבת חנוכה מהנביא זכרי. רני ושמחי בת ציון וגו'. אח"כ נזכר מחזה נבואה. ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' והשטן עומד על ימינו לשטנו. ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן וגו'. ויהושע ה' לבוש בגדים צואים ועומד לפני המלאך. ויען ויאמר אל העומדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצואים מעליו. ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עוניך והלבש אותך מחצות:

מחזה נבואה זה נראה לזכרי הנביא על הזמן של גלות בבל. וראה בנביאות שעתיד יהושע להבחר להיות כהן גדול הראשון בבית השני. אבל יען כי בניו התאוו להתבולל עם עמים אחרים ולקחו נשים נכריות. לזאת ראה במחזה הנבואה קטרוג מן השטן על יהושע באשר שהוא לבוש בגדים צואים מסבת עון בניו. וראה ג"כ שמצד מדת הרחמים נלמד עליו זכות שבאם בניו יבדלו מן הנשים הנכריות יתוקן המעוות. יעבירו מעליו הבגדים הצואים וילבישו אותו מחצות ויוכשר יהושע להיות

הזקן. איזה זקן זה שקנה חכמה. חכמת התורה ומנהגי ישראל סבא. ופכים קטנים וריקים רמו על הדור הצעיר ואנשים קלי דעת ריקים מחכמת התורה. וכפי הידוע שמעשה צבות סימן לבנים יש להבין שהתאבקות יעקב עם המלאך שר של עשו שהוא גם השטן היתה על דורי דורות בשביל הפכים הקטנים. כי יעקב ראה אז בכניסתו לארץ מה שעתיד להיות בישראל במשך זמן וזמנים. שהרבה פכים קטנים וריקים שהם צעירי ישראל ואנשים קלי דעת וחטרי חכמה ימאנו ליכנס לארץ לקבל עליהם עול התורה והמצוה. רק ירצו להשאר בחוץ לארץ להתבולל בין הגויים. והשטן שרו של עשו יפרוש עליהם כנפיו השחורות ויטעון שלי המה ולא של יעקב. והוא ישתדל בכל האמצעים לקרוע אותם מכלל ישראל סבא בעזרת אנשים עוזריו. הלא המה שמלפנים היו נקראים נביאי הבעל. ובזמנינו נקראים ראביים. הם הרבנים הרפורמיים מנהיגי בתי כנסיות של עמי הארץ. ומסיתים ומדיחים למקהלותם להתנהג בלי עול תורה ומצוה. וכן יש לרוב מורים בבתי ספר רועי צאן קדשים להשקותם מים מרים המאירים. להכניס בלבבם כפירה אפיקורסית והפקרות. כל אלה הם עוזרי השטן שרו של עשו שנלחם אז עם יעקב על דבר הפכים הקטנים. והם המה הנלחמים בכל דור ודור עם ישראל סבא על דבר אותן הפכים הקטנים:

ובזה יש להבין הפלוגתא בגמרא

החשמונאים אזורי חיל ונאספו למלחמה עם היונים. ועל פי נס מן השמים נמסרו גבורים ביד חלשים רבים ביד מעטים. אז התחזקו ישראל לשמור התורה והמצוה וטהרו את בית המקדש. לכן תקנו לעשות זכרון לנצחון הזה בהדלקת נרות שמן בפכים קטנים. להראות לדעת מה הי עיקר הנצחון. שכל עיקר הגזרות הרעות של מלכות יון הי לטמא כל השמנים. היינו לתעב ורחק כל חכמת התורה הקדושה. שחכמת התורה נמשלה לשמן זית. כידוע. והכניסו בישראל חכמות זרות ודעות אפיקורסות. וכיון שעיי הנצחון בנס חנוכה חזר לישראל נר מצוה ותורה אור. לכן אנו עושים זכרון לנס חנוכה בהדלקת נרות שמן בפכים קטנים דוקא. להראות שהדור הצעיר וגם אנשים קלי דעת שנמשלו לפכים קטנים. והיו זמן רב מחוץ למחנה ישראל בהתחברות עם היונים. ועיי הנצחון של נס חנוכה נפקחו עיניהם לראות שהולכים בחשך ושובו לשכון תחת דגל מחנה יהודה וישראל:

וזכרון נס חנוכה שאנו עושים בהדלקת שמן בפכים קטנים מזכיר לנו צנין התאבקות יעקב עם המלאך שר של עשו בעברו את נחל יבוק גבול ארץ כנען ליכנס לארץ. שנאמר ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. ואמרו חז"ל ששכח פכים קטנים וחזר בשבילם. ואז ויאבק איש עמו. וייל שחז"ל הסתירו ענין עמוק במליצה זו של פכים קטנים. כי יעקב רמו על הדור

חולין (צ"א) איך היתה דמות המלאך שנאבק עם יעקב. חד אמר כנכרי נדמה לו. וחד אמר כת"ח נדמה לו. ויש לומר ששתי הדעות אמיתיות הן. כיון שאלה המסיתים הם בעלי דו פרצופין. נראים כתלמידי חכמים מבחוץ. ומבפנים הם מתולעצים ומקולקלים שמתנהגים כגויי הארץ. ואלה הם המכים בכל דור ודור בכף ירך יעקב ועושים לישראל סבא צולע על ירכו. עד שיורח השמש לישראל שהוא מאור התורה ותמלא הארץ דעה את ה'. כמו שנאמר אצל יעקב אבינו. ויורח לו השמש כאשר עבר את פנואל. לו לרפואתו מן צליעתו:

ועפ"ז יובן ששני המחזות של הנביא זכרי' אשר בהפטרה זו יש להם התקשרות ושייכות טובה לנס חנוכה. כיון שסבת שניהם היא התאבקות השטן שרו של עשו עם יעקב ישראל סבא על דבר פכים קטנים וריקים. שהם הדור הצעיר ואנשים קלי דעת ריקים מחכמת התורה. כי שני המחזות שבהפטרה זו מראים לנו מצב ישראל בגלות בבבל. שכמה אלפים מישראל פכים קטנים קלי דעת וריקים מחכמת התורה נטו להתבוללות עם גויי הארץ. והתערבו בגויים לקחת בשים נכריות וילמדו מעשיהם. ועל זה נאמר ביחזקאל (כ') והעולה על רוחכם היו לא תהי' אשר אתם אומרים נהי' כגוים כמשפחות הארצות וגו'. כמוכא בגמרא סנהדרין (ק"ה) ואף יהושע שנבחר להיות כהן גדול

הראשון בבית השני הטאו בניו בלקיחת נשים נכריות. ונספחו להכת של הפכים הקטנים. ובשביל זה קטרג עליו חשטן בשמים שיהושע לבוש בגדים צואים בשביל הפאות בניה ואינו ראוי להיות כהן גדול. וגם אז הי' ויותר יעקב לבדו הם הדבקים בתורה ובאמונת ישראל סבא נשאר יהודים נאמנים. ובמסירת נפש חזרו לארץ ישראל לבנות הבית השני. אבל היו מלאים דאגה ויגון על שהיו בלי חיל ובלי כח להלחם נגד הרבה שונאים. ובעבור זה הראו לזכרי' הנביא שני המחזות. מתזה א' מראה צד הרע שהי' אז בישראל הפכים הקטנים שבחוץ לארץ. הנוטים להתבוללות. ומחזה הב' של המנורה מראה צד הטוב שבישראל שמסרו נפשם לחזור לארץ. ומחזה המנורה מעודדם ומחזק את לבבם. שלא ידאגו על שהם מועטים וחסרי חיל וכו'. כי לא בחיל ולא בכח יגבר איש. ורק בזכות המנורה. שהיא נר מצוה ותורה אור ינצחו את השונאים הרבים והחזקים. וזהו סיום ההפטרה. זה דבר ה' אל זרובבל לאמר. לא בחיל ולא בכח. כי אם ברוחי וגו'. רוח משמעותו רצון. והמכון שכאשר אך ישראל יתנהגו על פי רצון השי"ת. אז בכח זה ישיגו תכלית הנרצה להם:

עתה מובנת ג"כ התקשרות הפטרה זו בשני המחזות. לשבת חנוכה. כיון שנס חנוכה מובן על ידי הפטרה זו אשר לא בחיל ולא בכח יגבר איש. כי אם מרצון השי"ת.

חולין (צ"א) איך היתה דמות המלאך שנאבק עם יעקב. חד אמר כנכרי נדמה לו. וחד אמר כת"ח נדמה לו. ויש לומר ששתי הדעות אמיתיות הן. כיון שאלה המסיתים הם בעלי דו פרצופין. נראים כתלמידי חכמים מבחוץ. ומבפנים הם מתולעצים ומקולקלים שמתנהגים כגויי הארץ. ואלה הם המכים בכל דור ודור בכף ירך יעקב ועושים לישראל סבא צולע על ירכו. עד שיורח השמש לישראל שהוא מאור התורה ותמלא הארץ דעה את ה'. כמו שנאמר אצל יעקב אבינו. ויורח לו השמש כאשר עבר את פנואל. לו לרפואתו מן צליעתו:

ועפ"ז יובן ששני המחזות של הנביא זכרי' אשר בהפטרה זו יש להם התקשרות ושייכות טובה לנס חנוכה. כיון שסבת שניהם היא התאבקות השטן שרו של עשו עם יעקב ישראל סבא על דבר פכים קטנים וריקים. שהם הדור הצעיר ואנשים קלי דעת ריקים מחכמת התורה. כי שני המחזות שבהפטרה זו מראים לנו מצב ישראל בגלות בבבל. שכמה אלפים מישראל פכים קטנים קלי דעת וריקים מחכמת התורה נטו להתבוללות עם גויי הארץ. והתערבו בגויים לקחת בשים נכריות וילמדו מעשיהם. ועל זה נאמר ביחזקאל (כ') והעולה על רוחכם היו לא תהי' אשר אתם אומרים נהי' כגוים כמשפחות הארצות וגו'. כמוכא בגמרא סנהדרין (ק"ה) ואף יהושע שנבחר להיות כהן גדול

זו יש ראי' לפירוש הלבוש. כי הלא הראו לזכר' הנביא איך שיהושע הנבחר להיות כהן גדול מלבוש נשמתו שבשמים בבגדים צואים בשביל שבניו נשאו נשים נכריות. והרי בודאי בניו היו אז לאחר שנעשו בני בר מצוה, ולפיכך יהיו ההורים נזהרים לחנך את בניהם גם לאחר שנעשו בני בר מצוה:

ואסיים באיזה מילין אל הבר מצוה. הלא שמעת ענין הפטרה זו שאמרת היום, איך שהיא מקושרת עם גס חנוכה בענין הפכים הקטנים שנאבק יעקב אבינו עם המלאך שר של עשו שהוא גם השטן. והוא המבקש לקרוע מן יעקב הפכים הקטנים וטוען שלי המה. לכן תדע בני שצד היום הזה עדיין קטן. נקראת. ובכלל פכים קטנים נחשבת. והיצר הרע שהוא גם השטן ישב בלבבך ומלך עליך. ויעקב שהוא יצר הטוב עוד לא בא אליך לגרש המלך זקן וכסיל מלבבך. אמנם היום שנעשית לבר מצוה בא אליך יעקב הוא יצר הטוב. ומהיום והלאה מתחלת אצלך מלחמת יצר הטוב עם יצר הרע. שזהו כעין התאבקות יעקב עם המלאך שר של עשו. ואם תשמע ליצר הרע שנקרא מלך זקן וכסיל. הלא גם אתה לכסיל תחשב כל ימי חיך. וגם הוריד יסבלו עונש ובזיון על ירך בעוה"ז ובעוה"ב כמו שסבל יהושע כהן הגדול הנזכר בהפטרה שאמרת היום. ולכן רק ליעקב תאבה ושמעת שהוא עצת יצר הטוב. אז יקבלו נחת ממך הוריד. ואתה תצליח בכל דרכיך כל ימך:

שכאשר יש בישראל אור המנורה. שהוא נר מצוה ותורה אור. אז נעשה גס חנוכה של מסירת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים. כי כמו שאירע לישראל בקץ גלות בבל הנזכר בהפטרה זו כן אירע לישראל בגלות יון. שגם אז הי' ויותר יעקב לבדו. הוא רוח ישראל סבא שהי' בוער בלבות החשמונאים ושאר ישראל החרדים. ועיי' הרפואה של המנורה. שהוא נר מצוה ותורה אור נצחו את היונים הגבורים והרבים ברוח ה' הצבאות. והפכים הקטנים וריקים נפקחו עיניהם ונתמלאו בשמן הטיב ויאירו גם הם:

ועתה אחר שנתבאר איך שנקשר גס חנוכה עם שני המחזות של הפטרה זו אשא עיני אל ההורים לדבר עוד מעט בדבר חובת החינוך לבניהם המוטלת עליהם. הן רבים יחשבו כי כאשר הגיע הבן לזמן בר מצוה ומברך ברוך שפטרני. ניטלה ממנו חובת החינוך. אבל לא כן הוא. הלא תדעו שבברכת ברוך שפטרני מעונשו של זה יש ב' פרושים באו"ח סי' רכ"ה. המגן אברהם יפרש המכוון שעד עכשיו נענש האב כשחטא הבן בשביל שלא חנכו. משמע מדבריו שמהיום והלאה לא נענש האב בשביל חטאי הבן. אבל הגאון בעל הלבוש פירש איפכא דעד עתה נענש הבן בעון האב. משמע מדברי הלבוש שבענין שהאב גיע לו עונש ובזיון בשביל חטאי הבן אין לזה זמן קצוב. ואין חילוק בין קולם שנעשה לבר מצוה ובין אחר כך. והנה מן הפטרה

יא

ויגש

מה לדרוש לפני הבר מצוה

אל יוסף. ובהפטרה נאמר שעל ימות המשיח אמר הקב"ה הנה אני לוקח את עץ יוסף וגו' ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד. אבל אין מובן מה ענין זה לזה. כי הלא ויגש אליו יהודה הוא לדבר דברי ריבות. ואם לא ינצחו בדברים חשב לנצחו בחרבו. א"כ נראה רחוק ענין זה מן הענין אשר בהפטרה. וגם בפסוק גופא יש להקשות. דהנה נמצא ב' סדראות שבהתחלתן נכתבה אחר תיבה הראשונה תיבת אליו לשון נסתר. וירא אליו ה' באזוני ממרא. וכאן ויגש אליו יהודה. וזה אינו על פי דקדוק הלשון. דכיון שהוא בהתחלת הסדרא ה"צ"ל וירא ה' אל אברם. וכאן ה"צ"ל ויגש יהודה אל יוסף. והנה הקושי שעל פרשת וירא אליו מתורצת בזה"ק. אבל הקושי שעל ויגש אליו עדיין תלוי ועומדת:

וכדי לישב הכל נקדים מאמר חז"ל מן המדר. וז"ל ויגש אליו יהודה. רבי יהודה אומר הגשה למלחמה. רבנן אמרו הגשה לתפלה. רבי נחמיה אומר הגשה לפיוס. וכל אחד מהם מביא ראיה לדבריו מפסוקי חג"ך. וזה פלא. תינח הגשה למלחמה והגשה

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה לפרשת ויגש מן הנביא יחזקאל מה שיהיה באחרית הימים לימות המשיח. שכל שבטי ישראל יתאחדו תחת דגל משיח בן דוד ויהי' ביניהם שלום ברית עולם. ובשם הקב"ה אמר הנביא ג' הבטחות לישראל. הבטחה א'. ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם. הבטחה ב'. והיה משכני עליהם. הבטחה ג'. והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם. ויש לדקדק בזה מה הענין של מקדשי ומה הענין של משכני. כי נראה שמקדש ומשכן הכל אחד. ואם נאמר שכוונתו על בנין. הלא מקדש גדול ממשכן. גם אין מובן שנוי הלשון של משכני עליהם. כי בכל מקום בתורה נכתב ונתתי משכני בתוכם. ושכנתי בתוכם. לשכני בתוכם. וכאן נאמר והי' משכני עליהם:

כדי להבין דברי הנביא. וגם להבין התקשרות ההפטרה אל הסדרא האופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה וענין מצות תפילין. נקדים מן הסדרא ויגש אליו יהודה. הגם שבהשקפה ראשונה נראה התקשרות ההפטרה אל הסדרא בענין הגשת יהודה

כלומר אל הקב"ה שהוא נסתר שבנסתרים, ובשביל אותה הגשה והתקרבות של כלל ישראל אל הקב"ה אבינו שבשמים יושעו לזכות לגאולה השלמה במהרה, ובענין זה נחלקו חז"ל איזו הגשה תועיל או לכלל ישראל לעורר רחמי שמים בעת חבלי משיח, וכאשר ידועים דברי התנא רבי שמעון הצדיק שהי' אומר על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל הצבודה ועל גמ"ח, י"ל שבענין אותן ג' דברים אמורים דברי חז"ל, רבי יהודה אומר הגשה למלחמה, ר"ל שזה ויגש אליו יהודה שהוא סימן לבנים ולרמו על הגשת כל היהודים אליו אל הקב"ה בעת צרה שהיא עת חבלי משיח לעורר רחמי שמים, צריכה להיות הגשה למלחמה, היינו כח התורה שבעל פה, שלמוד תורה שבע"פ נקרא מלחמתה של תורה, כדאיתא במסכת סנהדרין (ק"א) מה דכתיב משיבי מלחמה שערה, זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה, וכן במסכת שבת (ס"ג) דרשו חז"ל עה"כ חגור חרבך על ירך גבור, האי בדברי תורה כתוב, הרי זאת דעת רבי יהודה שבכח ת"ת יעוררו רחמי שמים לגאולה:

רבנן אמרו הגשה לתפלה, זהו מה שקורא רבי שמעון הצדיק בשם עבודה, כוונתם שאלה ישראל שאין יכולים ללמוד תורה יעוררו רחמי שמים ע"י כח התפלה, כמו שהי' בגלות מצרים, שנאמר הנה צעקת בני ישראל בא אלי וגו', ועוד שכתוב פנה אל תפלת הערער ולא בזה את

לפיוס, אבל הגשה לתפלה מה ענינו לכאן, ויגש אליו יהודה להתפלל אל יוסף, הלא תפלה מובן לכל שהיא רק להשי"ת, ואם טעמו לבקש חסד ורחמים מן יוסף, הלא זה מה שאומר לפיוס:

אמנם מן התקשרות ההפטרה אל הסדרא יש להבין דברי חז"ל שראו בזה רמז לימות המשיח, והוא שקודם יהי' חבלי משיח ואח"כ מתוך הצרה יתגלה המשיח, כי זה כלל גדול שכל מעשה אבות סימן לבנים, וכאן הסימן לבנים הוא, כי כמו אז בעת ההיא היו שבטי יה שהם כלל כל ישראל בצרה גדולה, ובפרט יהודה שעל שמו נקראים עם ישראל יהודים, וכאשר הגיעה הצרה לנקודה האחרונה היותר קשה, נהפכה פתאם אותה הגשה לשמחה ושלום אהבה ואחדות וכל שבטי יה יצאו מאפלה לאור גדול, כן יהי' לעתיד לבוא בימות המשיח, קודם יהי' חבלי משיח כמו חבלי ידה, שכלל ישראל יסבלו צרות רבות ורדיפות גדולות מן שאר האומות, ובתוך כך יתגלה משיח בן דוד, ויצא כלל ישראל מאפלה לאור גדול, ומה שנחלקים חז"ל בפירוש של ויגש הוא כי הי' קשה להם הקושיא שהקשינו מפני מה כתוב ויגש עליו לשון נסתר בהתחלת הסדרא, שכל פי הדקדוק הלשון הי' צריך לומר ויגש יהודה אל יוסף, ולכן הוכיחו מזה שיש כאן רמז על ימות המשיח שיהי' חבלי לידה, ועיי' שיהי' אז ויגש אליו יהודה, רצה לומר שכלל ישראל יגשו ויתקרבו אליו.

ידי חובתו בתפלה לחוד בלי תורה ובלי צדקה. רק ידע שתפלה נצרכת לתרין סמכי קשוט. שהן תורה וצדקה וגמ"ח. וענין זה נזכר באותן הפסוקים שהקב"ה אומר לישראל וארשתין לי לעולם. ובעבור איזו זכיות. לזה יאמר וארשתין לי בצדק ובמשפט. היינו בזכות תלמוד תורה. תורה שבע"פ נקראת צדק ותורה שבכתב נקראת משפט. בחסד וברחמים. היינו בזכות צדקה וגמ"ח. כי כמו שאדם מרחם על העניים כן זקב"ה ירחם עליו לקבל תפלתו ברחמים. וארשתין לי באמונה וידעת את ה'. היינו בזכות התפלה. שהאדם מאמין בהשי"ת שרק ממנו תבוא לו הישועה. ויודע את ה' איך להתפלל אליו. אז אם שלש אלה יהיו יחדו אצל האדם יוכל להיות בטות שבהגשה כזו לתפלה תתקבל תפלתו ברחמים:

והטעם שתקנו לומר אותן הפסוקים תיכף אחר הנחת תפילין הוא. למען דעת זה האדם שאינו יכול ללמוד. והרי הוא יכול לחשוב שאם התפלה נצרכת לתורה מה יעשה האדם שאינו בן תורה. ובשביל זה נתקן לומר אלו הפסוקים תיכף לאחר הנחת תפילין כדי להבין שמצות הנחת תפילין עומדת לזה האדם שאינו יכול ללמוד תורה של צדק ומשפט. שהוא תורה שבע"פ ותורה שבכתב. אבל ע"י קיום מצות תפילין כראוי יחשב לו כאילו הוא לומד תורה של צדק ומשפט. וזהו כמו שאמר חז"ל במדרש שוחר טוב מובא בילקוט פרשת בא. ודל אייר אלעזר אמר

תפלתם תכתב זאת לדור אחרון. היינו הדור שיהי' בעקבתא דמשיחא:

רבי נחמי' אומר הגשה לפיוס. כוונתו שאילו ישראל שאין ביכלתם לא ללמוד ולא להתפלל. גם הם יוכלו לעורר רחמי שמים לגאולה ע"י פיוס. היינו צדקה וגמ"ח שבוה מפייס הנותן את העני שלא יתרעם על השי"ת. כמו שמובא במסכת ב"ב (ט). א"ר יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות. והמפייסו (גם) בדברים מתברך בי"א ברכות. מזה נתבאר שתכלית הנרצה בשמים מעם ישראל היא תורה תפלה צדקה וגמ"ח. וע"י אותן ג' זכיות יוכלו ישראל לעמוד בפני חבלי משיה ויעוררו רחמי שמים להתגלות המשיח לצאת מאפלה לאורה מצרה גדולה לששון ולשמחה. כמו שנוכר מעשה אבות בסדרא זו שע"י ויגש אליו יהודה נתגלה יוסף אל השבטים והתאחדו בברית שלום בשמחה רבה:

עתה נבא לבאר עפ"י דברי הנביא יחזקאל בהפטרה זו. ונקדים עוד להבין הטעם שתקנו לומר אחר הנחת תפילין הפסוקים וארשתין לי לעולם. וארשתין לי בצדק ובמשפט. בחסד וברחמים. וארשתין לי באמונה וידעת את ה'. וי"ף טעם בזה על פי מה שביארנו שיש ג' הגשות להתקרב אל השי"ת. שהן תורה תפלה צדקה וגמ"ח. ואם שלש אלה יחדו המה. החוט המשולש הזה לא במהרה ינתק. לכן י"ף שבעבור זה תקנו לומר קודם התפלה אותן ג' וארשתין. למען יבין האדם שלא יחשוב לצאת

יִסֹּף עִם שֶׁבֶט יִהוּדָה וּבְנֵימִן שֶׁנִּקְרָאִים
עַץ יִהוּדָה. וַיְהִי לַעֲץ אֶחָד. וְעַל הוֹמָן
הָהוּא מִבְּשֵׁר הַנְּבִיא יִחְזָקָאל אוֹתָן גַּ'
הַבְּטָחוֹת שֶׁל הַקְּב"ה שֶׁהָן. א' וְנִתְּנִי
אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכְכֶם לַעֲלוֹם. זֶהוּ כַּעֲן
הַכְּתוּב וְאַרְשֶׁתִּיךָ לִי לַעֲלוֹם. שְׁלֵא תִפְסַק
עוֹד הַתִּקְשָׁרוֹת הַקְּב"ה עִם כִּנְסַת
יִשְׂרָאֵל עַ"י חוֹרְבָן וְגִלוֹת. ב' וְהִיא
מִשְׁכְּנִי עֲלֵיכֶם. רָצָה לֹמַר שֶׁאֵין יֵהִי
עִם יִשְׂרָאֵל מוֹכְשִׁים וּמְתוֹקְנִים מִצַּד
מַעֲשֵׂיהֶם לְהַשְׁרָאָה הַשְּׂכִינָה עֲלֵיהֶם.
וְזֶהוּ כַּעֲן הַכְּתוּב וְאַרְשֶׁתִּיךָ לִי בַצֶּדֶק
וּבִמְשַׁפֵּט. הֵינִי תוֹרָה שְׁבַע־פ' וְתוֹרָה
שְׁבַכְתָּב. בַּחֲסֵד וּבִרְחֻמִּים. הֵינִי צִדְקָה
וְגַמ"ח. שְׁעַ"י שְׁתֵּי אֵלֶּה תוֹרָה וְצִדְקָה
זוֹכֶה כָּל אָדָם לְהַשְׁרָאָה הַשְּׂכִינָה עֲלָיו.
תוֹרָה. כְּדֵאֵיתָא בְּמִסְכַּת בְּרֻכּוֹת (ו').
מִנִּיין שֶׁאֵפִילֵי אֶחָד שִׁיּוּשָׁב וְעוֹסֵק
בְּתוֹרָה שְׁשִׁכְנָה עִמּוֹ. שְׁנֵאמַר בְּכָל
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אוֹכִיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא
אֵלֶיךָ וּבִרְכֶּתִיךָ. וְצִדְקָה. כְּדֵאֵיתָא בְּמִסְכַּת
ב"ב (ט'). דִּרְשׁ רַבִּי דוֹסְתַּאי ב"ר יֵנָאי
אָדָם הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לַעֲנִי זוֹכֶה וּמִקְבֵּל
פְּנֵי הַשְּׂכִינָה. שְׁנֵאמַר אֲנִי בַצֶּדֶק אֲחֻזָּה
פְּנִיךָ אֲשִׁבְעָה. בַּהֲקִיץ תִּמְוֹנֶתְךָ. ג'.
וְהֵייתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי
לְעָם. זֶהוּ כַּעֲן הַכְּתוּב וְאַרְשֶׁתִּיךָ לִי
בְּאֵמוּנָה וַיִּדְעַת אֵת ה'. הֵינִי תִפְלָה
שְׁלֵא יִתְפַּלְּלוּ עוֹד יִשְׂרָאֵל לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים לִי אֶלְחֻזֵּק אֲצִלֵּם הָאֵמוּנָה
בְּאַחֲדוֹת הַבִּלְוָא.

וְהַיּוֹצֵא לָנוּ מִכָּל זֶה הוּא שְׁמָה
שֶׁדִּרְשׁ חוֹז"ל עַל וַיִּגֶשׁ אֵלָיו יִהוּדָה
ג' מִיָּנִי הַגִּשּׁוֹת אֵלָיו לְהַקְב"ה. שֶׁהָן
לְמַלְחָמָה וּלְתִפְלָה וּלְפִיּוֹס. תוֹרָה תִפְלָה
וְצִדְקָה. עֲנִין זֶה נִרְמַז גַּם בְּדִבְרֵי הַנְּבִיא

יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַמָּקוֹם אָנוּ רוֹצִים לִיגַע
בְּתוֹרָה יוֹמָם וּלְיָלָה אֲבָל אֵין לָנוּ פְּנָאִי.
אֲמַר לָהֶם הַקְּב"ה קִיָּמוֹ מִצּוֹת תְּפִלִּין
וּמַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיכֶם כִּאִילוֹ אַתֶּם יֹגְעִים
בְּתוֹרָה יוֹמָם וּלְיָלָה. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר
מִקְרָא מֵלֵא הוּא. וְהִי לְאוֹת עַל יָדְךָ
וְגו' לְמַעַן תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ. הִרִי שֶׁשִּׁקּוּלָה
מִצּוֹת תְּפִלִּין כְּכֹל הַתּוֹרָה. אֲבָל אֵין
מוֹעִיד קִיּוֹם מִצּוֹת תְּפִלִּין לְצֵאתָ בָּה
יְדֵי חוֹבֶת צִדְקָה וְגַמ"ח שֶׁהִיא חֲסֵד
וּרְחֻמִּים. וְזֶהוּ שֶׁאֵיתָא בְּמִסְכַּת ב"ב (ט')
רַבִּי אֲלֵעָזָר יֵהִיב פְּרוּטָה לַעֲנִי וְהִדֵּר
מִצִּלָּי. אֲמַר כְּתוּב אֲנִי בַצֶּדֶק אֲחֻזָּה
פְּנִיךָ. וְעוֹד מוֹבָא בְּס"ק רְמוֹ עַל זֶה
שֶׁרָאשִׁי תִיבוֹת צִדֵּק לִפְנֵי ה' יֵהֲלֵךְ הוּא
צִלָּי לְשׁוֹן תִּפְלָה. לְהוֹכִיר לְאָדָם לִיתֵן
אִינוֹ מִטְבַּע לְצִדְקָה קוֹדֵם הַתִּפְלָה.
לְמַעַן יִקִּיִּם כָּל אָדָם קוֹדֵם הַתִּפְלָה
שְׁתֵּי אֵלֶּה הַמִּצְוּוֹת שֶׁהָן צִדֵּק וּמִשְׁפָּט.
וְגַם חֲסֵד וּרְחֻמִּים. תוֹרָה שְׁבַכְתָּב וְתוֹרָה
שְׁבַע־פ' וְגַם צִדְקָה. וּמִלְבֵּד שְׁמִצּוֹת
תְּפִלִּין הִיא כְּמוֹ תוֹרָה נִתְקַן עוֹד
לֹמַר קוֹדֵם הַתִּפְלָה דְּבִרֵי תוֹרָה שְׁבַכְתָּב.
פִּרְשֵׁת הַעֲקֵדָה וּפִרְשֵׁת הַקְּרִבָּנוֹת. וְגַם
תוֹרָה שְׁבַע־פ' פֶּרֶק מִשְׁנִיּוֹת אִיזוּהוּ
מִקוֹמָן שֶׁל זִבְחִים. הִרִי נִתְבָּאֵר טַעַם
אֲמִירַת ג' וְאַרְשֶׁתִּיךָ לְאַחֵר הַנִּחַת תְּפִלִּין
וְקוֹדֵם הַתִּפְלָה. כְּדִי לְהַבִּין שׁוֹאֲרֵשֶׁתִּיךָ
לִי לַעֲלוֹם הִיא בּוֹכּוֹת שְׁלֹשׁ אֵלֶּה
הַהִגְשּׁוֹת שֶׁהָן תוֹרָה תִפְלָה צִדְקָה
וְגַמ"ח. וְרַק אוֹתָן ג' זְכוִיּוֹת גּוֹרְמִים
הַשְׁרָאָה הַשְּׂכִינָה עַל יִשְׂרָאֵל :

עֵתָה יִתְבָּאֵר עַפ"ו דְּבִרֵי הַנְּבִיא
יִחְזָקָאל בַּהֲפֻטְרָה זֹו שֶׁלְעִתִּיד
לְבֹא בִימֹת הַמָּשִׁיחַ יִתְאַחֲדוּ כָּל שְׁבֻטֵי
יִשְׂרָאֵל. עֲשֵׂרַת הַשְּׁבֻטִים שֶׁנִּקְרָאִים עַץ

הנחת תפילין. למען דעת שהתפלה צריכה לתרין סמכי קשוט. תורה וצדקה שהן ג' הגשות הנרמזות בהפסוק ויגש אליו יהודה. כלומר אל הקב"ה. ואם גם אתה תתחזק כל ימך בשלש אלה ההגשות של תורה תפלה וצדקה. ותהי נזהר במצות תפילין כראוי או תנצל מכל צרה. כל אפלה תהפך אצלך לאורה. ותזכה לשמוע הבשורה של גאולת ישראל במהרה:

בסוף הפטרה זו כמבואר. ועי' מקושרת יפה ההפטרה עם הסדרא בענין החשיבות של שלש הנכיות תורה תפלה צדקה וגמ"ח. וגם יש בזה שייכות טובה לחובת הבר מצוה וענין תפילין באמירת ג' הפסוקים של וארשתין לאחר הנחת תפילין וקודם התפלה: **לכן** אתה הבר מצוה זכור תזכור היטב הפטרה זו שאמרת היום. להבין ממנה תכלית המכוון של ג' פסוקי וארשתין שנתקן לומר לאחר

יב

ויחי

מה לדרוש לפני הבר מצוה

השי"ת דרכי התורה. וגם שיעשה בחכמתו להנקם מאותן שחטאו נגד דוד ושעל פי דין יש לחשבם מורדים במלכות. וא"כ אין זאת התקשרות צוואת דוד לצוואת יעקב :

כדי להבין דברי ההפטרות בהתקשרות טובה עם הסדרה באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה וענין מצות תפילין נקדים מן הסדרה. שאחר כל הברכות שבירך יעקב את בניו נאמר כל אלה שבטי ישראל שנים עשר. וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. איש אשר כברכתו בירך אותם. וצריך להבין כונת אמרו וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. שאין נזכר כלל מה שדבר להם. ואם המכוון על הברכות ג"כ אין מובן. כי ברכות אין נקראות דבור. ועוד דא"כ הרי הלשון כפול שהי' די לומר וזאת אשר בירך אותם אביהם. וגם ידוע שעל פי רוב סתם דבור ענינו דבר קשה או דברי מוסר. כמו אלה הדברים אשר דבר משה וגר'. וכן מה שנאמר איש אשר כברכתו בירך אותם אין מובן ענינו. וגם לפי פירש"י ה' די לומר איש כברכתו בירך אותם :

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרות איך שהזהיר דוד לשלמה בנו ואמר אליו. וחזקת והיית לאיש. כונתו ששלמה יהיה ראוי באמת על פי מעשיו להקרא בשם איש. לכן יהי קוטב דברינו על התחלת ההפטרות בענין מדרגת התואר של השם איש. התחלת ההפטרות היא ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר. אנכי הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש. ושמרת את משמרת ה"א ללכת בדרכיו לשמור חקתיו מצוותיו ומשפטי ועדותיו ככתוב בתורת משה. למען תשכיל את כל אשר תעשה וגר'. הן בהשקפה ראשונה נראה התקשרות הפטרה זו להסדרה בזה שגם בהסדרה נזכר ויקרבו ימי ישראל למות. והיה מצוה את בניו ככתוב ויכל יעקב לצוות את בניו. וזהו כמו שעשה דוד. אבל יש לדקדק שלא הרי זה כהרי זה ואין דומה כלל צוואת דוד המלך לצוואת יעקב אבינו. כי הלא יעקב בצוואתו בירך כל אחד ואחד מבניו וגם ה' מצוה להם על אדות קבורתו. ובצוואת דוד המלך לא נדבר מאותן שני הענינים. רק שה' מצוה לשלמה ללכת בדרכי

ברוחניות. ואז תחול עליו הברכה, אבל זה שיקלקל ויאבד מדרגת האישיות שלו ברוחניות, וירד וישפיל לבחינת בהמה להיות בכלל וישמן ישורון ויבעט. הלא אז תתרחק הברכה ממנו. ובוה יובן ג"כ הטעם של תביר על תיבת איש שהוא טעם נמוך. לרמוז כוונת יעקב בזה שהאיש המקבץ ברכת ה' יהי בשפלות וענוה. ואל יתגאה להיות בכלל וישמן ישורון ויבעט:

ענה נבא לבאר ענין התחלת הפטרה זו ענין צוואת דוד לשלמה בנו קודם מותו. ראשית אמר לו בדרך כלל. וחזקת והיית לאיש. זה ידוע שקודם זמן הבר מצוה עדיין אינו נקרא איש. רק שהוא במדרגת קטן. והיינו כדאיתא במסכת סנהדרין (ס"ט). כי עבד בצלאל משכן בר כמה הוה. בר תליסר. דכתיב גבי משכן איש איש ממלאכתו אשר המה עושים. וכן איתא במסכת גזיר (כ"ט). פירש"י דרך לאחר שנעשה בן י"ג שנה מצינו שנקרא איש. פדכתיב ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו. וגמירר דההיא שעתא בני י"ג שנה הוו. עכ"ל. וזה ידוע מן סדר עולם שכאשר הוכתר שלמה למלך בחיי דוד אביו הי' אז בן י"ב שנה. ובשנה שאחרי שנעשה בן י"ג שנה מת דוד. ואז צוה אותו לפני מותו ואמר לו ראשית בדרך כלל. וחזקת והיית לאיש. כוונתו שכאשר בא שלמה למדרגת השם איש מצד שנותיו שנעשה בר מצוה הזהירו אביו. וחזקת והיית לאיש. רצה לומר

וכדי לתרץ הכל נקדים הפסוק בסוף פרשת ראה שנאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך. והקשו מבקרים המנקרים שאין זה על פי דקדוק לה"ק. ורוצים לשבש שצריך להיות איש במתנת ידו כברכת ה"א וגו'. וטעמו שהאיש שעולה לרגל יבוא אל המקדש במתנת ידו כפי ערך הברכה שלו. שהעשיר יביא מתנות וקרבתנות לפי עשרו. אבל אותם משכילים הם אוילים. כי טעם הכתוב הוא בשני אופנים. אופן א'. שמדרגת האיש של המביא מתנות תהי' מתאימה אל מתנת ידו. רצה לומר שאם מדרגת האיש שלו מצער אל יביא מתנה שהיא גדולה יותר ממדרגת האיש שלו. אופן ב' הוא להיפוך. שאם מדרגת האיש שלו גדולה בערכה. אל יביא מתנה שהיא קטנה ממדרגת האיש שלו. רק שתהי' מתאימה כפי ערך ברכת ה' וגו'.

ועל דרך זה יפורש גם כאן. הן הכתוב מודיע שלאחר שבירך יעקב את בניו דבר עמהם גם דברי מוסר. וזהו שנאמר וזאת אשר דבר להם אביהם לאחר שבירך אותם. שהודיעם שאיש אשר כברכתו בירך אותם. רצה לומר שלא יחשבו שהם בטוחים תמיד עם אותן הברכות. אף אם לא יתנהגו בדרך הישר ויהיו בכלל וישמן ישורון ויבעט. לא כן הדבר. רק שהברכות הן בתנאי באופן שיהי' איש אשר כברכתו. פירוש שמדרגת השם איש של מקבץ הברכה תהי' מתאימה לברכתו. שיהי' ראוי לברכתו על פי מדרגת אישיותו ומעלתו

טעם הכתוב שכאשר מדרגת האישיות שלו תהי' מתאימה לברכתו. או תתקיים אצלו ברכתו. וכמו כן אמר דוד המלך לשלמה בנו שכאשר יתחזק במדרגת שם האישיות שבאה עתה אליו ע"י שמירת המצוות. יהי' הקב"ה בעזרתו שישכיל ויצליח בכל אשר יעשה. וגם מובן עתה איך שיש בהתקשרות הזאת שייכות טובה לחובת הבר מצוה בענין מעלת התואר שם איש שבאה עתה אליו. ובענין שנצרך לשמור זה התואר של השם איש ע"י קיום המצוות בכלל וקיום מצות תפילין בפרט. ושעל ידי זה יצליח האיש בכל דרכיו:

לכו אתה הבר מצוה. הן הראיתך לדעת ולהבין התקשרות הפטרה זו עם הסדרא בענין התואר שם איש שזכית היום לזה ע"י שנעשית בר מצוה. ועליך לזכור תמיד אזרת דוד המלך לשלמה בנו בפסוק הזה. וחזקת והיית לאיש. ע"י שתקבל עליך הצול של התרי"ג מצוות שנתחייבת מהיום והלאה בהן. ושתהי' זהיר במצות תפילין שנקראת עדות. וכן עליך לזכור תמיד מה שדבר יעקב אבינו דברי מוסר לבניו אחר שבירך אותם. ככתוב איש אשר כברכתו בירך אותם. כי רק כאשר מדרגת האישיות תהי' מתאימה אל הברכה אז תתקיים אצלם ברכת ה'. ואם אתה לא תלך בדרך התורה הלא תבזה בזה להתואר שם איש שזכית היום לזה. ותהפוך השם איש לשם בהמה. שעל זה נאמר ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. הלא

שתהי' ראוי ומתאים למדרגת השם איש גם מצד מעשיך הטובים. אחר זה היה מבאר לו בדרך פרט. אפשר תחשוב וחזקת בכלי זיין במצודות נשגבות וחומות בצורות וחיל צבא הרבה. לא כן מגמתי. כי אם זאת היא וחזקת. ושמרת את משמרת ה' אלהיך ללכת בדרכיו לשמור חקותיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה וגו'. כי רק בזאת תלוייה גבורתך והצלחתך:

עוד יש לראות איך שדוד המלך היה מחשב לפני שלמה בנו ואמר לשמור חקותיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו. וצריך להבין מה הם עדותיו. הלא הן המצוות שנקראות עדות. יען כי הן מעידות על הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה עם ישראל ביציאת מצרים. והמצוה שנקראת אות ועדות הנוהגת בכל יום היא מצות תפילין. ולכן נתקן לומר קודם הנחת תפילין. הנני מכוון בהנחת תפילין וגר ושנוכח נסים ונפלאות שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים. וזהו שהזהיר דוד המלך לשלמה בנו כשנעשה בר מצוה ונתעלה למדרגת איש שמלכד המצוות חקים ומשפטים יהי' זהיר גם במצות תפילין שנקראת עדות ואות. וע"י קיום כל אלה המצוות יתחזק במלכותו וישכיל ויצליח בכל אשר יעשה:

אחר כל זה יש להבין שעל ידי הענין מדרגת השם איש מקושרת יפה התחלת הפטרה זו. וחזקת והיית לאיש. עם הכתוב שבסדרא. איש אשר כברכתו ברך אותם. כמו שביארנו

תבין היטב כי כן גם הוריקן הטובים
 מיחלים ומצפים לגדלך עוד בתואר
 השם איש. למען יתקיים בהם הכתוב
 ישמח אביך ותגל יולדתך. ואם תלך
 בדרך טובים בדרך התורה והמצוה
 אז תמצא חן וחסד בעיני בוראך
 ובעיני הוריקן ובעיני כל רואיך.
 ויתקיים בך דברי דוד המלך שאמר
 לשלמה בנו כשנעשה בר מצוה.
 למען תשכיל את כל אשר תעשה
 ובכל אשר תפנה תצליח:

יג

שמות

מה לדרוש לפני הבר מצוה

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה של הנביא ישעיהו. וסיימת את ההפטרה עם הפסוקים האלה. לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם. לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו. כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יצריצו. ראשית צריך להבין התקשרות הפטרה זו עם הסדרא. כיון שלא נזכר כלל בההפטרה מענין גלות מצרים. גם בלשון הפסוקים יש לדקדק הרבה. שאין מובן אמרו כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו. מדוע קורא אותם כאן בשם ילדיו ולא בניו. גם אין מובן על מה מוסב אמרו מעשה ידי בקרבו. מאיזה מעשה ידו מדבר: **כדי** להבין דברי הנביא של הפטרה זו בהתקשרות טובה עם הסדרא. וגם באופן שתהא בזה שייכות לענין חובת הבר מצוה וקיום מצות תפילין נקדים מן הסדרא. שנאמר וירא אליהם את בני ישראל וידע אלהים. שאין מובן אמרו וירא. מה ראה. הלא זה דבר ידוע שעין רואה ופיני ה' משוטטות בכל הארץ. ומה רבותא של זה וירא:

וכדי לתרץ הכל נקדים דהנה זה דבר ידוע מכמה מאמרי חז"ל שהקב"ה חשב את הקץ לעשות אותו קודם זמנו. ובשביל מה. בשביל שראה שצם ישראל כבר משוקע במ"ט שערי טומאה. ועל פי זה דרשו מפרשי התורה את הפסוק. ולא יכלו להתמהמה. כי אם יתמהמהו עוד ישתקעו יותר גם בשער הנוף. ולא יהי' את מי לגאול. כי אף במצבם שהיו אז דרשו חז"ל שהי' קשה לגאלם מקטרוג מדת הדין. שהיו בשפל המצב עד שנקראו גוי מקרב גוי. גם ידוע אשר רק חלק קטן מישראל נתרצו לצאת. ורובא דרובא נשארו במצרים שמתו בחשכות. או שמתו כפשוטו. או שנשמותיהם מתו. שנכבה בהם הניצוצ האחרון של גזע האבות והתבוללו עם המצריים: ויען כי כתוב מה שהיה הוא שהי' לכן יש להבין ממה שאנו רואים בזמן הזה מה שהי' אז. דהנה בזמן הזה עקבתא דמשיחא אנו רואים שהצרה של התבוללות עם האומות רגילה ביותר אצל הדור הצעיר. ובכל דור המאוחר נתרבה יותר אותה הצרה. כי במדינות

בנקל לפנות עורף לדור הוקן והתבוללו עם המצרים:

ועפ"ז נבין טעם הפסוקים של הסדרה. שבתחלה אומר

ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויעקו וגו'. וישמע אלהים את נאקתם וגו'.

כל זה מוסב על הדור הוקן שעבדו עבודת הפרך. אח"כ אומר וירא

אלהים את בני ישראל וגו'. זה מוסב על הדור הצעיר שלהם, וראה

זו משמעותה הבנה. הבין מה יכול להיות סופם. והיינו כיון שראה איך

שהם פונים עורף לדור הוקן בכל פעם יותר ויותר ומתבוללים עם

המצרים. מזה הבין שאם יתמהמהו יותר בגלות מצרים יצאו יותר ויותר

הדור הצעיר להשתקע בטומאת מצרים ולהתבולל עמהם. וברבות הימים

לא יהי' את מי לגאול. ולכן מפני אותן שני הטעמים של צרות הדור

הזקן ושל התבוללות הדור הצעיר ידע אלהים לחשוב את הקץ לפשותו

קודם זמנו:

עתה נבא לבאר עפ"ז הפסוקים של סיום ההפסרה. ונקדים

לזה מאמר חז"ל במדרש קהלת על הפסוק. טוב ילד מסכן וחכם זה יצר

זקן וכסיל. ילד מסכן וחכם זה יצר הטוב. ולמה צווחין ליה ילד. שהוא

מזדווג כבר נש מתלת עשר שנים ואילך. ולמה צווחין ליה מסכן. דלית

כל עמא שמעין ליה. ולמה צווחין ליה חכם. שהוא מבין לברייתא אורחא

טבא. ממלך זקן וכסיל. זה יצר הרע. ולמה צווחין ליה מלך. דכל אברים

שמעין ליה. ולמה צווחין ליה זקן

שסובלים ישראל רדיפות מן הגויים צ"י פוגרומים. שם פונה הדור הצעיר

עורף לדור הוקן למען הנצל מן רדיפות האכזריות של הגויים. ובמדינות

שאינן ישראל סובלים רדיפות של פוגרומים. שם סובלים רדיפות מזה

שילדי ישראל מוכרחים ללמוד בבתי ספר של הגויים. ושם מוכרחים לשמוע

מן מורים שונאי ישראל מעלות וחשיבות של אמונות הגויים ושפלות

אמונת ישראל. ותכלית אותן הלימודים הוא שילדי ישראל בושים לדבר

בלשון יהודית גם בבתי הוריהם. ובילדי נכרים ישפיקו. מתרועעים

ומתחברים עמהם. ומתרחקים מן הוריהם החרדים. עד שאומר לאביו

ולאמו לא ראיתיו. ומתבוללים עם אומות העולם. ומזה שאירע בגלות

האחרון יש להבין שכן הי' גם בגלות הראשון במצרים. שגם אז נלכדו

ברשת ההתבוללות שמיאנו לצאת מארץ מצרים והתבוללו עם המצרים

והם היו ביותר הדור הצעיר. כי אלו המשפחות שעבדו עבודת הפרך וסבלו

רדיפות אכזריות מן המצרים. היה הדור הצעיר שלהם פונה עורף לדור

הזקן למען הנצל מצרת השעבוד של עבודת הפרך והתבוללו עם

המצרים. ואילו המשפחות שלא נגזר עליהם עבודת הפרך. כמו המשפחות

של שבט לוי ושאר משפחות אילי כסף החשובים אצל הרשות. מסתמא

היו מוכרחים לשלוח ילדיהם לבתי ספר של המצרים. והתרועעו והתחברו

עמהם. ומה גם כי בראותם צרת השעבוד של ישראל אחיהם נתפתו

יצר הטוב. אז יצר הטוב שוכן בקרבו יחד עם נשמתו העליונה. והם אצלו בבחינת תושב ובעל הבית. ויצר הרע מתהלך אצלו רק מבחוץ. אבל אם הבר מצוה יש לו לב כסיל ובוחר לשמוע לפתוי יצר הרע מלך זקן וכסיל. אז יצה"ר שוכן בקרבו בבחי' תושב ובעל הבית. והיצר הטוב מתהלך אצלו מבחוץ כאורח לא קרוא. ועי"ז גם נשמתו העליונה תמאס מלשכון בקרבו:

ועל פי זה יש להבין הפסוקים של סיום הפטרה זו. לכן כה אמר ה' אל בית יעקב וגו'. לא עתה יברש יעקב ולא עתה פניו יחורו. שהיה ישעיהו הנביא מתנבא על דורו של חזקיהו המלך שהיו כולם לומדי תורה מקטנם ועד גדולם. ואמר שבזמן ההוא לא יברש יעקב כמו שסב"ל יעקב בושה מן הדור הצעיר שהי' במצרים קודם הגאולה. אשר לולי שנגאלו היו מתבוללים כולם עם המצרים. שעליהם נאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. ואומר הנביא טעם הדבר מפני מה יהי' ליעקב נחת רוח מאותו הדור של חזקיהו ולא יסבול בושה מהם. יען כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו. זה הדור הצעיר ההולך בדרך התורה והמצוה. וקורא אותם ילדיו אשר מעשה ידי בקרבו. על שם יצר הטוב שנקרא בשם י"ד. וגם כבעבור הנשמה העליונה ששתיהן מעשה ידי הקב"ה ישכנו בקרב כל אחד מהם בבחינת בעל בית ותושב. והם יקדישו את שמו. רמז על התפילין. הן כידוע שארבע פרשיות התפילין הן

דהוא מזדווג לבר נש מטלייא עד סיבו-תא. הה"ד כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משעה שננער לצאת ממעי אמו. ולמה צווחין ליה כסיל. דהוא מבין לברייאת אורתא בישא. עכ"ל:

עוד נקדים מה שאיתא בזה"ק ח"ב (צ"ח). כד מטא דוד לתליסר שנין וזכה בההוא יומא דעאל לארביסר. כדין כתיב (תהלים ב') ה' אמר א"י בני אתה אני היום ילדתיך. מאי טעמא. דהא מקדמת דנא לא הוה ליה ברא ולא שראת עלי' נשמתא עלאה. דהא בשני ערלה הוה. ובגין כך אני היום ילדתיך. היום ודאי אני ילדתיך. אני ולא סטרא אחרא כמה דהוה עד השתא. עכ"ל. פירושו בלשון הקודש כך הוא. כאשר הגיע דוד לי"ג שנה תכה באותו יום שנכנס לי"ד. בכך כתוב (תהלים ב') ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. מה הטעם. לפי שמקודם לזה לא היה הוא עוד בנו של הקב"ה ולא שרתה עליו נשמה העליונה. שהרי בשני ערלה היה. ולפיכך אני היום ילדתיך. היום ודאי אני ילדתיך. אני ולא צד יצר הרע כמו שהיה עד עכשיו:

ה' הרווחנו מדברי המדרש שהיצר טוב נקרא אצל כל איש בשם ילד. כיון שהוא מזדווג לבר נש מתלת עשר שנין ואילך. ומדברי הוזה"ק הרווחנו שביום שנעשה אדם בר מצוה תבוא אליו מלבד יצר הטוב גם נשמתו העליונה. ויחדו רוצים להיות תמים אל ראשו של הבר מצוה. ואם הבר מצוה יש לו לב מבין לבחור ולהקיר שני אורחים טובים האלה וישמע לעצת

הנחת תפילין. ועוד שהם והקדישו את קדוש יעקב ע"י שיהיו נוהרים בתפלה בצבור לשמוע קדיש ברכו וקדושה:

לכן אתה הבר מצוה. זכור תזכור תמיד סיום ההפטרה שאמרת היום, ותבין שיש שני מיני נערים צעירי ימים. מין אחד שמאליים אשר בקרבם ישכון המלך זקן וכסיל שהוא יצר הרע כמו תושב ובעל בית, והם גורמים פושה לא רק לעצמם כי אם גם לההורים שלהם אשר צמלו וסבלו הרבה לגדל בן איש בין אנשים ישרים וטובים. ויש מין נערים ימניים אשר בקרבם ישכון הילד מסכן וחכם שהוא יצר הטוב ותושב ובעל הבית, והם ראויים בשביל זה להקרא בשם ילדים אשר מעשה ידי הקב"ה בקרבם. יצר הטוב עם נשמתם העליונה. והם מקדישים שמו של הקב"ה בהנחת תפילין כיון שתחת השם מצוה נקראת בשם קדושה. ומקדישים קדוש יעקב במה שנוהרים להתפלל בצבור לשמוע קדיש ברכו וקדושה. והם גורמים תענוג ונחת רוח לא בלבד לההורים שלהם כי אם גם היושב בשמים מקבל נחת רוח מהם. ומלמד זכור. עליהם שיהיו נשמרים מכל מחלה ומכל צרה וצוקה. ובכן אתה הבר מצוה הזהר והשמר ללכת בדרך התורה והמצוה. הזהר והשמר לקיים מצות הנחת תפילין בכל יום כראוי ולהתפלל בצבור בכונה לקדש את קדוש יעקב. ואז כלם יקבלו נחת רוח ממך. תהיה אהוב לשמים ואהוב לבריות. וצליך יאמר ישראל אשר בך אתפאר;

נגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה. וכמו שדרשו חז"ל עה"פ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. תניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. וכמו שמובא בזוה"ק פרשת בא שמצות תפילין יש לה יחס על כל המצוות כיון שנקראת קדושה תחת השם מצוה. ואומר עוד והקדישו את קדוש יעקב. היינו להתפלל בצבור לקדש את קדוש יעקב באמירת קדושה וברכו. כשם שמקדישים אותו בשמי מרום. ובעבודה הזאת את אלהי ישראל יעריצו. כלומר שכביכול יגרמו לו עוז וגבורה לבטל ולהשקיט כל המקטרגים העומדים בשמים מצד מדת הדין ורוצים למנוע שפע הטוב מעם ישראל. וזהו על דרך הכתוב תנו עוז לאלהים. שזה הכתוב תנו עוז מתאים עם הכתוב דכאן ואת אלהי ישראל יעריצו. וכוונה אחת למו:

עתה מובנת התקשרות הפטרה זו עם הסדרא בענין זה. שאז בגלות מצרים היה יעקב ישראל סבא מבויש מפני בני ישראל הדור הצעיר. שהתאוו להתבוללות עם המצרים ובילדי נכרים ישפיקו. שעליהם נאמר וירא אלהים את בני ישראל. שהבין מה שיכול להיות תכליתם וסופם. ולעומת זה נאמר בהפטרה זו נבואת ישעיהו שתבוא עת אשר לא יבוש יעקב מן הדור הצעיר. כיון שיהיו במדרגה כזאת ראויים לקרותם בשם ילדיו אשר מעשה ידי הקב"ה בקרבם. זה יצר הטוב ונשמתם העליונה. ושהם יקדישו שמו של הקב"ה בקיום מצות

יד

וארא

מה לדרוש לפני הבר מצוה

מובנת התקשרות ההפטרה עם הסדרה באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ומצות תפילין. צריך להקדים מה שמובא בספרים קדושים בשם חכמי ישראל שהשם שדי בו שתי משמעות. (א) כמובא בפירש"י דרשת חו"ל על מה שאמר יעקב לבניו. ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש. שכוונתו בהזכרת השם שדי ה'. מי שאמר לעולמו די הוא יאמר לצרותי די. הרי שהשם שדי מורה על כח הצמצום וחיוק העולם שלא יתפשט יותר מדי. רק שיעמוד ויתקיים באותה המדה והסתדרות הטבעיות שהטביע בו היוצר בראשית. (ב) כמובא באבן עזרא וברמב"ן על התורה. שהשם שדי מורה על הכח שהוא משדד פעולות המולות ומנצח פעולות של מערכות השמים למען לעזור לבחיריו הן רבים והן יחיד בהגנה עליהם. שהגם שמערכות השמים עושים פעולתם כפי הסתדרותם. מ"מ יעזור השם שדי לבחיריו שלא תגיע להם פעולת הרעות אשר יסתעפו מן הסתדרות הטבעיות של תנועות המזלות ומערכות השמים שהטביע

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה של הנביא יחזקאל.

המתחלת כה אמר אדני אלהים בקבצי את בית ישראל מן העמים אשר נפצו בם וגו' וישבו עליה לבטח וגו' וידעו כי אני ה' אלהיהם. וצריך להבין לאיזה ענין מוכיר כאן ג' שמות אלוהות. ב' שמות שמותר לומר ככתבן. ושם אחד שהוא שם הויה נעלם בהם שניתן רק למחשבה ולא לאמירה ככתבו. גם אין מובן הלשון בקבצי. מדוע לא אמר הנה אקבץ את בית ישראל. אבל בקבצי משמע שצריך נבואתו כאן לא באה להודיע ענין הקבוץ גליות:

כדי להבין דברי הנביא נקדים מן הסדרה. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם. ואין מובן החילוק בין השם שדי ובין השם הוי"ה. ועוד שהרי כמה פעמים קודם נזכר בתורה התגלות שם הוי"ה ביה אל האבות. ופירש"י ידוע וגם שאר מפרשי התורה כתבו הרבה פירושים בפרשה זו:

וכדי לתרץ הכל באופן קל שתהא

אל הארץ וגו' ונתתי אותה לכם מורשה. ומסיים אני ה'. פי' זהו תכלית הדבר שע"י כל זה ישיגו שהכל מתנהג בהשגחה פרטית בדרך נסתר ע"י שם הוי"ה שהוא כח כל הכחות:

ומה כתוב עוד. וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצו רוח ומעבודה קשה. טעם של מקצו רוח יפה יפורש לפי דרכנו בפירוש אור החיים שכתב וז"ל. אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו. ולזה יקרא קוצר רוח. כי התורה מרחבת לבו של אדם. עכ"ל. ואין להתפלא בענין זה על ישראל שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה. ובממדי ארץ מצרים נתקשרו מנעוריהם. וכמו שאמר פרעה מצד חקירת הפילאזאפיע שלו. לא ידעתי את השם הוי"ה. שהיה יודע רק מהשם אלהים בלבד שהוא בגימטריא הטב"ע. תוכן הדבר כי כמו שיטת החוקר הפילאזאף האפיקורס שפינאזע שהטבע בעצמו הוא כל כח האלוהות. ואין עולם אלא אחד כדעת המינים. שהוא זה עולם הנגלה המתנהג בכח הטבע. וכח שלמעלה מזה אין. כן היתה אז אמונת פרעה וארצו. שכח הטבע המסודר על פי מערכות ומזרות השמים הוא האלהים מה שנגלה ונראה ומושג בחמשה חושים שבאדם. ומן כח עליון נסתר שהוא כח כל הכחות שם הוי"ה ב"ה לא ידעו. וכן הי' נחקק עמוק בלבבות עם ישראל מנעוריהם. כי נשכחה מהם האמונה האמתית של

היוצר בהם בראשית בריאת העולם. נשמע מזה ששני כחות אלוהות האלה הן פעולות נגלות. ואין בשם שדי כח אלוהות לברוא חדשות בשנוי התולדות ונסים ונפלאות כמו שהי' ביציאת מצרים. ולהעביר הו' אומות מארץ כנען למען הושב את ישראל על אדמתם. כל זה נצרך לכח אלוהות יותר עליון. כח נסתר שבו נברא העולם שהוא כח השם הוי"ה ברוך הוא:

וביה יובן הפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא"ל שדי. פי' בהכח של השם שדי להגן ולהציל מאש וממים מחרב ומרעב. וכן שאם על פי מערכות השמים נגזר שזה יהי' עקר. נמשך מהשם שדי תיקון שיתקן כח המוליד שלו שיוכל להוליד. וכן כתב אבן עזרא שעל כן אמר השם לאברהם קודם וארבה את זרעך אני אל שדי. שפירושו מנצח המערכות העליונות. לא שהמערכה תשחת. רק שתתחדש לו טובה שלא על פי מערכת מזלו. עכ"ל. וזהו שאומר עוד הכתוב ושמי ה' לא נודעתי להם. כלומר שלא הי' נצרך עוד להראות להם נסים ונפלאות אשר יהיו נעשים בכח שם הוי"ה. לכן אמור לבני ישראל אני ה'. היינו שהגיעה העת להראות להם נסים ונפלאות בכח שם הוי"ה. שתהא יציאת מצרים בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. ומכל זה ישיגו ישראל הידיעה העיקרית של האמונה שהי' וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם וגו' והבאתי אתכם

הכח לקיום הסתדרות הטבע. והוא המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית שיתקיים ויתנהג על פי הסתדרות הטבע בכח השם אלהים. והוא ברצונו מבטל דרך הטבע במעשה נסים ונפלאות גדולות במדת החסד ובמדת הרחמים. זה הוא יסוד אמונת ישראל לדעת כי ה' הוא אלהים והכל אחד. ככתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו'. שהם הוי"ה ב"ה הנסתר הוא עיקר הכל והמקור של הכל :

ובשביל להשריש ולנטוע אמונה זו בלבבות ישראל ניתנה לנו מצות תפילין. דאיתא במסכת שבת (ס"ב). אמר אביי שיין של תפילין הלכה למשה מסיני. ואמר אביי דלית של תפילין הלכה למשה מסיני. ואמר אביי יו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני. פירש"י שהן האותיות של השם שדי"י. וזה ידוע שאותן האותיות הן בנגלה על הבתים והרצועות. ובפנים הבתים ארבע פרשיות מכוסין בהסתר. ומובא בזוה"ק ובספרים קדושים שהן כנגד ד' האותיות של השם הוי"ה ב"ה. ומזה יש לנו למדוד בינה שכח האלוהות הנגלה שמופיע בהשם שדי הנגלה משפע מן כח האלוהות הנסתר שהוא השם הוי"ה ב"ה הנרמז בד' פרשיות התפילין הנסתרות בפנים הבתים. זה נקשר בזה כמעין הנקשר בהמקור שלו והכל אחד. ומטעם זה נתקן לומר קודם הנחת תפילין שארבע הפרשיות יש בהן יחודו ואחדותו יתברך שמו בעולם. ושנוכח נסים ונפלאות שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים.

האבות. לכן היה זה דבר קשה לנטוע בלבבם האמונה בכח כל הכחות כח הנסתר של שם הוי"ה ב"ה. וזהו שכתוב ולא שמעו אל משה מקצר רוח. פי' מקצר הבנה וחסרון דעת. וכן גם אחרי כן ברבות הימים והשנים היה הענין של קטני אמונה אבן נגף של כל הצרות שאירעו לישראל. יען כי אבדו האמונה בכח שלמעלה מדרך הטבע שהוא השם הוי"ה ב"ה כח כל הכחות. כמו שנאמר ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין. שנחלשה אצלם האמונה ונפלו בספק אם הם מתנהגים בכח שלמעלה מדרך הטבע בהשגחה פרטית של השם הוי"ה ב"ה :

היוצא לנו מכל זה שכל איש ישראל צריך להאמין באמונה שלמה שיש הנהגה נגלית שעל פי השם אלהים המסודר מן בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ שיתנהג בדרך הטבע על פי תנועות מערכות העליונות ומאורות השמים. אשר חק חזמן ניתן להם שלא ישנו את תפקידם. ולפיכך מובא בס"ך שהשם אלהים בגימטריא הטב"ע. ועי' כח אלוהות של השם שדי יוכל האדם הטוב והראוי לזה להשמר מכל רע שיוכל להוליד מן הסתדרות הטבע. או שניתן לו ברצון העליון איזה טוב מה שלא יוכל להשיג על פי הסתדרות הטבע. אמנם יש למעלה מזה הנהגה נסתרה בהשגחה פרטית על פי השם הוי"ה ב"ה שהוא כח כל הכחות. וממנו בא בתמידיות

גאולת מצרים יהי' וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים וגו'. וכן תהי' בקבצי את בית ישראל מן העמים אשר נפצו בס. שע"י קבוצ גליות יהי' וידעו כי אני ה' אלהיהם. שתתחדש ותתחזק אצלם האמונה בכל ג' השמות הנגלים והנסתר יחדו. ועפ"י יובן איך שהתחלת הפטרה זו מקושרת עם התחלת הסדרה בענין האמונה בהשגחה עליונה הנסתרת שבאה מכח השם הוי"ה ב"ה. וגם יש בהתקשרות הזאת שייכות טובה לחובת הבר מצוה בקיום מצות הנחת תפילין :

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום הפטרה זו. תזכור היטב ענין זה כל ימי חיך לדעת ולהבין שלא לתלות שום דבר במקרה על פי דרך הטבע. ובכל ימי חיך אל תאמר כחי ועצם ידי עשה לי כל החיל הזה. רק תאמין באמונה שלמה שהכל הוא בהשגחה פרטית על פי ההנהגה הנסתרת מכח שם הוי"ה ב"ה. ואמונה זאת תזכיר לנו מצות הנחת תפילין שע"י מצוה זו נעשה אצל כל אדם וארשתך לי באמונה וידעו את ה'. ובכן תהי' נזהר מאד לקיים בכל יום מצות הנחת תפילין להתפלל בהם בכוונה. והשם יתברך יקבל תפלתך ברחמים כרחם אב על בנים. ותזכה לראות בשוב ישראל לציון ברננים :

ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. כל זה מורה על כח כל הכחות שהוא שם הוי"ה ב"ה. ועוד מטעם זה נתקן לומר לאחר הנחת תפילין וארשתך לי באמונה וידעת את ה'. שבשבי"ל זה ניתנה לנו מצות תפילין לדעת את השם הוי"ה ב"ה שהוא מקור הכל. שעליו ירמזון ד' פרשיות הנסתרות בפנים הבתים. כמו שהנהגה העליונה בהשגחה פרטית שע"י שם הוי"ה נסתרת היא. וממנה משפיע הכח להנהגה הנגלית הנרמזת בהשם שד"י שעל הבתים מבחוץ והכל אחד :

עתה נבא לבאר דברי הנביא יחזקאל בהתחלת הפטרה זו. כה אמר אדני אלהים הוי"ה בקבצי את בית ישראל מן העמים אשר נפצו בס וגו'. ומסיים וידעו כי אני ה' אלהיהם. הן הזכיר הנביא כאן ג' שמות אלוהות. ב' שמות הנגלים שמותר לאמרם ככתבם. ושם הוי"ה ב"ה הנסתר שניתן רק למחשבה ולא לאמירה. וכוונת הנביא לב"ל יתיאשו בגלות ואל ידאגו ביאוש על שנתקררה ונחלשה האמונה האמתית אצל ישראל מכובד עול גליות. כי יבוא מועד אשר כמו בגאולת מצרים הראה הקב"ה לדעת ע"י נסים ונפלאות גדולות כי ה' הוא האלהים. כנזכר בהתחלת הסדרה שקודם גאולת מצרים היה ושמי ה' לא נודעתי להם. וע"י

טו

בא

מה לדרוש לפני הבר מצוה. (טוב גם לפסח).

שני הפסוקים שנצרך לומר ב' פעמים אתה אל תירא עבדי יעקב. גם מפני מה נזכר בפסוק הראשון גם השם ישראל ולא כן בפסוק האחרון. ועוד צריך להבין שנוי הלשון כי אתך אני. שעל פי רוב אומר בשאר מקומות הלשון עמך וכאן אומר אתך. שזה מורה על התקשרות יתרה כעין השתתפות:

כרי להבין דברי הנביא נקדים מה שנאמר בהסדרא ב' פרשיות של תפילין קדש והיה כי יביאך. שבפרשת קדש נזכרו ב' מצוות שהן מצות לא תעשה לא יראה לך חמץ. וגם מצות עשה שבעת ימים תאכל מצות. ובפרשת והיה כי יביאך נזכרה מצות עשה כל בכור אדם בבניך תפדה. שהיא מצות פדיון הבן. וצריך להבין מפני מה נבחרו אותן המצוות להזכר בפרשיות התפילין. ועוד מדוע נזכר בפרשת קדש והגדת לבנך ביום ההוא לאמר וגו'. שזה מוסב על הבן שא"י לשאול. ובפרשת והיה כי יביאך נזכר והיה כי ישאלך בנך מחור לאמר מה זאת ואמרת אליו וגו'. שזה מוסב על שאלת התם. ומדוע מזכיר בפרשיות התפילין רק אותם

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה של הנביא ירמיהו בענין מפלת מצרים ע"י נבוכדנצר. ובזה מקושרת ההפטרה עם הסדרא. אבל זה רק בענין מה שאירע קרוב לשלשת אלפי שנה. וכאשר התורה היא נצחית ואינה רק ספורי מעשיות בלבד. לכן צריך להבין המוסר השכל מה שיש ללמוד מן הפטרה זו. וגם שתהא ההפטרה מקושרת עם הסדרא באופן שיהי לזה שייכות עם ענין חובת הבר מצוה ועם מצות הנחת תפילין. ויש לומר ששני הפסוקים האחרונים של הפטרה זו. שאין מדברים מן העבר בארץ מצרים אלא שמדברים על העתיד לבוא לעם ישראל. יש להם התקשרות טובה עם הסדרא. ואלה הם שני הפסוקים. ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד: אתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה' כי אתך אני. כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתך שמה ואותך לא אעשה כלה ויסרתך למשפט ונקא לא אנקך. וצריך להבין מה המה שני הענינים השונים של אותם

בגלות. ומטעם כרחם אב על בנים. שאף אם הם לא טובים נקראים בנים למקום. חס הקב"ה עליהם וגאלם. ולא רק בנים למקום נקראים אלא שגם במעלת בן בכור נקראים אף אם הם במצב השפל. כי הלא בגלות מצרים שהיו ישראל במצב השפל מאד מ"מ צוה הקב"ה למשה לאמר אל פרעה כה אמר השם בני בכורי ישראל. וכן איתא בספרי פרשת ראה על הפסוק בנים אתם לה' אלהיכם. רבי מאיר אומר בין כך ~~דבן~~ כך אתם קרבים בנים. שנאמר בנים סכלים המה. ואומר בנים לא אמן בם וכו'. וכמו שהיה בגאולת מצרים כן יהי לעתיד. שבאם לא תוכל להיות הגאולה באופן של אחישנה בדור שכלו זכאי. יקיים הקב"ה הבטחתו לישראל ויגאלם בעתו מטעם רחמי האב על בנו בכל מצב שהוא נמצא. ורק החילוק הוא שבגאולה של בעתה בדור שכלו חייב יסבלו ישראל עונש משפט ש' חבלי משיח: **ועפ"ן** י"ל שאותן שהי פרשיות שבחפ"ל קדש והיה כי יביאך יסודתן באותן שני אופני הגאולות. של אחישנה בדור שכלו זכאי. ושל בעתה בדור שכלו חייב. כי פרשת קדש שנאמרה בה מצות ל"ח לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך. שעל פי דקדוק הלשון שתי התיבות לך לך מיתרות הן. שהיל"ל לא יראה חמץ ולא יראה שאור בכל גבולך. ובגמרא נלמד מזה להלכה כידוע. ועד"ר דרוש י"ל שהתיבות לך ירמזון במשמעות

שני הבנים ולא הזכיר גם שאלות החכם והרשע: **וכדי** לתקן הכל נקדים מה שדרשו חז"ל במסכת סנהדרין (צ"ח) על הפסוק כי אני ה' בעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו בעתה. עוד אמרו שם אין בן דוד בא אלא בדור שכלו זכאי או כלו חייב. וזה דבר המובן שאם יהיה דור שכלו זכאי תהיה הגאולה ע"י אחישנה ולא יסבלו ישראל צרות ועונש של חבלי משיח. אבל בדור שכלו חייב תהיה הגאולה בעתה. זו גאולה הכרחית מטעם שישראל נקראים בנים למקום. ומדת האב לרחם על בנו אף אם ברע הוא שעל פי מדת הדין משפטו עונש קשה מאד. מ"מ מטעם כרחם אב על בנים הוא להפרע מן הבן משפט העונש מעט מעט באופן שיוכל לסבול העונש ואח"כ מקרבהו אליו ברחמים רבים: והנה כן היה בגאולת מצרים שהיו ישראל משוקעים במ"ט ש"ט ואהרן היה מוכיחם זמן רב קודם משה רבנו. כמובא במדרש תנחומא שמות סי' כ"ד שמה שנאמר ביוקאל כ'. ביום ההוא נשאתי את ידי להם להוציאם מארץ מצרים וגו'. ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו גר. וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי וגו'. שזאת היתה נבואת אהרן. וכן פירש"י שאהרן התנבא להם נבואה זו קודם שנגלה הקב"ה אל משה בסנה וכו'. ומפני זה נענשו ישראל בצרת השעבוד וחבלי משיח באופן שיוכלו לסבול ולא יאבדו

ובזכות זה יקיים הקב"ה גם בגלות האחרונה מצות פדיון הבן לפדות את ישראל. אף אם יהי' דור שכלו חייב מטעם כרחם אב על בנים. ועתה יובן כי יצן שאותן שתי הפרשיות הן שני יסודות של הגאולה העתידה להיות. לכך נבחרו להמצא בתפילין. למען נזכור כי טוב לנו שהגאולה תהי' באופן הנזכר בפרשה הראשונה השבתת שאור ואכילת מצה המרמו על תשובה להיות סור מרע ועשה טוב. ועי"ז תהי' הגאולה באופן של אחישנה בדור שכלו זכאי בלי חבלי משיח. ובאם לא תוכל להיות כך ג"כ אל נתיאש ח"ו מן הגאולה. והיינו כנזכר בפרשה השניה מצות פדיון הבן הבכור. שבוודאי יקיים הקב"ה מצות פדיון ישראל שאמר עליהם בני בכורי ישראל בכל מצב שהם נמצאים. ותהי' הגאולה בעתה. ויתקיים בנו מקרא שכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות:

עתה יובן ג"כ מדוע לא נזכרו

בפרשיות התפילין גם שאלות החכם והרשע. כי החכם של ההגדה אין פירושו שהוא חכם בתורה והולך בדרך הישר. דא"כ איזו התחברות יש לו עם הרשע שהם שכנים זה לזה. ולכך מובן שאין חילוק גדול ביניהם. ושניהם אינם כדאים להוכר שאלותיהם בפרשיות התפילין. כיון שבוודאי שניהם אין מניחים תפילין. כי החילוק בין שאלת החכם והרשע הוא רק מה שהחכם אומר אתכ"ס והרשע אומר לכ"ס. וכך הוא ענינם. זה החכם השואל הוא רק חכם בחכמות

לך לעצמך והיינו בקרבך. כידוע מאמר חז"ל מי מעכב שאור שבעיסה מעכב. וזה יצא הרע שבלב האדם הוא נקרא שאור וחמץ. על שמחמץ את האדם ומקלקלו. ויען כי מצה היא היפוך השאור ונקיה ממנו לכן מובן שמצות עשה של אכילת מצה שנזכרה באותה פרשה תרמו על יצר הטוב וענוה. כמו שהמצה היא בלי התנשאות. נמצא שאותן ב' המצוות ביצור חמץ ואכילת מצה שבפרשת קדש רמו על סור מרע ע"י תשובה וגם על ועשה טוב. הרי זה יסוד הגאולה של אחישנה בדור שכלו זכאי בלי צרות של חבלי משיח. כי גם מדת הדין תסכים ולא יהי' קטרוג כמו שהיה בגאולת מצרים שמדת הדין תבע מה נשתנו אלה מאלה. ועל גאולה כזו אמרו חז"ל בסנהדרין (צ"ז) אין ישראל נגאלין אלא בתשובה: ופרשת והיה כי יביאך שנאמר בה מצות פדיון הבן. הרי זה יסוד הגאולה של בעתה בדור שכלו חייב. כי מצות פדיון הבן מרמזת על מעלת ויחוס ישראל בין העמים שישראל נקראים בנים למקום. ולא עוד אלא שהם גם במעלת בן הבכור בכל מצב שהם נמצאים. כמו שנאמר בגאולת מצרים כה אמר ה' בני בכורי ישראל וגו'. ומובן שלכך צוה הקב"ה לישראל במצרים מצות פדיון בן הבכור למען דעת כי כמו שהקב"ה היה מקיים בגאולת מצרים מצות פדיון בן הבכור שפדה את ישראל מבית עבדים אף שלא היו ראויים לגאולה מצד מעשיהם. כן יקיימו ישראל מצות פדיון הבן.

אחר הפסח אפיקומן. כלומר כי כמו הלכות הקרבן פסח הוא שאין לעסום שום דבר אחר אכילת הקרבן פסח. כדי שישאר טעם הפסח בפה. וכן הוא בענין החכמות. שרק חכמת התורה וקיום המצוות נשאר לאדם קרן קיימת לעולם הבא. אבל אתה החכם דע שמכל החכמות והחקירות שלך לא ישאר לך מהן שום קרן קיימת לעוה"ב. ועלך נאמר תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא עבדו עשתנותיו:

וחברו הרשע הלא הוא אין לו שייכות אפילו לפרשת והיה כי יביאך שיוכל להיות נחשב בכלל הדור שכלו חייב כי אצלו אין מקום לומר שיהיה נגאל מטעם רחמי האב שמחויב האב לפדות בנו הבכור אף אם ברע הוא. כיון שהוא בן כזה רשע להכעיס שמרשיע גם את אחרים ולוחם עצמהם אף גם באגרוף רשע שלא יקיימו שום מצוה. וכיון שהלכה היא שאין טוענין למסית לכן אסור לרחם עליו. והתשובה הנכונה אליו היא שאילו היה שם במצרים לא היה נגאל. כי היה מת בג' ימי אפלה. וכן בגאולה האחרונה בחשך ילך ויאבד זכרו. מכל זה מובן כי יען שאותו החכם והרשע רחוקים הם מן הענינים הנזכרים באותן ב' הפרשיות שבתפילין. וגם שבלי ספק הם אין מניחים תפילין. לכן גם השאלות שלהם אינן נזכרות בפרשיות התפילין.

ורק שני הבנים התם ושאי לאשאל הם כדאים להזכר שאלותיהם בפרשיות התפילין. כי הבן שא"י לאשאל אין פירושו שהוא שוטה. רק שהוא בן

הטבע חוקר ופילאזאף. והוא מתפאר ואומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. רצה לומר מה כמו ואהרן מה הוא. כלומר איזה חשיבות יש בעיני לאותן המצוות אשר צוה ה' אתכם. כלומר רק אתכם הדור הישן אנשים פשוטים במעט חכמה יש לומר שהוא צוה אתכם לקיים אותן המצוות. אבל הוא חכם ואין לו שייכות לענינים נמוכים ופשוטים כאלה. כי הלא הוא עוסק בענינים שכליים הגבוהים יותר. אבל עכ"פ זה החכם אינו רע עין במה שהדור הישן עוסק לקיים התרי"ג מצוות. ואינו מונע כלל אותם מקיום המצוות. מה שאין כן הרשע הוא גרוע יותר ואומר מה העבודה הזאת לכם. היינו שהוא רע עין גם במה שאחרים רוצים לקיים עבודה זאת. ובכל רשעתו מונה ומעכב אותם מלקיים איזו מצוה. כמו שאנו רואים לדאבונו בומננו שקמו דור רשעים בארץ רוסיה בשם "קומיניסטיין" והם רשעים גדולים. פשוט מזיקים. הלוחמים בכל רשעתם עם אלה היהודים שרוצים לעסוק בקיום איזו מצוה.

ולפי זה החכם של ההגדה הוא ההיפוך ממה שנזכר בפרשת קדש שבתפילין. המזהירה לנו בהשבתת שאור ואכילת מצה לעשות תשובה להיות סור מרע בשם"ה ל"ת ולעשות טוב ברמ"ח מ"ע. כי זה החכם אינו מחותן עם כל זה ורחוק מזה. והוא אינו שייך ואין לו מקום בדור שכלו זכאי כי אם לדור שכלו חייב. והתשובה אליו היא כהלכות הפסח. שאין מפטירין

ושב יעקב. כלומר כאשר אותם שהם רק במדרגת יעקב יעשו תשובה. אז ושקט ושאנן ואין מחריד. רצה לומר שיגאלו בלי חבלי משיח. כיון שע"י תשובה יהי' דור שכלו זכאי. ולא יהי' קטרוג על הגאולה:

ובפסוק האחרון אתה אל תירא עבדי יעקב מדבר מענין בשורת הגאולה של בעתה בדור שכלו חייב הנרמז בפרשת והיה כי יביאך. מטעם רחמי האב על בניו. אף אם אינם במדרגת ישראל רק במדרגת יעקב. כיון שהקב"ה יקיים מצות פדיון ישראל שנקראים בנו בכורו. וזהו שאומר כי אתך אני נאום ה'. רצה לומר כיון שיש לי התקרבות והתקשרות גדולה עם ישראל עד שראוי לומר על זה אתך אני. כענין התקשרות אב עם בניו. כיון שנשמות ישראל הן חלק אלוה ממעל. לכן אל תינאשו ישראל לעולם מן הגאולה. ואומר עוד שבדבר הקטרוג של מדת הדין שישראל ראויים לעונש ומשפט של חבלי משיח. על זה מודיע כי האמנם שבגאולה של בעתה יהי' עונש משפט של חבלי משיח מ"מ ישארו ישראל עם הנצח. כי רק אעשה כלם בכל הגוים וגו'. אבל אתך לא אעשה כלם. רצה לומר כיון שאני אתך. ויסרתיך למשפט. אבל ונקה לא אנקך מכל זה נתבאר שאותם שני הפסוקים האחרונים של הפטרה זו. מקושרים יפה עם שתי פרשיות התפילין קדש והיה כי יביאך. וממילא יש להם שייכות טובה לחובת הבר מצוה בענין מצות תפילין:

כזה אשר אצלו האמונה בתורה ומצוות כל כך גדולה עד שאין עולה על דעתו להרהר ולשאול איזו קושיא עליהן. ואין צריך לעשות עמו טענות על אדות קיום המצוות. ודי לו בהגדה בלבד. ועל זה נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר. ודי בזה. וכן הבן התם, הגם שהוא שואל מה זאת. אבל אינו מבזה ומשפיל. רק שרוצה לדעת טעם הדבר. וכל מה שאביו אומר לו הוא מאמין ומקיים בתמימות. ולכך גם אצלו התשובה היא בקצור: ואמרת אליו בחוץ יד הוציאנו ה' ממצרים. ודי לו בזה הטעם. ומובן הדבר ששני הבנים האלה בודאי מניחים תפילין בכל יום ומתפללים כראוי. ולכך הם כדאים להזכר בפרשיות שבתפילין:

ועתה יובן שאותם שני הפסוקים של סיום ההפטרה מקושרים יפה עם הסדרא בענין שתי הפרשיות שבתפילין קדש והיה כי יביאך. כי הפסוק הראשון ואתה אל תירא עבדי יעקב מדבר מענין בשורת הגאולה שבפרשת קדש. שע"י שישראל יעשו תשובה בהשבתת שאור ואכילת מצה שמרמו על סור מרע ועשה טוב. תהי' הגאולה של אחישנה בשלוח והשקט ובטח בלי צרות של חבלי משיח. וזהו שאומר ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל. ר"ל כאשר עם ישראל יתעלו מן מדרגת יעקב למדרגת ישראל. שהיא מדרגה יותר גבוהה. כי הנני מושיעך מרחוק עני. והנביא מבאר המכוון איך יתעלו ממדרגת יעקב למדרגת ישראל. ואומר

לִכְן אתה הבר מצוה. הן הראיתך
 לדעת גודל החשיבות של
 פרשיות התפילין. גם פקחתי עיניך
 לראות מי מארבעה הבנים ראויים
 להזכר בפרשיות התפילין. על כן
 זכור תזכור לבלתי התחבר לא לבן
 החכם החוקר שמתפאר בדבר שקר
 ומשפיל קיום המצוות שנקראין עדות
 חקים ומשפטים. והוא אינו מניח תפילין.
 ומכל שכן שלא תתחבר לבן הרשע
 הכופר בכל ומונע ומעכב גם לאחרים

מלִקיים איזו מצוה. רק לתחבר
 לחברים שהם בנים טובים ותמימים
 מאמינים בתורה ומכבדים המצוות.
 חזק ואמץ לשמוע לעצת האורח ההגון
 והיקר הבא היום בלבבך. שהוא יצר
 הטוב. אליו תשמע ללכת בדרכי
 התורה והמצוה. ותקיים מצות הנחת
 תפילין בכל יום. ובהם תתפללו
 בכוונה הראויה. ואז תצליח בכל
 אשר תפנה. ויאמר עליך ישראל אשר
 כך אתפאר:

טז

בש"ח

מה לדרוש לפני הבר מצוה

שנאמר והמים להם חומה מימנם ומשמאלם. ומובא על הפסוק הזה בפירוש של בעלי התוספות על התורה מאמר חז"ל מן המדרש. (נראה שזהו המדרש אבכ"ר) וזה לשונו. והמים להם חומה מימנם ומשמאלם. חמה כתיב. לפי שבתחלה נתמלא הים חמה על ישראל. עד שבא גבריא"ל ועשאם כחומה בתוך הים. שהיה מכריז על הים ואמר למים שבימינם. הזהרו בישראל שעתידים לקבל התורה שניתנה בימינו של הקב"ה. שנאמר מימינו אש דת למו. חזר ואמר למים שבשמאלם. הזהרו בישראל שעתידין להניח תפילין בשמאל. חזר ואמר למים שלאחריהם. הזהרו בישראל שעתידים להתעטף בציצית מאחוריהם. (ר"ל שבשעת העטיפה מניחים הציצית לאחוריהם). והמים שמעו לדבריו. עכ"ל. הרי נראה מזה המדרש שזכות מצות תפילין עמדה להם לישראל שיהי נעשה הנס של קריעת ים סוף:

עוד נקדים מן הסדרא שנאמר תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן. ולכאורה אין מובן שתי התיבות בגדל זרועך.

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה מן שירת דבורה הנביאה אחר מלחמת סיסרא. הגם שבהשקפה הראשונה נראה שהתקשרות של הפטרה זו עם הסדרא היא בענין מלחמת סיסרא שבשבי"ה ותשר דבורה. וכן בהסדרא או ישיר משה וגו'. וכן בסוף הסדרא נזכרה מלחמת עמלק. אמנם זה רק בדבר מה שעבר בזמן רב לפנינו קרוב לשלושת אלפים שנה. אבל הלא צריך להבין מה שיש ללמוד מזה בענין הנוהג תמיד. וגם צריך להבין איך שהפטרה זו מקושרת עם הסדרא בענין חובת הבר מצוה וקיום מצות הנחת תפילין: לכן יש לומר שהתקשרות הפטרה זו עם הסדרא הוא גם ע"י פסוק האחרון של ההפטרה עם הנס של קריעת ים סוף ועם שירת או ישיר שנזכר בהסדרא. שנאמר בפסוק האחרון של הפטרה זו. כן יאבדו כל אויבך ה' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. וצריך להבין שנוי הלשון של ואוהביו. כי על פי דקדוק הלשון כמו שאומר אויבך כך היה צריך לומר ואוהבך:

כדי להבין זה נקדים מן הסדרא.

מכוסין הן ואין נראין:

ועוד יש פסוק בהשירה שיש לו שייכות עם מצות תפילין. הוא הפסוק זה אלי ואנוהו. שדרשו חז"ל ואנוהו. התנאה לפניו במצוות. כי למען להראות שמקיים המצוות באהבה אל יקמץ בקיום המצוה. רק יהדר לקיים המצוה באופן היותר נאה. וכשבא לקנות תפילין ישתדל לקנות תפילין נאים ומהודרים בתכלית הכשרות:

ועתה לאחר שאנו רואים איך שנמצא

ענין מצות תפילין בשירת או ישיר. וגם איך שמצות תפילין הועילה להנסי של קריעת ים סוף. יש להבין על פי זה איך שהפסוק האחרון של הפטרה זו מקושר בענין מצות תפילין עם הסדרה. וגם שיהי מתורץ מדוע כתוב ואוהביו ולא ואוהבך כמו שאמר קודם כן יאבדו כל אויבך. שיש לומר בזה דהנה אויבך בודאי יש לו רק משמעות אחת שהוא שם התואר עם כנוי. ומשמעותו שונאים שלך. כלומר אנשים שהם שונאים להקב"ה. ואין ידוע אם גם הקב"ה שונא אותם. ומעתה אם היה אומר אוהבך. היה נראה מסתמא שהוא ג"כ יש לו רק משמעות אחת כמו המשמעות של אויבך. דהיינו אוהבים שלך. רצה לומר אלו האנשים שהם אוהבים את הקב"ה. אבל לא היה נשמע עוד מזה שגם הקב"ה אוהב אותם. אבל עתה שנשתנה מן אוהבך לאוהביו. נשמע מזה שלא נפרש אוהביו רק במשמעות אחת כמו אויבך. אך נפרשהו בשתי משמעות. א'. שנקראים אוהביו לפי שהם אוהבים את הקב"ה. ב'. שנקראים

וגם שנראות כמיותרות. שהיה די לומר תפל עליהם אימתה ופחד וידמו כאבן. אמנם יש להבין זה ע"פ מאמר חז"ל במסכת ברכות דף ו'. אירי יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו. בימינו זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובזרוע עוזו. אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמו יתן. ומניין שהתפילין עוז הם לישראל. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותביא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ע"כ. וצריך להבין מניין לו לרבי אליעזר שזה מוסב על מצות תפילין לומר שע"י מצות תפילין נופל על עמי הארץ יראה ופחד. ויש לומר שנשמע לו ענין זה מן הפסוק תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן. כי יען ששתי התיבות, בגדל זרועך אין מובן משמעותן וגם שנראות כמיותרות. ולפיכך כמו שדורש רבי יצחק את הפסוק נשבע ה' בימינו. זו תורה. ובזרוע עוזו. אלו תפילין. כן דורש רבי אליעזר הגדול גם הפסוק תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך. אלו תפילין. שהתפלל משה שבזכות מצות תפילין תפל על האומות ששונאים את ישראל אימתה ופחד. עתה מובן שעל פי זה דורש רבי אליעזר הגדול גם הפסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. אלו תפילין שבראש. ומה שאמר אלו תפילין שבראש דוקא. הוא כפרש"י לפי שהתפילין שביד

אוהביו לפי שהקב"ה אוהב אותם. קוצר הענין הוא שתיבת אוהביו משמעותה כפולה. ור"ל אלו שהם אוהבים את הקב"ה. וגם שהקב"ה אוהב אותם: עתה נחזה איזו היא המצוה המורה על אותן ב' האהבות המשולבות יחדו זו בזו. ויש לדעת שמכל הרמ"ח מצוות עשה נתבררו ביותר אותן ב' האהבות יחדו במצות תפילין. כמובא במסכת גיטין (נ"ז) מאמר חז"ל על הפסוק את ה' האמרת היום וה' האמריך היום. מכאן שנשבענו להקב"ה שאין אנו מעבירים אותו באל אחר. ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת. וכמו שהשבועה שלנו היא במצות תפילין בהפרשה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. כך שבועתו של הקב"ה בתפילין שלו. כדברי רבי יצחק במסכת ברכות דף (ר). נשבע ה' בימינו. זו תורה. ובזרוע עזו. אלו תפילין. כיון שבפרשיות התפילין של הקב"ה נמצא הפסוק ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. שהיא כנגד שמע ישראל ה"א ה' אחד שבתפילין שלנו. ועוד שם במסכת ברכות. דרש רבי אליעזר בן עזריה. כתיב את ה' האמרת היום וה' האמריך היום. אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם. שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ועוד איתא שם בגמרא. כי כמו שבפרשיות התפילין שלנו כתוב ואהבת את ה' אלהיך וגו'. כן בפרשיות התפילין של הקב"ה כתוב ומי כעמך

ישראל גוי אחד בארץ. וגם הפסוק ולתתך עלין על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת. ועוד פסוקים כאלה המורים על אהבת הקב"ה לישראל. מכל זה מובן שע"י התפילין של הקב"ה ושל ישראל נתברר ביותר שאותן ב' האהבות הן משולבות יחדו זו בזו לנצח. ולפיכך אלו המקיימים מצות תפילין באהבה. והיינו ככתוב זה אלי ואנוהו. התנאה לפניו במצוות. וזה שקונה תפילין מהודרים בכסף מלא שיהיו כשרים בלי שום ספק. מראה בזה אהבתו להקב"ה שמקיים מצות תפילין באהבה על שאינו מקמץ כסף לצורך הידור מצות תפילין. אנשים כאלה ראויים להקרא בהשם אוהביו כנזכר בפסוק האחרון של הפטרה זו המורה על ב' האהבות משולבות יחדו. וראויים להתקיים בהם ואוהביו כצאת השמש בגבורתו:

גם מובן עתה איך שעל ידי מצות תפילין מקושר הפסוק האחרון של הפטרה זו. ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. עם הסדרא בענין הגם של קריעת ים סוף שנעשה בזכות מצות תפילין. וגם עם הפסוק שבשירת או ישיר תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן. כמו שדרש רבי יצחק. ובזרוע עזו. אלו תפילין. וכמו שדרש רבי אליעזר הגדול על הפסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. אלו תפילין שבראש. וגם עם הפסוק זה אלי ואנוהו. שדרשו חז"ל. התנאה לפניו במצות תפילין:

לכו אתה הבר מצוה שאמרת היום

הפטרה זו זכור תזכור מה שסיימת
היום ההפטרה עם הפסוק ואוהביו
כצאת השמש בגבורתו. שאוהביו ירמו
על אלו הנזהרים לקיים מצות הנחת
תפילין בכל יום כראוי. שהם יאירו
בעולם כצאת השמש בגבורתו. על
כן אתה ראה והבן חובתך לקבל עליך
להיות נזהר במצות תפילין כל ימי
חיך ולהתפלל בהן בכוונה הראויה.
אז יאיר מולך כצאת השמש בגבורתו.
שתשכיל בכל דרכיך. ותצליח בכל
מעשיך:

יז

יתרו

מה לדרוש לפני הבר מצוה

תפילין הפסוקים וארשתך לי לעולם וארשתך לי בצדק ובמשפט בחסד וברחמים וארשתך לי באמונה וידעת את ה' לכאורה אין לפסוקים האלו שום שייכות למצות תפילין. אמנם י"ל שנסתר טעם עמוק באמירת אותם הפסוקים. והוא להבין שמצות תפילין תזכיר לנו ההתקשרות שבין השי"ת וישראל שהוא כעין התקשרות אירוסין תשואין בין חתן וכלה איש ואשה. כי כמו באירוסין של חתן וכלה מתקשרת הכלה אל החתן להשתעבד אליו בלב וראש כל ימי חייה. השתעבדות הלב היא בשביל אהבה שביניהם. והשתעב-

דות הראש הוא בחוש השמיעה ובחוש הראיה. היינו לשמוע לדברי בעלה ולראות שתקוני הבית יהיו בסדר טוב ויפה. ולעומת זה נשתעבד החתן אל הכלה לתת לה כל הצטרות פרנסת הבית. וכמו כן במצות תפילין שאנו מניחים תפלה של יד כנגד הלב. ותפלה של ראש כנגד המוח. ניכר שיש התקשרות כזאת בין השי"ת וישראל :

כי מצות הנחת תפילין של יד היא כדי לשעבד להשי"ת הלב. כמו שנאמר ואהבת את ה' בכל לבבך

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה תוכחת מוסר של ישעיהו הנביא שנצטו להוכיח את ישראל ולאמר להם. השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו. וצריך להבין המליצה של השמן לב העם הזה. כי הלא על הלב נופל יותר לשון כבודות. והי"ל הכבד לב העם הזה. גם צריך להבין התקשרות הפטרה זו עם הסדרה באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין קיום מצות תפילין :

ויש לומר שהפטרה זו מקשרת יפה עם הסדרה בענין קיום מצות תפילין עם הפסוק בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך. ונקדים מה שיש לדקדק בזה הפסוק. ראשית קשה הלשון אזכיר את שמי. שהיה צריך לומר תזכיר או תזכור את שמי. ועוד קשה מה זה שאמר אבוא אליך וברכתך. שתי התיבות „אבוא אליך“ קשה מאד להבין ונראות כמיותרות :

כדי לתרץ כל זה נקדים להבין מה שנחקן לומר אחר הנחת

זה מבואר היטב באותם הפסוקים. שהש"ת אומר לזה המניח תפילין וארשתך ל' לעולם. כעין שהחתן אומר אל הכלה הרי את מקדשת לי לעולם. ואומר עוד הלא תדע בשביל מה אני משתדך עמך. בשביל וארשתך ל' בצדק ובמשפט בחסד וברחמים. היינו השתעבדות הלב במדות טובות של צדק ומשפט חסד ורחמים. לעשות צדקה וגמילת חסדים ולא ללכת אחר שרירות הלב להרע. ולזכרון זאת נצטוו להניח תפילין של יד כנגד הלב. ואומר עוד כי גם בשביל וארשתך ל' באמונה וידעת את ה'. היינו השתעבדות הראש בחוש השמע ובחוש הראות. שע"י חוש השמע תתחזק באמונת אבותיך. וע"י חוש הראות תקיים שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. שע"י וידעת את ה'. ולזכרון זאת נצטוו להניח תפילין של ראש כנגד המוח:

וענין זה יש להעמיק במאמר חז"ל מנחות (ל"ו). שח בין תפלה לתפלה. פי' שאם סיפר ועשה הפסק בין תפלה של יד לתפלה של ראש. עברה היא בידו וחזר על"י מערכי המלחמה. ויש לומר שחז"ל הסתירו כאן כוונה עמוקה. שענין הפסק בין תפלה של יד לתפלה ש"ר היינו שאצלו אין מצומדין יחדו אותן ב' השתעבדות של הלב ושל הראש להש"ת. וחסרה אצלו השתעבדות אחת. או שהוא בעל לב טוב וחסרה אצלו השתעבדות הראש בחוש השמיעה וחוש הראיה שאינו בעל אמונה. או שהוא בהשתעבדות הראש בעל אמונה

וגר. לאהבה את ה"א בכל לבבכם וגר. שיהי' לנו לב טוב במדות טובות ולא ללכת בשרירות לב אחר תאוות בהמיות. ותפילין של ראש לשעבד להש"ת הראש בחוש השמיעה ובחוש הראיה שבראש. כי אותם שני החושים הם היסוד של אמונה. ודעת באחדות הבורא. כי האמונה יש. לנו בירושה על ידי חוש השמיעה ששמענו מאבותינו. להאמין שיש בורא עולם אחד יחיד ומיוחד. ועל ידי חוש הראיה אפשר לנו לדעת ולהבין על כל פנים מעט כל אחד לפי שכלו אחדות הבורא יתברך שמו. ועל זה נאמר דע את אלהי אביך ועבדהו. דע. היינו לדעת ולהבין מה שאפשר להשיג בעיני החכמה. ככתוב שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. את אלהי אביך. זו אמונה כמו ששמענו מאבותינו. ואנו צריכים להשתמש בשני החושים להיות חכם עיניו בראשו להבין מה שאפשר להבין. ובמה שאי אפשר להבין נסמך על השמועה ששמענו מאבותינו. ולכן נכלל בפסוק הזה חוש השמע עם חוש הראות. כי ד"ת של "שאו מרום" עיניכם הוא שמע. ובשביל זה נתקן לומר קודם הנחת תפילין. וצונו להניח על היד שהיא נגד הלב לשעבד בזה תאוות לבנו לעבודתו יתברך שמו. ועל הראש נגד המוח שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו:

עתה יש להבין שכמו כן בשביל זה נתקן לומר אחר הנחת תפילין הפסוקים של וארשתך. כי כל ענין

נשואין. כלומר השפעת שפע כידוע למבין. וטעם הפסוק שהשי"ת מבטיח שבכל מקום שיהי' קיום מצות תפילין. שם אבוא אליך. כלומר אשפיע לך שפע קדושה. וברכתך בכל הברכות הנצרכות לך. והיינו כעין ההשתעבדות של החתן אל הכלה שמבטיח לה לזאת לה כל הצטרפות פרנסת הבית: **ועפ"ז** נבא לבאר תוכחות ישעיה הנביא בהפסרה זו אשר בהפסוק. השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבו יבין ושב ורפא לו. כוונתו היא שחסרות בישראל אותן ב' ההשתעבדויות של הלב ושל הראש. שישראל מחויבים לשעבדם לעבודת השי"ת כמו אשה לבעלה. בקיום מצות הנחת תפילין של יד כנגד הלב ותפלה של ראש נגד המוח. וזהו שאומר השמן לב העם הזה. היינו כי רק עבור עצמם הם דואגים להשמיך את לבם לזכות אחר שרירות לבם בכל חאוות עוה"ז. ואין דואגים לעשות טוב עם אנשים אחרים להתנהג עמם בצדק ובמשפט בחדס וברחמים. ונגד השתעבדות הראש עם חוש השמע וחוש הראות אומר כי גם אזניו הכבד ועיניו השע. אזניו הכבד רצה לומר שאבדה האמונה מהם ואין רוצים לשמוע עוד מאבותיהם אשר האמינו בהשי"ת במסירת נפש. ועיניו השע. רצה לומר שאין רוצים לפקוח עיני השכל להבין גדלות הבורא. וזהו היפך הכתוב שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. אם היו מקיימים מצות הנחת תפילין כראוי

וחסרה אצלו. השתעבדות הלב שאינו בעל לב טוב. עברה היא בידו וחוזר עלי' מערכי המלחמה:

ועתה נבאר עפ"י הפסוק בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך. וברכתך. וצריך לדעת שעל פי דקדוק לשון הקודש יתכן יותר הפירוש של אבן עזרא שכתב. וזו לשונו. אשר אזכיר את שמי. פירוש בכל מקום אשר אשים זכר לשמי שכבודי ישכון שם. עכ"ל. וצ"ל כוונתו שהקב"ה ישרה כבוד קדושתו לפי קדושת המקום ושם תשרה גם ברכתו. והנה הוכר לשמו של הקב"ה ניכר ביותר במצות תפילין. כי זה ידוע מזה"ק ועוד ספרים קדושים שארבע פרשיות התפילין הן כנגד ד' האותיות של השם הוי"ה ב"ה. וגם יש בתפילין מבחוח ע"י צורת השי"ן שעל תפלה של ראש. וע"י הקשרים ברצועות. האותיות של השם שד"י. לכן אדם המניח תפילין יש לומר שזה האדם בעת שהתפילין מונחין עליו הוא המקום שיש עליו זכר לשמו של הקב"ה. שם הוי"ה בפנים התפילין והשם שד"י מבחוח. והשי"ת מבטיח שבכל מקום שיהי' נמצא זכר לשמו. וזהו קיום הנחת תפילין. אבוא אליך וברכתך: ויש להבין שבשתי תיבות האלו „אבוא אליך“ נרמזה כוונה נפמבה של ענין התקשרות שבין השי"ת ובין האדם המניח תפילין. שזהו כדמיון התקשרות נשואין. ושבבור זה נתקן לומר הפסוקים של וארשתך לי כנוכר לעיל. וזהו ג"כ המכוון של אבוא אליך. שמשמעותו הוא ענין

לדעת ולהבין בשביל מה נצטוינו להניח תפלה של יד נגד הלב ותפלה ש"ר נגד המוח. לא היו באים לידי השמן לב העם הזה ולא לידי אזניו הכבד ועיניו השע:

אחרי כל זה מובן איך שהפטרה זו מקושרת יפה עם הסדרא ע"י הפסוק השמן לב העם הזה וגו'. עם הפסוק בכל מקום אשר אזכיר את שמי וגו' אשר בהסדרא. כי אותם שני הפסוקים מיוסדים על טעם המצוה של הנחת תפילין של יד ותפלה ש"ר. שהן סמל של התקשרות אירוסין ונשואין בין השי"ת וישראל. שהכלה ישראל צריכה לשעבד לבה וראשה לעבודת השי"ת שהוא כעין החתן. והשי"ת מבטיח להשפיע לכלתו ישראל הצטרכותם להתברך בחיים בנבים ובמזונות בהרחבה. כמו שאמר. בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך:

לכו אתה הבר מצוה שאמרת היום הפטרה זו זכור תזכור היטב תוכחת הנביא ישעיהו. השמן לב העם הזה. אזניו הכבד ועיניו השע. ראה והבן שאם לא תהיה נזהר לקיים מצות תפילין תבוא לידי כך שהלב והראש יהיו משוקעים בתאוות עוה"ז. בלי אמונה של קבלת אבותינו. ובלי ידיעת הבורא שעל פי עיני השכל. ועל איש כזה נאמר ומותר האדם מן הבהמה אין. וגם שע"ז לא תוכל לבוא אליך שפע קדושה מברכת הבורא יתברך שמו. ועל כן מוטב שתקבל עליך להיות נזהר לקיים מצות הנחת תפילין כראוי. ויתקיים בך זה הפסוק בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך. שתתברך מן השמים בשפע ברכות להצליח בכל מעשי ידך כל ימי חייך:

יח

משפטים

מה לדרוש לפני הבר מצוה

ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ונאמר ויקח משה את הדם ויזרק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה. הרי נתבאר היטב בפסוקים האלה כריחות ברית הראשון לקיים התורה בנעשה ונשמע לדורי דורות. כמו שקבלו עליהם אבותינו במעמד הר סיני. אבל צריך להבין הענין של נשמע. כי הלא אם מקיים המצוה כתיקונה מה חסר עוד שנצרך גם לשמוע:

ויש להבין הענין כי נעשה. זה קיום המצוה בפועל. ונשמע. היינו תלמוד תורה שבע"פ להבין מקורי וטעמי המצוות. ולכן עלינו לדעת ולהבין שכל אחד מישראל כיון שהגיע לייג שנה הרי הוא נעשה בר מצוה בהתחייבות כפולה. הן לענין נעשה והן לענין נשמע. היינו שנתחייב על פי אותו כריתות ברית הראשון בשתייהן בעשיה וקיום המצוה בפועל. וגם בשמיצה של תלמוד תורה להבין מקורי וטעמי המצוות. כמו שקבלו עליהם אבותינו אצל הר סיני ע"י כריתות ברית. שגם אנחנו אלה פה היום כלנו חיים אמרנו אז יחד עם אבותינו

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה מהנביא ירמיהו שנזכרה בה תוכחת הנביא לישראל שישלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים. כמו שנאמר בהסדרא שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם. ובזה מקושרת ההפטרה עם התחלת הסדרא במה שנוגע להלכה בדיני ממונות. אמנם נחפשה דרכנו ונחקרה למצוא איך שיש להפטרה זו התקשרות עם הסדרא ללמוד מכאן מוסר השכל לקיום התורה והמצוה. וגם שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה בענין קיום מצוות תפילין. ויש לומר שסיום הפטרה זו מקושר עם הסדרא בענינים האלה:

הן בסיום ההפטרה נאמר. כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. וצריך להבין מה זה הברית של יומם ולילה. שאין מבואר כלל איזו ברית היא של יומם ולילה:

כרי להבין זה נקדים מה שנזכר בסוף הסדרא כריתות ברית הראשון שה' במעמד הר סיני. שנאמר ויקח ספר הברית ויקרא כאזני העם

יש לומר שענין הפסק בין שתי התפילין הוא רמז על איש כזה שאצלו נפסק הקשר והחיבור של ענין תפלה של יד עם ענין תפלה ש"ר. והוא שאצלו יש רק עשיית מצוה בפועל ביד. בלי שמיעה והבנה בתורה שבעל פה מקורי וטעמי המצוות. נעשה בלי נשמע. זה אינו ראוי להמצא בין אנשי הצבא. כיון שהוא במקום סכנה יש ספק אם ינצל. כידוע דברי חז"ל כי רק תורה מגינה ומצילה גם בעדנא דלא עסיק בה (סוטה כ"א):

עתה נבא לבאר הפסוק של גמר הפטרה זו. אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. הן חז"ל דרשו הפסוק הזה. כי לולי הברית של יומם ולילה לא היתה בריאת שמים וארץ. זה תלמוד תורה שעליה נאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה (פסחים ס"ח). ומובא בזה"ק ובספרים קדושים שיומם ולילה רמז על תורה שבכתב ותורה שבע"פ. וכעין זה איתא בסנהדרין (כ"ד). במחשכים הושיבני. זה תלמודה של בבל. ומה שנקראת ברית מובן שמוסב על כריתות ברית הראשון אצל הר סיני הנוכח בסוף הסדרא. שנאמר ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה. שהם התורה והמצוה שמסר הקב"ה למשה בסיני עם טעמי ופרטי ודקדוקי המצוות בתורה שבע"פ. שעל זה ענו ישראל ואמרו נעשה ונשמע. ועיקר כריתות ברית היה בשביל תורה שבע"פ. כדאיתא במסכת גיטין (ס').

בלב שלם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ואין לנו להפטר באחת משתי אלה. הן נעשה בלבד והן נשמע בלבד. כי אם בשתייהן יחדו עשיה ושמיעה. דהיינו תורה ומצוה:

וכדי להזכיר אותנו בכל יום כריתות הברית שעל נעשה ונשמע ניתנה

לנו מצות הנחת תפילין. להניח שתי תפילין של יד ושל ראש. כי תפלה של יד מזכרת ומוזהירה אותנו על החיוב של נעשה. לעשות ולקיים המצוה בפועל. ותפלה של ראש מזכרת ומוזהירה אותנו על החיוב של נשמע שהיא הבנה במות טעמי ומקורי המצוות בלימוד התורה שבע"פ. וכמו שתורה שבכתב עם תורה שבעל פה קשורות ומשולבות זו בזו. כיון שבתורה שבכתב נזכר רק המעשה בקיצור. ובתורה שבעל פה נתבארה כל מצוה במקורים וטעמים להבין בדקדוק ובפרטיות אופני עשיית המצוות: כן גם שתי התפילין של יד ושל ראש משולבות ומחוברות זו בזו. ולפיכך יש מאן דאמר ששתייהן רק מצוה אחת לענין ברכה ודי בברכה אחת על שתייהן:

ועל פי זה יש להעמיס רמז במה שאמרו חז"ל במסכת סוטה (מ"ד). תניא טח בין תפלה לתפלה עברה היא בידו וחזור עלי' מערכי המלחמה. ולכאורה קשה להבין מה זאת עברה נדולה כל כך אם הפסיק בין תפלה ש"י לתפלה ש"ר. עד שהוא בסכנה להיות נהרג במלחמה ואינו ראוי להמצא בין אנשי הצבא. ולפי דברינו

בתורה יומם ולילה אבל אין לנו פנאי. אמר להם הקב"ה קיימו מצות תפילין ומעלה אני עליכם כאילו אתם יגיעם בתורה יומם ולילה. רבי יוחנן אמר מקרא מלא הוא והי' לך לאות על ירך וגו' למען תהי' תורת ה' בפיך. ע"כ. וכן במסכת קדושין (ל"ה). א"ר אחא בר יעקב כתוב והי' לך לאות על ירך וגו' למען תהי' תורת ה' בפיך. מכאן שהוקשה כל התורה כולה לתפילין. ע"כ. הרי כי כמו שהתורה נקראת בריתי יומם ולילה כן י"ל שגם התפילין נקראין בריתי יומם ולילה. א"כ מובן שהתקשרות הפטרה זו עם הסדרא ע"י הפסוק אם לא בריתי יומם ולילה יש לזה שייכות טובה למצות תפילין:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום חפטרה זו זכור תזכור היטב כל ימי חיך את הפסוק של סיום ההפטרה אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת. שבריתי יומם ולילה זו התורה וגם מרמו על מצות תפילין. וכאשר היום יצאת מן השם של קטן ונתעלית למעלת מדרגה להקרא בשם איש. תדע שמהיום והלאה מחויב אתה לקיים כריתות ברית הראשון שנזכר בסדרא זו. על דבר קיום התורה והמצוה על פי נעשה ונשמע. שהוא עשיית מצוה בפועל בידים. וגם להבין מקורי וטעמי המצוה על ידי תלמוד תורה שבע"פ. ותדע ששתי התפילין של יד ושל ראש מזכירות ומוהירות אותך על מה שגם אתה היית במעמד הר סיני ואמרת נעשה ונשמע. על כן חזק והתחזק להיות זהיר

א"ר יוחנן לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה. שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. עתה מובן שע"י הפסוק הזה אם לא בריתי יומם ולילה וגו' מקושרת יפה הפטרה זו עם הסדרא בענין כריתות הברית אצל הר סיני שנזכר בסוף הסדרא:

וכן י"ל עפ"ו שאף בענין מצות תפילין מקושרת הפטרה זו עם הסדרא ע"י הפסוק אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. וזהו כמו שאמרנו ששתי התפילין של יד ושל ראש מזכירות ומוהירות לנו על הנעשה ונשמע שאמרו ישראל אצל הר סיני. תפילין של יד מזהירה לנו על נעשה בידים את המצוות בפועל. ותפילין ש"ר מזהירה לנו על נשמע בהבנת המוח מקורי וטעמי המצוות על פי תורה שבע"פ. וכיון ששני התפילין מרמזין על נעשה ונשמע שעל זה הי' כריתות הברית אצל הר סיני שנקרא בריתי יומם ולילה. לכן מובן שהתקשרות הפטרה זו עם הסדרא ע"י הפסוק אם לא בריתי יומם ולילה יש לה שייכות טובה לענין מצות תפילין:

עוד י"ל טעם נכון שהתקשרות הפטרה זו עם הסדרא ע"י הפסוק אם לא בריתי יומם ולילה וגו' יש לה שייכות טובה לענין מצות תפילין. כיון שעל פי דברי חז"ל גם התפילין נקראין על שם בריתי יומם ולילה. כדאיתא במדרש שוחר טוב מובא בילקוט פרשת בא. א"ר אלעזר אמרו ישראל לפני המקום אנו רוצים ליגע

לקיים מצות הנחת תפילין כראוי מעשי ידיך. ועליך יאמר אשריך
ותתפלל בהן בכוונה. וכמו כן תהיה זהיר וטוב לך. אשריך בעוה"ז וטוב לך
לקיים שאר המצוות שאפשר לקיים אותן. לעוה"ב:
או תצליח בכל דרכיך. ותשכיל בכל

יט

תרומה

מה לדרוש לפני הבר מצוה

מפני מה נאמר ושכנתי בתוכם, שהי צריך לומר ושכנתי בתוכו. מהו בתוכם:

ועל פי המובא דברי חז"ל בספר: הדרוש מבואר שזה הכתוב מלמדנו שאין מגמת הקב"ה להשרות שכנתו בהיכל יפה של כסף וזהב אשר בתוכו כלי כסף וכלי זהב. כי אין זה עיקר. אלא העיקר הוא שישראל בעצמם ייטיבו מעשיהם שיהיו ראויים מצד עצמם שהקב"ה ישרה שכנתו ביניהם. וזהו שכתב היכל ה' היכל ה' המה, שהעיקר הוא שהמה בעצמם מצד מעשיהם הטובים יהיו ראויים להקרא בשם היכל ה' ואז תשרה השכינה בהיכל של המשכן והמקדש. וגם זהו מה שכתוב ויטש משכן שילה אהל שכן באדם. כי כל כנסת ישראל בכלל נקרא בשם אדם. ככתוב ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם. אתם קריים אדם ואין אומות העולם קריים אדם:

ועפ"ן יובן ג"כ דרשת חז"ל על הפסוק שנאמר בסוף מעשה מלאכת המשכן. שנאמר וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' ויברך אותם משה.

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה במלכים מענין בית המקדש אשר בנה שלמה המלך. והנה בהשקפה הראשונה נראה שבענין זה מקושרת ההפטרה עם הסדרא. בנין המקדש שבנה שלמה ובהסדרא בנין המשכן שעשה משה. אמנם כיון שההתקשרות הזאת שייכת בענין זמן העבר מלפנים בערך שלשת אלפי שנה. לכן נחפש למצוא התקשרות של ההפטרה עם הסדרא ללמוד מזה מוסר השכל לדורי דורות. וגם באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין קיום מצות תפילין:

הן סיום ההפטרה הוא עם הפסוק ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל. וצריך להבין זה הפסוק. מדוע בחצי הראשון של אותו הפסוק אמר ושכנתי בתוך בני ישראל. ובחצי האחרון אמר ולא אעזב את עמי ישראל. כי הלא זה ידוע שהשם עם מורה על מדרגה פחותה:

כדי להבין זה נקדים מן הסדרא שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וחז"ל העירו על זה הפסוק

כוננהו. היינו תפארת לו מן השמים. וכל הענין הזה נלמד ממה שנאמר ושכנתי בתוכם. בתוכו לא נאמר אלא בתוכם. רצה לומר שמצד מעשיהם הטובים תשרה השכינה בתוכם. זה הוא העיקר. והמשכן נקרא משכן העדות. שהוא העדות לכל העולם שהשכינה שרויה בישראל:

אבל צריך להבין בזמן שאין משכן ואין מקדש איזה עדות יש שהשכינה שרויה בישראל. אמנם יש לנו עוד עדים אחרים נאמנים על זה גם בגלות. העד הראשון היא התורה הקדושה שעל ידי תלמוד תורה השכינה שרויה בישראל. שבשביל זה נקראים הלחות לחות העדות שהיו בארון של המשכן. ועכשיו ספר התורה שבארון הקודש היא במקום לחות העדות. ועוד עד אחד יש לנו על זה. והיא מצות תפילין. שהתפילין נקראין עדות שמעידין שהשכינה שרויה בישראל. וכמו שהשכינה היתה עם ישראל בגלות מצרים ובזכותה נגאלו. כן גם השכינה עם ישראל גם עכשיו בגלות אדום ובזכות השכינה יגאלו. כמו שדרשו חז"ל והשיב לא נאמר כי אם ושב וקבץ:

עתה נבא לבאר הפסוק האחרון של הפטרה זו. ושכנתי בתוך בני ישראל. ולא אעזב את עמי ישראל. שבפסוק הזה מקושרת ההפטרה עם הפסוק שבהסדרא ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וכמו שדקדקו חז"ל על ושכנתי בתוכם. בתוכו לא נאמר אלא בתוכם. כן יש דקדק

ודרשו חז"ל שאמר להם משה. יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. ויהי נעם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו וגו'. ויש דקדק בזה מדוע לא ברכם יהי רצון שתשרה השכינה במשכן הזה. גם אין מובן משמעות הכתוב ויהי נעם וגו' ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. ולפי דרכנו יובן שמשם הורה לישראל בברכה זו שלא יחשבו שהמשכן בלבד יגרום השראת השכינה. רק יהי רצון של הקב"ה שתשרה שכינה במעשה ידיכם. רצה לומר במעשים טובים שלכם ע"י קיום התורה והמצוה. כי זה הוא העיקר שיגרום השראת השכינה בישראל תמיד. ולפי זה יובן הפסוק שלאחריו. ויהי נעם ה' א עלינו. נעם ה'. זו השכינה הקדושה יהי רצון שתשרה עלינו. פ"י עלינו על עצמנו. ככתוב היכל ה' המה. ואומר עוד להורות ולהבין ע"י מה יכול להיות כך. ע"י ומעשה ידינו כוננה עלינו. רצה לומר שמעשה ידינו יהיו נכונים ותפארת עלינו. וגם שיהי' ומעשה ידינו כוננהו. רצה לומר שמעשה ידינו יהיו נכונים ונאים בעיני הקב"ה. וזהו עד"ר שאיתא במסכת אבות. רבי אומר איזו דרך ישרה שיבור לו האדם. כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. ע"כ. תפארת לעושיה. היינו להקב"ה שהוא פעל ועשה המצוות הדרכים כולם. וכוונתו שיהי' האדם טוב לשמים וטוב לבריות. וכן כאן מעשה ידינו כוננה עלינו. היינו תפארת לו מן האדם. ומעשה ידינו

ישראל. סתם עמי היינו המון העם שמצד מעשיהם אינם ראויים כל כך להשראת השכינה ביניהם. כיון שאינם בני תורה וגם בלי מעשים טובים. מ"מ אל יעזובם הקב"ה. ומשמעות הכתוב היא שבזכות בני ישראל שהם הנערים לומדי תורה והמקיימים מצות הנחת תפילין כראוי. לא יעזוב הקב"ה גם את עמו ישראל. רצה לומר כי גם את המון העם אל יעזוב:

ואם ישאל השואל מניין אנו יודעים בודאי שלא יעזוב לעולם את עמו ישראל. אמנם הלא גם על זאת מצות תפילין עדות היא לישראל. כי כמו שאנחנו מניחים תפילין כן גם הקב"ה מניח תפילין. כדאיתא במסכת ברכות (ו'). א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובוזרוע עזו. בימינו זו תורה שנאמר מימינו אש דת למו. ובוזרוע עזו, אלו תפילין. ועוד שם בגמרא. תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו. א"ר אשי כי מי גוי גדול. ומי גוי גדול בחד ביתא. אשרין ישראל. ומי כעמך ישראל בחד ביתא. ועוד שם פסוקים כאלה. ולפיכך יש לנו עדות ברורה על מה שמסיים ולא אעזב את עמי ישראל. כי אם ח"ו יעזוב הקב"ה את עמו ישראל הלא יפסל בזה את התפילין שלו. ואין ניח תפילין פסולין:

וכעין זה מובא בספרים בשם הגאון הצדיק מברדיטשוב זצ"ל שראה פעם אחת שהבעל עגלה שלו הפיל התפילין שלו לארץ. נתבהל מאד הבעל עגלה. הרים תיכף ומיד את התפילין וגשש

כאן שהי' צריך לומר ושכנתי בתוך הבית הזה. וגם כאן י"ל המכוון למדנו שעיקר הגורם השראת השכינה בישראל הוא מצד מעלת ישראל. אמנם מלבד זה י"ל עוד דכיון שבני ישראל נכתב אצל עמי ישראל. נשמע מזה שעמי ישראל כולל כל העם. ובני ישראל הוא רק חלק מן העם כלל. ומובן שזה יתכן ביותר על הבנים של ישראל הדור הצעיר. ויתבאר על פי מה שביארנו קודם כי כמו שהמשכן נקרא משכן העדות בשביל שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שרויה בישראל. כן גם התורה שבארון הקודש והתפילין הן עדים נאמנים על זה. והדבר ידוע שביותר חביב לפני הקב"ה תלמוד תורה של נערי בני ישראל. שהבל פיהם עוד נקי מן החטא. וכן חביבה לפני הקב"ה מצות תפילין שמקיים הנער בר מצוה. כיון שהבר מצוה כשמתחיל להניח תפילין הוא עושה מצוה זו בחשק ובאהבה. וגם שהבר מצוה עוד הוא בלי חטאים כיון שעד עתה היה בכלל קטן ולא ככלל איש. ולכך תלמוד תורה של יערי בני ישראל וכן קיום מצות תפילין של הבר מצוה שניהם גורמין בודאי השראת השכינה בישראל. וזהו שמדייק הכתוב ואומר ושכנתי בתוך בני ישראל. אלו הבנים נערי ישראל העוסקים בתורה ומקיימים מצות הנחת תפילין כראוי הם גורמים בודאי השראת השכינה בישראל גם בזמן הגלות שאין לנו משכן ומקדש:

ומה שמסיים ולא אעזב את עמי

בודאי למה שנאמר בפסוק האחרון של הפטרה זו, ושכנתי בתוך בני ישראל. ועי"ז לא אעזב גם את עמי ישראל. על כן זכור תזכור כל ימי חייך זה הפסוק האחרון של הפטרה זו שאמרת היום. הוזהר והשמר ללמוד תורה שבכתב עם תורה שבע"פ, ותהי' נזהר לקיים מצות הנחת תפילין בכל יום כראוי, ולהתפלל בהן בכונה, ותגרום בזה השראת השכינה בישראל. ובזכות זה תהי' נשמר מכל צרה ומכל מחלה, והוריק הטובים יקבלו ממך נחת רוח, ובכל אשר תפנה תשכיל ותצלח:

אותן ביראת הכבוד. אח"כ שאל את הרבי אם צריך להתענות. אז נשא הצדיק עיניו לשמים ואמר. רבש"ע. הלא התפילין שלך הן מצלות ושבח עמך ישראל שהושלכו בארץ בגלות. ככתוב השליך משמים ארץ תפארת ישראל. וכתוב כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו. ועכ"פ תעשה רבש"ע כמו הבעל עגלה שלי. הרם את עמך ישראל ונשק אותם: **לכן** אתה הבר מצוה, כאשר ביארתי לך מה גדולים ומה חשובים לפני הקב"ה תלמוד תורה ומצות הנחת תפילין של נערי ישראל. שזה מביא

כ

תצוה

מה לדרוש לפני הבר מצוה

לדקדק בזה שלאחר אמרו וקדשתי את אהל מועד היה צריך לומר ושכנתי בתוכו וגר. ומפני מה אמר ושכנתי בתוך בני ישראל:

אמנם יש להבין הענין על דרך שדרשו חז"ל על הפסוק דפרשת

תרומה. ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

בתוכו לא נאמר אלא בתוכם. כי זה מורה שעיקר הגורם להשראת השכינה בישראל הם בני ישראל עצמם על ידי מעשיהם הטובים כאשר מתנהגים על פי התורה והמצוה. וכמו כן יש לדרוש גם כאן שלאחר אמרו וקדשתי

את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לוי. אומר עוד שאל יחשבו ישראל שהאהל מועד והמזבח ואהרן ובניו עם בגדי הכהונה הם המה עיקר הגורמים השראת השכינה. ואם כן מה יעשו ישראל

בזמן שלא יהי להם משכן או מקדש עם כהנים המלוכשים בבגדי השרד לשרת בקודש. ולפיכך אומר הכתוב כי לא כן הוא. רק ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים. רצה לומר מצד עצמם בשביל מעשיהם הטובים. והיינו ככתוב היכל ה' היכל

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום

ההפטרה של הנביא יחזקאל

מענין צורת בית המקדש שעתידי

להבנות לעתיד לבוא במהרה בימינו.

ובהשקפה הראשונה נראה שבוה

מקישרת ההפטרה עם הסדרא שזכרו

בה תבנית כלי המשכן ובגדי הכהנים

ועבודת מזבח הקרבנות ועבודת מזבח

הקטרת. אמנם נצרך למצוא התקשרות

ההפטרה עם הסדרא ללמוד מזה מוסר

השכל לדורי דורות. וגם באופן שתהא

בוה שייכות לחובת הבר מצוה וענין

קיום מצות הנחת תפילין. והנה

נתחיל בפסוק הראשון של הפטרה זו.

אתה בן אדם הגד את בית ישראל

את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו

את תכנית. דיש לדקדק בלשון הגד

את בית ישראל. שהל"ל הגד אל

בית ישראל. וגם אין מובן השייכות

של ויכלמו מעונותיהם אל ומדדו את

תכנית:

כדי להבין זאת נקדים מן הסדרא.

לאחר שהזכיר סדר עבודת

הקרבנות אמר וקדשתי את אהל מועד

ואת המזבח וגר. ושכנתי בתוך בני

ישראל והייתי להם לאלהים. ויש

ולתפארת. ומדקדק באור החיים שעל התורה מה זאת שאומר לכבוד ולתפארת. אחר שמודיע תבניתם ואופני מעשיהם. ואם להודיע שבגדים אלו יש בהם לאהרן כבוד ותפארת מה יוצא לנו מזה. אולם לפי דרכנו י"ל שדבר גדול יוצא לנו מזה. והוא שכוונת הכתוב להודיע שאותם בגדי השרד הם לכבוד ולתפארת למען נלמד מזה כי גם בזמן שאין לנו משכן ומקדש וכהנים עם בגדי השרד לשרת בקודש. מכל מקום לא יתבטל אצל הכלל ישראל שנקראים ממלכת כהנים הענין של בגדי השרד שהם לכבוד ולתפארת. אם אך יתנהגו ישראל על פי התורה והמצוה לעבוד להשי"ת עבודת הלב להתפלל בציצית ותפילין. כי הציצית והתפילין הם בגדי השרד של כל אחד מישראל לכבוד ולתפארת:

טעם הדבר הוא. כי הטלית של ציצית בחושי לבן ותכלת נקרא מלבוש הכבוד. שעל ידו זוכה האדם לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעוה"ב בנן עדן. גם יש לומר רמז על זה. כי בד הציצית נמצאים ל"ב חוטין כמספר כבוד. והתפילין נקראין תפארת האדם. כמו שדרשו חז"ל על הפסוק ופארך חבוש עליך. אלו התפילין של ראש:

לפי זה מובן כי מה שאמרה התורה שבגדי השרד הם לכבוד ולתפארת הוא להודיע לנו שגם בזמן הגלות יש השראת השכינה בתוך בני ישראל ע"י עבודתם עבודת הלב הן התפלות שנתקנו תחת הקרבנות. כי הכלל ישראל הם ממלכת כהנים

ה' המה. רצה לומר שבזמן הגלות שאין משכן ולא מקדש אז כלל ישראל בעצמם היכל ה' המה. וגם שכתוב ייטש משכן שילה אהל שכן באדם. זה כלל ישראל שנקראים אדם. ככתוב ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם. ודרשו חז"ל אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם. וזאת יתכן כמאן דאמר שהתפלות נתקנו במקום הקרבנות. ועוד אמרו שבתי כנסיות ובתי מדרשות הם מקדש מעט לעומת המשכן ובית המקדש:

ובזה יובן מה שאמר הקב"ה לישראל קודם מתן תורה. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. היינו שעל ידי קיום התורה והמצוה יהיו ישראל נקראים ממלכת כהנים. וענין ממלכת כהנים הוא שחשובה לפני הקב"ה עבודת ישראל עבודה שכלל זו תפלה כמו עבודת הקרבנות של הכהנים. והיינו כדעת האומר שהתפלות במקום קרבנות נתקנו. וכל אחד מישראל המתפלל כראוי אותן ג' תפלות שתקנו אנשי כנסת הגדולה הרי הוא במקום כהן שהקריב במשכן ומקדש תמידין כסדרן ומוספין כהלכתם. ככתוב ונשלמה פרים שפתינו:

אבל צריך להבין. הלא אנו רואים שהקפידה התורה על הכהנים שיעשו העבודה בבגדי שרד לשרת בקודש. אם כן איה המה בגדי השרד של כל אחד מישראל שהוא בכלל ממלכת כהנים. אמנם יובן גם זאת על פי מה שנאמר בסדרא זו. ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד

העיקר שיגרום השראת השכינה במשכן ומקדש עי"ז שישאל ראויים מצד מעשיהם הטובים שתשרה עליהם השכינה. אבל אם ישראל מצד מעשיהם אין ראויים שתשרה עליהם השכינה. לא יועילו כלל המשכן ומקדש עם כליו לגרום השראת השכינה. והרי זה על דרך הכתוב היכל ה' היכל ה' המה. רצה לומר שעם ישראל בעצמם הם המה היכל ה' לפעול השראת השכינה בתוכם אם יתנהגו על פי התורה והמצוה. ועי"ז יכלמו מעונותיהם. כי יבינו שעונותיהם מבדילים בינם ובין שכינת עוזו אף גם בזמן שבית המקדש היה קיים. ועתה מובן איך שהתחלת הפטרה זו מקושרת יפה עם הסדרא בהכתוב ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים. שזה הכתוב מלמדנו שעיקר השראת השכינה הוא בתוך בני ישראל עצמם. וכן גם נשמע מן התחלת הפטרה זו הגד את בית ישראל את המה הבית. שהבית תלוי בהם. וכ"ל עניני תכנית הבית מורים על הנהגת העם שעל פי התורה וחוקותיה. ובוזה יכלמו מעונותיהם. וזהו ג"כ מה שאומר ומדדו את תכנית. רצה לומר שימדדו בשכלם להבין תוכן ופנימיות של צורת הבית. שהוא לכוון מדות הנפש כפי עניני תכנית הבית:

לכן אתה הבר מצוה. עליך לדעת שמהיום והלאה נכנסת בתוך כלל עם ישראל להיותך חלק מן היכל ה' כעין קרש מן המשכן. כמו ששמעת ענין התקשרות ההפטרה זו עם הסדרא למדנו שכלל ישראל היכל ה' המה. וכי בית ישראל את הבית המה. אם אך מתנהגים על פי התורה והמצוה. וגם שכלל ישראל הם ממלכת כהנים וגוי קדוש לעבוד עבודת הלב זו תפלה עם

ותחת בגדי השרד של כבוד ותפארת יש לנו טלית של ציצית וגם תפילין. וזהו שנאמר אחר זה. ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים. רצה לומר כי כן יהיה תמיד בכל עת שהיא אם אך יתנהגו ישראל על פי התורה והמצוה. ויתחזקו באמונה הקדושה לעבוד עבודת הלב שהיא התפלה בציצית ותפילין:

עתה נבא לבאר על פי זה הפסוק הראשון של הפטרה זו. הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית. ולפי דברינו יתכן הפירוש של הגאון מלבי"ם ז"ל שהקשה ג"כ מדוע כתוב הגד את בית ישראל. שהיל"ל הגד אל בית ישראל. שאחר הגדה תבוא תמיד תיבת אל. והוא יבאר כונת הכתוב באופן זה. הגד להם כי את בית ישראל את המה הבית. שהבית תלוי בהם. וכ"ל עניני תכנית הבית מורים על הנהגת העם שעל פי התורה וחוקותיה. ובוזה יכלמו מעונותיהם. וזהו ג"כ מה שאומר ומדדו את תכנית. רצה לומר שימדדו בשכלם להבין תוכן ופנימיות של צורת הבית. שהוא לכוון מדות הנפש כפי עניני תכנית הבית:

היוצא לנו מדברי הגאון מלבי"ם ז"ל הוא שכל עניני המקדש הן צורת הבית והן תבנית הכלים שבו הכל מורה על עצם עם בני ישראל. למען ילמדו ישראל מכל זה איך להתנהג שיהיה הכל בדרך התורה והמצוה ומדות טובות. וזה הוא

בגדי השרד לכבוד ולתפארת שהם דבר רע. כי השי"ת פניו אליך
בציצית ותפילין. על כן ראה להיות יאר. ויאמר עליך ישראל אשר בך
זהיר וזריו להתפלל בכל יום כראוי אתפאר:
בציצית ותפילין. אז תהי' נשמר מכל

כא

תשא

מה לדרוש לפני הבר מצוה

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה איך שאליהו הנביא הראה לישראל בהר הכרמל את טעותם. שהיו נביאי הבעל מתעים את ישראל לעבוד עבודה זרה שנקראת בשם בעל. בחשבם שאליל הבעל הוא אלהים המושל בארץ להרע ולהיטיב. ואת השם יתברך שם הוי"ה ב"ה לא עבדו. כי אמרו עזב ה' את הארץ ומסר אותה לכוכבים ולהמזלות להיות מושלים בקרב תבל. ככתוב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ויעבדו את עצביהם. וזהו שכתוב רם על כל גוים ה'. כי אומרים אשר רק על השמים כבודו ולא על הארץ. ולכן מבקשים להם אלהים אחרים הנראים לכל יושבי תבל כמו חמה ולבנה כוכבים ומזלות. ואליהו הנביא הראה לישראל שהשם יתברך שם הוי"ה ב"ה מלכותו בכל משלה. והוא שומע תפלת כל מה כמו ששמע תפלת אליהו בהר הכרמל להוריד אש מן השמים על המזבח. וזהו שאמר אליהו ענני ה' ענני יידעו העם הזה כי אתה ה' הוא האלהים. וכאשר ראה העם שנתקבלה

בשמים תפלת אליהו הנביא ותפל אש ה' ותאכל את העולה. אז נפלו על פניהם הודו ואמרו ה' הוא האלהים. ועי"ז שעשו תשובה התרצה הקב"ה עם ישראל והוריד להם מטר: ובענין זה מקושרת הפטרה זו עם הסדרא בדבר חטא העגל. כי אלה שעשו את העגל היו טועים באותה הטעות של עובדי הבעל ואמרו עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו. רצה לומר שנוכל לראותו. ובחרו במזל שור שישפיע להם רב תבואות וכח הבריאות ובכחו יכנסו לארץ. בחשבם ככתוב רב תבואות בכח שור. וכתוב הוא בעמים ינגח. וכמו אליהו כן משה רבנו הראה לישראל טעותם כי כל האלילים הבל המה. וכי רק השם יתברך שם הוי"ה ב"ה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. וכאשר עשו ישראל תשובה על חטא העגל נתרצה הקב"ה עמם ואמר אל משה לך נחה את העם הזה וגר':

אמנם עלינו לחפש ולמצוא שתהא בהתקשרות של הפטרה זו עם הסדרא שייכות לחובת הבר מצוה

ומאיזה מקום ניתן להם. מהר חורב.
וצריך להבין מדוע גרם חטא העגל
לפרק מהם תפילין של יד ותפילין
של ראש:

וי"ל שדברי רשב"י ודברי ר' סימאי
ענין אחד להם. כי תפילין של יד
ושל ראש מורים על נעשה ונשמע.
תפילין של יד כנגד נעשה. היינו
עשיה וקיום המצוות בפועל ממש.
כיון שהיד היא אבר העשיה. ותפילין
של ראש כנגד נשמע. היינו עיון
והבנה בתורה טעמי המצוות פרטיות
ודקדוקיהן. כיון שהראש הוא אבר
המחשבה. ובעבור שישאל קבלו
עליהם בהר חורב העול של נעשה
ונשמע זכו כל אחד לשני כתרים
כנגד נעשה ונשמע. שהם תפילין
של יד ותפילין ש"ר. היינו קדושה
כפולה של תלמוד תורה ושל עשיית
המצוות. כמו שאמר רשב"י עדי עזאה
תפילין דרישא ודררועא. כי השם
תפילין משמעותו עדי ותכשיט. ככתוב
פארך חבוש עליך. ודרשו חז"ל אלו
התפילין. וכן במסכת מגילה (ט"ז)
דרשו חז"ל ויקר. אלו התפילין. ולכך
נקראים התפילין בשם כתרים ועדיים.
וכאשר חטאו ישראל בעגל פסלו
התפילין שנזכר בהן שמע ישראל
ה"א ה' אחד. והם עשו מן אחד
אחר. ולכך פרקו מהם אותם הכתרים.
כי הלא חטא העגל והתפילין הם
תרתי דסתרי. ובשביל תיקון חטא
העגל ניתן הלכה למשה מסיני לעשות
התפילין הפרשיות והרצועות והשערות
הכל מן עור העגל. לבעבור נזכור
שלא לנפול עוד ברשת של עבודה

ולענין מצות תפילין. ונקדים לזה
ענין נפלא הנזכר בסדרא זו. שאחר
חטא העגל ביקש משה רבני מאת
הקב"ה ואמר הראני נא את כבודך.
והקב"ה השיבו. לא תוכל לראות את
פני וגו'. והסרתי את כפי וראית
את אחורי ופני לא יראו. ודרשו
חז"ל. מלמד שראה הקב"ה למשה
קשר של תפילין שהוא מאחורי הראש.
והנה כל מפרשי הגמרא הרבו טעמים
ופירושים על ענין זה. ולכן גם
אנחנו נתיגע בעור הצור לפרש עמקות
דברי חז"ל בענין קשר של תפילין
בהקדם איזה מאמרי חז"ל:

במסכת שבת (פ"ח) דרש ר' סימאי

בשעה שהקדימו ישראל
נעשה ונשמע באו ששים רבוא מלאכי
השרת וקשרו לכל אחד מן ישראל שני
כתרים. אחד כנגד נעשה ואחד כנגד
נשמע. וכיון שחטאו ירדו ק"כ רבוא
של מלאכי חבלה ופרקום. שנאמר
ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר
חורב. ע"כ. וכדי להבין מה היו
אותם הכתרים נביא עוד מאמר
חז"ל:

במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי

מובא על הפסוק ויתנצלו
בני את עדים מהר חורב. אמר רבי
שמעון ההוא עדי עזאה תפילין
דרישא ודררועא דשוין ביד כהה
אעדיצו מנהון. ומאן אתר אתיהיב
להן. מהר חורב. עכ"ל. ובלשון
הקודש כך הוא. א"ר שמעון אותו
ותכשיט העליון תפילין של ראש ושל
יד המונחים ביד כהה הסירו מהם.

עשו אל אחר. שבעבור זה נפרקו מהם הכתרים. שהם התפילין. הרי נתבטל ממילא ע"ז גם החטיבה האחת שעשה הקב"ה לישראל. ונפסלו התפילין של הקב"ה. ומן גוי אחד קטרג השטן להעשות ח"ו גוי אחר. מדה כנגד מדה:

ועתה אחר כל אלה מאמרי חז"ל יאירו עינינו בענין קשר של תפילין שהראה הקב"ה למשה. דהנה אנו רואים שאחר חטא העגל שהתפלל משה פעם ראשונה על ישראל פעל רק זאת וינחם ה' על הרעה וגו'. אבל סליחה ומחילה לא פעל. וכשהתפלל פעם שנית ובקש סליחה ומחילה. פעל רק זאת שנאמר לו ועתה לך נחה את העם וגו'. ולא הזכיר עמי. גם נאמר לו הנה מלאכי ילך לפניך וגו'. ולא שכנית כבודו. כי לא פעל עוד סליחה ומחילה. רק שהיה ויגף ה' את העם וגו'. אחר זה התפלל משה פעם ג' שיתרצה הקב"ה עם ישראל וימחול להם. ויאמר משה ראה כי עמך הגוי הזה. עמך דוקא ולא העם. כי כן כתוב בתפילין של הקב"ה ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. וזהו שאמר בלשון ראה. רצה לומר ראה והסתכל בתפילין שלך שכתוב בהם ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ועוד ראה. רצה לומר ראה איך שישראל הם בצער ועושים תשובה ומשתוקקים להיות נקראים עמך ולא העם. אז פעל משה שהתרצה הקב"ה לישראל ואמר לו פני ילכו והנחותי לך. ולא מלאך. אבל לא ידע עוד משה אם יש בדברי

זרה וקלקול האמונה באחדות הבורא. וכן בשביל זה נתקן לומר תיכף אחר הנחת תפילין וארשתין לי באמונה וידעת את ה'. היינו לדעת ולהבין שהשם יתברך שם הוי"ה ב"ה הוא האלהים בורא כל העולמים ומנהיגם בהשגחה פרטית:

ובמסכת ברכות (דף ו') איתא. א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרע עוזו. בימינו זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובזרע עוזו. אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמו יתן וגו'. ומניין שהתפילין עוז הן לישראל. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. עוד אמרו שם בגמרא הני תפילין דמארי עלמא מאי כתיב בהו. ומסיק שכן הוא סדר הפרשיות שלהן. כי מי גוי גדול וגו'. ומי גוי גדול וגו' בחד ביתא. אשריך ישראל וגו'. ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ בחד ביתא. ועוד שם פסוקים כאלה. וכלהו כתיבי באדרעיה. ואמרו שם בגמרא טעם לענין זה שהקב"ה מניח תפילין. והוא כיון שאמר הקב"ה לישראל. אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם. שנאמר שמע ישראל ה"א ה' אחד. ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ע"כ. ויש להבין לפי טעם זה שכאשר בטלו ישראל ע"י חטא העגל אותה חטיבה אחת שעשו להקב"ה. ונפסלו התפילין שלהם. כיון שמן הוי"ה אחד

העולה מכל זה שהתפילין הנעשין מעור העגל הן תיקון על חטא העגל. למען נזכור להזהר מכל מיני עבודה זרה. להתחזק בהאמונה של אחדות הבורא ורק אליו נתפלל. ככתוב וארשתיך לי באמונה וידעת את ה' וגם בענין זה של וידעת את ה' ע"י מצות תפילין מקושרת הפטרה זו עם הסדרא. כי כמו שנזכר בהסדרא שע"י שעשו ישראל תשובה על חטא העגל נתרצה הקב"ה לישראל והראה למשה שהוא לבוש בתפילין של מעלות וחשיבות עם ישראל. כן נזכר ענין זה בהפטרה זו. שע"י תשובת ישראל שענו ואמרו ה' הוא האלהים נתקן הכל. והקב"ה נתרצה עם ישראל להוריד להם מטר מן השמים:

לכן אתה הבר מצוה שזכית היום ליכנס בכלל כנסת ישראל. זכור תזכור כל ימי חיך הפטרה זו שאמרת היום איך שכל ישראל ענו ואמרו ה' הוא האלהים. וגם אתה תתחזק באמונה הקדושה להיות יהודי נאמן בכל לב ונפש. ותקיים מצות תפילין כראוי בכל יום שהן יסוד האמונה וידעת השי"ת שבשבי"ל זה נתקן לומר אחר הנחת תפילין וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'. ובזה תגרום לכלל ישראל שהקב"ה יהיה לבוש בתפילין שלו שהן מעלה וחשיבות עם ישראל. ועי"ז ירחיב הקב"ה עמו ישראל בכלל. וירחיב עליך בפרט. שתצליח בכל דרכיך. ואך טוב וחסד ירדפוך כל ימי חיך:

הקב"ה משמעות שמחל להם על עון העגל כיון שעשו ישראל תשובה אמיתית. או אולי אין תשובת ישראל תשובה אמיתית ואין כאן מחילת עון. אלא שאעפ"כ התרצה הקב"ה לאמר פני ילכו וגו' :

ילך לקח משה לעצמו זה הסימן. שאם יזכה לראות פני הקב"ה לבוש בתפילין. אז יבין שישראל עשו תשובה אמיתית ותקנו חטא העגל לעשות להקב"ה חטיבה אחת בעולם. ועי"ז נעשו התפילין של ישראל תפילין כשרים. וממלא עי"ז גם התפילין של הקב"ה חזרו להכשירן. ולפיכך מלוּבש הקב"ה בהתפילין לעשות גם את ישראל חטיבה אחת בעולם כמו קודם חטא העגל. וא"כ יש כאן מחילת עון. אבל אם יראה שאין הקב"ה לבוש בתפילין אז יבין שאין עוד מחילת עון. כיון שבדאי לא עשו ישראל תשובה אמיתית. ועי"ז התפילין של ישראל ושל הקב"ה לא הוכשרו. והוא שבקש משה ואמר הראני נא את כבודך. ותרגומו אחויני כען ית יקרך. ולפי דרכנו נאה לפרש ית יקרך. אלו התפילין שלך. על דרך שדרשו חז"ל. ויקר. אלו התפילין. ועל זה השיבו הקב"ה. משה רעיא מהימנא. יודע אני כוונתך הטובה. אבל לא תוכל לראות את פני וגו'. רק זאת אעשה לך. אראך הקשר של תפילין מאחורי. וראית את אחורי שאני לבוש בתפילין שלי. ותבין שנתקן חטא העגל כי סלחתי להם לבעבור שעשו תשובה אמיתית. וזה פירוש יקר ורעיון נפלא בס"ד:

מה לדרוש לפני הבר מצוה בפרשיות
ויקהל פקודי יש די חומר לדרוש
בהפרשיות של תרומה תצוה
הנזכר לעיל באותן
הדרשות שלהן:

כב

שבת וראש חודש

מה לדרוש לפני הבר מצוה

לִיה. ולמה צווחין לִיה זקן. דהוא
מזדווג לבר נש מטלייא עד סיבותא.
הה"ד כי יצר לב האדם רע מנעוריו.
משעה שננצר לצאת ממעי אמו.
ולמה צווחין לִיה כסיל. דהוא מבין
לברייתא אורחא בישא. ע"כ:

האמנם שהמדרש דורש בטוב
טעם משמעות ילד מסכן. מ"מ עוד
אין מובן. דהלל כל זה הוא טעם
על מה שמצד העם צווחין לִיה כך.
אבל מדוע מצד עצמו יקרא כך.
יש לישב הכל בהקדם המשנה
ממסכת אבות פ"ה. כל מי שיש בו
שלשה דברים הללו הוא מתלמידיו
של אברהם אבינו. ושלשה דברים
אחרים הוא מתלמידיו של בלעם
הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו
עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה.
תלמידיו של בלעם הרשע עין רעה
ורוח גבוהה ונפש רחבה. מה בין
תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו
של בלעם הרשע. תלמידיו של א"א
אוכלין בצוה"ז ונוחלין בצוה"ב.
שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם
אמלא. אבל תלמידיו של בלעם הרשע
יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת.
שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום
ההפטרה לשבת וראש חודש
מהנביא ישעיהו. המתחלת כה אמר
ה'. השמים כסאי והארץ הדם רגלי
איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום
מנוחתי: ואת כל אלה ידי עשתה
ויהיו כל אלה נאם ה' ואף זה אביט
אל עני ונכה רוח וחרד על דברי:
ויש לדקדק בזה אמרו אל זה אביט
אל עני ונכה רוח. מה כוונתו בזה.
הלא השגחתו פרטית היא על כל באי
עולם, ואם ירצה להשמיענו רבונא
כי אף גם אל עני ונכה רוח יביט. מה
זאת רבונא לפני הקב"ה האב הרחמן:
כדי להבין דברי הנביא באופן
שתהא בזה שייכות לחובת הבר
מצוה נקדים מאמר חז"ל ממדרש
קהלת. מהו דכתיב טוב ילד מסכן
וחכם ממלך זקן וכסיל. טוב ילד
מסכן וחכם. זה יצר הטוב. ולמה
צווחין לִיה ילד. דהוא מזדווג לבר
נש מתלת עשר שנין ואילך. ולמה
צווחין לִיה מסכן. דלית כל עמא
שמעין לִיה. ולמה צווחין לִיה חכם.
דהוא מבין לברייתא אורחא טבא.
ממלך זקן וכסיל. זה יצר הרע. ולמה
צווחין לִיה מלך. דכל אברון שמעין

עיקר התמצית. וטעמן כמאכל תפל או כאופן וגלגל בלי קוטב:

ועל דרך זה יש לפרש המשנה. כל מי שיש בו שלשה דברים הללו וכו' עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה הוא מתלמידיו של אברהם אבינו. כוונתם לומר שהדברים האלה הם כמו קוטב לכל היהדות. ובהעדר ג"ד האלה אין חשיבות לתלמוד תורה ולקיום המצוות. והוא גרוע כל כך עד שנקרא תלמידו של בלעם הרשע אף שיש בו תורה וקיום מצוות. ובוה יובן מה ששואל מה בין תלמידיו של א"א לתלמידיו של בלעם הרשע. כי באמת יש לשאול לכאורה 'מה בין. יען כי הלא אלו כמו אלה לומדים תורה ומקיימים מצוות. ועל זה משיב שיש חילוק גדול ביניהם. כי אין חשיבות בשמים לתורה ומצוות של אנשים כאלה בעלי תכונות רעות כמו אלה. עין רעה רוח גבוהה ונפש רחבה:

וכן יובן ע"פ זה דברי רבי אליעזר הקפר. הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. זה מתאים עם דברי המשנה של שלשה דברים. כי הקנאה ועין רעה אחת הן. וכן התאוה ונפש רחבה אחת הן. וכן הכבוד ורוח גבוהה אחת הן. אלא שרבי אליעזר הקפר קורא לאלו תכונות הרעות בשמות אחרים. וכמו שבמשנה של ג' דברים מביא עליהם הפסוק ואתה אלהים תורידם לבאר שחת וגר. כן אומר רבי אליעזר הקפר שאלו הדברים הרעים מוציאים את האדם מן העולם. כי הם הסבות

שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך. ע"כ. ועוד איתא שם במשנה. רבי אליעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. ע"כ:

ויש לראות שדברי רבי אליעזר הקפר מתאימים לדברי המשנה כל מי שיש בו ג"ד הללו וכו'. דהנה כל מבין יבין כוונתם לומר ששלשה דברים הללו הם כמו קוטב לכל עניני היהדות. והיינו על דרך שאיתא במסכת מכות (כ"ד). בא מיכה והעמידן על שלש. דכתיב הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך. בא ישעיהו והעמידן על שתיים. שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה. בא חבקוק והעמידן על אחת. שנאמר וצדיק באמונתו יחיה. ע"כ:

ובודאי אין כוונתם לומר שבדברים האלה יכול האדם לצאת ידי חובת כל התרי"ג מצוות. אלא שכוונתם היא שהדברים האלה הם הקוטב והחיוזק של כל התרי"ג מצוות. וכמו למשל הקוטב באופן וגלגל הוא הקיום והחיוזק של האופן והגלגל אשר יסובבו עליו וסביביו. ובלתי הקוטב אין להם קיום וחיוזק. כך הם הדברים האלה קוטב וחיוזק של התרי"ג מצוות. ובהעדרם אין קיום וחיוזק להתרי"ג מצוות. שאם יחסר באדם משפט חסד וצניעות. או אם יחסר בו משפט וצדקה. או אם הוא חסר אמונה. הרי באדם זה אין לשאול מצוות שמקיים בסיס טוב אצלו. וחסר להן

שכוונת הקב"ה במצות בנין בית הבחירה. היא לא בשביל שחטר לו בית של מקום מנוחה. רק בשביל שציו יתאחדו עם ישראל להתחזק בשמירת התורה והמצוה. ועוד יודיע להבין מי הוא היותר חשוב בעיני הקב"ה. ועל זה אומר. ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. היינו זה השומע לעצת יצה"ט ילד מסכן וחכם. המלמד להיות מתלמידיו של אברהם אבינו. נפש שפלה רוח נמוכה ועין טובה. כי עני היינו נפש שפלה. ונכה רוח היינו רוח נמוכה. וחרד על דברי. הרי זה בעל עין טובה. כי זה החרד על דברי הקב"ה ויודע ומבין שהכל נעשה בדבר הקב"ה בהשגחה פרטית. הוא אינו מקנא בשום אדם שבעולם. ואינו מביט עליו בעין רעה אלא בעין טובה. נמצא שעני ונכה רוח וחרד על דברי היינו נפש שפלה רוח נמוכה ועין טובה. תלמידיו של אברהם אבינו:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום הפטרה זו. והוטל עליך הצול של קיום התורה עם התרי"ג מצוות. תזכור כל ימך זה הפסוק דברי הקב"ה. ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. היינו להיות מתלמידיו של אברהם אבינו. נפש שפלה רוח נמוכה ועין טובה. כי ג' דברים הללו הם התמצית והחזיון של היהדות. ובשביל זה בא אליך בלבבך היום אורח הגון אורח קדוש. הוא יצר הטוב שיקרא ילד מסכן וחכם. להורות לך דרך החיים להיות

שמביאין את האדם לעבור על כל מיני עברות:

ובדרך זה יתבאר מאמר חז"ל במדרש קהלת שעל הפסוק טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל. האמנם שבמדרש נותן טעם טוב לג' שמות הללו. וזה רק מצד שהעם צווחין להם כך. אבל בעיני שהם מצד עצמם נקראים כך יש לפרש הפסוק באופן אחר. טוב ילד מסכן וחכם. זה יצה"ט. כי ילדי טבע שלו הוא נפש שפלה. ומסכן. טבע שלו הוא רוח נמוכה. וחכם. היינו בעל עין טובה. כי הוא יודע ומבין שהכל מן השמים בהשגחה פרטית. ולכן אינו מקנא בשום אדם. ממלך זקן וכסיל. זה יצה"ר שיש בו חילופיהן. מלך. טבע שלו הוא רוח גבוהה. זקן. טבע שלו הוא נפש רחבה. והיינו זקן אשמאי כלי ריק. וכסיל. היינו עין רעה. שאינו מאמין שהכל מן השמים בהשגחה פרטית ולכן מקנא באחרים. היוצא לנו מזה שהיצר טוב הוא המלמד לאדם להיות מתלמידיו של אברהם אבינו. בעל נפש שפלה ורוח נמוכה ועין טובה. כי ג' דברים הללו הם החזיון והתמצית של היהדות. ובמקום שהם נמצאים שם הכל טוב. והיצר הרע מלמד לאדם להיות מתלמידיו של בלעם הרשע. בעל רוח גבוהה נפש רחבה ועין רעה. ובמקום שהם נמצאים שם הכל רע. כי הם הסבות של כל מיני עברות שבעולם:

עתה יתבאר ג"כ התחלת הפטרה זו. כי הנביא בא להודיע

מתלמידיו של אברהם אבינו. ותדע
 שזה הוא לימוד טוב לא על עת
 הזאת. כי אם על כל ימי חייך שתהי'
 נזהר לחיות בשלום ואחווה. שלא
 להתקוטט ושלא להיות צר עין ובעל
 קנאה. וגם זה הוא לימוד טוב על
 עת הזאת עבורך. כי ע"י אותן ג'
 תכונות טובות תטה אוזן לשמוע לקול
 הוריק ולקול מוריק. ותבין כי הם
 אך טובתך דורשים. ואם תזכה להיות
 מתלמידיו של אברהם אבינו. אז
 תהי' בכלל מה שכתוב להנחיל אוהבי
 יש ואוצרותיהם אמלא. וימלאו בכל
 טוב אוצרותיך. ותמצא חן וחסד
 בעיני אביך ואמך. וגם בעיני כל
 רואיך :

כג

ויקרא

מה לדרוש לפני הבר מצוה

כן איך נפרש משמעות זה הפסוק
כי רק אז לאחר הגאולה יתפאר השי"ת
בישראל:

כדי להבין דברי הנביא וגם כדי
להבין התקשרות הפטרה זו עם
הסדרא באופן שתהא בזה שייכות לחובת
הבר מצוה ולענין מצות תפילין.
נקדים התחלת הסדרא. אדם כי יקריב
מכם קרבן לה' וגו'. מקשים מפרשי
התורה שהלא ע"פ דקדוק לשון
הקדש היה צריך לומר אדם מכם כי
יקריב קרבן לה'. ויש לתרץ קושיא
זו בהקדם הפסוק הקודם. ויקרא אל
משה וידבר ה' אליו מאהל מועד
לאמר. ואיתא בזוה"ק מאי אמר ליה
מאהל מועד. מעסקי אהל מועד.
דזמין לאתמשכנא בחובייהו דישיראל
ולא יתקיים בקיומיה. אבל אסוותא
להאי. אדם כי יקריב מכם קרבן לה'.
הרי דין קרבנין דאגין על כולא.
עכ"ל. וזה פלא. איזו רפואה הם
הקרבנות. שאין לומר שהקרבנות הם
רפואה שלא יחבר המשכן והמקדש.
כיון שאנו רואים שלא הועילה לזה
אותה הרפואה. וגם אין מובן לומר
שזאת היא רפואה על אחר התורבן

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום
ההפטרה של הנביא ישעיהו.
וסיימת עם הפסוק רנו שמים כי
עשה ה'. הריעו תחתיות ארץ. פצחו
הרים רנה יער וכל עץ בו. כי גאל
ה' את יעקב ובישראל יתפאר. טעם
הכתוב שבשביל הגאולה שיעשה ה'
ישמחו השמים. ויריעו תחתיות ארץ.
הם האנשים אשר בשפל המדרגה.
ואז ירננו גם ההרים וכל עצי יער.
היינו אנשים רמי המעלה עם אנשים
פשוטים או בינונים. הכל לבעבור
כי גאל ה' את יעקב. אבל צריך
להבין הטעם שמסיים ובישראל יתפאר.
וכי רק אז לאחר הגאולה יתפאר
בישראל ולא בזמן הגלות. הלא
אדרבא בזמן הגלות יותר יש לו
להשי"ת להתפאר עם עמו ישראל.
שאע"פ שסובלים צרות גדולות ונרדפים
בכל מקומות מושבותיהם זה אלפי שנים.
והכל בגלל האמונה ובשביל התורה
הקדושה. ומכל מקום הם מתחזקים
בכל מאמצי כחם לעמוד באמונתם
כחומת ברזל. ומים רבים מים הזדונים
של הגלות לא יכלו לכבות את האהבה
שבין ישראל ובין אביהם שבשמים. ואם

לְיִשְׂרָאֵל בּוֹמֵן הַגְּלוֹת. שְׂבוּכוֹת מִצּוֹת
תְּפִלִּין יֹכּוּ לְגֹאֲלָהּ הַשְּׁלָמָה. וַיֵּשׁ
לְדֹמֶר דֶּהֱנָה הַפְּרָשָׁה הַשְּׁנִיָּה שֶׁל תְּפִלִּין
הִיא פֶּרֶשֶׁת וְהִיא כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אֵל
אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כְּאִשֶּׁר נִשְׁבַּע לָךְ וּלְאַבְרָהָם
וְנִתְּנָה לָךְ וְגו'. וּבִגְמַר אוֹתָהּ הַפְּרָשָׁה
נֹאמֵר וְהִיא לְאוֹת עַל יָדָהּ וּלְטוֹטָפוֹת
בֵּין עֵינַיִךְ כִּי בַחוּק יָד הוֹצִיאָנוּ ה'
מִמִּצְרַיִם, וּמִקֶּשֶׁה בְּמִסְכַּת קִידוּשֵׁן (ל"ז).
בִּיאָה דְּכַתֵּב רַחֲמָנָא גְבִי תְּפִלִּין לְמָה
לִי, וּמִתְרַץ הוּא מַבְעִי לִי לְכַדְתָּנִי
דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעֲאֵל. שֶׁאִמְרָה תוֹרָה
עָשָׂה מִצְוָה זֹאת שֶׁבִשְׂבִּילָהּ תִּכְנֵס לְאַרְץ.
אֲכִי הִרִי לָנוּ מֵאֲמָר חו"ל בְּפִירוּשׁ
שֶׁמִּצְוֹת תְּפִלִּין הִיא רְפוּאָה לְיִשְׂרָאֵל
בּוֹמֵן הַגְּלוֹת שְׂבוּכוֹת זֶה יֹכּוּ לְכַנֵּס
לְאַרְץ :

עֵתָה יֵשׁ לְהַבִּין עֲפִיזוֹ הַפְּסוֹק שֶׁל
סִיוֹם הַהִפְטָרָה. רְנוּ שָׁמַיִם כִּי
עָשָׂה ה' וְגו' כִּי גָאֵל ה' אֶת יַעֲקֹב
וּבִיִּשְׂרָאֵל יִתְפָּאֵר. דִּישׁ לְדֹמֶר כּוֹוֶנְתּוֹ
לְהוֹדִיעַ שׁוֹה הוּא הַזְּכוּת שֶׁבִשְׂבִּילָהּ
יִתְקִיִּים כִּי גָאֵל ה' אֶת יַעֲקֹב. עַל
יָדֵי זֶה אִשֶּׁר בִּישְׂרָאֵל יִתְפָּאֵר בּוֹמֵן
הַגְּלוֹת. רְצָה לְדֹמֶר. בּוֹזְכוֹת שִׁישְׂרָאֵל
מִקִּיָּמִים מִצּוֹת תְּפִלִּין בּוֹמֵן הַגְּלוֹת.
כִּי יִתְפָּאֵר רָמַז עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין
שֶׁנִּקְרָאִין פֶּאֶר. כְּמוֹ שֶׁדִּרְשׁוּ חו"ל עַל
הַפְּסוֹק וּפֶאֶרְךָ חֲבוּשׁ עֲלֶיךָ. אֵלֶּי
הַתְּפִלִּין :

וְעוֹר יֵשׁ לְפָרֵשׁ יִתְפָּאֵר שֶׁהוּא
בְּבִנְיַן הַתְּפִלָּה. בְּאוֹפֵן אַחֵר שֶׁמוֹסֵב
עַל הַקְּבָ"ה. וּמִשְׁמַעוֹתוֹ הִיא שְׁעִיזוֹ
שִׁישְׂרָאֵל מִקִּיָּמִים מִצּוֹת תְּפִלִּין. גַּם
הַקְּבָ"ה מְנִיחַ תְּפִלִּין שִׁישׁ בְּהֵן מַעֲלָת

נֹאמְרָה. כִּי הֵלֵא לְאַחֵר הַחוֹרֶבֶן
שֶׁאֵין מִשְׁכָּן אוֹ מִקְדָּשׁ אוֹ גַּם קֶרֶבֶן
אֵין :

וְכִדִּי לְתֵרֵץ הַכֹּל נִקְדִּים מֵאֲמָר חו"ל מָה
דְּאִיתָא בְּמִסְכַּת בְּרֻכּוֹת (ט"ו). אֲר"י
חִיָּא בַר אֲבָא אֲר"י כֹּל הַנִּפְנָה וְנוֹטָל
יָדָיו וּמְנִיחַ תְּפִלִּין וְקוֹרֵא קְרִיאַת
שְׁמַע וּמִתְפַּלֵּל. מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב
כִּאִילוֹ בָּנָה מִזְבֵּחַ וְהַקְרִיב עָלָיו קֶרֶבֶן.
עַכ"ל. הִרִי לָנוּ עֵינֵין שֶׁל בִּנְיָן מִזְבֵּחַ
וְהַקְרִבָת קֶרֶבֶן עַל הַמִּזְבֵּחַ שְׁנוֹהֵג
תָּמִיד בְּכָל זְמַן שֶׁהוּא עַל יָדֵי מַעֲשֵׂי
הָאָדָם בְּהִנְהֻגָה טוֹבָה. וְעַל הַקְרִבָת הַזֶּה
שִׁיךְ לְדֹמֶר שֶׁהוּא מִן הָאָדָם עֲצָמוֹ
מָה שֶׁהָאָדָם מִתְקָרֵב לְהַשְׁתִּי"ת ע"י
מִצְוֹת תְּפִלִּין וְקִבְלַת עוֹלַם מַלְכוּת שָׁמַיִם
עִם תְּפִלָּה :

וְעֲפִיזוֹ יֵשׁ לְהַבִּין לְשׁוֹן הַכְּתוּב
אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קֶרֶבֶן לֵה'. רְצָה
לְדֹמֶר שֶׁמִּרְמֵז עַל עֵינֵין הַקְרִבָת קֶרֶבֶן
אִשֶּׁר יִכּוֹל לִהְיוֹת מִכֶּם דּוֹקָא. פִּירוּשׁ
מִעֲצָמְכֶם בְּלִי מִשְׁכָּן וּמִזְבֵּחַ שֶׁבּוֹ.
וְהִיָּינוּ כְּמוֹ שֶׁאֲר"י חִיָּא בַר אֲבָא.
כִּי מָה שֶׁהָאָדָם מִתְקָרֵב לְהַשְׁתִּי"ת ע"י
הַנְּחִת תְּפִלִּין וְקִבְלַת עוֹלַם מַלְכוּת
שָׁמַיִם בְּקִרְיַת שְׁמַע וְתְּפִלָּה. מַעֲלָה
עָלָיו הַכְּתוּב כִּאִילוֹ בָּנָה מִזְבֵּחַ וְהַקְרִיב
עָלָיו קֶרֶבֶן. וְלִפִּי זֶה יוֹבֵן גִּ"כ כּוֹנֵן
הַזֶּה"ק. שֶׁהַקְּבָ"ה הִיא מִרְמֵז לְמִשְׁה
עֵינֵין קֶרֶבֶן כֹּזֶה שְׁנוֹהֵג תָּמִיד גַּם
בּוֹמֵן הַגְּלוֹת. וְשׁוֹה הַקְרִבָת הוּא הַרְפוּאָה
לְיִשְׂרָאֵל מִזְמַן הַגְּלוֹת. כִּי בּוֹזְכוֹת זֶה
הַקְרִבָת יֹכּוּ לְגֹאֲלָהּ הַשְּׁלָמָה :

אֲמֵנִים עֲדִינן צִרִיךְ לְרֹאוֹת אִיהַ
מַצִּינוֹ שֶׁהַתְּפִלָּין הֵם רְפוּאָה

ועפ"ז יובן ג"כ איך שבזה הפסוק האחרון של הפטרה זו היא מקושרת עם התחלת הסדרה בענין גודל הזכות של מצות תפילין בשני ענינים. ענין א' הוא כמו שנזכר בזה"ק שמצות תפילין היא הרפואה ל"שלא בזמן הגלות. וענין הרפואה היא כנזכר בגמרא שגם בגלות יש מזבח והקרבנות קרבנות. כי כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל. מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. וענין הב' הוא כנזכר בגמרא שם לכדנתי דבי רבי ישמעאל. עשה מצוה זו שבשביעה תכנס לארץ. הרי שמצות תפילין היא רפואה לגאולה. והיינו כמו שנזכר בסיום הפטרה זו. כי גאל ה' את יעקב. ועל ידי איזו זכות. בזכות שבישראל יתפאר. רצה לומר בזכות שיקיימו ישראל מצות תפילין כראוי:

לכז אתה הבר מצוה שוכית להחשב מהיום והלאה בכלל ישראל להקרא בשם איש. תדע שבזה אתה מתחייב בכל המצוות כמו אדם גדול. ומצוה הראשונה שלך היא לבנות מזבח ולהקריב עליו קרבן על ידי זה שתתנהג כמו שאמרו חז"ל. שכל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל. מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. וגם כתובה אוהרה על זה בהפסוק ראשית חכמה יראת ה'. על כן תהי' נזהר בכל יום ויום בבקר שכך תהי' הראשית חכמה שלך. שתכין עצמך בגוף נקי להניח

חשיבות של ישראל. כמו שאמרו חז"ל במסכת ברכות (ו'). א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר. נשבוע ה' בימינו ובזרוע עוזו. בימינו זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובזרוע עוזו אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמו יתן. ומניין שהתפילין עוז הם ל"שלא. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ועוד נדרש שם בגמרא שמה שהקב"ה מניח תפילין תורה במה שישאל מקיימים מצות תפילין. כי כך נדרש שם בגמרא על הפסוק את ה' האמרת היום וה' האמריך היום. אמר להם הקב"ה ל"שלא. אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם. שנאמר שמע ישראל ה"א ה' אחד. ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומפורש שם בגמרא כי כמו שבתפילין שלנו נכתב הפסוק שמע ישראל ה"א ה' אחד. כן בתפילין של הקב"ה נכתב זה הפסוק ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ועפ"ז יש לפרש שזהו טעם הכתוב ובישראל יתפאר. בבנין התפעל. ורצה לומר שעי' שישאל מקיימים מצות תפילין גם הקב"ה יתפאר בתפילין. כי אם ח"ו ישראל מבטלין מצות תפילין מקלקלין החטיבה אחת שעשו להקב"ה. ובזה גורמים ח"ו שיתקלקל החטיבה אחת שעשה הקב"ה ל"שלא. ונפסדין התפילין של הקב"ה. ועושים בזה עיכוב לגאולה:

תפילין כראוי. ותקבל עליך עול מלכות
 שמים בקריאת שמע ותפלה בכונה. גאל ה' את יעקב. בזכות זה אשר
 ויתקיים בך מקרא שכתוב. ישראל בישראל יתפאר. היינו שע"י מצות
 אשר בך אתפאר. ובזכות מצות תפילין נזכה לגאולה השלמה במהרה
 תפילין תצליח בכל דרכיך. ותזכה בימינו. אמן:
 להיות בכלל זה הפסוק האחרון

כד

צו

מה לדרוש לפני הבר מצוה

לזרו במקום שיש בו חסרון כיס. עכ"ל.
וצריך להבין מה זה ענין הזרו בקרבן
עולה יותר מבקרבתן אחר. וגם מה זה
לדורות. הלא הרבה דורות שאין נוהג
בזמנם קרבן עולה. וגם מה הענין
כאן מקום שיש בו חסרון כיס. הלא
מי שמביא עולה בודאי אינו דואג
על אותו חסרון כיס. ובוזה"ק מובא.
אין צו אלא עבודה זרה. וזהו כמו
שדרשו חז"ל עה"פ ויצו ה'א על
האדם לאמר. וצריך להבין מה ענין
עבודה זרה כאן:

וכדל לתת כל זה נקדים מאמר
חז"ל במד"ר. א"ר שמעון בן
יוחאי לעולם אין העולה באה אלא
על הרהור הלב. א"ר לוי מקרא מלא
הוא (יחזקאל כ') והעולה על רוחכם
היו לא תהיה אשר אתם אומרים
נהיה כגוים כמשפחות הארצות וגו'.
ע"כ. ולכאורה אין מובן כלל איזו
שייכות יש לקרבן העולה עם תוכחת
יחזקאל שבפסוק הזה. אמנם יש למצוא
המפתח מן התחלת הענין שם בנבואת
יחזקאל. שנאמר באו אנשים מזקני
ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני.
והגם שלא נאמר בפירוש מה שדרשו.
אבל מן תשובת יחזקאל להם מובן

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום
ההפטרה תוכחת הנביא ירמיהו
לישראל. שהקרבן קרבן אין זה עיקר
חפץ השי"ת. ואמר. כי את הדבר
הזה צויתי אותם לאמר. שמעו בקולי
והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי
לעם וגו'. ולא הטו את אונם וילכו
במועצות בשריות לבם הרע וגו'.
וצריך להבין מה שאמר וילכו במועצות.
מה זה חטא שהלכו במועצות. והנה
סיימת ההפטרה בפסוקים האלה. כה
אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל
יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל
עשיר בעשרו. כי אם בזאת יתהלל
המתהלל השכל וידוע אותי כי אני
ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ
כי באלה חפצתי וגו'. וצריך להבין
מה זה אמרו כי באלה חפצתי. על
מה מוסב באלה. מי המה אלה:

כדל להבין זה. וגם להבין התקשרות
הפטרה זו עם הסדרה באופן
שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה
וענין תפילין. נקדים התחלת הסדרה.
צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת
תורת העולה וגו'. פירש"י מדרשת
מו"כ אין צו אלא לשון זרו מיד
לדורות. א"ר שמעון. ביותר צריך הכתוב

הלב של אותם ב' החטאים שדרשו האנשים מן יחזקאל ואמרו נהיה כגוים כמשפחות הארצות. על זה נצרך להביא קרבן עולה. יען כי אותם ב' החטאים נחשבים לחטא של עבודה זרה. כי המחלל שבת בפרהסיא כאילו עובד ע"ז. וכן גם ההתבוללות עם משפחות הגוים בודאי מביא לעבוד ע"ז. ככתוב ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן. ולכן נקראת בת אל נכר, וכיון שהרהור הלב של אותם ב' החטאים היא מחשבת ע"ז. לכן מי שהחליט בדעתו לחלל שבת בפרהסיא. או שהחליט בדעתו להתחתן עם בת אל נכר. הגם שנמלך ולא חטא מ"מ נשאר בו איזה פגם של מחשבה רעה הזאת. ולכן נצרך להביא קרבן עולה לתקן הפגם של אותן המחשבות. פתח מובן שעל הענין הזה מרמז בזה"ק במה שאומר אין צו אלא עבודה זרה. שזה מתאים עם דברי רשב"י שבמד"ר שלעולם אין העולה באה אלא על הרהור הלב, וכמו שר' לוי שמפירש דבריו :

גם יובן עפ"י מה שדורש בתו"כ אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות. שגם כן ירמז בזה על הרהור הלב של אותם ב' החטאים שהם מחשבות עבודה זרה. מה שאמר מיד. ירמז על הרהור הלב שהחליט לחלל שבת בפרהסיא. והוא צ"ו מיד. שבשעה שמחלל שבת בפרהסיא הר הוא כעובד ע"ז מיד. ומה שאמר ולדורות. ירמז על הרהור הלב שהחליט להתחתן עם בת אל נכר. שאף אם

היטב מה שדרשו. כדאיתא בגמרא סנהדרין (ק"ה) שבאו עשרה אנשים בגלות בבל להתוכח עם יחזקאל ואמרו. הלא כבר מכרנו ואין לו עלינו כלום. עבד שמכרו רבו ואשה שגירשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום. וחפצו לפרוק מעליהם עול התורה והמצוה לבתי ישמרו את השבת ולהתבולל במשפחות הגוים. והוכיחם יחזקאל שיעשו להפיץ אותם בגוים ולזרותם בארצות. יען משפטי לא עשו וחקותי מאסו ואת שבתותי חללו ואחרי גילוי אבותם היו עניהם. וכן יש לראות מן ספרי עזרא ונחמיה שחטאו ישראל בגלות בבל אותם שני החטאים חילול שבת בפרהסיא והתבוללות במשפחות הגוים. וזהו שהשיב יחזקאל לאותם האנשים ואמר. העולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם. אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות. נהי' כגוים. זהו חילול שבת. כי המחלל שבת בפרהסיא יש לו דין גוי העובד ע"ז. כמשפחות הארצות. זהו התבוללות להתחתן עם משפחות הארצות :

ועפ"י יש להבין מה שאמר רשב"י. לעולם אין העולה באה אלא על הרהור הלב. ור' לוי מביא לו ראיה מקרא מלא מה שהשיב יחזקאל לאותם הזקנים ואמר. העולה על רוחכם היו לא תהיה וגו'. ויש לומר על פי הידוע שאצל ישראל לא נחשבת מחשבה רעה כמעשה אלא מחשבת עבודה זרה. וכיון שרשב"י אמר סתם שהעולה באה על הרהור הלב. היה במשמע שעל כל הרהורי עברה כך הוא. לכן בא ר' לוי למלות דברי רשב"י כי רק על הרהור

ידי עשה לי את החיל הזה. ולכך אינו רוצה לעמוד בנסיון שלא לחלל שבת בפרהסיא. ונחשב עי"ז כגוי עובד ע"ז. שהוא ההיפוך של והייתי לכם לאלהים. ומה שאומר בשרירות לבם הרע. היינו ענין חטא הב' של התבוללות במשפחות הגוים מחמת תאוות בהמיות של לבם הרע. וכיון שנקראת בת אל נכר הרי זאת ג"כ ההיפוך של והייתי לכם לאלהים. נמצא שבענין מוצצות ושרירות לבם הרע מקושרת הפטרה זו עם התחלת הסדרה בתיבת צ"ו שמרמו על עבודה זרה. כנזכר בזה"ק:

ועפ"ז יובן ג"כ סיום ההפטרה. כה אמר השם אל יתהלל חכם בחכמתו וגו'. כי אם בזאת יתהלל המתהלל: השכל וידוע אותי: כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ: כי באלה חפצתי נאום ה': הנה הוא חושב כאן ג' ענינים של אמונה. וכדי להבין כוונתו צריך להקדים שזה ידוע שהרמב"ם ז"ל עשה י"ג עיקרים של אמונה הנחשבים ב"ג אני מאמין. ואחריו בא החכם בעל העיקרים ועשה מן הי"ג עיקרים ג' עיקרים ככללים שבהם נכללים כל הי"ג עיקרים. והם מציאת השם בורא יחיד ומיוחד. תורה מן השמים. שכר ועונש בהשגחה פרטית. לפי זה י"ל שמה שחושב כאן הפסוק ג' עניני אמונה אשר בהן יתהלל המתהלל. לפי שהם מכוונים על אותם ג' עיקרי אמונה הכלליים. ענין א'. השכל וידוע אותי. זה נגד העיקר של מציאת השם בורא יחיד ומיוחד. ענין ב'. כי אני ה' עושה

עדיין אין עוד חטא של צ"ו מיד. אבל הדורות שלהם בודאי אל צ"ו יהיו נספחים:

ולפי זה יובן ג"כ מה שהוסיף רבי שמעון ואמר. ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. כוונתו על הרהור הלב לחלל שבת בפרהסיא. שהיצר הרע מפתה ומאנס את האדם שאם לא יחלל שבת יהי לו חסרון כיס שיפסיד ממון. ולכך יבין כל אדם שצריך להתחזק מאד לעמוד בנסיון כנגד החסרון כיס של שמירת שבת. ואז בודאי לא תחסר לו פרנסה ועושר. כי לאחר שהאדם עומד בנסיון איזה זמן. מנשאו השי"ת אה"כ בהצלחה. ועוד נצרך לדעת ולהבין כי כמו שחילול שבת הוא כעובד ע"ז. כך הוא כל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו כל עונותיו. כמו שדרשו חז"ל על הפסוק אשרי אנוש יעשה זאת שומר שבת מחללו. אל תקרא מחללו אלא מחול לו. שאפילו עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו:

עתה יש להבין תוכחת ירמיהו הנביא בהפטרה זו. שאמר ולא שמעו ולא הטו את אזנם וילכו במוצצות בשרירות לבם הרע. כוונתו שלא שמעו דברי הקב"ה מה שאמר להם והייתי לכם לאלהים וגו'. רק וילכו במוצצות בשרירות לבם הרע. מה שאמר במוצצות בשרירות לבם הרע. כוונתו על אותם ב' החטאים של עבודה זרה הנרמו בתיבת צ"ו של התחלת הסדרה. כי במוצצות היינו לחפש עצות שהן ההיפוך של והייתי לכם לאלהים. רק שאותן המוצצות הן באמרם כחי ועצם

חסד משפט וצדקה בארץ. זה נגד העיקר של שכר ועונש בהשגחה פרטית. כי באלה חפצתי נאום ה'. זה נגד העיקר של תורה מן השמים. רצה לומר באלה המצוות. רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת. יחפץ הבורא וממנו נתנו והם נאום ה':

ועוד צריך לדעת כי יען שאותם ג' עיקרים הם יסוד האמונה לכך הם נזכרים בפרשיות התפילין. וגם עליהם ירמזו הג' פעמים וארשתין שנתקן לומר תיכף אחר הנחת תפילין. כי מציאת השם אחד נזכר בהפרשה שמע ישראל ה"א ה' אחד: תורה מן השמים נזכר בפרשת קדש. למען תהיה תורת ה' בפיו: והשגחה פרטית במזכר ועונש נזכר בפרשת והיה אם שמוע: וכן גם הג' פעמים וארשתין. כי וארשתין די לעולם. מורה שישאל הם העם הנצחי. ככתוב ואותך לא אעשה כלה. וזה מובן שהזכות של ישראל להיותם העם הנצחי הוא ע"י קבלת התורה. שבשביל זה נאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום. והיינו כדאיתא בזוה"ק דקוב"ה ואורייתא וישראל חד אינון. ורצה לומר כי כמו שהקב"ה הוא נצחי כן התורה הקדושה וכן עם ישראל.

היא מן השמים. כמו שנאמר בהפטרות זו כי באלה חפצתי נאום ה': וארשתין די בצדק ובמשפט בחסד וברחמים. מורה על שכר ועונש בהשגחה פרטית. כמו שנאמר בהפטרות זו. כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ: וארשתין די באמונה וידעת את ה'. מורה על מציאת השם בורא אחד. כמו שנאמר בהפטרות זו השכל וידוע אותי: ועתה מובן שגם סיום הפטרה זו יש לה שייכות עם מצות תפילין. כיון שבו נזכרו ג' עיקרים הכלליים של האמונה הנזכרים בפרשיות התפילין. וגם בפסוקי וארשתין שנתקן לומר תיכף אחר הנחת תפילין:

לכן אתה הבר מצוה. הלא שמעת איך שהתפילין הן יסודה אמונה הקדושה. והתפילין הן עדות לישראל שההתקשרות של השי"ת עם עמו ישראל היא נצחית. ועל כן אדם המניח תפילין כראוי יכול להיות בטוח שהשי"ת יהיה בעזרתו בכל הענינים. ואתה השמר והזהר לקיים מצות הנחת תפילין כראוי. ולבך יתחזק באמונה הקדושה להיות שומר שבת כל הימים. ובזכות זה ישמרך השי"ת מכל רע ותצליה בכל דרכיך כל ימך:

כה

שמיני

מה לדרוש לפני הבר מצוה

עם הסדרא ובאופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין נקדים פסוק מן סוף הסדרא. שלאחר האזהרה שלא יטמאו ישראל את נפשותיהם בכל השרץ ודבר טמא נאמר. כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדושים כי קדוש אני. וזה פלא כי איך יתכן לדמות קדושת ישראל לקדושת הקב"ה. ואיזו שייכות יש לקדושת בשר ודם עם קדושתו יתברך שמו:

וכדי לתרץ הכל נקדים מאמר חז"ל במסכת ברכות (ו'). א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוֹזו. בימינו זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובזרוע עוֹזו אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמו יתן. ומניין שהתפילין עוז הם לישראל. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עֶרֶךְ ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. א"ל רב נחמן בר יצחק לר' חייא בר אבין הני תפילין דמארי עלמא מה כתוב בהו. א"ל ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומי משתבח קוב"ה

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה איך שאחר שנשבה הארון עם הלוחות אל הפלשתים. וכאשר החזירו הארון לישראל העמידו אותו בבית אבינדב אשר בגבעה. ועמד שם כל ימי מלכות שאול המלך. ולאחר שמלך דוד צוה להעלות את הארון מן הגבעה לעיר דוד. וע"ז כתוב בהפטרה זו. ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני ה' וגו'. וכאשר נכשלו בפרץ עוה היה מפחד דוד להסיר אליו את הארון. והעמידו אותו בבית עבד אדום הגתי. ואחר שהגידו לדוד שנתברך בית עבד אדום בגלל הארון. צוה דוד להביא משם את הארון אל עיר דוד. ע"ז כתוב וילך דוד ויעל את ארון האלהים מבית עבד אדום עיר דוד בשמחה. ודוד מכרכר בכל עוז לפני ה'. מזה נראה שהעמדת הארון עם הלוחות על מקומו הראוי לו במקום קדוש מביא שמחה לכל ישראל. עד שלא יכלו להתפטר ולהשתחרר מן התעוררות השמחה. וצריך להבין ולשמחה מה זו ערשה. ויתר היה להם להעלות את הארון באימה ופחד.

כדי להבין ענין זה בהתקשרות

לְקָדוֹשׁ פֶּאֶר מִקְדוּשִׁים. עכ"ל. ויש לומר כוונתו כי נאה לְקָדוֹשׁ. הוא הקב"ה. פֶּאֶר מִקְדוּשִׁים. כלומר שהפֶּאֶר שלו היינו התפילין יהיו מן קדושים. ר"ל מזה שישראל מקיימים מצות תפילין שנקראת קדושה תחת השם מצוה כמובא בזה"ק:

ועתה

לאחר שנתבאר שמצות תפילין היא גדולה וחשובה כל כך עד שע"י מצוה זו יש התדמות והתקשרות בין קדושת הקב"ה לְקָדוֹשׁת ישראל. ושהתפילין של הקב"ה תלויין בתפילין של ישראל. יובן בזה ענין נפלא. כי ידוע שהמצוות נחלקין על עדות חקים ומשפטים. ומצות תפילין נקראת עדות. וגם המשכן והארון עם הלוחות נקראים עדות. ככתוב משכן העדות. לוחות העדות. וצריך להבין הדמיון וההשתוות שבין התפילין והמשכן והארון עם הלוחות שיתכן על כל אלה להקרא עדות. וי"ל טעם הדבר כי זה ידוע ומובן שתבנית המשכן והמקדש עם כליו ועבודתו הכל היה כעין תבנית גוף האדם. כי תבנית גוף האדם נחלקת לשלשה חלקים. חלק א'. היותר חשוב הוא הראש מקום משכן הנשמה שבמוח. ומן הראש מתפשט הכח של חמשת החושים הנותנים חיות להלב ולכל אברי הגוף עפ"י המחשבה של המוח: חלק ב'. הוא האברים של נשימת הרוח בפנימיות החזה. שהם הריאה והלב והושט והקנה. שבהם ישכון חלק החיות של הגוף שנקרא רוח: חלק ג'. הוא אברי העכול. הקיבה המעיין והכבד. שבו נעשה הדם וגם

בשבחייהו דישראל. אין. דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמריך היום. אמר להם הקב"ה. אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם. שנאמר שמע ישראל ה"א ה' אחד. ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ע"כ. היוצא לנו מזה שע"י מצות תפילין יש לדמות קדושת ישראל לְקָדוֹשׁת הקב"ה. כיון שיש שייכות והתקשרות לתפילין של הקב"ה עם תפילין שלנו וזה תורה בזה: ועפ"י יש להבין הפסוק כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים. לא אמר אשר הוצאתי אתכם כי אם המעלה אתכם. רצה לומר מן תכלית השפלות למעלה היותר גדולה. עד שהקב"ה יתפאר בתפילין שלו עם מעלת וחשיבות עם ישראל. וזה שאומר אל תטמאו בכל אלה. כי אני ה' המעלה אתכם וגו' והייתם קדושים כי קדוש אני. פ"י שלכך תהיו קדושים כיון שיש קדושה אחת המקשרת ומשוה קדושת הקב"ה לקדושת ישראל. היינו התפילין שהקב"ה מניח שנוכח בהן מעלת וחשיבות עם ישראל. ככתוב ישראל אשר בך אתפאר. כלומר בך במעלתך וחשיבותך אני מתלבש בתפילין. כי פֶּאֶר רמו על תפילין. כמו שדרשו חז"ל על הפסוק ופֶּאֶר חבוש עליך אלו התפילין. והיינו כמו שמובא כאן בפירוש הדעת זקנים מבעלי התוספות. על זה הפסוק והייתם קדושים כי קדוש אני. וז"ל וראוי שכיון שהוא קדוש יהיו משרתיו קדושים. וכן יסד הפייט, נאה

והלב להשתלם במדרגת הקדושה כראוי להם. ובלעזא קדושת התפילין אין שלמות של קדושה להם והאיש נקרא חסר. ועפ"ז יש להבין הטעם של השם עדות לתפילין כמו להמשכן ולהלחות שבארון. כי כמו ששלמות המשכן ומקדש הוא הארון עם הלחות שבו. ובשביל זה נקראים עדות כדברי חז"ל שהם עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה במשכן ומקדש. כן גם באדם, התפילין שמניח הן שלמות הקדושה של הראש והמוח. והן עדות לישראל שהשכינה שורה על כל אחד מישראל המקיים מצות תפילין כראוי:

וְלִפִּי מַה שֶּׁבִיארֵנוּ שִׁישׁ לְדֹמוֹת קִנְיָן הַשְּׁלֵמוֹת שֶׁל הָרֹאשׁ והלב ע"י מצות תפילין. אל קנין השלמות של המשכן ומקדש ע"י הארון עם הלחות שבו. יש להבין ענין הפטרה זו לשמחה מה זו עושה בהחזרת הארון עם הלחות למקומו הראוי לו. ונקדים לזה עוד מאמר חז"ל במסכת ברכות (י"ז). אביי הוה יתיב קמיה דרבה. חזייה דהוה קא בדח טובא. אמר ליה וגילו ברעדה כתיב. א"ל אנא תפילין מנחנא. רבי ירמי' הוה יתיב קמיה דר' זירא. חזייה דהוה קא בדח טובא. א"ל בכל עצב יהי מותר כתיב. א"ל אנא תפילין מנחנא. ע"כ.

מזה יש לראות ענין שמחתם של אותם הצדיקים. בעת קיומם מצות הנחת תפילין שהיא בשביל הרגשתם תכלית קנין השלמות במדרגת הקדושה של הראש והלב ע"י מצות הנחת

המרה. שבהם נמצא חלק החיות של הגוף שנקרא נפש. ובין חלק א' וחלק ב' יש הפסק והבדל שהוא הצואר. ובין חלק ב' וחלק ג' יש נ"כ הפסק והבדל בפנימיות הגוף שנקרא חצר הכבוד:

והמבין יבין שכן היא תבנית המשכן והמקדש עם כליו ועבודתו שג"כ נחלק על ג' חלקים. חלק א'. הוא קודש הקדשים שבו רק הארון עם הלחות בלבד. וזה כנגד ראש האדם. חלק ב'. הוא ההיכל שבו המנורה והשלחן ומזבח הקטרת. וזה כנגד לב ריאה ושט וקנה שבאדם. חלק ג'. הוא חצר המשכן שבו מזבח העולה והכיור עם שאר הכלים. וזה כנגד אברי העכול שבאדם. וכמו בגוף האדם כן במשכן ומקדש יש הבדל והפסק בין חלק לחלק. וכמו באדם החלק היותר גבוה הוא יותר רוחני ומקודש. כן גם במשכן ומקדש. מקום הארון עם הלחות נקרא קודש הקדשים שהוא יותר מקודש מן ההיכל והעזרה. והם יותר מקודשים מן החצר: והאמנם שקודש הקדשים מקודש בקדושתו גם בעת שנחסר בו הארון עם הלחות. אבל השתלמות הקדושה של משכן ומקדש הוא בהעמדת הארון עם הלחות בקודש הקדשים. ובלעדי זאת אין שלמות בו ונקרא חסר. וכמו כן באדם. כי האמנם שהראש והלב הם החשובים והרוחנים ביותר. אבל השתלמות הקדושה של הלב והראש הוא בזה שנתן השי"ת להאדם מצות תפילין נגד הלב והמוח שע"י קדושת התפילין יקנו שלמות הראש

והייתם קדושים כי קדוש אני. שבוה נרמזו שתי הקדושות של תפילין. קדושת התפילין של ישראל. וקדושת התפילין של הקב"ה. כיון שמצות תפילין נקראת קדושה כנזכר בזה"ק. **לכן** אתה הבר מצוה. ראה והבן גודל המעלה והחשיבות של מצות הנחת תפילין כראוי. כיון שבמצות תפילין נשתוה קדושת ישראל לקדושתו של הקב"ה ית"ש. ככתוב והייתם קדושים כי קדוש אני. ואדם הנזהר במצות תפילין משתלם בתכלית קנין השלמות של הקדושה העליונה השייך לראש ולהלב. וגם מביאה לו מצוה זו שמחת לב לקיים עבדו את ה' בשמחה. ומי שאינו רוצה להניח תפילין גורם לו ההיפוך מזה. כי זה דומה למה שהארון נשבה ונלקח אל הפלשתיים. כן התפילין שלו מונחים כמו בשביה בביון בלי קיום עמהן מצות הנחת תפילין. על כן תבין שתקבל עלך להיות נזהר בקיום מצות הנחת תפילין כל ימך בחשקות ובשמחה. כמו שקיימת בשמחה מצות הנחת תפילין בתחלת ימך שנעשית לבר מצוה. ובזכות זה תהיה נשמר מכל צרה ויגון ואנחה. וכל ימך תהיה אך שמח בברכה והצלחה:

תפילין במקומן הראוי. שעי"ז נתעורר בהם הרגש של שמחה גדולה שמחה רוחנית של הנשמה. ולפי זה יש להבין ענין התעוררות השמחה שנזכר בהפטרה זו בעת החזרת הארון עם הלוחות למקומו הראוי לו. שעי"ז נעשה תכלית קנין השלמות להמשכן. שזה דבר הנוגע לכל כנסת ישראל בכלל ולדוד המלך בפרט. וכמו שנתעורר הרגש של שמחה אצל אותם הצדיקים בעת קיומם מצות הנחת תפילין. כן נתעורר שם שמחה לכל כנסת ישראל. ודוד המלך בשביל גודל מדרגתו הרגיש ביותר התעוררות של תכלית קנין השלמות להמשכן ע"י החזרת הארון עם הלוחות למקומו. ולכן היה מכרכר בכל עוז לפני ה' בביטול המציאות של כבוד הדר מלכותו:

עתה לאחר שביארנו הטעם שהחזרת הארון עם הלוחות למקומו הראוי לו גרם שמחה לכנסת ישראל בכלל ולהמלך דוד בפרט. כמו שקיום מצות הנחת תפילין גורם שמחת הלב לאדם המניח תפילין כראוי. נמצא שיש להפטרה זו שייכות טובה למצות הנחת תפילין. גם נמצא שיש להפטרה זו התקשרות יפה אל הסדרה עם הפסוק כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים

כו

תזריע מצורע

מה לדרוש לפני הבר מצוה

זו עושה בנגע צרעת. ועוד מדוע והובא אל הכהן ולא אל הרופא הלא מן התורה נתנה רשות לרפאות כאמור ורפא ירפא:

וכדי לתרץ כל זה נקדים להבין. שאותם הנגעים שאת ספחת ובהרת מורים ומזכירים לאדם חולי הנפש שלו. ככתוב נכתם עונך לפני. וכיון שאינם חולי הגוף רק חולי הנפש לכך אין זה ענין ללכת לרופא כי אם להכהן חכם העיר. והוא יורה לו על איזו מחלת הנפש מורה זה כתם הלבן. וישולח מחוץ למחנה שיסגף נפשו ויתקן זה החטא בתשובה. אז נרפא הנגע ויטהר. ובוה יתורץ ג"כ הקושיא השניה מה שכתוב והיה שתגיד ענין שמחה. כי שמחה זו היא שמחת הנפש. שהשי"ת רחם עליו לעזור אותו לתשובה. וכאב את בן ירצה ע"י הרמז של מראה הנגע שלא ישתקע בחטאו עד שיהיה קשה לו לעשות תשובה. נמצא שהצרה של הנגע גרמה לו טובה שעל ידה יהיה סור מרע:

עתה צריך להבין על איזה חטאים מורים אותם ג' שמות הנגעים. ויש לפרש על פי דרשת חז"ל

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה ספור מעשה שארבעה אנשים היו מצורעים פתח שער העיר שומרון בזמן שמחנה ארם צרו על העיר לכבוש אותה. והיה רעב גדול בעיר. ומן אותם המצורעים נולד טובה לאנשי העיר. שהם הגידו לאנשי העיר הבשורה שמחנה ארם נסו. ויצאו מן העיר ויבוזו התבואה והקמח שהשאירו מחנה ארם בהחפזם ויאכלו וישבעו. הן בהשקפה הראשונה נראה התקשרות הפטרה זו אל הסדרא בענין מצורעים שנזכר בהסדרא. אבל הלא זה מעשה שאירע קרוב לשלשת אלפי שנה. וידוע שאין התורה ספורי מעשיות בלבד מזמן העבר. רק נצרך להבין המוסר השכל שיש ללמוד מזה הספור. **כדי** להבין התקשרות הפטרה זו אל הסדרא על דרך מוסר השכל לדורי דורות. ובאופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין קיום מצות תפילין נקדים מן הסדרא. אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת והובא אל הכהן. הן ידוע מדברי חז"ל שתיבת והיה תגיד שמחה. וצריך להבין ולשמחה מה

משמעותו בהירות ולבנונית. זה שמדמה בעצמו שהוא כלו לבן ובהיר בלי כתם של שמץ רעה. ויחשוב שהוא איש ישר בכל ורודף אחר כבוד כיון שיש לו רוח גבוהה. וספחת משמעותו המשכה והתחברות של טפל וספל לאיזו דבר. וכאן ענינו שבשביל הנפש הרחבה שלו משפיל ומבזה את עצמו להיות נספה ונמשך אחר תאות בהמיות לצכת בשרירות לבו ונכשל בכמה עברות: וכך היתה עבודת ומבינת הכהן בענין הנגעים. כאשר ראה על המצורע נגע של שאת. אמר לו תדע שאתה חולה חולי הנפש של קנאה ועין רעה. ואם תשוב תרפא. ואם ראה הכהן שהוא נגע של ספחת. אמר לו תדע שאתה חולה חולי הנפש של תאוה ונפש רחבה. ואם תשוב תרפא. ואם ראה הכהן שהוא נגע של בהרת. אמר לו תדע שאתה חולה חולי הנפש של בהרת שהוא רוח גבוהה ורדיפת אחר כבוד. ואם תשוב תרפא:

והנה

עתה שאין לנו כהן אשר יזכיר לאדם ע"י מראות נגעים

שישוב ויתקן אותן ג' מדות רעות. מ"מ יש לנו מצוה אחת המזכירה ומוזהירה אותנו להתרחק מאותן ג' מדות הרעות המוציאות את האדם מן העולם להחשב כמת. והמצוה הזאת היא מצות תפילין שעל ידה יזדרו האדם להחשב איש חי בעולם. והוא כדאיתא במסכת מנחות (מ"ד). אמר ריש לקיש כל המניח תפילין מאריך ימים. שנאמר ה' עליהם יחיו. ע"כ. כוונתו שכל

שדרשו על הפסוק אל נא תהי כמת. מכאן שהמצורע חשוב כמת. וכדי להבין זה נקדים המשנה דמסכת אבות. רבי אליעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאות את האדם מן העולם. טעם דבריו הוא שע"י שלשת אלה נכשל האדם בהרבה חטאים שבעבורם נענש בצרעת. וכיון שהרשעים בחייהם קרויים מתים לכן אמר התנא שהקנאה והתאוה והכבוד מוציאות את האדם מן העולם. רצה לומר שהגם שהוא חי בעולם מ"מ הרי הוא כאילו אינו וחשוב כמת. וזהו ג"כ מה שאמרו חז"ל שהמצורע חשוב כמת. ועוד כעין זה איתא במסכת אבות שאותן ג' מדות רעות נקראות בלשון אחר. שתלמידיו של אברהם אבינו יש בהם ג' מדות טובות. ואלו הן. עין טובה רוח נמוכה ונפש שפלה. ותלמידיו של בלעם הרשע להיפוך. עין רעה רוח גבוהה ונפש רחבה. ויש לדמות זאת לדברי רבי אליעזר הקפר. כי עין רעה, זו קנאת איש מרעהו. נפש רחבה, זו התאוה הנמכזה. רוח גבוהה. היינו הכבוד.

ועפ"ז יובן שאותם ג' שמות הנגעים שאת ספחת ובהרת מורים על אותן ג' מדות הרעות קנאה תאוה וכבוד. עין רעה נפש רחבה רוח גבוהה, כי שאת משמעותו גבהות והתנשאות. שבשביל עין רעה וקנאתו על רעהו אינו יכול לסבול שרעהו יהי גבוה ועשיר יותר ממנו. ומחפש מועצות אסורות להשפיל לרעהו ושהוא יתנשא יותר מרעהו. ובהרת

שנאה מאיש על רעהו הגדול ועשיר יותר ממנו. כי מסתמא הוא שוה כך. ואתה לא כן. כי הכל בהשגחה פרטית. נמצא שפרשיות התפילין מזהירות לנו להשמר מנגע צרעת שאת ספחת בהרת הבאים בשביל קנאה תאוה וכבוד :

כל זה מובן לנו ע"י הפטרה זו. המספרת איך שעל ידי האנשים המצורעים נולד לישראל טובה גדולה. וזה רמז להבין כי כמו כן פרשת נגעים שנזכר בהסדרא היא רעה שממנה יהי' נולד טובה להאדם המצורע. למען יבין לעשות תשובה להיות סור מרע מן קנאה תאוה וכבוד קודם שנשתקע בחטאו. כי אחר כך יהיה כבוד עליו לעשות תשובה. לפי זה מובן שהפטרה זו מקושרת יפה עם הסדרא על דרך מוסר השכל לדורי דורות. וגם יש בזה שייכות טובה לענין מצות תפילין: **לכן** אתה הבר מצוה. כיון שנעשית לאיש גדול בזמן הזה של

קריאת הפרשיות בעניני הנגעים. תזכור כל ימך שארבע פרשיות התפילין מלמדות לנו להשמר מאותם הנגעים שאת ספחת ובהרת שעל ידם חשוב המצורע כמת. ופרשיות התפילין מזהירות אותנו להשמר מן קנאה תאוה וכבוד המוציאים את האדם מן העולם. רק להיות נזהר לזכות לאריכת ימים. כדברי ריש לקיש כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו. על כן גם אתה תקבל עליך להיות נזהר במצות תפילין כל ימך. ושתזכור ע"י מצות תפילין

המנית. תפילין ויודע מה שמזכירין ומזהירין פרשיות התפילין ושומר נפשו להיות נזהר כדברי המזהיר. הרי זה מאריך ימים. רצה לומר שע"ז לא יהי' נענש בצרעת להיות חשוב כמת או להיות בכלל רשעים בחייהם קרויים מתים. רק שע"ז שהשם עליהם. היינו התפילין. יחיו:

כי הפרשיות קדש והיה כי יביאך שנאמר בהן והיה לך לאות על ירך וגו' כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים. ונאמר והיה לאות על ירכה וגו' כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים. הרי זו אזהרה להשמר מתאוה ונפש רחבה. כיודע שבמצרים היו ישראל במ"ט ש"ט ע"י תאות בהמיות נמבזות. שבשביל זה נקראת מצרים ערות הארץ. והש"ת הוציאנו משם להיותנו נזהרים מזה: ובפרשת שמע ישראל שנאמר בה מציאת השם בורא יחיד. הרי זו אזהרה להשמר מרות גבוהה ורדיפה אחר הכבוד. כי שמ"ע ראשי תיבות ישאו מ'רום ע'יניכם וראו מי ברא אלה. ועל זה כתב הרמב"ם ז"ל זה לשונו. כשמחשב האדם בדברים האלו נהיינו גדלות בורא יחיד שנזכר קודם] מיד הוא נרתע לאחוריו. ויפחד וידע ויבין שהוא בריה קטנה שפלה ואפלה העומדת בדעת קלה ומעוטה לפני המלך הגדול והנורא היודע כל מחשבות בני האדם. עכ"ל: ובפרשת והיה אם שמוע נזכר לענין של שכר ועונש בהשגחה פרטית. שלאדם טוב נותן הקב"ה שכר טוב. ולאדם רע להיפוך. הרי זו אזהרה להשמר מעין רעה וקנאה

להשמר מן שלשת הנגעים שאת ספחת זה השמח בחלקו. ועי' תמצא הן
 ובהרת. שהן קנאה תאוה וכבוד. ואז וחסד בעיני כל רואיך. ובכל אשר
 תחיה חיים נעימים חיים של שלווה תפנה תצליח כל ימך:
 חיים של עושר. כי איוהו עשיר.

כו

אחרי קדושים

מה לדרוש לפני הבר מצוה

אתה הבר מצוה. שאמרת היום
ההפטרות. הן תדע שבהפטרות
פרשת אחרי וכן בהפטרות קדושים
מוכיח הנביא יחזקאל את ישראל על
שלוש עברות. על מניעת כבוד ומורא
אב ואם. על בזיון קודש. ועל חילול
שבת. וכך הם דברי תוכחתו בהפטרות
אחרי. (א) אב ואם הקלו בך וגו'.
(ב) קדשי בויית. (ג) ואת שבתותי
חללת. וכן בהפטרות קדושים מזהיר
על ג' דברים. חק ומשפט ושבת.
(א) אני ה' אלהיכם בחקותי לכו.
(ב) ואת משפטי שמרו ועשו אותם.
(ג) ואת שבתותי קדשו והיה לאות ביני
וביניכם לדעת כי אני ה' אלהיכם.
וצריך לדקדק אמרו קדשי בויית. על
איזה ענין קדושה מוכיח. וכן צריך
להבין אמרו בחקותי לכו ואת משפטי
שמרו. איזהו חק ואיזהו משפט:

כדי לתרץ הדקדוקים האלה וגם כדי
להבין ההתקשרות של אותן
ב' הפטרות עם הפרשיות אחרי
וקדושים באופן שתהא בזה שייכות
לחובת הבר מצוה ולענין מצות
תפילין. נקדים ההתחלות של אותן
ב' הפרשיות אחרי וקדושים. פרשת
אחרי מתחלת. וידבר ה' אל משה
אחרי מות שני בני אהרן בקרבם
לפני ה' וימותו. וכפי הנזכר במדרשים
סבה אחת בין סבות אחרות שגרמה
מיתתם היא שחטאו בכבוד ומורא
אב. כי בגלל תשוקתם לכהונה גדולה
חשבו הרהורים רעים על אהרן אביהם
ואמרו. מי יתן וימות אבינו אהרן
הזקן ואנחנו נירש הכהונה הגדולה.
וזהו שכתוב. בקרבם לפני ה'.
שמהרו וקרבו הזמן להקטיר קטרת
קודם שהגיעה עתם. ולא יכלו להתאפק
להמתין על מיתת אביהם:

ופרשת קדושים מתחלת באזהרת ג'
ענינים. (א) דבר אל כל עדת בניי
ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש
אני ה' אלהיכם. (ב) איש אמו ואביו
תיראו. (ג) ואת שבתותי תשמורו
אני ה' אלהיכם. מכל זה יש לראות
בהשקפה הראשונה שיש התקשרות
טובה לאותן ב' ההפטרות עם ב'
הפרשיות בענין כבוד ומורא אב
ואם ובענין שמירת שבת. כיון
שבהתחלת פרשת אחרי מדבר מענין
חטא בני אהרן שחטאו בכבוד ומורא
אביהם. וכמו כן בהפטרות אחרי כתוב
תוכחת יחזקאל הנביא. אב ואם הקלו
בך. וכן גם בפרשת קדושים שמתחלת

אתה הבר מצוה. שאמרת היום
ההפטרות. הן תדע שבהפטרות
פרשת אחרי וכן בהפטרות קדושים
מוכיח הנביא יחזקאל את ישראל על
שלוש עברות. על מניעת כבוד ומורא
אב ואם. על בזיון קודש. ועל חילול
שבת. וכך הם דברי תוכחתו בהפטרות
אחרי. (א) אב ואם הקלו בך וגו'.
(ב) קדשי בויית. (ג) ואת שבתותי
חללת. וכן בהפטרות קדושים מזהיר
על ג' דברים. חק ומשפט ושבת.
(א) אני ה' אלהיכם בחקותי לכו.
(ב) ואת משפטי שמרו ועשו אותם.
(ג) ואת שבתותי קדשו והיה לאות ביני
וביניכם לדעת כי אני ה' אלהיכם.
וצריך לדקדק אמרו קדשי בויית. על
איזה ענין קדושה מוכיח. וכן צריך
להבין אמרו בחקותי לכו ואת משפטי
שמרו. איזהו חק ואיזהו משפט:

כדי לתרץ הדקדוקים האלה וגם כדי
להבין ההתקשרות של אותן
ב' הפטרות עם הפרשיות אחרי
וקדושים באופן שתהא בזה שייכות
לחובת הבר מצוה ולענין מצות
תפילין. נקדים ההתחלות של אותן
ב' הפרשיות אחרי וקדושים. פרשת
אחרי מתחלת. וידבר ה' אל משה

בעולם. שנאמר שמע ישראל ה' אחד. ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ע"כ. היוצא לנו מזה שקדושת מצות תפילין נקשרת בין תפילין של ישראל ותפילין של הקב"ה עד שזה תולה בזה. שבשביל שיש ישראל מקיימים מצות תפילין שיש בהן אחדות הבורא. ע"ז גם הקב"ה מניח תפילין שיש בהן מעלת וחשיבות עם ישראל גוי אחד בארץ. אבל אם ח"ו ישראל מבטלין מצות תפילין שיש בהן חטיבה אחת של הקב"ה. או נתבטל ח"ו ממילא התפילין של הקב"ה שיש בהן חטיבה אחת של ישראל:

(ב) ובזהר הקדוש פרשת בא (מ"ג) ברעיא מהימנא איתא, והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך וגו'. פקודא דא איהו פקודא דאקרי בגוונא אחרא. דלא אקרי מצוה אלא קדושה. ואלין אינון תפילין. תפילה של יד ותפילה של ראש וכו'. מאן דמתעטרא בתפילין קאים ברזא דגוונא עלאה וכו'. ברזא דעבד נאמן וברזא דבן יחידא וכו'. ע"כ. וכך הוא העתקתו ב"ה ק"ק. והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך וגו'. מצוה זו היא מצוה שנקראת באופן אחר. שלא נקראת מצוה אלא קדושה. ואלו הן התפילין. תפילה של יד ותפילה של ראש וכו'. מי שמתעטר בתפילין עומד בסוד של דמיון העליון וכו'. בסוד של עבד נאמן ובסוד של בן יחיד וכו'. ע"כ:

(ג) במסכת סנהדרין (ט"ט): ונ עבד בצלאל משכן בר כמה הוה-

עם האזהרה. איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו. וכמו כן בהפטרת קדושים כתוב וזהרת יחזקאל הנביא. בחקותי לכו ואת משפטי שמרו ועשו אותם ואת שבתותי קדשו והיה לאות ביני וביניכם וגו'. אבל צריך להבין מה שדקדקו מפרשי התורה באמרו קדושים תהיו כי קדוש אני ה"א. איך יתכן להשוות קדושת ישראל לקדושת הקב"ה. גם אין מובן באיזה ענין קדושה ידבר. ועוד קשה. למה נאמר איש. שהיה לו לומר אב ואם תיראו. ופירש"י ז"ל בזה ידוע. וכן אין מובן אותם ג' ענינים שנסמכו להדרי. סתם קדושה. מורא אב ואם שמירת שבת. מה היא השייכות זה לזה:

וכר' לתרץ הכל בשייכות לענין מצות תפילין נקדים שלשה מאמרי חז"ל: (א) במסכת ברכות (ר'). א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובורוע צונו. בימינו. זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובורוע צונו. אלו תפילין. שנאמר ה' צונו לעמו יתן. ומניין שהתפילין עזו הן לישראל. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. א"ל רב נחמן בר יצחק לר' חייא בר אבין הני תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו. א"ל ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל. אין. דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום. אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת

תפילין שכתוב בהן שמע ישראל ה"א ה' אחד. אבל אם ישראל מבטלים ח"ו מצות תפילין גורמים ח"ו ביטול הנחת תפילין של הקב"ה. ונולד מזה ח"ו רצה גדולה לישראל. ויש להעמיס רעיון זה בדברי המדרש שדורש על הפסוק קדושים תהיו כי קדוש אני ה'. קדושתו למעלה מקדושתכם. ויש לומר כוונתו. כלומר שקדושת הקב"ה שהוא מניח תפילין למעלה היא מקדושתכם. כלומר מזה שאתם ישראל מקיימים מצות הנחת תפילין. כיון שמצות תפילין יש לה יחס על כל המצוות. שתחת השם מצוה נקראת בשם קדושה. כמובא בזה"ק:

אח"כ מזהיר. איש אמו ואביו תיראו. יש לומר שתיבת איש שנלאת כמיותרת תסוב על הבר מצוה להזהירו שכיון שעתה נעשה איש בן י"ג שנה כאדם עומד ברשות עצמו (ועלפסשטענ-דיג) ובפרט ששמע מאביו שבירך ברכת ברוך שפטרני. אל ידמה בנפשו שאין לו עוד לירא מפני אביו ואמו ואינו מחויב עוד לשמוע ולציית לבריהם. לכן אומר הכתוב. איש. בטעם מונח שהוא טעם המפסק. כלומר אתה שנעשית איש בן י"ג שנה. אל תדמה בנפשך שנעשה איזה הפסק ופירוד בינך ובין אביך ואמך. והרשות בידך להתנהג כרצונך לפי דעתך. תדע שלא כן הדבר. כי אם איש אמו ואביו תיראו:

אח"כ מזהיר את שבתותי תשמור. הגם שזה מוטב על כל ישראל. אבל כיון שלפי דרכנו נדבר כאן בענין הבר מצוה. לכן י"ל שגם לזה יש

בר תליסר. דכתיב איש איש ממלאכתו. ובמד"ר וישלח על הפסוק ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש חרבו. רבי אליעזר אומר בני י"ג שנה היו. ובמסכת נזיר (כ"ט) פירש"י שהשם איש יתכן על בן י"ג שנה ולא בפחות. שלא מצינו בכל התורה שיהא קרוי איש בפחות מבן י"ג שנה. אבל בבן י"ג שנה מצינו שקראו הכתוב איש. כדכתיב ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש חרבו. וגמירי דבההיא שעתא בני י"ג שנה הוו. עכ"ל:

ועל פי כל אלו ההקדמות יתורץ על נכון פסוקי הפרשיות עם פסוקי ההפטרות שהזכרנו קודם. בהתחלת פרשת אחרי מודיעה התורה גודל החטא של נדב ואביהו בני אהרן. בחשבם הרהורים רעים על חיי אביהם. וכי גם זאת גרמה מיתתם. ובענין זה מקושרת הפטרת פרשת אחרי עם הסדרא ע"י הפסוק. אב. ואם הקלו בך. גם יובן עפ"י התחלת פרשת קדושים. דבר אל כל עדת בני ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ה'. זאת היא אוהרה על קיום מצות תפילין. להודיע לכל עדת בני בכלל ולהבר מצוה בפרט גודל הקדושה שמביאה מצוה זו לאדם המניח תפילין. כי רק במצוה זו שייך לומר כי קדוש אני ה'. רצה לומר שרק במצוה זו שייך לדמות צורה ליצורה. לדמות קדושת ישראל לקדושת הקב"ה. בזה שגם הקב"ה מקיים מצות תפילין שכתוב בהן ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. לבעבור שישראל מניחים

שייכות וסמיכות להבר מצוה. כיון שבעוה"ר כשנעשה הנער בר מצוה נוהג בכמה בתי אבות ענין רע. דהיינו שאם הוריו הם עניים שולחים אותו לעשות איזה מלאכה להרויח ממון לעזור בפרנסת הבית, ואם הוריו עשירים הם שולחים אותו לבתי הספר הגבוהים שמוכרח ללכת שמה גם בשבת ויו"ט לחל"ל שבת, לכן מזהירם הכתוב ואת שבתותי תשמרו. עתה מובן שאותן ג' אזהרות יש להן סמיכות טובה להדדי. וגם יש להן שייכות טובה לחובת הבר מצוה וקיום מצות תפילין:

וכן מובן עפ"י התקשרות ההפטרות

אל הפרשיות שבתורה. באופן שיש גם בהן שייכות לחובת הבר מצוה וענין מצות תפילין. כיון שאותן ג' אזהרות נזכרות גם בפסוקי ההפטרות. כי בהפטרות אחרי מוכיח הנביא יחזקאל ואומר. אב ואם הקלו בך וגר, היינו בטול כבוד ומורא של אב ואם, אח"כ אומר קדשי בוי. היינו ב' הקדושות של מצות תפילין אשר בישראל ושל תפילין דמארי ע"מא. שתחת השם מצוה נקראין בשם קדושה. אח"כ אומר ואת שבתותי חללת. הרי שמוכיח על בטול אותן הג' מצוות: וכמו כן מזהיר יחזקאל בהפטרות פרשת קדושים על קיום אותן הג' מצוות ואומר. בחקותי לכו. זו מצות תפילין שנקראת חקה. ככתוב ושמרת את החקה הזאת וגר. וזו מצוה ראשונה בתורה הנוהגת גם בגלות

שנקראת בשם חוקה. אח"כ אומר ואת משפטי שמרו וגר. זו מצות כבוד ומורא אב ואם. וזו מצוה ראשונה בתורה שנקראת בשם משפט. והיינו כדרשת חז"ל עה"פ כבוד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך. ודרשו חז"ל. היכן צוך. במרה. וסמכו זה הדרש על הפסוק שם שם לו חק ומשפט. ואיתא במכילתא. זה כבוד אב ואם דברי רבי יהושע. והיינו כי השם משפט יתכן על מצוה שהשכל מהייבה. וזה יתכן על כבוד ומורא אב ואם, אח"כ אומר ואת שבתותי קדשו והיה לאות ביני וביניכם וגר. הרי גם כאן ג' האזהרות על אותן ג' המצוות. תפילין, כבוד ומורא אב ואם. ושמירת שבת. והכל עולה יפה: **לכן** אתה הבר מצוה. די לך בזה ששמעת להבין מה יקרו אותן ג' המצוות. תפילין, כבוד ומורא אב ואם. ושמירת שבת. ועליך לזכור כל ימי חייך לקיים אותן ג' המצוות. ועל יעלה על דעתך שכיון שנעשית היום לאיש אינך מחויב עוד לשמור ולציית לדברי הורייך היקרים. שכל כך עמלו והשתדלו וסבלו כמה וכמה יגון ואנחה עד שזכו לגדלך להיותך ראוי להקרא בשם איש. וכן מצות תפילין ושמירת שבת תהי' זהיר מאד לשמור ולקיים כי הן יסוד היהדות ובשביל זה נקראים ישראל עם קדוש. ואם שלש אלה תשמור. ישמרך הקב"ה מכל ממלה וצרה. וכנכובי השמים תהי' נשמחך זכה וברה:

כח

אמור

מה לדרוש לפני הבר מצוה

הקדים התואר להמתואר. כי ע"פ דקדוק לה"ק צריך לבוא התואר אחר השם. והיה צ"ל אמור אל בני אהרן הכהנים:

והנה בפירש"י מביא ממסכת יבמות (קי"ד). לתרך קושיא הראשונה של אמור ואמרת על פי דרשת חז"ל אמור ואמרת להזהיר גדולים. על הקטנים שיהיו נשמרים מטומאה. ולכאורה אין מובן מניין לדרוש כך בשביל כפל הלשון. ויש לישב זה על פי המובא בספרא. וז"ל בני אהרן אלו הקטנים. עכ"ל. ואין מובן מה רוצה בזה. ונראה לומר שהספרא רוצה בזה לתרך קושיא השניה מדוע לא נאמר בני אהרן הכהנים. ומתרך בקיצור שהכהנים אין זה שם התואר על בני אהרן. ורק שהכהנים יסוב על הגדולים. ובני אהרן מוסב על הקטנים. ומוזה יוצא לנו לתרך גם הקושיא הראשונה כפל הלשון אמור ואמרת. לומר שהכהנים הגדולים יזהירו את הקטנים שיהיו נשמרים מטומאה:

אבל צריך להבין מאיזה קטנים מדבר הכתוב. והנה הרמב"ן ז"ל כתב שזאת היא אזהרה שלא נסייע

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה לפרשת אמור מן הנביא יחזקאל. המתחלת והכהנים והלויים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתצות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני וגו'. ודקדקו מפרשי התנ"ך להבין בשביל מה נקראים אותם הכהנים שלא עבדו ע"ז על שם בני צדוק. כי ודאי אין לומר שכל שאר משפחות הכהנים עבדו כלם ע"ז ורק המשפחה האחת הזאת נשארה שלא עבדו ע"ז. ורש"י"ל פירש שכל הכהנים שלא עבדו ע"ז נקראו על שם בני צדוק לפי שהוא היה כהן הגדול ששימש ראשון במקדש בימי שלמה נקראו על שמו. עכ"ל. ונצרך פירוש לפירוש. דמה בכך שהוא היה כ"ג הראשון בימי שלמה: **כדי** להבין הטעם של בני צדוק וגם להבין התקשרות הפטרה זו אל הסדרא באופן שיהי' בזה מוסר השכל לדורי דורות. וגם שתהא בזה שייכות לענף הבר מצוה וחינוך הבנים נקדים מן הסדרא. התחלת הסדרא היא. ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת. יעוד ידועה קושיית אור החיים מדוע

דהוא מבין לברייתא אורחא טבא : ממלך זקן וכסיל. זה יצר הרע. ולמה צווחין ל' מלך. דכל אברון שמעין ל'. ולמה צווחין ל' זקן. דהוא מזדווג לבר נש מטליא עד סיבותא. ההיד כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משעה שנער לצאת ממעי אמו. ולמה צווחין ל' כסיל. דהוא מבין לברייתא אורחא בישא. ע"כ. וענין מבין היינו שמכנים בלבו הבנה כזאת שישמע לדבריו :

ועפ"ז יש לומר כאן המכוון להזהיר גדולים על הקטנים בה"א הידיעה. ורצה לומר על אותם הצעירים שהתחילה אצלם מלחמת היצר. והיינו שהכתוב בא להזהיר את האבות על בניהם צעירי הימים לאחר שנעשו לבר מצוה. שאז היצר הרע מתגבר להלחם נגד יצר הטוב. ואז מחזירים האבות שישימו עיניהם יותר על בניהם לתנכם בדרך התורה והמצוה. כיון שלאחר שנעשה הבן בר מצוה נצרך לעזרת חינוך טוב עוד יותר משנצרך בזמן הקודם טרם שנעשה לבר מצוה. לפי שעד עתה רק יצר הרע בלבדו ה' תושב אצלו. ועיד לא היתה אצלו מלחמת היצר. אבל כשנעשה לבר מצוה בא אליו גם יצר הטוב להתישב בלבו. ואז מתחלת בלבו מלחמת היצר. כי זה ענין ידוע בטבע שכל דבר כשמרגיש לנגדו הוא מאסף כחותיו להלחם עם מתנגדו ולנצחו. ולכך בא הכתוב אמור ואמרת להזהיר לגדולים הם האבות. על הקטנים הם בניהם צעירי הימים לאחר שנעשו לבר מצוה שישימו עין פקוחה עליהם בחינוך טוב שלא

בטומאת הקטנים בידיהם. ומכאן נלמד לכל איסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים. אבל אם יעשו הם לדעת עצמם אין אנו מצווים עליהם להפרישם. עכ"ל. משמע מדבריו שהקטנים מוסב על אלו שעדיין אינם בני בר מצוה. כיון שבני בר מצוה אנו מצווים עליהם להפרישם אף אם עושים לדעת עצמם. ויש לדקדק בזה דא"כ יעלה על הדעת שהאב יסייע את בנו הקטן לעבור עברה. שנצרך על זה אזהרה בתורה :

אמנם י"ל על דרך דרוש באופן אחר. דהנה יש לדקדק מדוע לא אמר להזהיר גדולים על קטנים. או להזהיר הגדולים על הקטנים. מזה נראה שנסתרה בזה עוד כוונה אחרת. ונקדים לדעת שהתואר קטן נמצא בכמה מקומות בתנ"ך שאין ענינו דוקא קטן שעדיין אינו בר מצוה. אלא ענינו שהוא צעיר מן הגדול ממנו. כמו שנאמר ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן. משמעותו הצעיר מאחיו. וכן כתוב. עוד שאר הקטן והנה רעה בצאן. גם שם משמעותו שעוד נשאר הצעיר מאחיו. הגם שכבר הוא גדול בשנים :

עוד נקדים לדעת מאמר חז"ל במדרש קהלת עה"פ טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל. טוב ילד מסכן וחכם. זה יצר הטוב. ולמה צווחין ל' ילד. דהוא מזדווג לבר נש מתלת עשר שנים ואילך. ולמה צווחין ל' מסכן. דלית כל עמא שמעין ליה. ולמה צווחין ל' הכם.

ילכדו ברשת יצר הרע. ועי"ז יגיע להאבות חשיבות ומעלה יתרה אצל השי"ת ותחשב להם זאת לזכות גדולה. ואותם הבנים הטובים יהיו נקראים תמיד על שם בית אבותם בזכרון של ברכה. כי מי לנו גדול במעשים טובים כמו אברהם אבינו. ואעפ"כ מכל מעשים טובים שלו בחר הקב"ה להחשיבו ולכבדו ביותר רק בשביל הזכות של חינוך הבנים. כמו שנאמר כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. ועל ענין זה אמרו חז"ל ברא מזכה לאבא:

ואל יעלה על לב האב להתברך בלבבו לאמר. הלא היום ברכתי ברכת ברוך שפטרני. אי"כ מהיום והלאה מה לי ולו. כי הוא יפרש פירוש ברכה זו כמובא במגן אברהם אור"ח רכ"ה הפירוש הראשון. דעך עכשיו נענש האב כשחטא הבן בשביל שלא חנכו. משמע שמהיום והלאה אין לו עסק עמו. אבל לא כן הוא באמת. כי אם יש להאשים להאב בזה שלא חינוך את בנו כראוי ושי"ז חוטא הבן. אי"כ אין לחלק בין אם חוטא הבן קודם שנעשה לבר מצוה או שחוטא אח"כ בשביל זה. כי תמיד יש להאשים להאב על זה שלא חנכו בדרך הטוב. ככתוב חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. אמנם פירוש האמת של ברכה זו הוא כמו שמביא המג"א שם הפירוש השני בשם הגאון בעל הלבוש ז"ל. דעך עתה הבן נענש בעון האב. ונראה לי לפרש כוונתו על פי דרשת

חז"ל על הפסוק מפי עוללים ויונקים יסדת עזו. שכאשר בא הקב"ה ליתן התורה לישראל ביקש מהם ערבים שיקיימו התורה. ולא נתרצה הקב"ה על ערב אחר עד שאמרו ישראל הרי ילדינו הקטנים יהיו ערבים עלינו. וזהו שכתוב מפי עוללים ויונקים יסדת עזו. ועל פי זה יש להבין פירוש הלבוש ז"ל. כי עד שנעשה הילד בר מצוה נקרא קטן והוא בכלל ערב על אביו ועומד להענש בעון האב. וכשנעשה בר מצוה יוצא מכלל קטן ונכנס לכלל גדול להקרא בשם איש. ואינו עוד ערב על אביו להענש בעון האב. ובשביל זה מברך האב ברוך שפטרני מעונשו של זה:

עתה

נבא לבאר התחלת הפטרה זו. והכהנים והלויים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי וגו' המה יקראו אלי לשרתני וגו'. ויש לומר שהאמת היא כמו שפירש"י ז"ל שכל הכהנים שלא עבדו ע"ז נקראו על שם בני צדוק לפי שהוא היה הכהן הגדול הראשון בימי שלמה. והטעם שוכה צדוק הכהן שכל הכהנים החרדים יהיו נקראים על שמו. הוא כיון שצדוק כהן גדול הראשון השתדל הרבה לחנך הכהנים הצעירים בחינוך הקודש וטהרת העבודה. היה מיסוד הרבה ישיבות לקיים אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים. ואותן הישיבות היו נקראין ישיבות צדוק על שם מיסדם הראשון. ואף שאלה הישיבות נתמזעזעו ונחלשו ברבות הימים בכל פעם יותר. מ"מ לא

שמהיום והלאה מתחלת מלחמת היצר
בלבך. והיצר הרע מבקש לנצח ליצר
הטוב ולהכשיל את האדם בכל יום
בעברות. ומעכבו שלא יניח תפילין
ושלא יתפלל. רק ימהר ללכת לאיזה
עבודה או אל בית הספר אשר לא
לנו הוא. על כן בני אזור כגבר
מתניך. קח לך לחבר טוב את יצר
הטוב שנקרא ילד מסכן וחכם. אליו
תשמע שלא תתרחק מן תלמוד תורה.
כי חכמת התורה נעלה על כל
החכמות. ועל ידי תלמוד תורה.
תזכה לכל טוב גם בעולם הזה.
ככתוב אורך ימים בימינה ובשמאלה
עושר וכבוד. ואם בדרך התורה
והמצוה תלך אז ישמח אביך ותגל
יולדתך. וטוב יהיה לך כל ימי
חיך :

נתבטלו לגמרי. ובעבור זה אלו
כהנים שלמדו באותן הישיבות ונשארו
נאמנים וחרדים היו נקראים בני
צדוק על שם הישיבה. כלומר בני
ישיבת צדוק. כידוע שהתלמידים
נקראים בנים. ובזה מקושרת יפה
התחלת הפטרה זו עם התחלת הסדרא
בענין אמור ואמרת להזהיר גדולים
על הקטנים. וגם בענין חובת הבר
מצוה וחובת הוריהם שמחויבים תמיד
ליתן לבניהם חינוך טוב על טהרת
הקדוש כראוי :

לכן

אתה הבר מצוה שאמרת היום
הפטרה זו. תהי נזהר לציית
ולשמוע להחינוך הטוב שנתנו ושיתנו
לך הוריך הטובים. ככתוב שמע בני
מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן.
גם תדע ותבין מה ששמעת דברי חז"ל

כט

בהר בחקתי

מה לדרוש לפני הבר מצוה

עולא כל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. ע"כ. וצריך להבין כוונתו של עדות שקר. ורבו הפירושים בזה. וכתב המהרש"א ז"ל טעם הדבר לפי שג' מצוות נתן לנו הקב"ה שהן אות ועדות לנו שאנחנו עם סגולתו. והן תפילין מילה ושבת. בשבת כתוב ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם. במילה כתוב והיה לאות ברית ביני וביניכם. בתפילין כתוב והי' לאות על ירך וגו'. וכיון שעל פי שנים עדים יקום דבר. לכן בשבת לא בעי תפילין. דאיכא שני עדים שבת ומילה. אבל בחול בעי שני עדים דהיינו מילה ותפילין. והרי אם אינו מניח תפילין בחול הוה ליה העד השני שהם התפילין עדות שקר בעצמו. עכ"ל. פירוש לפירוש. שהרי זה שאינו רוצה להניח תפילין מגלה דעתו שהתפילין המעידין על אות הברית שבין הקב"ה וישראל הוא עדות שקר בעצמו. וכיון שבזה הוא מוציא עצמו מן כלל ישראל. לכן נקרא דבר זה עדות שקר בעצמו. כלומר רק בעצמו ולא בכלל ישראל המניחים תפילין:

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפסדה של ירמיהו הנביא על הסדרא בחקותי שנוכרה בה התוכחה. והתחלת הפסדה זו כך היא. ה' עוזי ומעוזי ביום צרה וגו'. וצריך להבין מה כחנת הנביא בלשון משולש הזה. עוזי ומעוזי ומנוסי. גם צריך להבין התקשרות ההפסדה עם הסדרא באופן שהוא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין: **כדי** להבין זה נקדים התחלת הסדרא. אם בחקותי תלכו. ואת מצותי תשמרו. ועשיתם אתם. צריך לדקדק על מה מורים ג' הלשונות. הליכה שמירה ועשיה. וכן יש לדקדק בעין זה בהפסוק שקודם התוכחה. שלאחר שנאמר ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל מצוותי האלה. מכפיל ומשולש דבריו ואומר עוד ג' ענינים. ואם בחקותי זמאסו. ואם את משפטי תגעל: מפכם לבלתי עשות את כל מצותי. להפרכם את בריתי. וצריך להבין על איזה ענינים מורים אותן ג' הלשונות שגראות כמיתרות:

וכדי לתקן הכל נקדים מאמר ז"ל במסכת ברכות (י"ד). אמר

אומר הכתוב שקדם התוכחה תחלה בדרך כלל. ואם לא תשמעו ולא תעשו את כל המצוות האלה. ואח"כ אומר בדרך פרט שאם אפילו גם אותן ג' המצוות יבטלו ישראל. וא"ל הן. ואם בחקותי תמאסו. שלא תרצו להניח תפילין ותאמרו שזו מצוה נמאסה לכרוך רצועות ש"ע עור על היד ולסתור בלורית הראש. כנשמע לדאבונו מבני בליעל. אח"כ אומר ואם את משפטי תנעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצוותי. זו שמירת שבת. כמו שאמרו חז"ל ששקולה שבת ככל המצוות. אח"כ אומר ואף גם להפרכם את בריתי. סתם בריתי היינו מצות מילה. אז אם גם שלש אלה לא יעשה הרי ח"ו התוכחה לפניכם:

ועפ"ן נבוא לבאר דברי ירמיהו הנביא בהתחלת הפטרה זו. ה' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה וגו'. כי כל מה שאמרנו נרמז בדבריו האלה. להודיע שיש רפואה לישראל להנצל מיום צרה של התוכחה ע"י קיום אותן ג' המצוות. ועוד נצרך להקדים לזה מאמר חז"ל במסכת ברכות (ר). א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו. בימינו זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובזרוע עוזו. אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמי יתן. ומניין שהתפילין עוז הן לישראל. שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ע"כ:

ועתה כיון שנתבאר שאותן ג' המצוות הן היסוד של קשר הברית שבין הקב"ה וישראל. מובן ממילא שכל זמן שזה חוט המשולש הוא בשלמות ולא ינתק. אז גם קשר הברית שבין הקב"ה וישראל לא ינתק. והן כתרס בפני הפורעניות של התוכחה. ובזה יובן פסוקי הסדרא. כי י"ל שנרמז בהן חשיבות אותן ג' המצוות. ומה שנאמר אם בחקותי תלכו. רמז על מצות תפילין שנקראין חוקה. ככתוב ושמרת את החקה הזאת למעודה וגו'. וגם שייך במצות תפילין הלשון הליכה. כיון שהאדם המניח תפילין הרי הוא הולך בהן. ומה שנאמר ואת מצוותי תשמרו. רמז על מצות שמירת שבת ששייך בה הלשון שמירה. ככתוב ושמרו בניי את השבת. ונקראת מצוותי בלשון רבים כמו שאמרו חז"ל שמצות שבת שקולה ככל המצוות שבתורה. ומה שנאמר ועשיתם אתם. רמז על מצות מילה ששייך בזה הלשון עשיה במשמעות תיקון. כמו ואת בן הבקר אשר עשה. שמצות מילה היא תיקון הגוף כמו שאמרו חז"ל שהערלה היא מום בגוף. ועוד כי יען שלא נאמר על פי דקדוק ועשיתם אותן. י"ל קרי ביה אתם בפת"ח. כלומר שתעשו ותתקנו את עצמכם ע"י מצות מילה. ואם אך שלש אלה יהיו נמצאים בישראל. לא יוכל להתבטל קשר הברית שבין הקב"ה וישראל. והם כדאים להביא עליהם אותן הברכות הנזכרות להלן:

ולעומת זה אם ח"ו יהיה להיפוך.

חז"ל אין ישראל נגאלין אלא בוכות שבת. שנאמר בשובה ונחת תושעון. בשובה וגייחא תתפרקין. ואמר רבי שמעון בן יוחאי אלמלי משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין. ואמר ריב"ל משום בר קפרא כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצל משלש פורעניות. מחבלי של משיח מדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג וכו' (שבת ק"ח). והיינו ומנוסי ביום צרה. מכל זה מובן ממילא שגם מצות שמירת שבת היא רפואה להנצל מן התוכחה:

וכיון שאותן ג' המצוות זקן סגולה ורפואה גדולה לישראל להנצל מכל רע. והן כתרס בפני הפורעניות של התוכחה. לכן מובן שיש להתחלת הפטרה זו התקשרות יפה אל הסדרא שיש בה התוכחה. כי כמו פסוקי הסדרא הנוכרים לעיל כן גם מודיע ירמיהו הנביא לישראל שאותן ג' המצוות הן הרפואה להנצל מן התוכחה. וגם יש בזה שייכות טובה לחובת הבר מצוה בענין קיום מצות תפילין:

ועיד ייבן בזה גם סיום הפטרה זו שהתפלל ירמיהו ואמר רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה. והיינו שהקב"ה יעזור להם לישראל תמיד בכל מקומות מושבותם שיוכלו לקיים אותן ג' המצוות שהן הרפואה להנצל מן התוכחה הנזכרת בסדרא זו. כי לכל צריכים ישראל סייעתא דשמיא:

לכן אתה הבר מצוה שאמר היום הפטרה זו. ושמעת ממני איך

היוצא לנו מזה שהתפילין עוז הם לישראל. כי ע"י מצוה זו יד עם ישראל על העליונה נגד אומה"ע שונאיהם. ובוה יש לפרש לשון המשולש של ירמיהו הנביא באמרו. ה' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה. כי מה שאמר ה' עוזי. י"ל שזה מוסב על מצות תפילין שהן עוז לישראל נגד אומה"ע שונאיהם. וכיון שהן עוז לישראל מובן ממילא שהן רפואה להנצל מן התוכחה:

ומה שאומר ומעוזי. י"ל שזה מוסב על מצות מילה. כי כמו שהתפילין הן עוז לישראל להיות ידם על העליונה נגד אומה"ע שונאיהם. כן גם מצות מילה היא מעוז לישראל. כמו שאמר הקב"ה לאברהם אבינו במצות מילה. אני בריתי אתך והיית לאב המון גוים. כמו וישימני לאב לפרעה וגוי. וכיון שמצות מילה היא מעוז לישראל נגד אומה"ע שונאיהם. וגם שע"י מצוה זו נקראים ישראל תמימים. לכן מובן ממילא שגם מצות מילה היא רפואה להנצל מן התוכחה. וזהו כמו שאמרו חז"ל במדרש קהלת. רבי אלעזר אומר מה דכתיב ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכיו. למה בין ברכיו. אלא אמר לפני הקב"ה רבש"ע אפילו אין ביד בניך אלא זכות שתי מצוות הללו שבת ומילה כדאי שתרחם עליהם: ומה שאומר ומנוסי ביום צרה. י"ל שזה מוסב על מצות שמירת שבת. כי גם זכות השבת עומדת לישראל להיות ידם על העליונה נגד אומה"ע שונאיהם. כמו שאמרו

שפסוקי הסדרא וגם הנביא ירמיהו שמירת שבת. ובזכות אותן המצוות
 מודיע לישראל שאותן ג' המצוות תנצל מכל צרה וצוקה ומכל מחלה.
 הן הסגולה והרפואה להנצל מן ותזכה לנחלת יעקב אביך שהיא בלי
 התוכחה. אזור כגבר מתניך להזהר מצרים נחלה:
 במצות הנחת תפילין כראוי ובמצות

7

פרשת פרה

מה לדרוש לפני הבר מצוה

על חטא העגל. וזה לשונו. מיסודו של רבי משה הדרשן. ויקחו אליך. משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהם כך יביאו זו לכפרה משלהם. פרה אדומה. משל לבן שפחה שטינף פלסין של מלך. אמרו תבוא אמו ותקנח הצואה. כך תבוא פרה ותכפר על העגל. אדומה. על שם אם יאדימו כתולע שהחטא קרוי אדום. תמימה. על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין. תבוא זו ותכפר עליהם ויחזירו לתמותם וכו'. עכ"ל. וצריך להבין שאם עתה אין לנו פרה אדומה. במה תכופר לנו חטא העגל. ומה תזכיר ותזהיר לנו שלא נחטא עוד בחטא העגל: **וכדי** להבין כל זה נקדים להסביר מה זאת חטא העגל שנצרך כפרה לדורי דורות על חזא שכבר היה מלפנים. ובפרט שהרי אז נענשו בעונש גדול על זה החטא. ומה לנו לצרה הזאת שנצרך לכפר עלינו. או שנצרך להזהיר אותנו שלא נחטא עוד בזה החטא. אבל המבין יבין שהצרה של חטא עגל הזהב היא מה שעדיין זה השטן מרקד בינינו. ועדיין אלפי ישראל נכשלים בחטא

אתה הבר מצוה. הן קרית היום המפסיר של פרשת פרה ואמרת ההפסדה מהנביא יחזקאל שמוכיח את ישראל ואומר. ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות וגו'. ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו:

כאן נדחקו המפרשים בהבנת הפסוק ויבוא אל הגוים אשר באו שם. שאין מובן כפל הלשון. וגם שבתחלה מדבר בלשון יחיד ואח"כ בלשון רבים. ויש אומרים שעל פי מסורה צ"ל ויבואו אל הגוים. ומה שנכתב ויבוא בלשון יחיד הוא לרמוז שגם שכינת עוזו באה שמה עם ישראל. כמאמר חז"ל. בכל מקום שגלו ישראל גלתה עמהם השכינה. אבל צריך להבין פירוש הכתוב על פי המסורה ויבואו אל הגוים:

כדי להבין זה נקדים מן קריאת המפסיר פרשת פרה קודם ר"ח ניסן. שהיא כעין הקדמה לחדוש ניסן. וצריך להבין המכוון של הקדמה זו לחדוש ניסן. והנה בפירוש ז"ל מובא בשם רבו ר' משה הדרשן שהענין של פרה אדומה הוא לכפר

וזהב הרי זה משובח:

אמנם עתה שאין לנו פרה אדומה

לכפר על מעשה העגל.

ולחזכיר לנו שלא נכשל עוד בחטא

של עגל הזהב. יש לומר שבעבור

זה ניתנה לנו מצות תפילין לכפר על

חטא העגל ולחזכיר לנו שלא נכשל

בחטא של עגל הזהב. רק להתחזק

בהאמונה של ג' עיקרים הכלליים.

כי בפרשת קדש נאמר והיה לאות

על ירך ולזכרון בין עיניך למען

תהי' תורת ה' בפיך כי ביד חזקה

הוציאך ה' ממצרים. הרי זאת מזכיר

לנו העיקר להאמין שהתורה היא

תורת ה' שניתנה לנו מן השמים.

ופרשת שמע ישראל היא ה' אחד

תזכיר לנו העיקר של מציאת השם

בורא יחיד. ופרשת והיה אם שמע

תזכיר לנו העיקר של שכר ועונש

על פי השגחה פרטית. וגם ניתנה

לנו מצות תפילין לכפר על מעשה

עגל הזהב למי שנכשל בה ונחר

בתשובה. כי התפילין רובן נעשה

מן עור של עגל. קלף הפרשיות

והבתים והרצועות:

ועוד הוסיף לנו הגאון בעל

שמושא רבא ז"ל בהלכותיו. וזה

לשוננו. ובעי למכרך קימעא בשערי

דתורא וכו' דלידכור לעגלא דלא

ליחטי. עכ"ל. משמעות דבריו היא

שצריך לכוין פרשיות התפילין במעט

שער של עגל. כדי לזכור מעשה

העגל שלא נחטא עוד בחטא העגל.

ויש מפרשים דבריו דהיינו כדי

לכפר על חטא העגל. וכיון שהתפילין

הן לחזכיר לנו להזהר מחטא של

עגל הזהב. כי חטא העגל היה כמו

שאמרו עשה לנו אלהים אשר ילכו

לפנינו. וזה ידוע שאלה"ם בנימטריא

הטב"ע. ומגמתם היתה שלא יצטרכו

לפנות בהצטרכותם אל השמים ושמי

השמים ע"י עבודה רוחנית ותפלות.

ככתוב רם על כל גוים ה'. ועל דעת

הגוים שזה ענין קשה לפנות לשמי

מרום. ויחפצו רק באלהות אשר ילכו

לפנינו. היינו כחות טבעיים הנמצאים

בארץ שמושפעים מן הכוכבים והמזלות.

ולזה יקראו אלהים. והיינו שיתנהגו

על דרך כל דאלים גבר על פי כחות

הטבע ולא יותר. ובלשון הכתוב הוא

לאמר כחי ועצם ידי עשה לי את

החיל הזה. והאיש אשר בכחו לאסוף

כסף וזהב הוא גדול הדור. וזהו

חטא עגל הזהב. ככתוב ורב תבואות

בכח שור:

והנהגה אלו ישראל המאמינים ב"ג

עיקרים שיסד הרמב"ם ז"ל. ושהרב

הגאון בעל העיקרים ז"ל העמיד את

ה"ג עיקרים על ג' עיקרים כלליים

שנכללו בתוכם כל ה"ג עיקרים.

והם (א) מציאת השם בורא יחיד.

(ב) תורה מן השמים. (ג) שכר ועונש

בהשגחה פרטית. אלו המאמינים בזה

הם נקיים מחטא של עגל הזהב.

אבל לדאבונו כמה וכמה אלפים

מישראל יש שאינם מאמינים ב"ג

עיקרים של הרמב"ם ז"ל. או בג'

עיקרים הכלליים של בעל העיקרים

ז"ל. וממילא הם נכשלים בחטא

של עגל הזהב. לאמר כחי ועצם

ידי עשה לי את החיל הזה. וכל

דאלים גבר. וכל המרבה לספור כסף

ובזה יובן תוכחת הנביא שע"י פשעיהם נענשו ואפי' אותם בגוים ויזורו בארצות וגו'. ואומר עוד הנביא אשר לאחר שגלו הרעו יותר. כי ויבואו אל הגוים אשר באו שם. ויבואו אל הגוים. משמעותו שהתקרבו אליהם והתחברו עמהם להתבולל עמהם ולהתדמות להם. ועוד רצה עשו. ויחללו את שם קדשי. ר"ל שחללו מצות תפילין שנקראין שם ה'. כי לבעבור התדמות אל הגוים היו בושים לקיים מצות תפילין. ואילו לא היו מחללים שם ה' מצות תפילין. אז היו הגוים עמי הארץ מפחדים מישראל ומעריצים אותם. ועתה נהפוך הוא שהיו ישראל ללעג ולקלס בעיני הגוים. באמר להם בדרך לצון. עם ה' אלה. שהיו מתיחסים לאמר אתה בחרתנו מכל העמים. ולבסוף ומאד צו יצאו. היו מוכרחים לצאת משם כי הסיר השגחתו ואהבתו מהם. אחר כל זה ינחם הנביא לישראל. ואומר שאעפ"י ואחמל על שם קדשי וגו'. ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם. כן יהי רצון בחדש ניסן הבע"ל:

לכן אתה הבר מצוה שקרית היום המפסיר של פרשת פרה המכפרת על מעשה העגל. ומוזהירה שלא נחטא בחטא של עגל הזהב. והיא כעין הקדמה לחדש ניסן שאנו מצפים בו לגאולה השלמה. גם שמעת שמצות תפילין היא לנו במקום פרה אדומה לכפר על חטא העגל ולהזהיר לנו שלא נחטא עוד בחטא של עגל

עגל הזהב. לכן אנו רואים שכל האנשים שהם קרקפתא דלא מנח תפילין. הם משוקעים גם היום בחטא של עגל הזהב. וגם שהם שואפים להתבולל בין הגוים ולהתדמות להם:

ובזה יובן הטעם שנמקן לקרות פרשת פרה קודם ר"ח ניסן. כי פרשה זו היא כעין הקדמה לחדש ניסן. כיון שאמרו חז"ל בניסן נאלו ובניסן עתידין להגאל. לכן נמקן לקרות פרשת פרה המזכירה להזהר מחטא העגל כעין הקדמה. להבין שבאם אנו מבקשים להגאל בניסן. עלינו להשליך חטא של עגל הזהב שעדיין מרקד בינינו. ולהאמין בג' עיקרים הכלליים הנרמזים בפרשיות התפילין. שהם מציאת השם בורא יחיד. תורת ה' מן השמים. ושכר ועונש על פי השגחה פרטית. ועי' יהי עם ישראל ראוי להגאל בחדש ניסן הבע"ל:

ועתה לאחר שביארנו שבזמן הזה התפילין הן במקום פרה אדומה לכפר על חטא העגל. ולהזכיר לנו להזהר מן חטא עגל הזהב שבימינו המעכב את הגאולה. נבוא לבאר פסוקי הפסרה זו בהקדם עוד מאמר חז"ל במנחות (ל"ה): כתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. תניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ע"כ. הרי מבואר שכאשר יש בישראל הזכות של מצות תפילין שנקראין שם ה'. אז נופל אימה ופחד על הגוים שלא ירעו לישראל:

הראשונה של הבר מצוה לקיים אותה בשלמות.

וגם לשיטת הרמב"ן ד"ל שקיש של ערבית וק"ש של שחרית ב' מצוות הן. מ"מ הלא אפשר לצאת ידי חובת ק"ש של ערבית ע"י שיתפלל תפלת ערבית בצבור ביום האחרון של י"ג שנה בעוד יום לפי דעת הר"ת וכמה פוסקים:

והנה מעתה כיון שמצות תפילין היא מצוה הראשונה שנתחייבת ג' תראה להזהר שלא לחלל שם ה' מצות תפילין. רק תקיים מצוה זו באהבה כל ימך. ובזכות זה תזכה לכל טוב מן השמים. ותראה בנחמת ציון וירושלים. במהרה בימינו אמן.

הזהב. על כן תראה להיות נזהר לקיים בכל יום מצות תפילין כראוי. וזאת היא מצוה הראשונה של הבר מצוה. הגם שיש אומרים שמצוה הראשונה של הבר מצוה היא קריאת שמע של ערבית. אבל כיון שכתוב בשכבך ובקומך לכן ב' הקריאות של ערבית ושחרית למצוה אחת נחשבות במספר התרי"ג מצוות לפי שיטת הרמב"ם ד"ל. כמו ששני התמידין למצוה אחת נחשבות. ולפ"ז מצות קריאת שמע נגמרת ע"י קריאת שמע של שחרית. וכיון שאמר עולא (ברכות י"ד). כל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. לכן מצות תפילין היא מצוה

לא

חג הפסח

מה לדרוש לפני הבר מצוה

בר מצוה ויבוא אליו יצר הטוב. הלא אז כמו שהאור מבריו ומבטל את החשך. כן יצר הטוב שמלמד לאדם ללכת בדרך התורה, שעליה כתיב כי נר מצוה ותורה אור. וכאשר האדם שומע לעצת יצר הטוב הרי הוא מבריו ומבטל את החשכות של מלך זקן וכסיל. ויכול להיות ירא שמים. וזהו סוד שם התואר איש להבר מצוה שהוא ראשי תיבות אני ירא שמים. וכן אמר דוד המלך לבנו שלמה כשנעשה לבר מצוה. וחזקת והיית לאיש. לרמוז לו שלא ישכח יראת שמים לבעבור חכמתו הגדולה. אבל זה שאינו רוצה לשמוע לעצת יצר הטוב. ונמשך אחר יצר הרע. הרי הוא כסיל בחשך הולך. ולא יאות לקרותו בשם איש כי אם בשם בהמה. על דרך הכתוב כי עיר פרא אדם יולד:

וביותר צריך הכתוב לזרז על אדות יראת שמים במקום שיש חכמת פילאזאפיה ודעת מחקרי הטבע. וזהו שאמר דוד מלך ישראל. ראשית חכמה יראת ה' וגו'. ובנו שלמה המלך החכם מכל אדם אמר יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר אוילם

אתה הבר מצוה. הן נעלית בימי חג הפסח לצאת מן השם קטן להקרא בשם איש. כמו שאמרו חז"ל שבפחות מן י"ג שנה אינו נקרא בהשם איש. ואם תרצה לדעת מה זה היחס של השם איש. אקדים לך מאמר חז"ל במד"ר. וז"ל מהו דכתיב טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל. טוב ילד מסכן וחכם זה יצר הטוב. ולמה צווחין ליה ילד. דהוא מזדווג לבר נש מתלת עשר שנין ואילך. ולמה צווחין ליה מסכן. דלית כל עמא שמעין ליה. ולמה צווחין ליה חכם. דהוא מבין לברייתא אורחא טבא. ממלך זקן וכסיל. זה יצר הרע. ולמה צווחין ליה מלך. דכל אברין שמעין ליה. ולמה צווחין ליה זקן. דהוא מזדווג לב"נ מטלייא עד סיבותא. הה"ד כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משעה שננעד לצאת ממעי אמו. ולמה צווחין ליה כסיל. דהוא מבין לברייתא אורחא בישא. עכ"ל:

מזה יש להבין שעד י"ג שנה הוא דבר קשה להיות ירא שמים כדבעי. כיון שהמלך זקן וכסיל הוא השלים על הגוף. רק לאחר שנעשה

הפסח. מה זה כהלכות. ולמה דוקא הלכה זו. ה) מדוע בשתי פרשיות הראשונות של התפילין קדש והיה כי יביאך נזכר רק ענין שני הבנים תם ושאי"ל. כי בפרשת קדש נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר וגו'. הרי זה מוסב על הבן שאינו יודע לשאול. ובפרשת והי' כי יביאך נאמר. והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו וגו'. הרי זה מוסב על שאלת החכם. ומן שאלות החכם והרשע לא נזכר בפרשיות התפילין. ומדוע כך. ועל כל פנים שאלת החכם הי' לו ג"כ להזכיר:

אמנם ע"י ההקדמה ששמעת יתורץ הכל. כי הנה החכם של ההגדה אין משמעותו שהוא חכם בתורה והולך בדרך הישר. דאיכ איזו התחברות יש לו עם הרשע שהם שכנים זה לזה. ולכך מובן שאין חילוק גדול ביניהם. ושניהם אינם כדאים להזכר שאלותיהם בפרשיות התפילין. כיון שבודאי שניהם אין מניחים תפילין. כי החילוק בין שאלת החכם והרשע הוא רק מה שהחכם אומר אתכ"ם והרשע אומר לכ"ם. וכך הוא ענינם. זה החכם השואל הוא רק חכם בחכמות הטבע חוקר ופילאזאף. והוא מתפאר ואומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. ר"ל מה כמו ואהרן מה הוא. כלומר איזה חשיבות יש בעיני לאותן המצוות אשר צוה ה"א אתכ"ם. אתכם דייקא. כלומר רק אתכם דור הזקן אנשים פשוטים במצט חכמה יאות לצוות לכם ענינים

בזו. מזה נראה שביותר נצרך להזהיר על אדות יראת ה' לבעלי חכמה ודעת. כי כאשר בא אדם ללמוד חכמה ודעת של כחות הטבע הוא עלול לשכוח יראת ה'. ועוד יותר נצרך להזהרה זו הדור הצעיר. כי לאחר שנעשה לאיש וגדול הוא מתחיל ללמוד חכמה ודעת של כחות הטבע ונשתקע בקולטורה וזה ושואף לתכלית שיהיה רופא או עורך דין וכדומה. הרי זה עלול בנקל לשכוח יראת שמים ואמונה הקדושה נתקררה בלבו. והתורה עם התרי"ג מצוות נחשבין בעיניו כדבר שפל. עד שאין יאות לו להטפל בדברים קטנים כאלה. ולכך מזהירים דוד ושלמה בנו שהיו חכמים גדולים לצורך היטב חכמי המחקר שיראת ה' היא ראשית חכמה וראשית דעת:

ועל פי הקדמה זו יש להבין ענין נפלא. דהנה בהגדה של פסח נזכר. כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול. ובעל הגדה מחשב שם השאלות והתשובות של הארבעה בנים כידוע. אבל הרבה יש לדקדק בענין זה. (א) מפני מה מסדר בעל האגדה את הארבעה בנים באופן זה לחלקם לשני זוגות. זוג אחד חכם ורשע וזוג שני תם ושאי"ל. מה טיבו של רשע אצל חכם. (ב) מה זה החילוק בין אתכם ששואל החכם ובין לכם ששואל הרשע. (ג) שאין מובן כלל התשובה להחכם. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח. (ד) שהל"ל הלכות

לך מהנה שום קרן קיימת לעולם הבא. ועל חכמים כאלה נאמר תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתנותיו :

ותשובה לחברו הרשע היא. אמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. היינו רק בזכות קיום העבודה הזאת וקיום שאר המצוות. לי ולא לו אילו היה שם לא היה נגאל. כי היה מת בשלש ימי אפלה. וכן בגאולה האחרונה יאמר עליו כי בהבל בא ובחשך ילך. וכתוב וברותי מכם המורדים והפושעים בל. מכלל זה מובן כי יען שאלה שני הבנים החכם והרשע רחוקים מן העבודה וקיום המצוות הנזכר בפרשיות התפילין. וגם שבדאי הם אין מניחים תפילין. לכך אין להם שייכות להזכר ענינם בפרשיות התפילין :

ורק שני אלה הבנים התם ושאי לשאול הם כדאים להזכר ענינם בפרשיות התפילין. כי הבן שאי לשאול אין פירושו שהוא טיפש. אטו בשופטני עסקינין. רק שהוא בן יקר כזה אשר אצלו האמונה בתורה ומצוות גדולה וחזקה כל כך עד שאין עולה על דעתו להרהר ולשאול איזו קושיא עליהן. ואין נצרך לבוא עמו בטענות וראיות על אדות קיום המצוות. ודי לו בהגדה בלבד. ועל בן זה נאמר בפרשה הראשונה שבתפילין והגדת לבןך ביום ההוא לאמר וגו'. ודי בזה :

וכמוהו חברו הבן התם. הגם שהוא שואל מה זאת. אבל אינו מבוה ומשפיל שום מצוה ואף לא

נמוכים כאלה לקיים אותן המצוות. אבל לחכם כמוהו אין יאות שתהי' לו שייכות לענינים נמוכים ופשוטים כאלה. כי הלא הוא עוסק בענינים שכליים ענינים גבוהים. אבל עכ"פ זה החכם אינו רע עין במה שהדור הזקן וכל שומרי הדת משתדלים לקיים המצוות. ואינו מונע כלל אותם מקיום המצוות :

מה שאין כן הרשע. הוא גרוע יותר. כי הוא מסית להדיח ואומר מה העבודה הזאת לכם. היינו שהוא רע עין גם במה שיהודים אחרים חפצים לקיים העבודה הזאת ושאר המצוות. ובכלל כח רשעתו מונע ומעכב אותם מלהחזיק ביהדות. כמו שאנו רואים לדאבוננו בזמננו שקמו דור רשעים. וביותר הדור הצעיר. בארץ רוסיא. והם רשעים גדולים מומרים להכעיס. ובכח הממשלה לוחמים עם היהודים שומרי הדת ורודפים את היהודים אחיהם ואף גם אבותם ואמותם החפצים בקיום המצוות :

ועפ"ן נבוא לבאר התשובות להחכם ולהרשע. תשובה להחכם היא

ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. כלומר כי כמו הלכות קרבן פסח הוא שאין לטעום שום דבר אחר אכילת הקרבן פסח. כדי שישאר טעם הפסח בפה. וכעין זה הוא בענין החכמות שבעולם. שרק חכמת התורה וקיום המצוות נשאר לאדם קרן קיימת לעולם הבא. אבל אתה החכם בחכמות החיצוניות תדע שמכל החכמות והחקירות שלך לא ישאר

כל מנהג. רק שרוצה לדעת ולהבין טעם הדבר בשאלתו. וכל מה שאביו אומר לו הוא מאמין ומקיים בתמימות. ולכן גם אצלו התשובה היא בקיצור. ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים. ודי לו בזה. גם זאת מובן ששני אלה הבנים בודאי מניחים תפילין בכל יום ומתפללים כראוי. ולכן הם כדאים להזכר בפרשיות התפילין:

לכן

אתה הבר מצוה. הן השמעתוך על מה מורה תואר השם איש שהוטל עליך היום. שהוא ראשי תיבות "אני ירא שמים. גם הבינותיך מי מארבעה הבנים ראויים להזכר בפרשיות התפילין. על כן זכור תזכיר לבדתי

תתחבר לא לבן החכם החוקר ומשפיל קיום המצוות שנקראין עדות תקים ומשפטים. ואף גם תפילין אינו מניח. ומכל שכן שלא תתחבר לבן הרשע הכופר בכל מסית ומדיח מונע ומעכב גם לאחרים מלקיים המצוות. רק תתחבר לחברים שהם בנים טובים מאמינים בתורה ומכבדים המצוות בתמימות וביראת שמים. חזק ואמץ לשמוע לעצת האורח ההגון והיקר שבא היום בלבך הוא יצר הטוב. אליו תשמע ללכת בדרכי התורה והמצוה ביראת שמים, ומצות הנחת תפילין כהלכה בכל יום תקיים, אז תזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בעיר ירושלים:

לב

במדבר

מה לדרוש לפני הבר מצוה

אתה ו**כדי** לתרץ הכל נקדים מה שידוע ממאמרי חו"ל בש"ס ובמדרשים שהשי"ת חנן את עמו ישראל עם ארבעה כחות גדולים שהם יסוד היהדות. קיום אומה הישראלית וכלי זיין שלה. הלא הם תורה-תשובה. תפלה. צדקה. ויש להבין שאותם ד' הדגלים מרמזים על אותם ד' הכחות של כנסת ישראל:

דגל מחנה יהודה קדמה מזרח. רמז על כח התורה. כנוכר במד"ר שמזרח ממנו אור יוצא לעולם. וכתוב כי נר מצוה ותורה אור. ועוד נאמר כל הפקודים למחנה יהודה וגו' ראשונה יסעו. ואמרו חו"ל במד"ר שכן התורה נקראת ראש. שנאמר מעולם נסכתי מראש. וכמו שידוע שיהודה ויששכר ה' אצלם כח התורה. וזבולן שזכה לחנות תחת זה הדגל הוא יען כי תמך בעשרו ליששכר בפרנסה:

דגל מחנה ראובן תימנה לצבאותם. רמז על כח התשובה. כידוע שראובן היה עוסק בתשובה. וצד הדרום שהוא צד הימין רמז על מדת החסד. שהקב"ה עושה חסד עם השבים אליו לקבל תשובתם ולמחול עונם.

ההפטרה של הנביא הושע.

וסיימת ההפטרה עם הפסוקים וארשתוך לי לעולם. וארשתוך לי באמונה ובחסד וברחמים. וארשתוך לי באמונה וידעת את ה'. צריך לדקדק אריכות וכפל הלשון של ג"פ וארשתוך. גם צריך להבין הטעם שנמתק לומר אלו הפסוקים תיכף אחר הנחת תפילין:

כדי להבין דברי הנביא. וגם להבין התקשרות הפטרה זו עם הסדרא

באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין. נצרך להקדים מה שנוכר בהסדרא ענין ד' הדגלים אשר חנו בני שבטי ישורון מסביב המשכן לארבע הרוחות. ג' שבטים במזרח תחת דגל מחנה יהודה. ג' שבטים בדרום תחת דגל מחנה ראובן. ג' שבטים במערב תחת דגל מחנה אפרים. וג' שבטים בצפון תחת דגל מחנה דן. וצריך להבין על איזה מוסר השכל מורים לנו אותם ד' הדגלים. כי בודאי אין לחשוב שהיה זה רק תכסיס לאומי בלבד כמו שנוהג אצל אומה"ע. שמראים לדעת עיני מספר חיל הצבא שלהם. כי אין כדאי לעשות מזה תורה:

אל עגל הזהב. חטא של שבט
דן :

עתה יש להבין כי מפני שאותן
ד' הזכויות והכחות הן עיקר
היהדות. לכן ניתן לנו לזכרון כנגד
זה מצות תפילין שבהן ד' פרשיות
קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם
שמוע. כי פרשת קדש היא כנגד הכח
וזכות התורה. שבזכות קבלת התורה
היתה יציאת מצרים. כמו שאמר
הקב"ה למשה. וזה לך האות בהוציאך
את העם ממצרים תעבדון את האלהים
על ההר הזה. ולכן נאמר בפרשה
זו למען תהיי תורת ה' בפיך כי
ביר חזקה הוציאך ה' ממצרים :

פרשת והיה כי יביאך שבה
נאמרה מצות פדיון הבן היא כנגד
הכח וזכות התשובה. כי מצות פדיון
הבן ניתנה לישראל לזכרון שהקב"ה
פדה אותנו מבית עבדים. והיה מקיים
בוזה מצות פדיון בנו הבכור. כמו
שצוה הקב"ה למשה לאמר לפרעה.
כה אמר ה' בני בכורי ישראל.
וזהו עד"ר שאמרו חז"ל במסכת
סוטה (י"ד). כי כמו שהקב"ה מקיים
מצוות התורה כך צוה לישראל לקיים
אותן. לכן יש להבין ממצוה זו כי
יען שישראל נקראים בנים למקום
ניתן להם כח וזכות התשובה במדה
מרובה כל כך. עד שע"י תשובה
מאהבה כמשפט הבן לאביו יתהפכו
הזדונות לזכויות. וזה הכח לא ניתן
לשום אומה ולשון רק לישראל
בלבד שנקראים בנים למקום. ולא
עוד אלא שנאמר עליהם בני בכורי
ישראל :

כי ימינו פשוטה לקבל שבים. וע"י
מדת החסד נעשה כפרת עון. ככתוב
בחסד ואמת יכופר עון :

דגל מחנה אפרים לצבאותם ימה.
רמו על כח התפלה. כי תחת זה
הדגל היו בני רחל האם של כח
התפלה שהיא בוכה ומתפללת על בניה.
ככתוב קול ברמה נשמע וגוי. ורק
היא היתה בכח לפעול התעוררות
של מדת הרחמים. כמו שבאה אליה
ההבטחה מן השמים. מנעי קולך
מבכי וגוי ושבנו בנים לגבולם. ולכן
היה זה הדגל לצד מערב. כמו
שאמרו חז"ל שהשכינה הקדושה
במערב תשכון. והיא המעלה תפלות
ישראל להתקבל בשמים במדת הרחמים.
ולכן נאמר על אפרים. הבן יקיר
לי אפרים אם ילד שעשועים כי
מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד. שאין
מובן המכוון של מדי דברי בו. וי"ל
טעמו שכל זמן שהדבור שלי זהו
דבור התפלה נמצא בו. זכור אזכרנו
לקבל תפלתו ברחמים. וזהו שמסיים
על כן המו מעי לו רחם ארחמנו
נאום ה' :

דגל מחנה דן צפונה לצבאותם.
רמו על כח הצדקה. ככתוב מצפון
זהב יאתה. ואמרו חז"ל הרוצה
להעשיר יצפין. ובמד"ר איתא שצפון
משם החשך יוצא לעולם. נמצא
שמצד הצפון טוב ורע. ללמד לנו
כי מי שהצליח להתעשר. אם גותן
צדקה כראוי הרי טוב. אבל זה
שמשמש עם העושר רק לעצמו
להנאתו בלבד. עליו נאמר כי בהבל
בא ובחשך ילך. והרי זה כמשתחזה

התורה נאמר על עם ישראל וארשתך
לי לעולם:

וארשתך לי בצדק ובמשפט כנגד
זכות הצדקה שע"ז נאמר צדק לפניו
יהלך. וצדק מחובר עם משפט.
כי משפט הוא מה שהשכל
מחייב להחיות את העני לקיים וחי
אחיק עמך. וגם כי משפט מזכיר
להאדם את הפסוק ודע כי על כל
אלה יביאך אלהים במשפט. כי עניות
היא גלגל החומר בעולם. וזה שאינו
מקיים צדק לפניו יהלך. ישפט במשפט
שגם הוא יצטרך לרחמי הבריות:

ומה שאומר עוד ובחסד וברחמים
הוא כנגד זכות התשובה. שע"י תשובה
הראויה מצורר האדם עליו מדת
החסד ומדת הרחמים לכפרת עון.
ככתוב בחסד ואמת יופר עון. כי
אמת ורחמים אחד הם ככתוב תתן
אמת ליעקב: ואם תשא מדוע נזכרין
אותן שתי הוכיות צדקה ותשובה
בוארשתך אחד. אמנם בדיוק נאמר
כך. כיון שצדקה ותשובה תאומות
הנה ומקושרות זו בזו. למען לא
יחשוב העשיר שעל חשבון נתינת
צדקה יכול לחטוא ללכת בשרירות
לבו הרע. וילמד מכאן שגם הנותן
צדקה הרבה מחויב לעשות תשובה
על חטאיו. וכן גם ילמד מכאן
הבעל תשובה שלא יחשוב כי כאשר
הוא עושה תשובה בתעניתים ובאמירת
תהלים הרבה הוא יוצא בזה בלי
נתינת צדקה. ולא כן הוא. כי אם
ירצה לעורר כפרת עון ולתקן הכל
ע"י תשובה כזו בלבד. אין שיעור
כמעט לסיגופים ותעניתים שנצרך

פרשת שמע. ישראל שבה נאמר
אחדות הבורא היא כנגד הכח וזכות
התפלה. כי יסוד התפלה היא האמונה
באחדות הבורא. ושאין להתפלל בלתי
לה אחד בלבדו:

פרשת והיה אם שמוע שבה נאמר
הענין של שכר ועונש על פי השגחה
פרטית. היא כנגד הכח וזכות הצדקה.
שע"י האמונה בשכר ועונש ע"פ
השגחה פרטית מדה כנגד מדה
נתעורר האדם ליתן צדקה לעניים.
שבעבור זה יקבל שכר של עשירות
מן השמים. כמו שדרשו חז"ל עה"פ
עשר תעשר. עשר בשביל שתתעשר.
וזהו שכתוב ונתתי מטר ארצכם בעתו
יורה ומלקוש. המורה על די שפע
משמים. וכמו כן יפחד שאם לא
ירחם על עניים יענש הוא עם עניות.
וזהו שנאמר ועצר את השמים ולא
יהיה מטר. ולא דוקא מטר אלא
כלומר שיהיה נעצר השפע שהקב"ה
ממטיר לכל אחד מישראל שפע
הראוי לו מן השמים:

ועפ"י יש להבין ג"כ חפסוקים
של וארשתך בסוף הפטרה
י. שגם בהם נרמזו אותם ד' הכחות
יהזכיות שהן עיקר היהדות. ובשבילן
יש התקשרות של נשואין בין הקב"ה
ישראל: וארשתך לי לעולם. כנגד
זכות התורה שבשביל זה נקראים
שרא"ל עם הנצח ושייך לומר עליהם
ארשתך לי לעולם. וזהו כמובא
בזוה"ק בכמה מקומות דקוב"ה
ואורייתא וישראל חד אינון. וכמו
שהקב"ה והתורה הקדושה נצחיים
הם כן גם נשמות ישראל. כי באמצעות

מובן איך שיש בזה שייכות טובה לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום הפטרה זו. תבין ותדע שהיום יצאת מן המצב של השם קטן ונעשית לאיש להקרא בשם גדול. ומהיום והלאה אתה נכנס בקשר הנשואין שבין הקב"ה וישראל. והפסוקים של ג' וארשתך שנתקן לומר אחר הנחת תפילין הלא גם אתה בכלל זה תחשב. ועל כן תהי' נזהר מאד כל ימי חיך לשמור זה קשר הנשואין בהנחת תפילין בכל יום ויום כראוי. ולמען דעת שהם מזכירים אותך להתחזק באותן ד' הכחות והזכויות שהן. תורה. תשובה. תפלה. צדקה. והן עיקר היהדות. החזק בהן אל תרף. ואז תשמר ותנצל מכל דבר רע בכל דרכיך. ואך טוב וחסד ירדפוך כל ימי חיך:

לתקן הקלקול. לכן עצה טובה לצרף צדקה לתשובה. ויקיים וחטאך בצדקה פרוק. ובשתיהן יחדו יתוקן הקלקול. ובעבור זה נאמר וארשתך אחד לאותן שתי הזכויות:

וארשתך לי באמונה וידעת את ה'. כנגד זכות התפלה. כי יסוד התפלה היא האמונה בה' אחד. שלא להתפלל בלתי לה' אחד בלבדו.

ועתה אחר שנתבאר איך שארבע פרשיות התפילין הן מרמזין כמו ד' הדגלים על אותן ד' הכחות והזכויות הגדולים. תורה. תשובה. תפלה. צדקה. שחנן הקב"ה לעמו ישראל. והן עיקר היהדות. וגם נתבאר שאותן ד' הכחות והזכויות נזכרים גם בהפסוקים של ג' וארשתך שבסוף ההפטרה הנאמרים אחר הנחת תפילין. לכן מובן עתה שהפטרה זו מקושרת יפה עם הסדרא בענין הדגלים ע"י אותם הפסוקים של ג' וארשתך. וגם

לג

נשא

מה לדרוש לפני הבר מצוה

בו ב' תכונות הפכיות. בנערותו נחה עליו רוח הקודש ולבסוף הלך אחר עיניו והשחית דרכו:

נקדים התחלת הסדרא נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם. ודקדקו מפרשי התורה שהיצ"ל למשפחותם לבית אבותם כמו ברוב שאר המקומות. ומה משמיענו הכתוב בשנוי זה שאומר לבית אבותם למשפחותם. ועוד יש לדקדק במקרא זה במה שאומר נשא את ראש בני גרשון גם הם בלשון טפל. כאילו הם אין ראויים לאיות בכלל הזה מצד עצמם. ומשמיענו הכתוב שמכל מקום גם הם יהיו בכלל זה:

כרי להרץ כל אלו הדקדוקים וגם כדי להבין התקשרות ההפטרה להסדרא באופן שתהא כאן שייכות לחובת הבר מצוה ולמצות הנחת תפילין. נקדים מאמר חז"ל המובא בירושלמי ובמדרש רות. פעם אחת פגע רבי מאיר באלישע אחר. שלמד אצלו תורה קודם שנתחמק. שאל אלישע לרבי מאיר איך תפרש המקרא שאמר שלמה טוב אחרית דבר מראשיתו. אל ר"מ יש אדם שהוא

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה מענין שמשון הגבור שהיה אחד מן שופטי ישראל בימי השופטים. וקראת הספור איך שבא מלאך מן השמים אל האשה לבשר לה שתלד בן. ופקד עלי ואמר לה השמרי נא ואל תשתן יין ושכר ואל תאכלי כל טמא כי נזיר אלהים יהי הנער מן הבטן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים. ויש לדקדק בהלשון מן הבטן. כנראה שמוטב ה' לו לומר מיום הולדו או כל ימי חייו. מה זה שאמר מן הבטן. עוד יש לדקדק דהנה כאשר בא מלאך אלהים פעם שנית להתגלות אל מנחם. שאל מנחם להמלאך ואמר מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ענין השאלה הוא איך יהי צריך הנער להתנהג ואיך יחנכנו. והמלאך לא השיבו כלום על שאלתו בדבר משפט הנער ומעשהו. רק השיב לו בדבר משפט האשה ואמר. מכל אשר יצא מגופן היין לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טומאה אל תאכל כל אשר צויתיה תשמר. ומדוע נשארה שאלת מנחם תלוי באויר. וגם זה פלא מאין בא זאת שמשון נמצא

כאלה אינם נחלת ה'. והם עונש פרי הבטן ולא שכר. כי הם גורמים לאבותם כמה צרות ובזיונות:

יַעֲפִי"ן יש להבין. ומקרא נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם. דהנה ידוע שגרשון היה הבכור ואחריו קהת ומררי. וא"כ מדוע לא נבחרו בני גרשון לנושאי הארון. מזה מובן שמסתמא בני גרשון לא היו במדרגה גבוהה כל כך בקדושה כמו בני קהת. לפיכך ניתנה חצבודה הקדושה הזאת לבני קהת ולא לבני גרשון. וזהו שמשמיענו הכתוב כי הגם שבני גרשון אינם כל כך במדרגה של קדושה כראוי. מ"מ תנתן גם להם נשיאת ראש. ובאיזה זכות. על זה מדויק הכתוב ואומר. לבית אבותם למשפחותם. שזכות של בית אבותם עומדת למשפחותם. שתנתן גם להם נשיאת ראש. כיון שפחיתת מדרגת בני גרשון לא נלקח מחסרון בית אבותם. כי אבותם היו צדיקים גדולים הן האב והן האם ששניהם יחד נקראים בית:

עתה נבאר ענין ההפטרה וגם הענין הנפלא מה שנמצא

אצל שמשון שתי תכונות הפכיות. ויובן הדבר עפ"י מאמר חז"ל שאמרו מנוח עם הארץ היה. וכן נראה מן סיפור הפטרה זו שמנוח לא היה כדאי להראות אליו המלאך רק לאשתו. ובמסכת ברכות (מ"ז) איתא. ת"ר איהוה עם הארץ כל שאינו קורא ק"ש ערבית ושחרית דברי ר"א. רי"א כל שאינו מניח תפילין. בן

קונה סחורה בנערותו והוא מפסיד. ובזקנותו והוא משתכר בה. וכן יש לך אדם שעושה מעשים רעים בנערותו. ובזקנותו עושה מעשים טובים. או יש אדם שלמד תורה בנערותו ומשכח. ובזקנותו הוא חוזר על"י. הוי טוב אחרית דבר מראשיתו. א"ל אלישע. עקיבא רבך לא כך אמר. אלא טוב אחרית דבר כשהוא טוב מראשיתו. ע"כ. מובן הדבר שר"מ רמז לו שיחזור בתשובה ויתוקן הכל. ואלישע הבינו לר"מ שקשה לו הדבר לתקן כיון שנולד בטבע עם תכונה רעה מאשמת אביו ואמו. שאביו נתנו ללמד תורה לא לשמה כי אם למען ינחל כבוד מזה כנוצר שם במדרש. ועוד גרוע מזה שכשהיתה אמו מצוברת עמו עברה על פתחי בתי ע"ז והריחה ממאכלי תקרובת ע"ז ונתנו לה מאותו המין ואכלה. והי' זה מפעפע בכריסה כארס של עכנאי. כל זה הביאו לצאת לתרבות רעה. מזה יש להבין שמדרגת הבנים תלוי הרבה בתכונת האבות. ואם לא לגמרי. אבל תועלת גדולה תגיע לבנים ממעלת אבותיהם. כמו שאמרו חז"ל שזכות אבותם מסייעתם. וכן להיפוך נטיה לרע תמצא אצל הבנים מתכונה רעה שבאבותיהם:

יבזה יש לפרש הכתוב הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן. שלכאורה פרי הבטן נראה כמיותר. וי"ל כוונתו לרמוז שהדבר תלוי מאיזה בטן הם הבנים. שבאם הם פרי בטן טהור וטוב. אז הם נחלת ה' ויש לקרותם בשם שכר פרי הבטן. אבל אם הם פרי בטן טמא ורע. בנים

שיוכל להיות נזיר אלהים. כמו שפירשנו הפסוק הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן. גם יובן עתה התקשרות ההפטרות עם הסדרה בענין חינוך הבר מצוה לתורה מצד אביו ואמו עם הפסוק לבית אבותם למשפחותם. שצדקת בית האבות עומדת למשפחותם לזרעם. שבאם האב אינו בכלל עם הארץ והוא נזהר בקריאת שמע ערבית ושחרית ובמצוות תפילין ומזוזה ותלמוד תורה. וכן שבאם האם נזהרה מטומאה וממאכלות אסורות. אז תעמוד זכות צדקתם לבניהם שיהיו בכלל הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן.

וכיון שנתבאר מכל זה איך שמעלת הבן תלוי הרבה בתכונות אביו ואמו. והיינו דאמרי אינשי „התפוח לא הרחק מעצו ינוח“. לכן חוב גדול וקדוש מוטל על האבות להשתדל בחינוך הבנים לתורה ולמצוה. ואל תעלה על דעת האב דכיון שבירך ברכת ברוך שפטרני הרי הוא פטור מלדאוג עוד על חינוך בנו. לא כן הדבר. דאיתא בפ"ק דקידושין ע"פ חנוך לנער ע"פ דרכו וגו'. ר' יהודה ור' נחמיה. חד אמר משית סרי עד עשרין ותרתין. וחד אמר מתמני סרי עד עשרין וארבע. הרי שגם לאחר זמן הבר מצוה מחויב האב להשתדל בכל כחו לחנך את בנו בדרך התורה והמצוה:

לכן אתה הבר מצוה. כיון שאביך ואמך השתדלו בכל כחם ודאגו עבורך עד עתה לחנך ולגדל אותך לתורה ולמצוה. בודאי גם מהיום והלאה לא יעזובך להיות הפקר. על

עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו. ר' נתן אומר כל שאין לו מזוזה על פתחו. ר' נתן בר' יוסף אומר כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לת"ת. מזה נראה שמנוח ואשתו היו שני הפכים. הוא ה' עם הארץ. ואשתו היתה צדיקה. ומזה מובן מדוע שמשון בנם ה' אצלו שני הפכים בנושא אחד מורכב מתולדתו עם טוב ורע. מצד אביו רע ומצד אמו טוב. זאת היתה הסבה להשחתת דרכו לבסוף. כמו שאמר אלישע לרבי מאיר דרשת רבי עקיבא עה"פ טוב אחרית דבר מראשיתו. שאחרית הדבר יכול להיות טוב כאשר הוא טוב מראשיתו: אחר כל זה יובן דברי המלאך.

הוא ראה וידע שמנוח עם הארץ הוא בלי קריאת שמע ובלי הנחת תפילין וציצית. וממילא אינו איש שידאג על חינוך הבנים לגדלם לתורה. לכן לא ה' לו להמלאך מה להשיב למנוח על שאלתו מה יהי משפט הנער ומעשהו. כי המלאך ידע שאף אם יזהירו שיחנך את בנו ויגדלו לתורה ולמצוה. לא ידאג כלל על זה ויפשע וישכח הכל. לכן השיבו רק על דבר האשה שתי' זהירה מיין ושכר ומכל טומאה. ועי' יתנוצץ בהנער עכ"פ מצד אמו כח קדוש שיהי' ראוי שתשרה עליו רוח הקודש לצתים. וזהו כוונת דברי המלאך בהזהירו לראשונה את האשה שתנוח מיין ושכר ומכל טומאה. אמר לה כי נזיר אלהים יהי' הנער מן הבטן. כלומר שמצד אביו אין לקוות שיהי' נזיר אלהים. ורק מן הבטן היינו מכה צדקת האם תעמוד לו זכות

שמע ערבית ושחרית ולהתפלל בכל
יום בתפילין וציצית. שלא תהי' בכלל
עם הארץ כמו מנוח. כי חיי עם
הארץ אינם חיים. כמו שאמרו חז"ל
הרשעים בחייהם קרויים מתים. ורק
ההולכים בדרך התורה והמצוה עליהם
נאמר ואתם הדבקים בה"א חיים כלכם
היום. ואתה אם תלך בדרך התורה
והמצוה אז ישמח אביך ותגל יולדתך.
ויתקיים בך אשריך וטוב לך. אשריך
בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב. ואם חייך
יהיו חיים. תזכה לראות בבנין ציון
ויירושלים:

כן תהי' זהיר לשמוע לדברי הוריד
ללכת בדרך התורה והמצוה. עשה
שלום עם יצר הטוב שהתחבר היום
עמך. והנהג מלחמה עם יצר הרע
האורב עליך להכשילך ולהוליך בדרך
לא טוב. כי מלבד שתכעיס את
יוצרך תבזה את אביך ואמך ע"י
מעשים רעים. שיאמרו הבריות, התפוח
לא הרחק מעצו ינוח. ומסתמא אביו
עם הארץ כמו מנוח. ואמו כאם אלישע
לא נוהרה ממאכל אסור וסרוח. ועל
זה נאמר כעס לאביו בן כסיל וממר
יולדתו. רק תלך בדרך טובים וארחות
צדיקים תשמר. להיות נוהר בקריאת

לד

בהעלתך

מה לדרוש לפני הבר מצוה

בעין הדלקת המנורה. שנאמר דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. שעל פי פירוש הפשוט מובן שפני המנורה הוא נר האמצעי. כפירש"י ז"ל. והקשו מפרשי התורה שלפי זה הי' צ"ל יאירו ששת הנרות. גם קשה הששון בהעלותך. שהיה צ"ל בהדלקתך. עוד יש לדקדק אמרו בהעלותך את הנרות. שמוטב הי' לומר בהעלותך את המנורה. כי סתם נרות יכול להיות במשמעות רק שני נרות: **כדי** לתרץ כל זה. וגם כדי להבין התקשרות הפטרה זו אל הסדרה באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה נקדים שני מאמרי חז"ל. במד"ר קהלת מה דכתיב טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל. טוב ילד מסכן וחכם זה יצר הטוב. ולמה צווחין ל' ילד. דהוא מזדווג לבר נש מתלת עשר שגין ואילך. ולמה צווחין ל' מסכן. דלית כל עמא שמעין ליה. ולמה צווחין ל' חכם. דהוא מבין לברייתא אורחא טבא: ממלך זקן וכסיל. זה יצר הרע. ולמה צווחין ל' מלך. דכל אברון שמעין ליה. ולמה צווחין ל' זקן. דהוא מזדווג

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה מנבואת זכריהו שהראה לו המלאך מחזה נפלא. והנביא אומר. ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגלה על ראשה ושבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה. ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה. ואמר לו המלאך זה דבר ה' אל זרובבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות. זה מחזה נפלא מאד. ומשמעותו היא שלעומת ז' קני המנורה ונרותיה היו ממעל ז' קנים היוצאים מן הגלה אשר על ראשה ממעל שהיא כעין סף. ושני עצי זית עמדו מימין ומשמאל הגלה אשר מהם נטף שמן זית אל הגלה. והשמינים של שני עצי הזית נתערבו בתוך הגלה. ומן הגלה נמשכו השמינים דרך ז' קנים אל ז' נרות המנורה. וצריך להבין מחזה נפלא הזה על מה ירמו לנו בדרך מוסר השכל. וגם צריך להבין איך זה רמו על זרובבל ראש היהודים שבגלות בבל לאמר. לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות: והנה זה ברור שהתקשרות הפטרה זו אל הסדרה היא עם התחלת הסדרה

אור, זה כח רוחני קדוש השוכן בלב האדם ונקרא בשם יצר הטוב המלמד ומיעץ לאדם ללכת בדרך התורה והמצוה. כדברי המד"ר שנקרא חכם על שהוא מבין לברייתא אורחא טבא. ואין טוב אלא תורה וכו' וכתוב השני אומר נר ה' נשמת אדם. זו נשמה העליונה שנקראת חלק אלוה ממעל. והיא תתרצה לשכון בגוף האדם כאשר תמצא באדם נר השני שהוא יצר הטוב. אבל אם האדם מגרש מלבו יצר הטוב ומכניס תחתיו יצר הרע. אז צר לו המקום לנשמה העליונה באדם כזה ובורחת ממנו. אבל ביום שהאדם נעשה בר מצוה. אז באין בקרבו שתי הנרות יחדו ומשמחים עמו. בתקומתם שהבר מצוה יקבלם בסבר פנים יפות. ולא יגרש שני הנרות מקרבו להיות בכלל הכסיל בחשך הולך. ולכן נאמר על הבר מצוה ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. בני אתה. בשביל ביאת נר יצר הטוב. אני היום ילדתיך. בשביל ביאת נר ה' נשמה העליונה השייכת לו הבר מצוה:

עוד הקדמה אחת נצרך להקדים מה שנדרש על הפסוק משלי. חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה. שזה הכתוב מוסב על ענין מעלת התורה שנזכר שם קודם לזה. והשם תורה הוא נושא המאמר בזה הפסוק. וכך פירושו. התורה בנתה ביתה בכל החכמות שבעולם. והיא חצבה עמודיה שבעה. רמז על השבע חכמות שבהן נכללין כל שאר החכמות שבעולם. וכלן נשרשות ונמצאות

לב"נ מטלייא עד סיבותא. הה"ד כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משעה שנעזר לצאת ממעי אמו. ולמה צווחין ליה כסיל. דהוא מבין לברייתא אורחא בישא. ע"כ:

ובוהר הקדוש ח"ב (צ"ח) איתא. כד מטא דוד לתליסר שנים וזכה בהווא יומא דעאל לארביסר. כדין כתיב (תהלים ב') ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. מאי טעמא. דהא מקדמת דנא לא הוה ליה ברא. ולא שראת עלי' נשמתא עלאה. דהא בשני ערלה הוה. ובג"כ אני היום ילדתיך. היום ודאי אני ילדתיך. אני ולא סטרא אחרא כמה דהוה עד השתא. עכ"ל. וכך היא השתקתו בלה"ק. כאשר הגיע דוד ל"ג שנה וזכה באותו יום שנכנס ליי"ד. בכן כתוב (תהלים ב') ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. מה הטעם. לפי שמקודם לזה עוד לא היה הוא בנו של הקב"ה. שלא שרתה עליו נשמה העליונה. שהרי בשני ערלה היה. ולפיכך אני היום ילדתיך. היום ודאי אני ילדתיך. אני ולא צד יצר הרע כמו שהי' עד עכשיו: משני מאמרי חז"ל האלה יש להבין כי כמו שיש נרות גשמיים המאירים לעינים. כן יש באדם שני נרות רוחניים. והם נר אחד שנקרא יצר הטוב המאיר לאדם דרך התורה והמצוה. והנר השני הוא נשמה העליונה השוכנת בגוף האדם הראוי לזה. והיינו האדם שהולך בדרך התורה והמצוה על פי עצת יצר הטוב. וכך נקראים בתורה שני הכחות האלה בשם נרות. כתוב אחד אומר כי נר מצוה ותורה

יסודותיהן בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ. וכן אמר הגר"א ז"ל שכל החכמות נצרכות לתורתנו הקדושה ונכללין בה. לכן י"ל שעל ענין זה ירמו סמל המנורה עם ז' נרותיה. גוף המנורה רמו על עיקר התורה הקדושה. ושבעה נרותיה רמו על מקור ושוש השבע חכמות שבעולם. שהן כמו אבות לכל שאר החכמות שבעולם. ועפ"ז יש להבין שהמקורות של שבע החכמות הנשרשות בתורה הקדושה יתאים להם השם פני המנורה. כי מצינו שאמרו חז"ל במדרש שהתורה נקראת ראש. שנאמר מעולם נסכתי מראש. והנה כמו שבראש האדם יש לו פנים שהוא יופי הראש. ובו ז' חללים. ב' עינים. ב' אזנים. ב' נקבי החוטם. והפה. שמהם יוצאים ומתפשטים כחות רוחניים של הנשמה שבמות. כמו כן התורה שנקראת ראש. עיקר התורה הוא כעין מוח הפנימי שבראש. והיינו גוף המנורה. והפנים של זה הראש שהוא פני המנורה הן המקורות שבתורה שמהם מופיעין ז' החכמות. שהן האבות לכל שאר החכמות שבעולם:

עֵתָה נבוא לבאר התחלת הסדרא דבר אל אהרן ואמרת אליו. זה הכלל ידוע שמשמעות דבר היינו בקול. ענין הנגלה בפשטיות המובן לכל. ומשמעות אמירה היינו בחשאי עד"ר נסתר באופנים של רמו דרוש וסוד. וכאשו אנחנו עומדים היום בענינא דיומא של ענין בר מצוה. לכן נאמר עד"ר דרוש. במה הכתוב מדבר. בענין הבר מצוה. והנה זרע

אהרן עליהם נאמר יורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל. לכן נכללו בכלל זה גם הרבנים והדרשנים העמלים בתורה כדי להעלות לבני ישראל במעלה עצינה ע"י הדרשות שלהם בתוכחת מוסר. ולהם נאמר בהעלתך את הנרות. ר"ל כאשר תטיף דבריך בדרוש בשביל להעלות את שני הנרות של הבר מצוה. שהן נר היצר טוב שלו ונר נשמתו העליונה. תרא ללמדו דעת ולהבינו אשר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. גוף המנורה רמו על עיקר התורה הקדושה. ופני המנורה הם המקורות שבתורה שמהם נובעין כל ז' החכמות שבעולם. אבות של כל החכמות. שעליהן ירמו ז' הנרות של המנורה. והיינו למען ידע הבר מצוה לבטלי ישמע לדברי יצר הרע המשתדל להשפיל בעיניו חכמת התורה ולהרים שאר החכמות. ואתה תבינהו כי לא כן הוא. רק שכל שבע החכמות מאירות אל מול פני המנורה שהיא התורה הקדושה. כי שרשן ומקורן הוא בתורה הקדושה. תורה שבכתב ותורה שבע"פ. וכל שבע החכמות מקבלות הארתן מן תורתנו הקדושה. לכן ידע הבר מצוה שחכמת התורה היא עצינה על כל שאר החכמות שבעולם. ולכן אל ירף ואל ירחיק תלמוד התורה הן תורה שבכתב והן תורה שבע"פ. ועל כלם הוא שתלמוד תורה מוסיפה הארה באותן שני הנרות של הבר מצוה. שהן יצר הטוב ונשמתו העליונה שיהיו נמצאין בקרבו ואל יברחו ממנו. כיון שתלמוד תורה מטהר הנשמה

יוחנן מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהן. וכל ענין המחזה הנה הוא לדעת ולהבין שחכמת התורה הקדושה היא עליונה על כל החכמות. כיון שהיא מן השמים. ולכך אי אפשר לשום כח או חכמה שבעולם לבטל מאומה מדברי התורה. המלמדת שהכל מתנהג על פי ההשגחה העליונה כרצון הבורא ית"ש:

זהו שמסיים המלאך ואומר. זה דבר ה' אל זרובבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות. רוח משמעתה רצון. ככתוב כי רוח החיה באופנים. והמכוון הוא כי רק על פי רצון הקב"ה תהי' התעוררות הגאולה. ולא על פי רצון זרובבל ותבירו לצאת בחיל ובכח טבעי. לכתוב אין חכמה ואין תבונה ואין צצה נגד ה'. עתה מובן איך שהפסדה זו מקושרת יפה עם הסדרא בענין המנורה על דרך מוסר השכל. להבין שחכמת התורה היא עליונה והיא האם של כל החכמות שבעולם. וגם יש בזה שייכות טובה לחובת הבר מצוה למען יהי' נזהר שלא יתרחק מן התורה להחליפה בלמודי זרים:

לכן אתה הבר מצוה שעליך נאמר ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. לבעבור שהיום באו אליך שני נרות הקדושים. הלא המה נשמתך העליונה עם יצר הטוב להאיר לך באור תורה ונר מצוה. ולגדש מקרבך יצר הרע המוליך את האדם בדרך אופל וצלמות. הלא תדע שהיצר הרע ישפיל כבוד התורה הקדושה

ונוטע בלב האדם כל מדות טובות. ולא כן לימודי שאר החכמות. כמו שנשמע ונודע שתלמידים גדולים מן בתי ספר הגבוהים נמצא בהם מדות רעות ושנאת עולם לעם עולם. ואף גם איש את רעהו ירצו בשביל איזו תאוה נמאסה ושפלה. מה שלא נשמע כזאת בתלמידי הישיבות ותלמודי תורות:

ועפ"ז יובן ג"כ מחזה זכריה הנביא בהפסדה זו. דהנה אז בגלות בבל כמו בזמננו בגלות האחרונה היו הרבה טועים לפאר ולנשא שאר החכמות על חכמת התורה לאמר במה נחשבת היא. וכיון שנחלשה אמונתם בדברי התורה ממילא נחלשה אמונתם גם בהשגחה העליונה. לאמר עזב ה' את הארץ. ולכך היו מאספים אספות לטכס עצות על פי חיל וכחות טבעיות איך להשליך מעליהם עול גלות בבל ולשוב לארץ ישראל. ולא להמתין על התעוררות גאולה מן השמים. ובראשם עמד השר זרובבל. ובהשגחה זו הראה המלאך לזכריה הנביא מחזה נפלא הוה. אשר שבעה נרות המנורה שמרמזין על ז' החכמות שהן אבות של שאר החכמות שבעולם. הן יונקות שפע שמנן מן הגלגל אשר על ראשה להאיר בעולם. ואל הגלגל נוטף שמן מן שני עצי זית. אשר ירמוו על שתי התורות תורה שבכתב ותורה שבע"פ. ומן אותה הגלגל נמשך השמן המרמז על שפע החכמה להתחלק אל ז' נרות המנורה המרמזות על ז' החכמות. כידוע ששמן זית מרמז על חכמה. כדאיתא במנחות (פ"ה) א"ר

והיא המלמדת לנו כי לא בחיל ולא בכח יגבר איש. רק שהכל מתנהג על פי ההשגחה העליונה, ואתה חזק והתחזק לעצת בדרך התורה והמצוה כאשר יורך יצר הטוב. ככתוב בני תורתי אל תשכח ומצותי יצור לבך. כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך:

בעיניך. והוא יפתה אותך להתרחק מן התורה למען תעסוק רק בחכמות אחרות הנותנות לאדם חיל וכח בעולם הזה. על כן זכור תזכור היטב הפטרה זו שאמרת היום. כי המחזה הנפלא של הנביא זכריה תלמד לנו שחכמת התורה היא עליונה על כל החכמות שבעולם. והיא המקור של כל החכמות.

לה שלח

מה לדרוש לפני הבר מצוה

באופן שתהא בזה שייכות לתובת
הבר מצוה ולענין מצות תפילין נקדים
מאמר חז"ל בטעם סמיכות פרשת
ציצית לפרשת מקושש. לפי שכשראה
משה מעשה המקושש אמר לפני
הקב"ה. בימי החול לובשין ישראל
תפילין וזוכרין המצוות. ביום השבת
במה יזכרו. השיבו הקב"ה. הריני
נותן להם מצות ציצית שבה יזכרו
התרי"ג מצוות. ע"כ. והיינו כמובא
בפירש"י עה"פ וראיתם אותו וזכרתם
את כל מצוות ה'. כי ציצית מלא בשתי
יודין לפי המקרא בגימטריא ת"ר.
ושמונה חטיטין וחמשה קשרים הרי
תרי"ג. עוד אמרו חז"ל ומובא ג"כ
בפירש"י. מפני מה נסמכה פרשת
ציצית לפרשת מקושש. לפי שהשבת
שקולה ככל המצוות. והמחלל שבת
בפרהסיא נעשה מומר לכל התורה.
וכן גם אמרו חז"ל על מצות ציצית
במסכת מנחות (מ"ג). תניא שקולה
מצות ציצית כנגד כל המצוות כ"ן.
שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את
כל מצוות ה' ועשיתם אותם. ע"כ.
מכל זה נראה שמצות ציצית
ומצות תפילין שקולין הן. כי כמו
כן אמרו חז"ל על מצות תפילין.

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום
ההפטרה איך שיהושע בן נון
שלח שנים אנשים מרגלים לראות
את הארץ. וילכו ויבואו עם בשורה
טובה. וצריך להבין לאיזה ענין
שלח יהושע מרגלים כיון שכבר
נכו פעם אחת ע"י מרגלים. גם
צריך להבין הפסוק האחרון של הפטרה
זו בדבר הבשורה שהביאו המרגלים
ויאמרו אל יהושע כי נתן ה' בידינו
את כל הארץ וגם נמוגו כל יושבי
הארץ מפנינו. נראה שהיו מקשרים
שני הענינים האלה זה בזה. כאן יש
לשאול מה הטעם. כי האם לא נמוגו
לא יוכל ה' לתת לישראל את הארץ.
זה לא ניתן להאמר:

נקדים מהסדרא קריאת המפטיר
פרשת ציצית מה שיש
לדקדק בפרשה זו. שנאמר דבר אל
בני ואמרת אליהם ועשו להם ציצית
וגו'. מה זה דבר ואמרת. גם אין
מובן מה שנאמר בסוף הפרשה. אני
ה"א אשר הוצאתי אתכם וגו'.
ומסיים עוד הפעם אני ה' אלהיכם.
מאיזה טעם הכפיל הענין:

כדי לתרץ הכל וגם כדי להבין
התקשרות ההפטרה עם הסדרא

נהפכין הזדונות לזכויות. ומתנה ח' ניתנה רק לעם ישראל עם סגולתו. כיון שנשמות ישראל הן חלק אלוה ממזל חצובות מתחת כסא הכבוד. ולבעבור זה נקראים ישראל בנים למקום. ולא עוד אלא שנחשבים במעלת בן בכור. כמו שאמר משה לפרעה. כה אמר ה' בני בכורי ישראל. לכן ירחם עלינו כרחם אב על בנים. ולבלתי ידח ממנו נדח נתן השי"ת לעם סגולתו מתנה זו של כח התשובה במדה מרובה:

והנה ז"ל מדוע לא חשב האמונה בכח התשובה בין עיקרי האמונה. וי"ל שהרמב"ם ז"ל כלל ענין זה באני מאמין הששי שכל דברי הנביאים אמת. יען כי כח התשובה מפורש היטב בנבואת יחזקאל (ל"ג). אפילו כח תשובת יחיד. שנאמר חי אני נאום ה' אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. ועוד מפורש שם ענין התשובה בפסוקים הרבה. אם כן צריכין אנו לחשוב שהרי זה כאילו נאמר עוד אני מאמין הארבעה עשר בזה הלשון. אני מאמין באמונה שלמה שהבזרא ית"ש מרחם על עמו ישראל כרחם אב על בנים ולכן הוא רוצה בתשובתם. והשב מאהבה נחשבין לו הזדונות לזכויות:

יעפ"ן יש להבין טעם החשיבות של אותן ג' המצוות. שבת. תפילין. ציצית. כי כל אחת מהן תרמו על אותם ד' העיקרים שהם

כמו שמובא ברא"ש מסכת מנחות בהלכות תפילין. וז"ל אין לך גדולה בכל מצוות עשה שבתורה יותר ממצוות תפילין. שהוקשה כל התורה כולה לתפילין. כדאמר רב אחא בר יעקב (קידושין ל"ה). כתוב והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפך. מכאן שהוקשה כל התורה כולה לתפילין. ע"כ. ועפ"ז מובן היטב מה שהשיב הקב"ה למשה. הריני נותן להם מצות ציצית שבה יזכרו התרי"ג מצוות ביום השבת שאין מניחין בו תפילין. והיינו יען כי שתפילין וציצית שקולין הן:

עתה יש לראות מפני מה אמרו חז"ל באותן ג' המצוות שבת תפילין וציצית ששקולין הן כנגד כל המצוות. וכדי להבין טעם הדבר נקדים מה שידוע שיסודי האמונה הם י"ג העיקרים שיסוד הרמב"ם ז"ל ב"ג אני מאמין. אח"כ בא בעל העיקרים ז"ל וכלל אותן הי"ג אני מאמין בשלשה עיקרים כלליים. עיקר א'. מציאת השם יתברך בורא יחיד. עיקר ב'. שהתורה היא מן השמים. עיקר ג'. שיש שכר ועונש גם בעוה"ז. ובאלה ג' העיקרים נכללים כל הי"ג אני מאמין:

אמנם יש עוד עיקר גדול אחד באמונת ישראל. והוא להאמין באמונה שלמה שנתן הקב"ה לעמו ישראל מתנה טובה שתועיל אצלם תשובה על עונותיהם. הן תשובת רבים והן תשובת יחיד. ולא רק שתועיל למחילת עון. אלא שבתשובה מאהבה

תלמוד תורה מביא ומשבית יצר הרע שבלב האדם שנקרא שאור וחמץ. כמאמר חז"ל (קידושין ל'). שהקב"ה אומר בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין:

פרשת והיה כי יביאך שבה נאמר מצות פדיון הבן תרמו על עיקר האמונה בכח התשובה. כי הסעם שנתן הקב"ה לישראל מצות פדיון הבן הוא לדעת ולזכור שהקב"ה הי' מקיים בנו מצות פדיון הבן שפדה את אבותינו מבית עבדים. ככתוב כה אמר ה' בני בכורי ישראל, וכמו שפדה את אבותינו ממצרים הגם שהיו במצב של עירום ועריה. כן יפדה אותנו אף בדור שכלו חייב מצד רחמי האב על בנו. וכן גם בעבור רחמי האב נתן לעם סגולתו כח התשובה יותר מלשאר אומה"ע. עד כי כאשר לבבו יבין ושב ורפא לו יחשבו הזדונות לזכויות:

פרשת שמע תרמו על עיקר האמונה של מציאת השם בורא יחיד. ופרשת והיה אם שמוע תרמו על עיקר האמונה של שכר ועונש. שמנהיג העולם בהשגחה פרטית לשלם לאדם כפי פעלו:

וכן גם במצות ציצית נרמו אותם ד' עיקרי האמונה. הא כיצד. עיקר האמונה של מציאת השם בורא יחיד בכל העולמות נרמו במצות ציצית. כמו שאמרו חז"ל (מנחות ל"ט). תאנא הפוחת לא יפחות משבע כריכות כנגד ז' הרקיעים. זהמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקיעים וששה אורירין שביניהן. למען דעת

יסוד האמונה. מציאת השם בורא יחיד. תורה מן השמים. שכר ועונש. כח התשובה: מצות שבת תרמו על מציאת השם בורא יחיד. כיון שהשומר שבת מעיד שהש"ת ברא העולם יש מאין בששת ימים וינח ביום השביעי: מצות שבת תרמו על תורה מן השמים. כמו שאמרו חז"ל הכל מודים שבשבת ניתנה תורה לישראל בהר סיני: מצות שבת תרמו על שכר ועונש. כמו שאמרו חז"ל שהשומר שבת כהלכתו נותנים לו נחלה בלי מצרים. ככתוב והאכלתיך נחלת יעקב אביך. ועונשו הוא שהמחלל שבת בפרהסיא נידון כגוי: מצות שבת תרמו על כח התשובה. כמו שאמרו חז"ל שהשומר שבת כהלכתו אפילו אם עבד ע"ז מוחלין לו. ומובן הדבר שאין זה כי אם בצירוף תשובה שלא יחטא עוד. ואז נמחל לו על לשעבר בלי עונש בזכות שמירת שבת:

וכן הוא מצות תפילין. כי בתפילין יש ד' פרשיות. קדש. והיה כי יביאך. שמע. והיה אם שמוע: פרשת קדש שנאמר בה לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור. ומסיים למען תהיה תורת ה' בפין כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים. תרמו על עיקר האמונה שהתורה היא תורת ה' הנתונה לנו מן השמים. וגם שגאולת מצרים היתה לבעבור קבלת התורה. כמו שאמר הקב"ה למשה. וזה לך האות בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. וכיון שהתורה היא מן השמים לכן

אלהים מורה על דין ועונש:

עיקר האמונה בכח התשובה בשביל שישראל נקראים בנים למקום נרמז בציצית ע"י חוט התכלת. כמו שאמרו חז"ל תכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד, וטעם הדבר ככתוב, הביטו אל צור חוצבתם וגו', למען. נזכור שנשמות ישראל הוא חלק אלוה ממעל חצובה מתחת כסא הכבוד:

ובזה יובן ויתורץ הקושיא למה כפל הענין בסוף הפרשה ואמר עוד, הפעם אני ה' אלהיכם, והוא כיון שבתחלת הפסוק אמר אני ה' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים, יש בזה משמעות שהשי"ת קנה אותנו להיות עבדיו ועמו בשביל אותה הטובה שעשה עמנו שפדה אותנו מבית עבדים, והרי זה דומה לאדון הקונה עבדים לעצמו שיכול להחליפם כרצונו, לפיכך מסיים לאמר, אני ה' אלהיכם, סתם, בלעדי הטעם שהוציאנו ממצרים, רק שזהו ענין של התקשרות אב ובנים כיון שנשמות ישראל הוא חלק אלוה ממעל, והיינו כמו שמובא בזהר הקדוש קב"ה ואורייתא וישראל חד אינון, גם יובן ויתורץ לשון הכפל, דבר אל בניי ואמרת אליהם ועשו להם ציצית, דבר אל בניי, היינו בפשוט ענין עשיית המצוה, דיבורים שכל אחד יכול להבין, ואמרת אליהם, היינו להבינם ענין כוונת המצוה לרמוז עיקרי האמונה:

ועתה נבוא לבאר ענין ההפטרות בטעם שילוח המרגלים פעם

שהשי"ת הוא אחד יחיד ומיוחד בכל הרקיעים ובאווירין שבין הרקיעים, וכן אה"ד בגימטריא י"ג: גם י"ל שמה שאנו נוהגים לעשות עוד כריכות ג"כ מורה על אחדות הבורא, כי השמונה כריכות לרמוז שהבורא יחיד הוא המושל בז' מורות הרקיע שהם שצ"מ חנכ"ל והארץ, וביחד הם שמונה, והשי"ת הוא הנותן להם כח וגבורה להיות מושלים בקרב חבל על פי רצונו והשגחתו, והאחד עשר כריכות הן לרמוז שהבורא יחיד הוא המושל והמנהיג לאחד עשר כוכבים הידועים, וכעין זה מובא באור החיים טעם מצות ציצית בבגד בת ד' כנפות דוקא, לרמוז כי מלכנו הוא הבורא קצות העולם ושלט עליי:

עיקר האמונה שהתורה עם התרי"ג מצוות שבה היא מן השמים נרמז בציצית, כמו שאמרו חז"ל שציצית מלא בשתי ידין על פי המקרא בגימ' ת"ר, ושמונה חוטין וחמשה קשרים עולה יחד במספר תרי"ג, וזהו שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה', לדעת שכל התרי"ג מצוות הן הנה מצוות ה' שניתנו לנו מן השמים:

עיקר האמונה של שכר ועונש נרמז בציצית, כדאיתא בזה"ק, שלבן ותכלת מורה על חסד ודין, והיינו שכר ועונש, וכן פירשי על הפסוק אני ה' אלהיכם וגו', אני ה', נאמן לשלם שכר, אלהיכם, נאמן להפרע, וכונתו היא על פי הידוע שהשם הוי"ה ביה מורה על חסד ורחמים, והשם

שנית. וכוונת תשובת המרגלים שהביאו ליהושע ונקדים לזה ג' מאמרי חז"ל. בקידושין (ל"ז) איתא מכדי כתוב והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך. ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין למה ליה. ההוא מיבעי ליה לכדתני דבי רבי ישמעאל שאמר הקב"ה עשה מצוה זו שבשביעה תיכנס לארץ. ע"כ. ועוד איתא במסכת ברכות (ו'). מניין שהתפילין עוז הן לישראל. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ע"כ. ועוד איתא במסכת מנחות (ל"ו). תנא סח בין תפילה לתפילה עברה היא בידו וחזור עליה מעורכי המלחמה. ע"כ. וכתב הרא"ש ז"ל מפני קיום מצות תפילין ותיקונן יתקיים באנשי המלחמה. וטרף זרוע אף קדקד. עכ"ל. מכל זה מובן שזכות מצות תפילין גורם ב' דברים. גורם כניסת ישראל לארץ. וגורם להפיל אימה ופחד על כל עמי הארץ שיהי' נקל לנצחם במלחמה ויתקיים הכתוב וטרף זרוע אף קדקד. בזכות תפילין של יד שעל הזרוע. ובזכות תפילין של ש"ר שעל הקדקד:

לפי זה יש להבין טעם כוונת שילוח המרגלים. כיון שחפץ יהושע לדעת אם יש לישראל הזכות של מצות תפילין. כי מעת גזרת המרגלים בטלו ישראל במדבר מצות תפילין ומצות קרבן פסח. כיון שביאה דכתב

רחמנא גבי תפילין ופסח הבינו המכוון עשה מצוה זו שבשביעה תיכנס לארץ. ואם נתבטל אצלם כניסת הארץ אמרו למה לנו מצות תפילין ופסח ובטלו אותן. כמובא בתוס' קידושין (דף ל"ז). ולכך חפץ יהושע לדעת אם חזרו ישראל לקיים מצות תפילין. שעיינו יזכו לייכנס לארץ ולנצח במלחמה זו האומות. ועתה מובן ג"כ תשובתם שאמרו ליהושע. כי נתן ה' בידנו את הארץ. והסימן לזה כי גם נמוגו כל יושבי הארץ מפנינו. לכן יש בודאי לעם ישראל זכות מצות תפילין. ונתקיים מה שכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ועיינו יתקיים ג"כ מה שכתוב וטרף זרוע אף קדקד. לרשת ארץ זו האומות. ועל פי כל זה יובן ג"כ התקשרות הפטרה זו אל הסדרא כיון שיש בשניהם שייכות למצות תפילין:

לכן אתה הבר מצוה שקרית היום המפטיר של פרשת ציצית ואמרת ההפטרה שנסתר בה גודל הזכות של מצות תפילין. זכור תזכור כל ימי חיך גודל הזכות של מצות תפילין ומצות ציצית. שהם מורים על יסוד היהדות ועיקרים הגדולים של אמונת ישראל. וכי גם גאולת ישראל תלויה בזכויות האלה. על כן תהי' נזהר לקיים מצות תפילין וציצית כראוי. וכאשר תתפלל בכוונה מלוכש בציצית ותפילין או תתקבל תפלתך בשמים לריח ניחוח. ובכל אשר תפנה תשכיל ותצלית:

15

קרח

מה לדרוש לפני הבר מצוה

טעם לדבריו הקודמים ועבדתם את ה' וגו'. גם אין מובן טעם שבועה זו. האם לא די הבטחתו בלבד. כי לא איש אל ויכזב וגו' :

כדי להבין דברי הנביא נקדים מן הסדרא פסוק האחרון של ק. יא נ המפטיר. שנאמר ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו. ויש לדקדק בזה למה משנה כאן לשונו לקרוא לתרומת מעשר של הלויים בשם קדשי בני ישראל. ובפסוקים הקודמים שבאותה פרשה קורא לזה בשם תרומת ה' :

וכדי לתרץ הכל וגם כדי להבין התקשרות ההפטרה עם הסדרא באופן שתהיה כאן שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין. נקדים מאמר חז"ל במסכת שבת (מ"ט). א"ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים. מאי הוא. אביי אמר שלא יפיח בהן. רבא אמר שלא יישן בהן. ואמאי קרי ליה בעל כנפים. שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל. שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו. והי' אלישע מניח ויוצא לשוק. ראהו קסדור אחד. רץ מפניו ורץ אחריו. כיון שהגיע אצלו

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה איך שהוכיח שמואל הנביא לישראל והזהירם. אל תסורו מאחרי ה' ועבדתם את ה' בכל לבבכם. אחר זה אמר. כי לא יטש ה' את עמו בעבור שמו הגדול. כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם. ויש לדקדק במה שאומר בעבור שמו הגדול. כי הלא משמעות בעבור הוא או בעבור איזו זכות שהיא. או בעבור איזו זכות שתהיה מצד ישראל. וא"כ אין מובן מה היא הזכות מצד ישראל. ואם נפרש בעבור שמו הגדול שלא יתחלל בין אומה"ע. הרי אין זו זכות מצד ישראל. ועוד שמוטב הי' לו לומר למען שמו הגדול. ככתוב למעני למעני אעשה. וכמו שאנו מתפללים עשה למען שמך. וגם שאין זה נתינת טעם למה שאומר קודם ועבדתם את ה' וגו'. כי הלא בין כך ובין כך לא יטש ה' את עמו. וכן אין מובן נותן טעם השני כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם. ודרשו חז"ל שהואיל משמעותו שבועה. א"כ יש לדקדק גם בזה. שאם נשבץ כך הרי הוא מוכרח לקיים שבועתו בכל אופן שהיו ישראל. א"כ אין זה נתינת

אחד. כן בתפילין של הקב"ה כתוב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. וגם שעל ידי שאנו מקיימים וקשרתם אותם לאות וגו'. נקשר בזה המניח תפילין עם השם הוי"ה ב"ה. כי זה ידוע שארבע פרשיות התפילין הן כנגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה. וכדי להבין שההתקשרות הזאת צריכה להיות התקשרות עולם באהבת עולם. כדמיון התקשרות היונה עם בן זוגה, לכן נתקן לומר אותם הפסוקים אחר הנחת תפילין שהקב"ה אומר לכנסת ישראל וארשתין לי לעולם. שכנסת ישראל לא יחליפו אותו באחר וכן הוא לא יחליף את ישראל באומה אחרת. אחר זה יבאר על ידי מה נעשתה התקשרות עולם בין הקב"ה וישראל כמו שתרמו מצות תפילין. על זה אומר וארשתין לי בצדק ובמשפט בחסד וברחמים. היינו ע"י התורה הקדושה המלמדת לאדם להתנהג בצדק ובמשפט בחסד וברחמים:

ועוד דבר אחר נצרך לקיום התקשרות עולם. והוא אמונה וידיעת השם. ועל זה אומר וארשתין לי באמונה וידעת את ה'. שע"י שתי אלה תלמוד תורה וידעת השם נעשה בצידוק כנסת ישראל תלת קשרין דמהימנותא. כמובא בזה"ק דקב"ה ואורייתא וישראל חד אינון. וארשתין לי לעולם. היינו כנסת ישראל עם עולם. וארשתין לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים. היינו אורייתא. שכל זה דלכי נועם של התורה הקדושה. וארשתין לי באמונה וידעת את ה'. היינו קודשא בריך הוא. וכאשר תהי

נטלן מראשו ואחזן בידו. א"ל מה זה בידך. א"ל כנפי יונה. פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה. לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפים. ומאי שנא כנפי יונה משאר עופות. משום דאמתיל כנסת ישראל ליונה. שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ. מה יונה כנפי מגינות עליה. אף ישראל מצוות מגינות עליהן. ע"כ:

הנה נתבאר במשל הזה המכוון של יונה והמכוון של כנפי יונה בהנס שנעשה לאלישע שניצל ממיתה. אבל עדיין צריך להבין הטעם מפני מה נמשלו כנסת ישראל ליונה דווקא ולא לעוף אחר. אמנם ידוע מאמר חז"ל שאמרו בענין זה. מה יונה משעה שמכרת בן זוגה אינה מחליפתו באחר. אף כך כנסת ישראל משעה שהכירו את רבונם אין מחליפין אותו באחר. הרי זה טעם טוב במשל היונה דווקא. למען דעת שכן צריך להיות אצל כנסת ישראל התקשרות נצחית עם השי"ת כדמיון התקשרות יונה עם בן זוגה. ועל ידי התקשרות כזאת ינצלו ישראל מן הריגות של אומה"ע שונאיהם ומנדיהם:

ובזה יובן הטעם שנתקן לומר אחר הנחת תפילין הפסוקים של ג"פ וארשתין. כדי להבין שמצות הנחת תפילין מורה על ההתקשרות הנצחית של כנסת ישראל עם הקב"ה. כדאיתא במסכת ברכות (דף ר') כי כמו שישראל מניח תפילין כן גם הקב"ה מניח תפילין. וכמו שבתפילין שלנו כתוב שמע ישראל ה"א ה'

והתקשרות משולשת כזאת בין הקב"ה וישראל באמצעות כח התורה הקדושה ומצות תפילין. אז לא יוכלו אומה"ע שונאי ישראל לשלוט בעם ישראל עם הריגות ורציחות. כמו שתרמו מצות הנחת תפילין במאמר חו"ל על הפסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. אלו תפילין שבראש :

ועפ"ז יובן הפסוק האחרון של קריאת המפטיר. ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו. זה רמז לכל בני ישראל. שלא נחלל מה שקדוש אצלנו ביותר. והן שתי אלה הקדושות. קדושת התורה וקדושת התפילין. כי כמו שהתורה נקראת קדושה כן גם תפילין תחת השם מצוה יש לה השם קדושה. כמובא בזהר הקדוש רעיא מהימנא פרשת בא (מ"ג). והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך וגו'. פקודא דא איהו פקודא דאקרי בנונא אחרא. דלא אקרי מצוה אלא קדושה. ואלין אינן תפילין. תפילה של יד ותפילה של ראש וכו'. מאן דמתעטרא בתפילין קאים ברזא דגוונא עצאה וכו'. ע"כ. וכך הוא בלה"ק. מצוה זו היא מצוה שנקראת באופן אחר. שלא נקראת מצוה אלא קדושה. ואלו הם התפילין תפילה של יד ותפילה של ראש וכו'. מי שמתעטר בתפילין עומד בסוד של דמיון העליון וכו'. ע"כ. וכאשר אדם מישראל מניח תפילין שהן כנגד ד' אותיות השם הוי"ה ב"ה. ואם הוא ג"כ לומד תורה נעשה עי"ז תלת קשרין דמהימנותא. קוב"ה אורייתא

וישראל. אבל מי שאינו רוצה לעסוק בתורה. וכן זה שאינו רוצה להניח תפילין. או מי שמניח בלי גוף נקי ועובר על מה שאמרו אביו ורבו. הרי זה מבזה ומחלל קדשי בני ישראל. שהן שתי אלה הקדושות שעל ידיהן בצירוף האדם נעשה תלת קשרין דמהימנותא הנרמזין בהפסוקים של ג"פ וארשתך. וזהו שאומר הכתוב ואת קדשי בני לא תחללו. ועי"ז לא תמותו. ולא יאונה לכם כל רע. כמו שמוכיח המעשה של אלישע בעל כנפים שזכות מצות תפילין עמדה לו להנצל מן הקסדור : **ועל** דרך זה יש להבין ג"כ פסוקי הסיום של הפטרה זו. כי לא יטש ה' את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם. בהקדם עוד מאמר חו"ל במסכת ברכות (דף ר'). א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויבך וגו'. בימינו זו תורה. שנאמר בימינו אש דת למו. ובזרוע עוזו. אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמו יתן. ומניין שהתפילין עוז הן לישראל. שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ע"כ :

והנה גם בזה המאמר צריך להבין ג'נין השבועה שנשבע בתורה ובתפילין למה היא כולה. ועוד מה כולא האי בתורה ובתפילין. אמנם יש להסביר הענין שהשבועה היתה להחמיר להודיע אשר רק בזכות תלמיד תורה ובזכות

לו לעם. גם זה עוד נתינת טעם לדבריו הקודמים. וכמו שידוע מדרשת חז"ל שהואיל הוא לשון שבועה. וכונתו היא לומר כי הלא כך נשבע ה' לעשות אתכם לו לעם רק בעבור שמו הגדול. רצה לומר בעבור שתי אלה חזכויות שנקראים שמו הגדול. היינו תפילין ותורה. ואיה מצינו שנשבע. אלא שנשען על הפסוק שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו. ודרשו חז"ל ימינו זו תורה. ובזרוע עוזו אלו תפילין. שאין לפרש שנשבע כדי לקיים הבטחתו. אלא המכחן הוא שנשבע אשר רק בזכות שתי אלה. ימינו וזרוע עוזו. דהיינו תורה ותפילין. יעמדו ישראל בקיום טוב שלא יוכלו אומה"ע להרע להם. ולא יתן עוד דגנך מאכל לאויבך. כיון שאז יהיו נקראים עמו של הקב"ה. ועתה מובן ג"כ סיום הפטרה זו מקושר יפה עם סיום קריאת המפטיר בענין שמירת קדשי בני ישראל. שהן קדושת התורה וקדושת התפילין. ששתיהן נקראין שמו הגדול. וגם יש בזה שייכות טובה לחובת הבר מצוה שיהי נזהר בתלמוד תורה ובמצות תפילין:

לכן אתה הבר מצוה שקראת היום המפטיר ואמרת הפטרה זו. איך שמוזהירים לאדם שלא לחלל את קדשי בני ישראל. שהן קדושת התורה וקדושת תפילין. ועי"ז לא ימותו וינצלו מכל רע. כי בשתי אלה נעשה התקשרות משולשת שנקראת תלת קשרין דמהימנותא קוב"ה אורייתא וישראל. הנרמזין בהפסוקים של ג"פ

מצות תפילין שנמצאו בישראל. יתקיים אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויבך. היינו שלא תהי' שליטה לאומה"ע לגדול השפע שנשפע לישראל. כי כאשר נמצא בישראל שתי אלה הזכויות. תורה ותפילין. נעשה מזה התקשרות משולשת של תלת קשרין דמהימנותא. קוב"ה אורייתא וישראל. אשר על זה נאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק. אבל אם ח"ו ישראל ימאסו שתי אלה המצוות תורה ותפילין. אז יכולים ח"ו אומה"ע לשלוט להרע לישראל:

אחר כל זה יובן סיום הפטרה זו. כי כן גם שמואל הנביא הוכיח כך לישראל ואמר. אל תסורו מאחרי ה' ועבדתם את ה' בכל לבבכם. אחר זה נותן טעם לדבריו ואומר. כי לא יטש ה' את עמו בעבור שמו הגדול. רצה לומר רק לבעבור שיהי נמצא בישראל שמו הגדול. זה כולל שתי אלה הזכויות תלמוד תורה ותפילין. כי שניהם נקראים שמו הגדול. תורה. כמו שאמרו חז"ל שכל התורה כולה היא שמותיו של הקב"ה. ותפילין. כמו שאמרו חז"ל על הפסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. אלו תפילין שבראש. והיינו כמו שנתבאר שכאשר יש בישראל שתי אלה הזכויות של שמו הגדול שהן תפילין ותורה. קוב"ה ואורייתא. אז לא יטש ה' את עמו ישראל. כי אז תהי' התקשרות משולשת. קוב"ה אורייתא וישראל. וזהו שאומר עוד כי הואיל ה' לעשות אתכם

וארשתין שנתקן לומר אחר הנחת אל'שע בעל כנפים. כי באברתו יסך
 תפילין. על כן אתה חזק ואמץ בתלמוד לך מן השמים. ותחת כנפיו תחסה
 תורה. ותהי' נזהר לקיים מצות תפילין בזכות כנפי יונה. ותשכיל ותצליח
 כראוי ולהתפלל בהן בכוונה. ואז בכל פנות שאתה תהי' פונה:
 תזכה להנצל מכל רע כמו שניצל

לז

חקת

מה לדרוש לפני הבר מצות

נחשת וישימהו על הנס. והיה אם
נשך וגוי והביט אל נחש הנחשת
וחי:

וצריך להבין מדוע הזכיר בכל
הפרשה העם ולא בני ישראל. ועוד
מפני מה כתוב בתחלה וידבר העם
באלהים ובמשה. ואח"כ כתוב ויאמרו
חטאנו כי דברנו בה' ובך. למה נזכר
תחלה השם אלהים ואח"כ שם הויה
ב"ה. ורש"י פירש מן המדיר על
הפסוק וידבר העם באלהים ובמשה.
השון עבד לקונו. ואין מובן מה
רוצה לרמוז בזה. כי מה זה חטא
גדול הלא נמצא כזה שמשוה נקרא
איש האלהים. גם נצרך להבין מה
שנאמר עשה לך שרף. שתיבת לך
מיותרת. ועוד אין מובן טעם הסתכלות
בנחש לרפואת הנשך. ואם בשביל
הסתכלות כלפי מעלה כדרשת חז"ל.
מוטב שיצוה להסתכל בשמים לעומת
היושב בשמים. וביותר יפליא מה
שאמרו חז"ל במד"ר על הפסוק
וישימהו על הנס. שזרק משה את
נחש הנחשת לאויר ונשאר כך עומד
שם. למה נצרך לזה:

האמנם שהרמב"ן ז"ל ועוד איזה
מפרשי התורה כתבו טעם להסתכלות

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום
ההפטרה שכאשר נלחמו בני עמון
עם ישראל הלכו זקני ישראל אל יפתח
הגלעדי שהי' גבור חיל עם אנשי
מלחמה שלו. ויבקשו ממנו להלחם
בבני עמון וינשאהו לראש ולקצין
עליהם. וטרם שהלך למלחמה כתוב
יידבר יפתח את כל דבריו לפני
ה' במצפה. וצריך להבין כל דבריו
מה המה. וגם מה זה במצפה. איזה
הוא המקום שנקרא מצפה. גם מפני
מה נקרא מצפה. ואם זה היה מצפה
גלעד היל"ל מצפה גלעד ככתוב
אח"כ ולא סתם מצפה. גם צריך
להבין התקשרות הפטרה זו עם הסדרה
באופן שתהא בזה שייכות לחובת
הבר מצוה ולענין מצות תפילין:

כדי להבין זה נקדים מן הסדרה
הענין הנפלא של נחש הנחשת.
שנאמר וידבר העם באלהים ובמשה
למה העליטנו ממצרים וגוי. וישלח
ה' בעם את הנחשים השרפים וגוי.
ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו
כי דברנו בה' ובך. התפלל אל ה'
וגי'. ויתפלל משה בעד העם. ויאמר
ה' אל משה עשה לך שרף ושים
אותו על נס וגוי. ויעש משה נחש

הנשוק בנחש הנחשת. יען כי זה מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך גס שיוסר הנזק במוזיק ונרפא החולי במחליא (כדרך רפואות האמצעאפטיע) וידוע מדרכי הרפואות שכל הנשוכים מבעלי הארס יסתכנו בראית דמותם. ואף גם ההזכרה לפנייהם שם הנושך מוזיק להם להגביר הסכנה. גם ידוע מספרי המחקר מי שנשכו נחש והביט אח"כ אל צורת נחשת תתגבר בו ארס הנחש. וזאת סכנה עצומה להנשוך. יכן הבין משה כוונת השי"ת להראות יכלתו שמחיה במה שממית ומרפא במה שמוחץ. היפוך מדרך כח הטבע. וכשיטיב האדם דרכו נהפכה הקללה לברכה ויתרפא באותו מוזיק הממית בטבע. ע"כ. אבל הן כל זה טעם להבטה בנחש הנחשת, אבל זה הנס שעשה משה שורק לנחש הנחשת באויר ממעל ועמד שם. זה אין מובן כלל על מה ולמה נצרך לזה:

ונקדים ר"ה. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק. וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה. אלא לומר דך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים. כיוצא בדבר אתה אומר עשה דך שרף ושם אותו על גס והיה כל הנשוק וראה אותו וחי. וכי נחש ממית או מחיה. אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו

היו נמקים. ע"כ. ויש לדקדק בלשון המשנה. כיוצא בדבר אתה אומר שכל זה יתור לשון. כי היה די לומר וכן הוא אומר. מהו כיוצא בדבר. ומשמע מזה שמלבד הדמיון שלהם בהתכלית של מתגברים ומתרפאים. יש עוד דמיון גם בהסבות שלהן. והיינו שהסבות של אותם שני הענינים ג"כ דומות זו לזו:

וכדי ליישב הכל נקדים להבין הטעם שנתקן לומר לאחר הנחת תפילין הפסוקים של ג"פ וארשתין. לסיים עם הפסוק וארשתין לי באמונה וידעת את ה'. מזה משמע שמצות תפילין מלמדת לנו ענין האמונה של וידעת את ה'. ויש לומר בזה דהנה נזכר בזה"ק ועוד ספרים קדושים שהתפילה של יד היא נגד השם אלהים. ומצותה על היד שהיא כח העשיה. והתפילה של ראש היא נגד השם הוי"ה ב"ה. ומצותה על המוח כח השכל והמחשבה. ועוד ידוע מה שמובא בספרים קדושים שהשם אלהים בגימטריא הטב"ע. לרמוז על הנהגת העולם שעל פי כחות הטבע. כמו שהטביע הבורא בבריאת העולם שיתנהג על פי חוקי הטבע וכחותיה הנגלים והנסתרים. וזהו מתאים עם מה שאמרו חז"ל שהשם אלהים מורה על דין. כי מדת הדין לא תשתנה. כאמרם ז"ל יקוב הדין את ההר. וכמו כן אין הנהגת הטבע יכולה להשתנות מן הסדר שהטביע הבורא להעולם. כי חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם שנפקדו מאת יוצר הכל:

והשם הוי"ה ב"ה מרמז על ההנהגה של מעלה מדרך הטבע. והוא המשפיע להשם אלהים כח החיים וכל מיני כחות הנצרכים להמצא בהטבע בשביל הנהגת העולם. ואותם הכחות מתפשטים ומתגלים ויוצאים מכח לפועל בזה העולם מן השם אלהים ע"י שרי מעלה ומזרות השמים. ולפעמים השם הוי"ה ב"ה משדר ברצונו חוקי וסדרי הטבע לשנותם מכפי סדר הנהגתם. כמו שנצרך לשנותם על פי התצורות מעשה האנשים. וכיון שעל פי רוב השם הוי"ה ב"ה משנה ומשדר חוקי הטבע ברחמים לטובת הכלל או לטובת הפרט. לכן אמרו חז"ל שהשם הוי"ה ב"ה מורה על רחמים. אבל הרשעים משנים מדת הרחמים למדת הדין:

וזה דבר ידוע שרוב חכמי המחקר אפיקורסים הם שאומרים אין עולם אחר אלא זה. היינו שהטבע עצמו הוא האלהים. ואין כח עליון יותר מן הכחות של דרך הטבע. ונתפשט זה הטעות בין חכמי המחקר ע"י הפילאזאף שפינאזא אפיקורס המפורסם. וזה ה" טעות פרעה וחכמי מצרים. כמו שאמר פרעה לא ידעתי את השם הוי"ה וגם את ישראל לא אשלח. ולא האמין רק בהשם אלהים שהוא כולל שרי מעלה ומזרות השמים שהם עיקר הכל ושמהם מושפעים כל כחות הטבע לזה העולם. וכן חרטומי מצרים כאשר לא יכלו להוציא הכנעם אמרו לפרעה אצבע אלהים הוא. היינו שיכול להיות כי גם זה הוא רק כח נסתר שבטבע אשר משה

ידוע והם אין יודעים עוד מזה. ולא רצו להודות בהשם הוי"ה שהוא בורא הכל ושהוא כח כל הכחות:

אבל אמונת ישראל היא ככתוב. שויתי ה' לנגדי תמיד. וענינו מכואר בתורה. שנאמר וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו'. ונאמר אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים. וכתוב דעו כי ה' הוא האלהים וגו'. להאמין שהשם הוי"ה והשם אלהים נקשרים ונאחדים זה בזה כמו שנאחד המצין עם המקור של. והוא שהשם הוי"ה הוא כח כל הכחות והוא המקור המשפיע בתמידות להשם אלהים שהוא מעין כל כחות הטבע. וממנו הם נובעים ומתפשטים ויוצאים מכח לפועל בעולם הזה ע"י שרי מעלה ומזרות השמים. והשם הוי"ה ב"ה ברצונו משדר ומשנה כחות וחוקי הטבע. כמו שהראה הקב"ה ע"י הנסים והנפלאות של יציאת מצרים:

ובשביל להשריש בישראל אמונה זו שהשם הוי"ה הוא האלהים. ניתנה לנו מצות תפילין להניח זוג תפילין של יד ושל ראש. של יד היא נגד השם אלהים. זה כח העשיה וכח הפועל בעולם על פי הנהגת חוקי הטבע. ושל ראש שעל המוח היא נגד השם הוי"ה כח שכל הפועל שהיא כח כל הכחות. ולכך תפילין של יד כנגד הלב ותפילין של ראש כנגד המוח להורות כי האמנם שהלב הוא המצין שממנו נובע ומתפשט כח החיים בכל הגוף. אבל ידוע שיש להגוף כח יותר עליון מן הלב. והוא

ישראל בשעבוד מצרים רד"ו שנה. מסתמא הלכו שם בניהם בבתי ספר של מצרים. ושם למדו עמם מנוער ונטעו בלבבם זמורת זרה שאין להאמין בשים כח אלוהות אחר יותר עליין מן כחות הטבע. וגם למדו להם שם מסתרי כחות הטבע כמו אחיות עינים והיפנאטזיס ושאר מיני כשפים. ונשרשה בלבב בני ישראל אפיקורסות הזאת זמן ארוך כל כך. ולכך לא הי' זה דבר נקל להוציא מלבבם טעות זו בזמן קצר. וכמו שמסופר בתורה כי גם לאחר שראו כל הנסים והנפלאות במצרים ובמדבר. שוב נפלו באותה הטעות של ספק באמונה הקדושה לחשוב אולי כן הוא כמו שנשרש בלבבם מנוער שעיקר האלוהות הוא כחות הטבע המושפעים לעולם הזה מן שרי מעלה ומזרות השמים. ומה גם שנתערבו בישראל הערב רב שהשתדלו ועמלו תמיד להסית לישראל להפילם באותה אפיקורסות של חכמי מצרים. לכן אין להתפלא על מה שקרא משה לדור המדבר שמעו נא המורים. כי כשל כח הסבל. וכן אין להתפלא על חטאות ישראל במדבר שנסתפקו כל פעם בספק האמונה הקדושה:

ועתה אחרי כל אותן ההקדמות

מובנים היטב דברי המשנה כיוצא בדבר אתה אומר. כיון שבאמת אותם שני המאורעות שווין הם גם בהסבות שלהן. דהנה במקרה הראשון כאשר חנו ישראל ברפידים ולא היו להם מים לשתות. צעקו אל משה

המוח שבראש שבו מקור החיות וממנו נובעת החיות אל הלב. ושניהם בדמיון מקור ומעין בבחינת מלך ומלכה. וזוהי יש לנו להבין שהתפילין של יד המרמז על השם אלהים מקומה כנגד הלב. ותפילין ש"ר המרמז על השם הוי"ה ב"ה מקומו כנגד המוח. הרי זה סמל האמונה הקדושה למען דעת שהשם הוי"ה הוא כח כל הכחות ומקור החיים כמו המוח שבראש האדם. והוא המשפיע כל כחות הנצרכים להנהגת הטבע להשם אלהים שהוא המעין. וממנו נתפשטו כחות החיים בזה העולם כמו שנתפשטו כחות החיים מן הלב אל כל הגוף. ולפיכך נקראין שני התפילין בלשון זוג. כי של ראש משפיע ושל יד מקבל:

ובזה יובן טעם נכון שתקנו לומר אחר הנחת תפילין וארשתך לי באמונה וידעת את ה'. כיון שע"י הנחת תפילין של יד ושל ראש כנגד הלב וכנגד המוח נבין יסוד האמונה הקדושה. שהשם הוי"ה הוא השם אלהים. והשם הוי"ה ב"ה הוא עיקר הכל שהוא כח הכחות שלמעלה מדרך הטבע. ואין להשם אלהים כח בפני עצמו בלעדי הכח שמקבל מן השם הוי"ה ב"ה. ולא נתעה בטעות פרעה והפילאזאף שפינאזא האפיקורס שהטבע הוא האלהים ושהוא כל עיקר האלוהות שאין עולם אלא זה עולם הנראה. כי כמוהו כפרעה שקר בימינם:

עד נצרך לנו להבין שכאשר היו

שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים. כלומר להשם הוי"ה ב"ה. היו מתגברים. וזהו שנאמר ויהי ידיו אמונה עד בא השמש. ר"ל שידיו של משה הגבירו אצל ישראל האמונה בשעת המלחמה שיסתכלו כלפי מעלה וישעבדו את לבם לאביהם שבשמים. היינו להשם הוי"ה ב"ה ההנהגה שלמעלה מדרך הטבע. כי על פי דרך הטבע לא היה באפשרות שיחליש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב:

והנה מקרה כזה נקרה לישראל

פעם שנית טרם כניסתם לארץ. שבמשך הזמן בלי ראות מעשה נסים חדש שוב נחלשה אצלם האמונה בהשם הוי"ה ב"ה. וביותר העם אלו הערב רב נתעוררה אצלם אפיקורסות שנשרשה בלבבם בארץ מצרים. ושוב נסתפקו היש ה' בקרבנו אם אין. וכאשר לא היו מים לעדה וירב העם עם משה וגו' ולמה העליטנו ממצרים וגו'. ובשביל שנחלשה אצלם האמונה רצה הקב"ה להראות להם מופת יותר גדול מבפעם הראשונה. שלא להכות את הסלע בהמטה ליתן מים רק לדבר אל הסלע. למען לא יהי להם שום ספק לחשוב בהכאת הסלע שגם זאת היא רק אצבע אלהים. היינו כח טבעי נסתר בהמטה. ויען שטעה משה והכה את הסלע גרם שלא תתחזק האמונה במופת היותר גדול. נחשבה זאת למשה חטא גדול. כיון שעוד נשאר העם בספק האמונה. וכמו שבפעם הראשונה נענשו בשביל

תנו לנו מים ונשתה. כי חפצו לראות בעיניהם מעשה נסים כזה שלא יסתפקו בו כלל שזה הוא כח נסתר מחוקי הטבע הנחשבים להשם אלהים. רק שיראו ברור שזה הוא נס שלמעלה מדרך הטבע בכח שם הוי"ה ב"ה שיתן להם מן השמים מים לשתות. לכן כעס עליהם משה ואמר מה תריבון עמדי מה תנסון את ה' שם הוי"ה ב"ה. לדעת אם מכח השם הוי"ה ינתן לכם מים שלא כדרך הטבע. כי המעט לכם הנסים והנפלאות שראיתם עד עתה. מ"מ צוה הקב"ה לעשות מבוקשם. להכות הצור בהמטה שיצאו ממנו מים. וזה נס גדול שלא כדרך הטבע ככתוב ההופכי הצור אגם מים וגו'. וזהו שכתוב ויקרא שם המקום מסה ומריבה וגו' ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין. ר"ל על שנסתפקו אם יש שם הוי"ה בקרבם. או רק השם אלהים. והכל הוא כחות נסתרים מדרך הטבע. וכיון שחטאו ישראל בספק האמונה נענשו במלחמת עמלק. שנאמר ויונב בך כל הנחשלים אחריך. היינו אלה שהאמונה היתה חלושה בלבבם. וי"ל שזה העונש מדה כנגד מדה. כי עמלק בנימטריא ספ"ק:

וכאשר ידע משה ענין החטא של ישראל. ראה לתקן הדבר במלחמת עמלק להגדיל ולהיטיב אצלם האמונה הקדושה בשם הוי"ה ב"ה. וזהו שכתוב והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל. וכדרשת חז"ל כל זמן

ובך התפלל אל ה' וגו'. לא הזכירו עוד השם אלהים, כי חשבו אולי באמת כח משה הוא מן שם הוי"ה ב"ה והשם הוי"ה הוא קונו ולא רק השם אלהים, אז ויתפלל משה בעד העם:

מכל מקום ראה הקב"ה שמשה יתקן החסרון שצשה בהכאת הסלע ויעשה פעולה לחוק את האמונה בהשם הוי"ה ב"ה שהיא ההנהגה שלמעלה מדרך הטבע, ויאמר לו עשה לך שרף וגו' לך כלומר לטובתך לחקן החסרון שעשית, וזה נעשה ע"י הרפואה של הבטת הנשוק בנחש הנחשת כיון שע"פ דרך הטבע הבטה כזאת מגברת סכנת הנשוק, אבל כשהיו מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים, היינו להאמין בהשם הוי"ה ב"ה שיש הנהגה למעלה מדרך הטבע היו מתרפאים, אז האמינו שכת רפואה זו היא למעלה מדרך הטבע, עתה מובן שזה התיקון שנעשה ע"י הבטה בנחש שזה להתיקון שצשה משה בידו במלחמת עמלק הראשונה, וכי גם עיקר הדבר היינו הסבות שהביאו לנחיצות אותם שני התיקונים שוין הן, כי הסבה הוא החטא של ספק האמונה בהשם הוי"ה ב"ה: ועפ"י מובנים היטב דברי המשנה, כיוצא בדבר אתה אומר, כיון שגם הסבות של אותם שני המאורעות שוין הן כמו ששני התיקונים שוים הם, ועוד מלבד זה למען הראות להם שכחו של משה הוא לעשות מופת כזה אשר הוא בלי ספק למעלה מדרך הטבע, לכן זרק משה

ספק האמונה, ויבא עמלק בנימטריא ספ"ק וילחם עם ישראל בפרדים, כך ה' בפעם השנית, וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב וגו' וילחם בישראל, ופירש"י יושב הנגב זה עמלק, שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב, אבל דבר אחד היה חסר בפעם השנית, כי בפעם הראשונה במלחמת עמלק ה' משה מחוק האמונה בידיו, מה שלא היה כן במלחמת עמלק השנית, לכן אירע אח"כ וידבר העם באלהים ובמשה, שוב הטענה הישנה למה העליתנו ממצרים, העם הם הערב רב שאצלם היתה נשרשת ביותר האפיקורסות של מצרים לאמר לא ידעתי את ה':

וע"פ כל זה מובנת כוונת הפסוק וידבר העם באלהים ובמשה, כלומר דברו שכל האותות והמופתים שהראה משה ע"י מטה אלהים הכל הוא פועל בכח נסתר מנסתרות הטבע שנסתר בהמטה, ושבשביל זה נקרא המטה מטה האלהים, אבל שם הוי"ה אין בקרבנו, וענין זה נרמז בקיצור בדברי חז"ל במד"ר מובא בפירש"י, השוה עבד לקונו, כלומר דברו שכחו של משה הוא רק מכח השם אלהים, כי זה השם הוא קונו, והיינו שמשה עושה הכל רק ע"י כחות נסתרים מכחות הטבע שנסתר בהמטה שנקרא מטה האלהים, וכן משה נקרא בשביל זה איש האלהים כמו המטה על שם קונו השם אלהים שהוא בנימטריא הטבעי, אולם כאשר נענשו בנשיכת נחשים השרפים, אז ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה'

הבטה והסתכלות. על שם שבו היו ישראל בתפלתם מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים שהוא שם הוי"ה ב"ה. וכן עשה יפתח האיש הפשוט שדבר את כל דבריו לפני ה' במצפה. כל דבריו. כלומר כל מה שהיה ביכלתו לדבר לפני ה' בשכלו הפשוט הי' מדבר שם במצפה. ר"ל בהסתכלות כלפי מעלה שהשי"ת יעזור לו לצצח במלחמה. וכן היה ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל: גם מובנת על פי זה התקשרות הפטרה זו עם הסדרא בענין דעו כי ה' הוא האלהים. ושיתי השם הוי"ה לצנדי תמיד. ושיש בזה שייכות לחובת הבר מצוה וענין תפילין כיון שזוג התפילין של יד ושל ראש מורים על ענין זה לדעת כי ה' הוא האלהים והכל אחד:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום הפטרה זו תזכור תמיד מה ששמעת בענין מצות תפילין. שהתפילה של יד פנגד הלב היא נגד השם אלהים. היינו כח העשיה והפעולה שעל פי דרך הטבע. ותפילה של ראש כנגד המוח היא נגד השם הוי"ה ב"ה. כח שכל הפועל שלמעלה מדרך הטבע. והוא עיקר הכל. ובלעדיו כל כחות הטבע בטלים ומבוטלים. כמו אצל האדם הראש והלב שהראש הוא העיקר והוא מנהל את הלב ומושל על כל הגוף. לכן אתה אל בינתך בלבד אל תשען. ועל כחך ועוצם ידך שעל פי דרך

לנחש הנחשת שהיה משא כבוד לאויר ונשאר עומד שם. ובוה נוכחו העם לדעת שכחו של משה הוא לפעול למעלה מדרך הטבע מכה השם הוי"ה ב"ה ולא רק מכה השם אלהים בלבד.

ולאחר שנתבארו עניני הסדרא יש להבין גם הפסוק של הפטרה זו. וידבר יפתח את כל דבריו לפני ה' במצפה. כי זה דבר ידוע שיפתח לא ה' בן תורה. רק שהי' איש פשוט גבור חיל ראש לשועלים אנשים ריקים שיצאו עמו. וא"כ השכל נותן שיפתח ה"ך למלחמה על פי דרך הטבע שהי' בטוח בכח גבורתו ואנשי חיל שלו. והיינו כח של דרך הטבע שהוא מהשם אלהים. ולא בבטחון על אבינו שבשמים שהוא שם הוי"ה ב"ה הנהגה שלמעלה מדרך הטבע. אולם הכתוב משמיענו שלא כן היה. רק טרם שהלך יפתח למלחמה הראה לדעת לזקני ג'צד שהוא מאמין בהשם הוי"ה ב"ה וא"ליו ישים בטחונו. וזהו כמו שהותנה עמהם שאם ילחם בבני עמון ונתן ה' אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש. הרי שלא הזכיר השם אלהים כי אם השם הוי"ה ב"ה. ועוד מספר הכתוב שהלך מקודם אל המצפה. ואמרו מפרשי התנ"ך שכן הי' נקרא המקום שהי' שם בית הכנסת גדול עם מזבח בחצר. ושמה התאספו ישראל פעם בפעם להתפלל אל השי"ת. ועל פי זה י"ל שנקרא מצפה שהוא משמעות

הטבע אל תסמוך. רק תהי נזהר שמים וארץ. והוא יצליחך בכל דרכיך
 להתפלל על כל דבר אל אבינו ובכל מעשיך. וטוב יהי לך כל ימי
 שבשמים. ככתוב שויתי ה' לנגדי חייך:
 תמיד. וכתוב עזרנו בשם ה' עושה

לח

בלק

מה לדרוש לפני הבר מצוה

איש ואשתו ובין אבות ובנים. כל אלה יתכן לקרותן בשם משפטים טובים כיון שהשכל מחייבן. ועליהן כתוב כי כל דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום: חלק ב' הן אותן מצוות עשה ומצוות לא יעשה שאין טעמם מובן לכל. וביותר הן בענינים שכלליים רוחניים הנוגעים אל הנשמה. דהיינו שהמצוות עשה מביאין תועלת והטבה חיות יתרה והארה נוספת אל הנשמה. והמצוות לא יעשה מריעין ומשחיתין את הנשמה ומחשיכין אורה. כל אלה יתכן לקרותן בשם חוקים. כלומר גזרת המלך היא מטעם הידוע לו בשביל טובת הנשמה:

וצריך לדעת כי כמו שאין ביכולת האדם להבין בידיעה ברורה מה זאת עצמיות הנשמה. כי אין ביכולת האדם להבין בידיעה ברורה טעמי אותן המצוות שנקראין חוקים. כי לא נדע איוו תועלת מגיע מהן אל הנשמה ע"י קיומן של המצוות עשה שנקראין חוקים. וכן לא נדע איוו נזק והפסד מגיע אל הנשמה מן העברות של אותן לא תעשה הנקראין חוקים. ורק השי"ת שברא את הנשמה הוא יודע ומבין מה שהוא לטובתה ומה שהוא

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה של הנביא מיכה. וסיימת עם הפסוק הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך. ויש לדקדק בזה מה טעם כפל הלשון מה טוב ומה ה' דורש ממך. שהי' יכול לומר מה טוב ה' דורש ממך:

נזכיר מן הסדרא מה שנאמר בברכת בלעם. מה טובו אלהיך יעקב משכנותיך ישראל. ויש לדקדק גם בזה מה טעם כפל הלשון. אלהיך. משכנותיך. יעקב. ישראל. גם צריך להבין התקשרות ההפטרה עם הסדרא באופן שתהא בזה שייכות לענין חובת הבר מצוה:

כדי לתרץ הכל נקדים הקדמה כללית מה שצריך כל בר מצוה כצעיר כזקן לדעת ולהבין בענין התרי"ג מצוות. הן זה דבר ידוע שהתרי"ג מצוות נחלקין על ב' חלקים: חלק אחד נקרא משפטים טובים. והן אותן מצוות עשה ומצוות לא יעשה טעמם מובן לכל בר דעת. וביותר הן בעניני גופניות וארציות הנהוג בעוה"ז בין אדם לחברו ובין

מכל מיני מחלות (דיעטא). ורק אני יודע מה שהוא לטובת הגוף והנשמה כיון שנשמת ישראל היא חלק אלה ממעל. ואין איש יכול לדעת ולהבין כל זה:

לכן ידע ויבין כל בר מצוה כצעיר כזקן שלא להעלות על הדעת להקל באיזו מצוה לאמר שזאת אין יפה לזמן הזה. וכי נאמרה בתורה רק על הזמן שמלפנים כמו שאומרים בני בלעל ופורקי עול. חלילה לחשוב כן. כי התרי"ג מצוות הן נצחיות והן הקיום של הגוף והנשמה. וכל זמן שאין אנו יודעים עצמיות הנשמה מה היא. לא נוכל לדעת איך שהמצוות עשה של חוקים מיטיבים ומוסיפין הארה אל הנשמה. וכן לא נוכל לדעת איך שהמצוות לית של חוקים מזיקים ומריעים וגם מפסידין ומחשיכין אור הנשמה. ולפעמים מביאים עד הכרת נפש ההיא. כמו שהמאכלים המורעלים מכריתים את הגוף:

עתה על פי הקדמה זו יש להבין ברכת בלעם. מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל. על דרך שאמרו חז"ל מברכותיו של אותו רשע ניכר מה ה' בלבו לקללם. שזה הרשע חפץ להכניס בישראל האפיקורסות הזאת לחשוב שהתרי"ג מצוות אינן נצחיות. והן נצרכין שנוי או ביטול כפי הזמן והמקום (רעפארם) כמו שאומה"ע משנים בכל פעם משפטים שלהם. וביותר שהחוקים שבתורה נחוץ לבטלם. והקב"ה הכניס חכה לתוך פיו וה' מוכרח לומר להיפך. מה טובו אהליך יעקב וגו'.

לרעתה. וכמו למשל במזון ורפואת הגוף. רק רופא גדול שהוא מבין ומכיר היטב טבע הגוף. יכול לדעת ולהבין במה ואיך להזין את הגוף לסדר עבודתו מזון טוב באיכותו וכמותו (דיעטא). וכן הוא יודע ומבין להזהירו ממה להתרחק. למען יהי נמצא הגוף בבריאות השלמות. גם בענין הרפואה רק רופא גדול כזה יודע ומבין איך לרפאות את הגוף ממחלות שונות. וכך הוא בהנמשל בענין מזון ורפואת הנפש והנשמה. כי רק השיית בלבדו שהוא בורא כל נשמה. יודע הצטרפותה של הנשמה הן בדבר קיומה מה שטוב עבורה ומה שרע עבורה. והן בדבר רפואתה מתחלואי הנפש. ורק השיית בלבדו יודע הטעם האמתי של איסור בשר בחלב שטענו כלאים ועוד כדומה:

ובזה יובן הפסוק ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך וגו' ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. וידועה הקושיא שאם אין מחלה רפואה למה. אמנם כוונת הכתוב היא ליתן טעם מדוע יש הכרח לשמור כל חוקיו שאין מובן לנו טעמם. ואולי יעמדו לפעמים משכילים ויאמרו על פי חקירה שחוקים כאלה אפשר ה' נצרך בימים הקדמונים ולא עכשו. ולכך מסיים הכתוב ואומר כי אני ה' רופאך. רצה לומר אני שבראתי אותך ונפחתי בך רוח ונשמה אני הוא הנותן לך כל אלו המצוות הן המשפטים והן החוקים למען חייך. בשביל קיום הגוף והנשמה להשמר

שכלם להיטיב להם בעיני גשמיית. וכנגות עלי נהר שנוטעים האנשים לפי שכלם למען יגדלו באופן היותר טוב: כהאלים נטע ה' כארזים עלי מים. זה מקושר עם משכנותיך ישראל. ומוסב על המצוות שבתורה שנקראין חוקים שהן למעלה מן השכל לטובת הנשמה. נמשלין כהאלים נטע ה' כארזים עלי מים. שגדלים לא על פי שכל האנשים. רק ברצון הבורא שהוא נטען והוא יודע מה טיבן. וכן החוקים שבתורה הקב"ה נטען בעץ החיים. ורק הוא יודע טעמן איך שהם מיטיבין או מריעין להנשמה. כי ריח של ברשם הוא רגש הנשמה: **ועפ"ז** יתבאר גם הפסוק האחרון של הפטרה זו. הגיד לך אדם מה טוב וגו'. זהו כעין ברכת מה טובו שבסדרא זו. בא למד שהתרי"ג מצוות נחלקין לשני חלקים. חלק אחד הנקרא משפט. עניני הגוף המובנים בשכל אנושי. והן הנהגין בין אדם לחברו. וחלק אחד שנקרא חוקים. ענינים נסתרים רוחניים השייכים יותר לטובת הנשמה והן למעלה מן השכל האנושי. ועל זה אומר הגיד לך אדם מה טוב. רצה לומר שהקב"ה בנתינת התורה עם תרי"ג מצוות הגיד לך אדם מה טוב. הרי זה כמו מה טובו אהליך יעקב. ומוסב על חלק המצוות שנקראין משפטים. עניני הגוף שנוהגין בין אדם לחברו. ומה ה' דורש ממך. הרי זה כמו משכנותיך ישראל. ומוסב על חלק המצוות שנקראין חוקים. ענינים השייכים יותר לטובת הנשמה והן הנהגין בין אדם למקום

והמכוון בזה הוא על פי הכלל הידוע שיעקב הוא מדרגה פחותה. וישראל מרמו על מדרגה גבוהה. וי"ל שיעקב מורה על אנשים פשוטים הנוטים יותר לעניני הגוף גשמיית וארציות. כי משמעות עקב היינו תחתיות הגוף. וישראל מורה על אנשים בעלי תורה הנוטים יותר לעניני הנשמה וכחות הרוחניים שלה. כי ישראל הוא צירוף ל"י רא"ש. מקום היותר גבוה שבגוף ובו מקום משכן הנשמה:

ובזה יש להבין מה טובו אהליך יעקב. זה מוסב על הנהגת אנשים הפשוטים בענינים הנוגעים אל הגוף ובענינים שבין אדם לחברו. על שראה שאין פתחיהם מכוונים זה מול זה למען יחיו בשלום בלי מריבות. והנהגה זו של עניני הגוף היא מן המצוות שבתורה שנקראין משפטים המובנים על פי שכל. שצדיק נאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. משכנותיך ישראל. זה מוסב על הנהגת האנשים בעלי מעלה שהיא ביותר מן המצוות שבתורה שנקראין חוקים. שהן למעלה מן השכל. ושניתנו לישראל בשביל טובת הנשמה להוסיף בה קדושה והארה. למען תגרום ותפעל משכנותיך ישראל. היינו להיות משכן השכינה הקדושה ביניהם:

ועל זה הוסיף עוד משל ומליצה ואמר. כנחלים נטיו כנגות עלי נהר. זה מקושר עם מה טובו אהליך יעקב ומוסב על המצוות שבתורה שנקראין משפטים. שהאדם יכול להבין טעמן על פי שכלו. הן דומות לנחלים שנטו על ידי מעשה האנשים לפי

שאין לשנותן לעולם. כמו שנאמר
לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי
מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר
את מצות ה' אשר אנכי מצוה
אתכם. ויש בזה שייכות טובה לכל
בר מצוה כצער כזקן:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום
הפטרה זו תזכור כל ימך
זה הפסוק האחרון. הגיד לך אדם מה
טוב וגו'. שמוהיר לאדם לקיים התרי"ג
מצוות הן חלק המשפטים הנוהגים
בין אדם לחברו והן חלק החוקים
הנוהגים בין אדם למקום. ואף שיאך
יצרך הרע לאמר שאין נחיצות כל
כך היום לשמור כל התרי"ג מצוות.
ובפרט חלק החוקים. באשר שאינם
לפי הזמן ואינם מודרניים. ואתה
תדע ותזכור שהתורה נקראת עץ
חיים. והפורש מן התורה כפורש מן
החיים. על כן חזק והתחזק לשמור
את דרך עץ החיים. או תצליח בכל
מעשיך ובכל דרכיך תלך במישור.
ככתוב עץ חיים היא למנויקים בה
ותומכיה מאושר:

שהשי"ת דורש מן האדם לקיים אותם
החוקים לטובת הנשמה. אחר זה
מבאר הענין בפרטיות יותר ואומר
בדבר הגיד לך אדם מה טוב. שמוסב
על עניני הגוף הנוהגים בין אדם
לחברו. שהטוב הוא כי אם עשות
משפט ואהבת חסד. עשות משפט.
אלו מצוות התורה שנקראין משפט
מפני שהשכל מחייב לעשותן. ואהבת
חסד. היינו לעשות חסד עם אנשים.
ואומר עוד בדבר מה ה' דורש ממך.
שמוסב על עניני הנשמה שנקראים
חוקים הנוהגים בין אדם למקום.
והצנע לכת עם אלהיך. שבאותם
הענינים שבין אדם למקום יתהלך
האדם בצניעות בדרכי התורה לשם
שמים. ולא בשביל להתייר בפרסום
בין אנשים:

עתה מובן איך שהפטרה זו מקושרת
עם הסדרא ע"י הפסוק האחרון הגיד
לך אדם מה טוב וגו' עם הפסוק של
ברכת מה טובו אלהיך יעקב וגו'.
המלמדים לנו שהתרי"ג מצוות הן
כולל של חוקים ושל משפטים. לטובת
הנשמה ולטובת הגוף. והן נצחיות

לט

פינחס בין המצרים

מה לדרוש לפני הבר מצוה

ישראל. עתה צריך להבין מה הוא המעשה וקריאת שם אצל כל אחד מישראל שע"ז יחול עליו השם של קדש:

כדי להבין דברי הנביא ירמיהו נקדים מן הסדרא. אשר בפקוד מספר משפחות שבטי ישראל נאמר בני ראובן חנוך משפחת החנכי. לפלא משפחת הפלאי. וכן בכלם נתוספו אותן ב' האותיות ה"א וי"ד. ופירש"י הט"ל הקב"ה שמו עליהם. ה"א מצד זה וי"ד מצד זה. לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם. וזהו שמפורש ע"י דוד בתהלים. שבטי יה עדות לישראל. שהשם הזה מעיד עליהם לשבטיהם. עכ"ל. וצריך להבין דאם כן מה היא העדות עלינו בזמן הזה שגם אנחנו בני האבות. כי הלא אין עכשיו במשפחות ישראל עדות כזאת של שמו הגדול:

וכדי לתרץ כל זה. וגם כדי להבין התקשרות הפטרה זו עם הסדרא באופן שיהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין. נקדים מאמר חז"ל במסכת ברכות (י"ד). אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאילו מעיד

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה הראשונה מן ג' השבתות שנקראין בין המצרים. והיא נבואה הראשונה של ירמיהו הנביא. ונאמר בה שני מחזות אשר חזה ירמיהו בנבואתו שהם סבת החורבן והגלות. מחזה א' מקל שקד. ועל זה אמר השי"ת אליו. היטבת לראות כי שוקד אני על דברי לעשותו. וצריך להבין איך זה בזה תלוי להיות מקל שקד טעם או סבה לזה העונש שישקוד הקב"ה להביא עליהם הרעה. מחזה ב' סיר נפוח מפני צפונה. ועל זה אמר הקב"ה אליו מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ. ג"כ אין מובן איך זה בזה תלוי להיות סיר נפוח מפני צפונה טעם או סבה לזה העונש של מצפון תפתח הרעה. וגם סיום הפטרה זו אין מובן שאומר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אכליו יאשמו וגו'. ויש לדקדק שאם הקדש של ישראל נדמה לקדש של ראשית התבואה דהיינו תרומה ובכורים. א"כ כמו תרומה ובכורים אין חל עליהם שם קדש אלא ע"י מעשה של הפרשה וע"י קריאת השם. כמו כן צריך להיות אצל

עבודת התפילות שאנו מחויבים להחליף בכל יום. שבוה עושה טוב לעצמו וגם לכל העולם. ולכן נצרך שני עדים המוכיחים לאדם ומסייעים לו. עד אחד בענין סור מרע. ועד הב' בענין ועשה טוב:

עתה יובן טעם אותם שני העדים

מילה ותפילין שהם כנגד סור מרע ועשה טוב. כי עדות המילה היא על כל היום בעסקו בענינים גשמיים מסחר או מלאכה להזכירו להיות סור מרע. להזהר מכל חטא בדיני ממונות. ולהזהר מתאוות עוה"ז שלא יחלל בריתו של אברהם אבינו ויפול ע"ז ח"ו בניהנם. כידוע מאמר חז"ל שאברהם אבינו עומד בפתחו של גיהנם ואינו מניח להכניס בניהנם אותם שלא חללו את ברית קודש. ובשביל זה נתקן לומר נוסח הברכה בכל ברית מילה. וצאצאיו חתם באות ברית קודש. על כן בשכר זה אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ילדות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו:

ועדות התפילין שבימי החול תחת העדות של שבת. הוא כמו שבשבת נתוסף לכל השומר שבת קדושה יתרה שנקראת בשם נשמה יתרה. כן עדות התפילין על כל פנים בשעת התפלה נתוסף לאדם קדושה יתרה ע"י הנחת תפילין. כמו שמובא בזה"ק פרשת בא שמצות תפילין יש לה יחס על כל המצוות. כיון שתחת השם מצוה נקראת בשם קדושה. וע"ז יתפלל ואוי בעבודת הלב והמוח שתהי' בבחינת רחמים

עדות שקר בעצמו. וכתב המהרש"א ז"ל טעם הדבר. לפי ג' מצוות נתן לנו הקב"ה שהן אות ועדות לנו שאנחנו עמו. והן שבת מילה ותפילין וכו'. וכיון שעל פי שנים עדים יקום דבר לכן בשבת לא בעי תפילין. דאיכא שני עדים שבת ומילה. אבל בחול בעי שני עדים דהיינו מילה ותפילין. וזה שאינו מניח תפילין בחול. הוא מראה שהעד השני שהם התפילין עדות שקר הן בעצמו. ככ"ט. ר"ל שזה האיש מראה שפ"י דעתו עדות התפילין היא עדות שקר שאילו הי' דעתו שהתפילין הן עדות אמת הי' מניחן בודאי. והיו עדות שקר בעצמו. כיון שנה האיש מוציא עצמו מן כלל ישראל שמניחין תפילין. ואצלם התפילין עדות אמת:

אמנם צריך להבין מה הטעם של שני עדים דווקא. מדוע לא די בעד אחד. הלא אין כאן לא דיני ממונות ולא דיני נפשות. וי"ל טעם הדבר לפי ששמירת היהדות יסודתה בשני אופנים. אופן אחד של סור מרע בשס"ה מצוות ל"ת. ואופן אחד של ועשה טוב. ברמ"ח מצוות עשה. אופן האי של סור מרע הוא בשעה שאדם עוסק כל היום בעניני גשמיות להרבות ממק. כל עמל האדם לפיהו או במלאכה או במסחר. ובוה צריך האדם להיות נזהר מאד שלא לנפול ברשת יצר הרע רק להיות סור מרע. אופן הב' של ועשה טוב הוא בשעה שאדם עוסק בקיום איזו מצוה מן רמ"ח מ"ע. ובפרט בעסק

ולאה. וגם י"ב תפירות שבתפילין
הן כנגד י"ב השבטים. לכן כל
אדם המניח תפילין כראוי הרי זאת
עדות ששמו של הקב"ה שם הוי"ה
ב"ה נקרא עליו ע"י הנחת תפילין
שבהן ד' הפרשיות. וב' השינין של
תפילה של ראש עם י"ב התפירות
שבהן מעידין עליו כי דם קדוש
של ג' האבות וד' האמהות וי"ב
השבטים נוזל בעורקיו :

ובזה מובנת ג"כ נבואת ירמיהו
בהפטרה זו אשר חזו שני
המחזות מקל שקד וסיר גפוח מפני
צפונה. ואותם שני המחזות הם הסבות
שנחרץ אז עונשן של ישראל. כי
המחזה של מקל שקד מראה כי תחת
שהאדם צריך להתפלל מלובש בתפילין
וציצית עבודת הלב במתינות ובכוונה
רחמים ותחנונים לפני המקום לפעול
ועשה טוב. ראה ירמיהו המחזה של
מקל שקד. שמצבן של ישראל בתפלה
הוא בדמות מקל. עץ יבש בלי
לחלוחית מעמקי הלב ובלי הכוונה
הראויה. וערום בלי תפילין וציצית
כמו מקל. ואף גם שהוא שקד. היינו
שהתפלה היא בבחי' קבע ובחיפזון.
אולי שפתים ילבט. ולכן נחרץ עונשן
של ישראל. ואמר הקב"ה כי שקד
אני על דברי לעשותו :

והמחזה של סיר גפוח ופניו מפני
צפונה מראה על מצבן של ישראל
אז בכל היום. אשר תחת להיות סור
מרע כל היום היו להיפוך. וטעמו
של פני צפונה הוא עד"ר הכתוב
מצפון זהב יאתה. וענינו שכל עצמם
יום יום הוא לצבור כסף וזהב אך

ותחנונים לפני המקום. ויפעל בתפלתו
ועשה טוב לעצמו ולכל העולם. ולא
יעשה תפלתו קבע להפטר מן העול
הזה להתפלל במהירות משפה ולחוך
בלי כוונה הראויה. שתפלה כזו
נחטפת ואינה פועלת ועשה טוב :

ועפ"ז מובן שגם בזמן הזה יש
עדות לישראל שהם בני
אבותיהם בני אברהם יצחק ויעקב.
כי תחת זה שאז מלפנים הטיל
הקב"ה שמו על משפחות ישראל.
שהוא השם י"ה להיות עדות לישראל.
יש לנו עתה עדות התפילין בחול
תחת העדות של שבת. וכמו שביום
השבת חל על כל שומר שבת קדושת
שמו הגדול. כמו שאיתא בזוה"ק.
מאי שבת. שמא דקדושא בריך הוא.
כן בימי החול ע"י עדות התפילין
הטיל הקב"ה על זה המניח תפילין
לא רק שתי אותיות משמו הגדול
כי אם כל ד' האותיות של שמו
הגדול הם הוי"ה ב"ה. וכמו שידוע
שארבע פרשיות התפילין הן כנגד
האותיות של שם הוי"ה ב"ה.
וכמו שדרשו חז"ל על הפסוק וראו
כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא
על"ך ויראו ממך. תניא רבי אליעזר
הגדול אומר אלו תפילין שבראש :

ועוד כי למען יהיה ניכר עדות
התפילין לישראל שהם בני האבות
אברהם יצחק ויעקב יש הלכה למשה
מסיני שיהי' נרשם בתפילה של ראש
ב' שינין. אחת עם ג' ראשים.
כנגד שלשת האבות אברהם יצחק
ויעקב. ואחת עם ד' ראשים כנגד
ארבע האמהות שרה רבקה רחל

הדקדוקים וגם מובן התקשרות הפטרה
זו עם הסדרא בענין גודל מעלת
מצות תפילין לישראל:

היוצא לנו מכל זה שעל כל בר
דעת להבין כי יען ששתי אלה הסבות.
מקל שקד וסיר נפוח פני צפונה
גרמו החורבן והגלות. ועתה שאנו
מצפים ומיחלים לישועה של גאולה
השלמה במהרה. עלינו להזהר משתי
אלה הרעות. שלא נהי' בשעת התפלה
במצב של מקל שקד. רק להתפלל
בטלית ותפילין צבודת הלב רחמים
ותחנונים לפני המקום במתנות ולא
בשקד. ואז נפעל ועשה טוב לנו
ולכל העולם. וכן עלינו להזהר בענין
סור מרע. שלא להיות כל היום
במצב של סיר נפוח פני צפונה.
היינו שלא תבער בקרבנו האש של
תאוות עוה"ז כסיר נפוח. ושיהיו
פנינו מסתכלים כלפי מעלה. ולא
מסתכלים פני צפונה להיות אץ
להעשיר באיסור. לאמר כחי ועצם
ידי יעשה לי חיל. ומה שאמרו
חז"ל הרוצה להעשיר יצפון. המכוון
הוא להתפלל להשי"ת שישפיע אליו
עושר מצפון:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום
הפטרה זו עם שני המחזות של
מקל שקד וסיר נפוח פני צפונה.
עליך לזכור כל ימך שלא תהיה
בשעת התפלה כמו מקל שקד. בלי
ציצית ותפילין. וכן שלא תהיה
אח"כ כל היום כמו סיר נפוח עם
אש זרה של תאוות עוה"ז. רק תהיה
בכלל הפסוק האחרון של הפטרה זו.

להעשיר באיסור ולא בהיתר. לאמר
כחי ועצם ידי יעשה לי את החיל
הזה. וכמו סיר נפוח בערה בקרבם
כל היום תאוות עוה"ז. ולכך עוד
טעם שנחרץ עונשן של ישראל.
ואמר הקב"ה מצפון תפתח הרעה
על כל יושבי הארץ:

ובשביל לסיים בדבר טוב מסיים
ההפטרה עם הפסוק קדש ישראל
לה' ראשית תבואתה כל אכליו יאשמו
וגו'. ויש לפרש זה הכתוב בענין גודל
מעלת התפילין. וזהו על דרך דרשת
חז"ל על הפסוק וראו כל עמי הארץ
כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.
ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו
תפילין שבראש. וזהו שאומר קדש
ישראל לה' ראשית תבואתה וגו'.
ר"ל כמו שראשית התבואה תרומה
ובכורים נקדש ע"י מעשה הפרשה
וע"י קריאת השם עליהם. כן ישראל
קדש לה' על פי שני העדים מצות
מילה ומצות תפילין בחול. ובשבת
מצות שמירת שבת קודש. כי כמו
שנקרא על ישראל מלפנים השם
י"ה במשפחות השבטים ועי"ז היו
קדש ישראל לה'. כן גם תמיד
בשביל מצות שמירת שבת קודש
שהוא שמה דקודשא בריך הוא.
ובשביל מצות תפילין שבהן ד'
הפרשיות כנגד שם הוי"ה ב"ה.
נקרא שם הקב"ה עליהם. וקדש
ישראל לה'. ולפיכך כל אכליו יאשמו
רעה תבא עליהם. ככתוב וראו
כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא
עליך ויראו ממך. עתה מובן שעל
פי כל מה שנתבאר מתורץ כל

קדש ישראל לה' וגו'. שעל ידי תתפלל במתינות בכוונה. תפעל ועשה
קיום מצות תפילין כראוי וע"י טוב שיושלח משמים כל טוב אליך.
שמירת שבת תהיה בכלל כי עם ותצליח בכל דרכיך כל ימך:
קדוש אתה לה' אלהיך. וכאשר

מ

מטות מסעי

מה לדרוש לפני הבר מצוה

תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצרכו אתכם וגו'. ואחר שכבר הוהירה התורה על ד' האומות לא תחיה מהם כל נשמה בא עתה הכתוב עוד הפעם לחזור על אותו ענין בשביל שמוסיף טעם במשל ומליצה שיהיו לשכים בעיניכם ולצנינם בצדיכם. וצריך להבין על מה מרמז זה המשל ומליצה. כי בודאי יש באזהרה זו מוסר השכל לדורי דורות. גם צריך להבין התקשרות הפטרה זו עם הסדרה באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולצנין מצות תפילין:

וכדי לתקן הכל נקדים מאמר חז"ל במסכת שבת (פ"ח). א"ר אבא בר עבון בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו. דכתיב ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו. ברישא עושי והדר לשמוע. ע"כ. והנה בודאי אין זאת שמיעה בפשוט שהיא שמיעת האוזן. כי שמיעת האוזן מוכרת להיות תחלה. כיון שבלתי שמיעת האוזן אין שייך כלל עשיה. אלא ראי שמיעה זו היינו הכנת

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום הפטרה שניה מן ג' ההפטרות שהן בג' שבתות הנקראין בין המצרים. ובה תוכחת ירמיהו הנביא לארבע כתות שבישראל כמו שאומר. הכהנים לא אמרו איה ה' יתופשי התורה לא ידעוני והרועים פשעו בי והנביאים נבאו בבצל ואחרי לא יועילו הלכו. הרי כאן ד' כתות: כהנים. תופשי התורה. רועים. ונביאים. ויש לדקדק במה שאומר הכהנים לא אמרו איה ה'. הלא אגילו מלאכי מעלה אין יודעים איה מקום כבודו. ואין ידעו הכהנים. גם צריך להבין מי המה אותן ד' הכתות ויש לחקור אם גם בימינו נמצאין ד' כתות כאלה. גם אין מובן על מי מוסבים דבריו שאומר ואחרי לא יועילו הלכו. הלא אחר שחשב מעשה תחמוד שבהם. מה זאת ההוספה שמוסיף עוד עליהם הקל על החמור:

כדי להבין דברי הנביא נקדים מן הסדרה פרשת מסעי. שהכתוב מזהיר לישראל ואומר. והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם וגו'. והוסיף לומר טעם הדבר. ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם והיה אשר

של חכמה מפורשת בהכתוב שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. כי ע"י ראיית חכמה הזאת יפקחו עיני האדם להבין גם טעמי המצוות. וכיון ששני התפילין של יד ושל ראש הן סמל של נעשה ונשמע לכן יפה תקנו שתפילין של יד קודם לתפילין של ראש כמו שנזכר בתורה. להורות על ברישא עושה והדר לשמוע:

אבל האפיקורסים שאין מניחים תפילין. הלא תחת שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. נשתקע במוחם לכפור באלוהות, וממילא כופרים בתורה כולה. ואומרים על הכל שהוא דרך הטבע. והידים עם הלב רתוקים אצלם מן קיום התרי"ג מצוות. וגם לא די להם רשעת עצמם אלא שמשדלים בכל מיני ערמות להסית לאחרים. וביותר לדור הצעיר שיכפרו בתורה ובכל דבר קדוש ולהתנהג בהפקרות. ולפיכך הזהירו מאד חז"ל להתרחק משכן רע ומחבר רע. כי אם יתחבר עמהם יומשך אחריהם ולכת בדרכיהם הרעים:

ועפ"ז יש להבין מה שחזר והזהיר הכתוב כאן להוריש את כל יושבי הארץ. בהוספת טעם שאם לא יורישו אותם יהיו הנותרים לשכים בעיניכם ולצניגים בצדיכם. והוא שהתורה מלמדת לנו במשל הזה לדעת ולהבין נזק והפסד שנוכל לקבל מן שכנים וחברים רעים. שאף אם יושבי הארץ יכנעו מפני ישראל אשר ישלימו עמם. יקבלו ישראל מהם נזק והפסד. עם לא בעיני הגוף יכשלו

טעם העשיה. וא"כ צריך להבין מה מעלותא כל כך בזה שהקדימו נעשה לנשמע:

אמנם באמת זה עיקר גדול בקיום התרי"ג מצוות להיות ברישא עושה והדר לשמוע. כמו המלאכים שברגע שמיעתם פקודת איזו שליחות עושים תיכף הדבר בלי שום הבנת טעם. רק אח"כ יכולים להבין לאיזה ענין נעשה השליחות. וכן גם על ישראל ללכת בדרך הזה. כי אם נרצה ללכת בדרך אחר שלא נעשה המצוה עד אשר נבין טעם המצוה. הלא זה הדרך ינהג את האדם לאפיקורסות ולבטול קיום המצוה. כי כן דרך האפיקורסים לומר על הרבה מצוות שבתורה שאין מבינים טעמן. ולפי שכלם הקל אין צוד בזמן הזה טעם לקיים אותן המצוות. ובפרט המצוות שנקראין חוקים. שאין מובן כלל טעמן. לכן זה עיקר גדול בקיום התרי"ג מצוות ברישא עושה והדר לשמוע: **ויש** להעמיס ענין זה במצות תפילין של יד ושל ראש. שתפילה

של יד היא כנגד נעשה. כי בהיד הוא כח העשיה. ולפיכך היא כנגד הלב כדי לשעבד את הלב להמשך ברצון וחשקות לקיום התרי"ג מצוות במעשה. ותפילה של ראש היא כנגד נשמע. ולפיכך היא כנגד המוח בין העינים בגובה הראש. כדי לשעבד שכל המוח וראיית העינים בהבנת טעמי המצוות. ואין זאת ראייה גשמית בפשוט שהיא ראיית העין. כי אם ראיית החכמה. שבשביל זה נקראת הסנהדרין עיני העדה. ועיקר הראיה

על האפיקורסות של ביטול קיום המצוות, והוא שתחת פעולת תפילין של יד כנגד הלב שהוא כנגד נעשה. לשעבוד הידים עם הלב לקיום המצוות, הלא אותן שכניכם וחבריכם הרעים יהיו לצנינם בצדיכם. כלומר שיקררו ויצננו אתכם מלקיים איזו מצוה ומעשיית כל דבר טוב. ע"י שיסיתו אתכם לאפיקורסות של כפירה בתורה משמים. וכל זה קורא הכתוב בשם וצררו אתכם וגר:

ענה

נשובה ונראה תוכחת ירמיהו הנביא. ויש לראות אשר לא רק על הזמן ההוא הרעיש והרעים בתוכחתו הזאת. כי גם לדאבוננו בזמן הזה תצילנה אוזנינו משמוע דברי תוכחתו האלו. כי מה שהיה הוא שיהיה גם בזמננו. יען כי אותן ד' כתות נמצאין גם במקלותינו. ואך עלינו להבין היטב דברי הנביא: על כת א' אצר. הכהנים לא אמרו איה ה'. הן הכהנים שבימינו אלה הם הכת היותר חשוב בישראל. שכל ישראל מחויבים לפרנסם בכבוד לבעבור שהם יעסקו בתורה ועבודה. ולא רק בפני עצמם בלבד. אלא ככתוב יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל. יעקב הם פשוטי העם. וישראל הם הגבוהים במעלה, והיינו שמוטל חוב קדוש על הכהנים שהם מנהיגי הדור להתחבר עם כל אנשי ישראל ללמדם תורה ולהוכיחם לחוקים באמונה לבטוח בהשם יתברך. והוציאנו מארץ מצרים מבית עבדים להיות לו לעם סגולה. אבל הכת הזה לא ימלאו חובתם ואין מוכיחים

בעניני הנשמה. כי סוף כל סוף ילמדו ממעשיהם הרעים. ויוצא לנו מזה מוסר השכל שהתורה מזהירה לדורי דורות להתרחק משכן רע ומחבר רע אשר אין הולכים בדרך התורה והמצוה. כי יסיתו להמתחברים עמם לאפיקורסות ולפריקת עול לכפירה באלוהות ולביטול קיום המצוות. ולרמוע על שתי אלה כפירה באלוהות וביטול קיום המצוות אומר הכתוב זה המשל שיהיו לשכים בעיניכם ולצנינם בצדיכם:

ויש לומר שמשמעות שכים אין הכרח לומר שהוא קוצים בלשון תרגום. אלא שהוא עברית מלשון מכסה והסתירה. כמו ושכתי כפי עליך. וכמו ובעצמות וגידים תשכנני. וכן צנינם אין הכרח לומר שהוא קוצים. אלא כמו שפירש הרשב"ם ז"ל שצנינם הוא מלשון קרירות. על דרך הכתוב כצנת שלג ביום קציר:

ולפי זה כך יתבאר הענין של לשכים בעיניכם. שהוא לרמוע על האפיקורסות של כפירה באלוהות. והוא שתחת פעולת תפילין של ראש שהיא כנגד נשמה, להבין ענין האלוהות ע"י ראיית עיני החכמה ככתוב שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. ואם התחברו עם שכנים רעים וחברים רעים. יהיו לשכים בעיניכם. כלומר לעשות מכסה בעיניכם לבלתי תראו בעיני החכמה גדלות בורא העולם והשגחתו על כל יושבי תבל. והם יסיתו אתכם לאפיקורסות של כפירה באלוהות:

ומה שאומר ולצנינם בצדיכם ירמו

כלומר המסוכנים. והם כמו נביאי הבעל שמלפנים מתנבאים להחליף מצוות התורה ומנהגי אבות ייכותינו באמונה זרה ומנהגים זרים להדמות ולהתערב עם גויי הארץ. אוי לאזנים של אותן מקהלות קלי הדעת הריפירמיות שכך שומעות. כי כך חפצים לשמוע. אחר זה אומר הנביא על העם אשר אולת בלבבם לבחור במנהגים כאלה שהם. אחרי לא יועילו הלכו. היינו אחרי דרך מנהגייהם הרעים. כמאמר חז"ל כד רגו רעיא על ענא עביד למנגדא סמיותא (ב"ק נ"ב):

מכל זה יש לראות כי כמו שכל אותן הצרות גרמו אז לישראל החורבן והגלות. כמו כן בימינו אותן הצרות מעכבות הגאולה. לכן אחינו בני ישראל. כל מי שיש לו בנים ורוצה לגדלם לתורה. או לכל הפחות שיהיו יהודים כשרים ונאמנים. ובפרט כאשר מגיע הבן לעונת בר מצוה. עליכם להיות נזהרים מאד להרחיקם משכנים רעים וחברים רעים בני בליעל. וביותר להרחיקם מאד מאותן הרועים הפושעים באלי ישראל. רק תשתדלו שימדו עם חברים טובים יחדו אצל מלמדים יראי שמים שיכניסו בלבבות צאן קדשים תורה עם יראת שמים. וזאת מובן שבענין התרחקות משכנים רעים וחברים רעים ומלמדים פושעים נקשרה היטב הפטרה זו עם הסדרה כי כמו בהסדרה כן בהפטרה זו נמצאת הזהרה זו שזאת היא סבת החורבן והגלות. וגם יש בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת ואיום

לישראל יאמר להם. מדוע אתם מבקשים אלהים חדשים. הלא איה ה' המעלה אותנו מארץ מצרים. וכמו שנזכר בפסוקים הקודמים בהפטרה זו:

על כת הב' אמר. ותופשי התורה לא ידעוני. הלא הם הרבנים יושבי על מדין וראשי ישיבות לומדי תורה עוסקים רק בפלפולים חריפים (פשטלעך) ואין עוסקים בידיעת האלוהות. ככתוב דע את אלהי אביך ועבדהו. רק יסתפקו בעסק הפלפול בתורה שבעל פה. וידוע מאמר חז"ל כל מי שאין לו אלא תורה גם תורה אין לו:

על כת הג' אמר. והרועים פשעו בי. הלא הם רועי צאן קדשים מלמדי תורה לתינוקות של בית רבם ולבני הנעורים בבתי תלמוד תורה שאינם לפי רוח ישראל סבא. ובבתי ספר הנקראים בשמותם על שם אפיקורסים מפורסמים. הלא אותם הרועים הם פשעו בי. כי הם אפיקורסים גמורים הכופרים באלוהות ובתורה מן השמים. ותחת להכניס בלבבות תלמידיהם תורה עם יראת שמים. הם מכניסים בלבבם מנוער ארס של אפיקורסות וכפירה בבירא ובתורה. וגם כי יזקין הנער לא יסור מזה. ככתוב כל באיה לא ישובן:

ועל כת הד' אמר. והנביאים נבאו בבעל. הלא הם הרעבנים שבימינו הנקראים מטפים. כי כמו שמלאך המות מטף ג' טפות להמית הגוף. כן הם מטפים זמטיפים להמית נשמות בני מק...ותם. הם המה הרבנים כלומר רעבנים בבתי כנסיות המתוקנים.

תבל ומלואה. ככתוב שאו מרום
 עיניכם וראו מי ברא אלה וגו'. על
 כן תהיה נזהר מלהתחבר עם חברים
 רעים ועם מלמדים שאין בהם יראת
 שמים ויראת חטא. כי הם יהיו לך
 לשכים בעיניך להסתיר מעיניך אור
 האמונה. והם יהיו לך לצנינים בצדך
 לצנן אותך מן קיום כל מצוה. רק
 תתחבר עם חברים טובים ועם
 מלמדים בעלי יראת שמים. והם
 ידריכוך ללכת בדרך תמים. ואז טוב
 יהיה לך כל הימים:

הפטרה זו תזכור היטב האזהרה
 ותוכחת ירמיהו הנביא. ותדע שהשם
 בל מצוה הוא להודיעך שמעתה אתה
 מחויב בקיום התרי"ג מצוות. והתפילין
 של יד כנגד הלב מזכירים אותך
 להזהר בנעשה. היינו קיום המצוות
 בלב טוב באהבה. והתפילין של
 ראש שבין עיניך בגובה הראש כנגד
 המוח מזכירים אותך להזהר בנשמע.
 היינו להבין בתורה טעמי ועניני
 המצוות. ולראות בעיני חכמה שיש
 בורא עולם המנהיג בהשגחה פרטית

מא

דברים

מה לדרוש לפני הבר מצוה

וכרי לתרץ הכל. גם כדי להבין התקשרות ההפטרה עם הסדרא באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין נקדים איזה מאמרי חז"ל. במסכת ברכות (ו') איתא. א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו. בימינו זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובזרוע עזו. אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמו יתן. ומניין שהתפילין הן עוז לישאל. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ע"כ.

ובמסכת קידושין (ל"ז) איתא. כתוב והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך. ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין למה ל"י. ההוא מבעי ליה לכדתני דבי רבי ישמעאל. עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ. ע"כ:

משני מאמרי חז"ל האלו נתבאר שמצות תפילין יש בה שתי סגולות טובות עבור ישראל. א'. שע"י ישראל מקיימים מצות תפילין נופל אימה ופחד על כל עמי הארץ שלא ילחמו

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה לשבת חזון מן הנביא ישעיהו. בה נאמר על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי. מכף רגל ועד ראש אין בו מתום וגו'. יש לדקדק בזה מדוע אמר הנביא פרט וכלל. שבתחלה אמר בדרך פרט על הראש ועל הלב. ואח"כ אמר בדרך כלל. כל הגוף מכף רגל ועד ראש אין בו מתום. הלא זה ידוע שפרט וכלל נעשה כלל מוסיף על הפרט. וא"כ היה די לומר רק הכלל בלבד. ולא היה צורך אומר קודם הפרט:

כרי להבין דברי הנביא נקדים מן הסדרא פסוק האחרון של קריאת המפטיר. שנאמר ואת יהושע צויתי בעת ההיא לאמר עיניך הוראות את כל אשר עשה ה' אלהיכם לשני המלכים האלה כן יעשה ה' לכל הממלכות וגו'. לא תיראום כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם. יש לדקדק בזה מהו לאמר. הלא לא נזכר כאן שום אמירה לומר למי. גם אין מובן שהתחיל לומר בלשון יחיד. עיניך הוראות. ומדוע מסיים בלשון רבים. לא תיראום:

ע"י מלחמות. וכך יאמר יהושע לישראל. לא תיראום מפני עם הארץ כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם. שני שמות הקדושים האלה שם ה' והשם אלהים מרמזים על זכות מצות תפילין. השם הוי"ה מרמז על תפילין של ראש. והשם אלהים מרמז על תפילין של יד. והמכוון הוא להודיע לישראל שזכות מצות תפילין הוא הנלחם להם. שבזכותה תפול עליהם אימתה ופחד על עמי הארץ. ובנקל ינצחו ויכניעו ישראל אותם. וגם שבזכות מצות תפילין יזכו לרשת את הארץ:

ולאחר שנתבארו שתי הסגולות של זכות מצות תפילין. שמזה מובן אשר מכלל הן נשמע לאור היינו שבאם חסר זכות מצות תפילין יוכל היות שליטה מן אומה"ע להרע לישראל. נבוא עתה לבאר על דרך זה גם פסוקי הפטרה זו שאמר ישעיהו הנביא פרט וכלל. על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחצי וגו'. מכף רגל ועד ראש אין בו מתום. בהקדם עוד ענין אחד. והוא שנתקן לומר קדם הנחת תפילין. הגני מכוון בהנחת תפילין לקיים מצות בוראי וכו'. וצונו להניח על היד לזכרון זרוע הנטויה ושהיא נגד הלב לשעבד בזה תאוות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו. ועל הראש נגד המוח שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי כלם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו. ע"כ:

מזה נראה שהתפילין של יד היא לרפא ולחזק את הלב עם היד. היינו כח הפעולה והעשיה לעבודת הבורא.

עם ישראל ושיפחדו להרע לישראל. ב'. מצות תפילין מסוגלת שבזכותה יזכו ישראל לרשת את הארץ. מובן הדבר כי מן הן נשמע לאור שבאם חסר בישראל זכות מצות תפילין או חסר אותן ב' הסגולות. וממילא יכולים אז אומות העולם ח"ו להרע לישראל ולשלוט בהם:

עוד ענין אחד נצרך להקדים מה שמובא בספרים קדושים. שתפילין של ראש יש בהן קדושה חמורה מתפילין של יד. ולכך אסור לעשות מן תפילין של יד לתפילין של ראש. לא מן הבתים ולא מן הרצועות. כי הלכה היא מעלין בקודש ואין מורידין. עוד אמרו שתפילין של ראש הן כנגד שם הוי"ה ב"ה. וזה מתאים עם מאמר חז"ל על הפסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. תניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ותפילין של יד הן כנגד השם אלהים:

עתה על פי אותן ג' הקדמות יובן בהסדרא פסוק האחרון שבקריאת המפטיר. מה שאמר משה. ואת יהושע צייתי בעת ההיא לאמר. שזה לאמר הוא מקושר עם הפסוק האחרון לא תיראום וגו'. וזוהו שאמר משה ליהושע. הלא עניןך הרואות את כל אשר עשה ה' אלהיכם לשני המלכים האלה. לכן תוכל להיות בטוח שכן יעשה ה' לכל הממלכות וגו'. ובכן תאמר לישראל לא תיראום כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם. ובפסוק הזה נרמז כל מה שאמרנו. שיהושע יחזק בזה ידי ישראל הנצרכים לכבוש עמי הארץ

ראש משחתם בהם. כמאמר הכתוב
מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו
רשעים:

ועתה מובן איך שכל הדקדוקים
נתבארו לנכון. גם מובן איך שהפטרה
זו מקושרת עם הסדרא בפסוק האחרון
של קריאת המפטיר ע"י הפסוק
כל ראש לחלי וכל לבב דוי. שבשניהם
נרמז גודל הזכות של מצות תפילין.
וגם יש בזה שייכות טובה לחובת הבר
מצוה בקיום מצות הנחת תפילין:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום
הפטרה זו שהרעיש ישעיהו
הנביא ואמר סבת צרות ישראל שהם
מוכים ע"י אומה"ע היא מה שכל
ראש לחלי בלי תפילין של ראש.
וכל לבב דוי בלי תפילין של יד.
ואין באפשרות להתקיים הפסוק וראו
כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך
ויראו ממך. על כן תזכור זאת כל
ימך ותהי' נזהר לקיים מצות תפילין
בכל יום ולהתפלל בהן כראוי. וכן
גם תהי' נזהר בקיום שאר המצוות.
כי השם בר מצוה לא רק על היום
הזה ניתן לך. כי אם על כל ימי
חיך. ואז תלך לבטח דרכיך. ויתקיים
בך כי מלאכיו יצוה לך לשמרך
בכל דרכיך. וימלאו לטובה כל
משאלותיך:

ותפילין של ראש הוא לרפא ולחזק
את הנשמה שבמוח. היינו כח העיוני
השכלי לעבודת הבורא. ובהמצא שניהם
יחדו אצל ישראל נמצאין אצלם גם
אותן הסגולות והזכויות שתהי' יד
ישראל על העליונה נגד עמי הארץ.
אבל אם חסר זכות מצות תפילין אצל
ישראל. והעינים והלב הן שני סרסורי
העבירות. אז ממילא הוא להיפוך.
שיכול להיות יד אומות העולם על
העליונה לשלוט על ישראל ח"ו להרע
להם:

ועפ"ז מובנת תוכחת ישעיהו הנביא.
על מה תכו. שידי אומות
העולם שולטים בכם. הלא עוד תוסיפו
סרה. וההכאות אין מועילין בכם
שתחזרו למוטב. וכל זה הוא יען כי
כל ראש לחלי. כיון שהוא בלי תפילין
של ראש. וכל לבב דוי. כיון שהוא
בלי תפילין של יד. ולכך הן חלק
כח העיוני והן חלק כח העשיה נשחת
בכם לעשות כל רע. ועי"ז ממילא
מכף רגל ועד ראש אין בו מתום.
היינו שכל הגוף מלא חטאים כיון
שהולך אחר שרירות לבו הרע. וגופא
בתר רישא גרידא. כי הראש והלב
הם המושלים על הגוף. וכיון שהם
בלי תפילין חסר אצלם הקדושה
ונשחתים ממילא ע"י כח הטומאה.
ובגללם כל אברי הגוף מכף רגל ועד

מב

ואתחנן שבת נחמו

מה לדרוש לפני הבר מצוה

ענין נחמה לישראל. עוד צריך להבין
כיון שבכל שנה נקראת הפטרה זו
בפרשת ואתחנן. איזו התקשרות יש
להפטרה זו עם הסדרא. וכן כיון
שנקבע שבת נחמו בכל שנה בשבת
פרשת ואתחנן צריך להבין הסמיכות
של פרשת ואתחנן עם השבת נחמו:
כדי להבין דברי הנביא ושאר
הדקדוקים נקדים מן הסדרא
שנוכח בה פרשת שמע ישראל.
ונמסר במסורה עי"ן רבתי בתיבת
שמי"ע. ודל"ת רבתי בתיבת אח"ד.
ומובא בספרים קדושים של דורשי
דשימות שהן אותיות של תיבת **עד**.
וצריך להבין זה הרמז על איזה
ענין עדות ירמו:

וכדי לתרץ הכל נקדים איזה
מאמרי חז"ל במסכת ברכות
(י"ד). אמר עולא כל הקורא קריאת
שמע בלי תפילין כאילו מעיד עדות
שקר בעצמו. ע"כ. וכתב המהרש"א
ז"ל טעם הדבר. לפי שג' מצוות
נתן לנו. הקב"ה שהן אות ועדות
לנו שאנחנו עם סגולתו. והן מילה
שבת ותפילין. במילה כתיב והיה
לאות ברית ביני וביניכם. בשבת
כתיב ביני וביני בני ישראל את

אתה הבר מצוה. הן זכית היום
לקרות ההפטרה לשבת נחמו
נחמת ישראל מהנביא ישעיהו. נחמו
נחמו עמי יאמר אליהם. והנה כל
מבין יוכל לראות שהפטרה זו
מורכבת משני ענינים. ענין א'. הרמת
קרן ישראל להיותם העם הנצחי ע"י
שיבת ציון וירושלים. ענין ב'. השפלת
אומה"ע עובדי אילים ושונאי ישראל
וביטולם עדי אבד. ובענין זה מסיים
הנביא ואומר. הנותן רזונים לאין
וגו' אף בל נטעו אף בל זרעו וגו'
וגם נשף בהם ויבשו וסערה כקש
תשאם. אחר זה אומר הנביא עוד
שני פסוקים. ואל מי תדמינוי ואשוע
יאמר קדוש: שאו מרום עיניכם
וראו מי ברא אלה וגו':

ויש לדקדק באותם שני הפסוקים
האחרונים שאין מובן כלל אל מי
מדבר ואל מי תדמינוי ואשוע. אם
לישראל או לאומות העולם. כי אין
נראה בזה קשר וחבור עם הפסוקים
הקדמים. ועוד פלא מדוע מוזכר כאן
את הקב"ה בהשם קדוש. וכן אין
מובן איזו שייכות יש כאן להפסוק
האהרן. שאו מרום עיניכם וראו מי
ברא אלה וגו'. שאין נראה בזה

ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישאל. אין, דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, אמר להם הקב"ה לישאל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שנאמר שמע ישראל וגו', ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ע"כ:

עתה מובן שבדבר עדות הזאת של קשר הנצחי בין הקב"ה וישאל ע"י מצות תפילין, יש לפרשת שמע ישראל יחס היותר גדול מכל שאר הפרשיות, כי רק פרשה זו תראה איך שישאל עושים להקב"ה חטיבה אחת בעולם ע"י שמע ישראל ה"א ה' אחד, ולעומת זה נזכר בתפילין של הקב"ה הפסוק ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, להראות שגם הקב"ה עושה לעמו ישראל חטיבה אחת בעולם, אחד לעומת אחד:

עוד ראה שפרשת שמע ישראל היא זכות היותר גדול לישאל, כמו שמצינו בפרשת שופטים שנאמר כי תצא למלחמה על איבך וגו', והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם ואמר אליהם שמע ישראל וגו' אל תיראו מפניהם וגו', ומובא בפירש"י במסכת סוטה (מ"ב), אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדאין אתם שיושיע אתכם, עכ"ל, ונוסף לזה פירוש הכלי יקר וזה לשונו, ונראה לי שהעיקר הוא על דבר התפילין שבראש, כי הקורא קריאת שמע מסתמא אינו קורא כ"א ע"י תפילין

היא לעולם, ובתפילין כתיב והיה לאות על ירך וגו', וכיון שעל פי שנים עדים יקום דבר, לכן בשבת לא בעי תפילין דאיכא שני עדים שבת ומילה, אבל בחול בעי שני עדים דהיינו מילה ותפילין, והרי אם אינו מניח תפילין בחול הוה ליה העד השני שהן התפילין עדות שקר בעצמו, עכ"ל, ר"ל שהוא מגלה דעתו שהתפילין המעידין על אות הברית שבין הקב"ה וישאל הוא עדות שקר בעצמו, כי ע"ז הוא מוציא עצמו מן כלל ישראל, ולכך נקרא זאת עדות שקר בעצמו, כלומר שכלפי עצמו התפילין עדות שקר הם, כיון שהוציא עצמו מן כלל ישראל, ועפ"ז מובן הרמז של תיבת **עך** בשמע ישראל שהיא פרשה שלישית שבתפילין, לרמז שהתפילין הן אות ועדות לנו שאנחנו עם סגולתו, אבל כאן יש לשאול מפני מה דוקא בפרשת שמע ישראל נרמז ענין עדות הזאת:

אמנם יתורץ זה על פי מאמר חז"ל שני שבמסכת ברכות (ו'), א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין, שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו, בימינו, זו תורה, שנאמר מימינו אש דת למו, ובזרוע עזו, אלו תפילין שנאמר ה' עוז לעמו יתן וגו', ומניין שהתפילין עוז הן לישאל, דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא ע"ך ויראו ממך, ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש, א"ל רב נחמן בר יצחק לרי' חייא בר אבין הני תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו, א"ל

שבאמת נמצאת קדושה אחת שיש בה איזה דמיון והשוואה לקדושת ישראל עם קדושת הקב"ה. והיא קדושת מצות תפילין. כי כמו שישאל מניחים תפילין כן גם הקב"ה מניח תפילין. ועוד יותר כי מה שישאל מניחים תפילין גורמים שגם הקב"ה מניח תפילין. כמו שהזכרנו קודם המאמר של ר' יצחק במסכת ברכות. ומכלל הן אתה שומע לאו. שאם ח"ו ישראל מבטלים מצות תפילין ואין קורין ק"ש בתפילין. נתבטל ממילא עי"ז מה שעשו להקב"ה חטיבה אחת בעולם. ומדה כנגד מדה נתבטל ח"ו גם אצל הקב"ה הנחת תפילין. וגם מה שעשה לעם ישראל חטיבה אחת בעולם:

וכיון שבקדושת מצות תפילין יש איזה דמיון והשוואה לישראל עם הקב"ה. ועוד שענין הנחת תפילין של הקב"ה תלוי במעשי התחתונים. היינו במה שישאל מניחים תפילין. לכן יש לפרש שזה הפסוק קדושים תהיו מזהיר על מצות תפילין. כי ע"י שהאדם מתלבש בתפילין שנקראין שם ה' יתברך שורה עליו קדושה. וכמו שמובא בזהר הקדוש פרשת בא שמצות תפילין יש לה יחס על כל המצוות. כיון שתחת השם מצוה נקראת בשם קדושה. ועל זה נותן טעם ואומר כי קדוש אני ה'. ר"ל כי גם הקב"ה נוהג בעצמו קדושה זו של הנחת תפילין. ואם ישראל יבטלו מצות תפילין אז ח"ו גם הקב"ה יבטל הנחת תפילין: וענין זה יש להעמיס בדברי

של אהא כמעיד עדות שקר בעצמו. וע"י תפילין שבראשו תפול אימתה ופחד על האויבים. כמו שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אלו תפילין שבראש. ולדבר זה היו צריכין במלחמה שיראו השונאים ויפחדו מהם. עכ"ל. ובה מובנה השייכות של פרשת ואתחנן לקביעות שבת נחמו. כיון שנוכח בסדרא זו פרשת שמע ישראל שהיא עיקר הנחמה לישראל. וזכותה יותר גדולה. שבשביעה עשה הקב"ה לישראל חטיבה אחת בעולם. וענין זה מראה שישאל הם עם הנצחי. וכי בודאי הקב"ה לא יעזוב לעולם עם סגולתו. ועוד יבוא מועד שהקב"ה ירום קרן עמו ישראל ברחמים רבים כרועה צדרו ירעה. ויתקיים אמרי לערי יהודה הגה אלהיכם:

עתה נבוא לבאר הפסוקים של סיום הפטרה זו. בהקדם עוד ענין אחד מפרשת קדושים. שנאמר קדושים תהיו כי קדוש אני ה'. ומקשים כל מפרשי התורה היתכן לדמות קדושת ישראל לקדושת הקב"ה. ובמדרש רבה נראה שרוצה לתרץ קושיא זו. וז"ל קדושים תהיו. יכול כמוני. ת"ל כי קדוש אני ה'. קדושותי למעלה מקדושתכם. עכ"ל. אבל אינה מובנת כוונת המדרש מה זה הסלקא דעתך יכול כמוני. וכן למה זה צריך להשמיענו ת"ל כי קדוש אני ה'. שקדושתו יתברך שמו היא יותר גבוהה וגדולה מקדושת ישראל. אכן יש להבין הענין על פי מה שאמרנו

כל אותן אומות העולם. האם נמצאת
בכם איוז אומה שתוכל להדמות אלי
ושאני אשׁוה לה באיוז ענין קדושה.
כמו עם ישראל שנמצאת בהם קדושה
אחת שמדמים קדושתם לקדושת.
ושבאמת קדושתי שׁוה לקדושתם.
הלא זאת קדושת התפילין כמו
שנתבאר. ועתה מובן כי יען שהכתוב
מדבר כאן בענין קדושה לכן מכונה
כאן הקב"ה בשם קדוש ובוה נתבאר
טעם מעלת ישראל על האומות עובדי
אלילים. ושבשביל זה עם ישראל
ראוי להיות עם הנצח ולהרים קרנם
בכבוד. והאומות עובדי אלילים סערה
קש תשאם:

אחר זה ישא הנביא מדברותיו
בפסוק האחרון אל עם ישראל ואומר.
ואתם ישראל. שאו מרום עיניכם
וראו מי ברא אלה. פסוק זה מקושר
למה שאומר קודם שע"י קדושת
התפילין ניכר החילוק בין עם ישראל
לאומה"ע עובדי אלילים. וכאשר עיקר
דבר זה תלוי בפרשת שמע ישראל
שבתפילין. ובפרשה זו מקושר עיקר
נחמת ישראל להיות עם חי וקיים
בזכות שמע ישראל. לכן יאמר הנביא
הלא א"כ עליכם ישראל לדעת ולהבין
הענין של שמע ישראל. כי תיבת
שמע היא ראשי תיבות "שאו
מרום עיניכם וראו מי ברא אלה.
ר"ל שמשמעות זאת השמיעה היא
הבנה בגדלות הבורא. וכי זאת היא
עיקר האמונה שהקב"ה אחד יחיד
ומיוחד הוא הבורא שמים וארץ. תבל
ומלואה. ואמירת שמע ישראל בהבנת
אמונה זו נקראת קבלת עול מלכותו

המדרש רבה. שהי קשה לו להמדרש
דלכאורה נראה משמעות הכתוב
קדושים תהיו כי קדוש אני ה'.
שׁוה מוסב על סתם קדושה שישראל
יהיו קדושים כיון שהקב"ה קדוש.
ועל זה מתמה המדרש יכול כמוני.
בתמיה. האם יש סלקא דעתך
שהקב"ה יאמר לישראל תהיו קדושים
כמוני. ולכך דורש שהכתוב כי קדוש
אני ה' מוסב על קדושה אחת
הנוהגת בישראל וגם נוהגת אצל
הקב"ה. והיינו הקדושה הזאת אשר
קדושתי למעלה היא מקדושתכם.
רצה לומר שמה שנוהגת אותה
הקדושה למעלה אצל הקב"ה היא
מן קדושתכם. היינו מזה שנוהגת
קדושה זו אצל ישראל. וזאת היא
קדושת התפילין. שע"י שישראל
מניחין תפילין למטה גורמים שגם
למעלה תתנהג קדושה כזו אצל
הקב"ה:

ועפ"ז יש להבין הפסוקים בסיום
הפסוקה זו. כי לאחר דברי
נחמה שמבשר ישועת ישראל ומתאר
איך שהקב"ה ירים קרנם בכבוד
גדול ויהיו עם הנצח. מתאר אח"כ
לעומת זה הסוף והכליון של אומה"ע
עובדי אלילים שונאי ורודפי ישראל.
ואומר וגם נשף בהם ויבשו וסערה
קש תשאם. ואחר כל זה נותן טעם
להבין ההפרש וההבדל שבין עם
ישראל להאומות עובדי אלילים.
ובענין זה אומר. ואל מי מכם
תדמוני ואשׁוה יאמר קדוש. כלומר
הקב"ה שנקרא קדוש. כמו שנאמר
כי קדוש אני ה'. יאמר בן לנוכח

שמים. ובזה תלויה נחמת ישראל: תפילין גורמים שגם הקב"ה מניח ועתה מובן ג"כ סיום הפטרה זו מקושר יפה עם הסדרא בפרשת שמע ישראל. וגם יש בזה שייכות טובה לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום הפטרה זו. ושמעת גודל מעלת וחשיבות מצות תפילין. וגם שעיקר נחמת ישראל תלויה במצות ועליון. כי כאשר ישראל מגיחים

תפילין גורמים שגם הקב"ה מניח תפילין שיש בהן מעלת וחשיבות עם ישראל. שכתוב בהן ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ע"כ תהיה נזהר מאד לקיים מצות הנחת תפילין בכל יום. ולהתפלל בהן בכוונה הראויה עם קבלת עול מלכות שמים באמירת שמע ישראל. ובזה תגרום שעם ישראל יתנחם משמים. ויתבשרו בישועה שהם עם חי וקיים. ואתה ינתן לך כל טוב עם בריאות וחיים:

מג עקב

מה לדרוש לפני הבר מצוה

ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם. ויש לדקדק בזה מפני מה נאמר בפרשת שמע וקשרתם לאות על ירך וגו' וכן שאר הפרשה נאמרה בלשון יחיד. ופרשת והיה אם שמוע נאמרה בלשון רבים. וקשרתם אותם לאות על ידכם וגו' וכן שאר הפרשה נאמרה בלשון רבים. ועוד פלא מה שמובא בפירש"י מן הספרי על הפסוק ושמתם את דברי אלה על לבבכם וגו'. וה"ל אף לאחר שגלו היו מצויינים במצוות. הניחו תפילין עשו מזוזה וכו'. ואין מובן מה ענין זה הדרש שעל זמן הגלות בפרשה זו. ועוד מדוע נקט הספרי דרשה זו על מצות תפילין ומזוזה הנזכרות בפרשה זו. ולא דרש כך במקום אחר על שאר מצוות שהן חובת הגוף ונוהגות גם בחוץ לארץ:

וכדי לתרוץ הכל נקדים מה שידוע שמעלת וחשיבות ותקופת עם ישראל הוא בזמן שהם גוי אחד בשלום ואהבה ואחדות. כמו שאנו אומרים. אתה אחד. ושמן אחד. זו התורה הקדושה שכל התורה היא שמו של הקב"ה. ומי כעמך ישראל

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה לפרשת עקב מהנביא ישעיהו. ותאמר ציון עובני ה' ואדני שכןני: התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך: הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד: מהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו: הן רבו הדקדוקים בארבעה פסוקים האלה. והיותר קשה הוא מה שאומר הן על כפים חקותיך. שאין מובן למה נצרך לזה. דמשמע שולא כך הרי שכחה לפניו. ורק ע"י חקיקת כפים אינו משכח. וזה פלא. גם אין מובן על איזו חומות ידבר שהן נגדו תמיד. וגם בהפסוק מהרו בניך נדחקו כל מפרשי התנ"ך:

כדי להבין דברי הנביא. וגם להבין התקשרות הפטרה זו עם הסדרא באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין. נקדים מן הסדרא שנזכר בה פרשת והיה אם שמוע שהיא פרשה הרביעית מן התפילין. ושם נאמר ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אותם לאות על

מזרחים. אנדיים. לאומיים. ריפורמיים. סאציאליים. ועוד שני מיני עטהאיסטען לגמרי. שהם באנדיסטן. קומוניסטען. וכל אלה אחד עשר המפלגות יש לחלקם על ג' מינים יש מהם כלו טוב. יש מהם כלו רע. ונס אלה שהם כלו רע. ב' טוב ורע. ונס אלה שהם כלו רע. ב' הם. מין אחד מוזיק לישראל אחיהם רק בעניי האמונה בלבד מה שנוגע אל הנשמה. שהם משתדלים להרוס חומות הדת כמו היונים בזמן שליטתם על ישראל. ומסיתים להדיח את ישראל אחיהם מן האמונה הקדושה ולהשקיעם בדעות אפיקורסיות. אבל במה שנוגע אל הגוף אין מוזיק לנו כלל. ויש עוד מין אחד בהם גרועים יותר. והם המשתדלים בכל תוקף להזיק לישראל שומרי הדת הן בגוף והן בנפש כמו המן הרשע. ומתחברים עם גויי הארץ שונאי ישראל להחריב בתייהם ע"י פוגרומים ולקלקל פרנסתם. וגם מונעים את ישראל בחזקת היד לבטל כל המצוות ולכפור בבורא עולם ובתורה הקדושה. כמו שאנו שומעים ורואים הצרות שאירע לישראל בימינו בארץ רוסיא. שניתן תוקף ועוז מן הממשלה לכל יהודי המן להשמיד את כל היהודים שומרי התורה. ולהחריב כל בתי תפלה. אשר צרה כזאת לא נשמעה מעולם שתהי גזרת שמד ע"י יהודים יותר מע"י גויים. ואם נפקח בעין צופיה להבין סבת רעתם ואכזריותם יש לדאוג כי אך אריכות הגלות הביאם לזה. שאבדו הסבלנות לסבול עוד הגלות המרה. ואבדה האמונה

גוי אחד בארץ. פי' באחדות כמו ספר תורה. כי כאשר ספר תורה אינה מחוברת כאחד ע"י התפירות כראוי הרי היא פסולה. ובזהוה הקדוש קורא לזה תלת קשרין דמהימנותא. ואומר קודשא ב"ה ואורייתא וישראל חד אינון. ועוד כי גם לאושר ומעלה היותר גדול שהוא קבלת התורה לא זכו ישראל כי אם ע"י האחדות. כמו שידוע מהכתוב ויחן שם ישראל נגד ההר. ואמרו חז"ל על הלשון ויחן ולא ויחנו. שכאשר ראה הקב"ה באותה שעה שיש שלום ואחדות בישראל. אז אמר הקב"ה הרי השעה מוכשרת למתן תורה. ומכלל הן אתה שומע לאו. שכאשר הוא להיפוך. שעם ישראל מחולקים ומפורדים לכמה כתות שונות עם חילוקי דעות. ואין שלום ואחדות רק שנאת חנם ביניהם. הרי זאת סבה לשפלות וחולשות עם ישראל. ויכולים שונאי ישראל לשלוט בהם. כמו שאמר המן הרשע. ישנו עם אחד מפורד ומפורד בין העמים. ר"ל שהעם אחד נעשה מפורד ומפורד לכתות שונות ואין שלום ביניהם. רק שנאת חנם תמלא בטנם. ועי"ז חשב המן שיוכל לשלוט על ישראל לאבדם :

והנה

לדאבוננו אנו רואים אין שזה השטן הוא יצר הרע של מפורד ומפורד בשנאת חנם עדיין מרקד בינינו ועוד ביתר עוז. כי בימינו אלה נתחלקו ישראל על הרבה כתות מפלגות שונות. ימניים שמאליים וממוצעים. הלא המה סתם ארטאדוקסין. חסידים. מתנגדים. ציונים.

בן אחוי אמר מכאן זכו ישראל לקריאת שמע. בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לשנים עשר בניו ואמר להם שמעו אל ישראל שבשמים אביכם שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה. אמרו לו שמע ישראל אבינו. כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת. אלא ה' אלהינו ה' אחד. אף הוא פירש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ע"כ. הרי שאז היתה אחדות גמורה בין השבטים שנתבררה ע"י פרשת שמע ישראל. ולכן נאמרה כל הפרשה בלשון יחיד. וגם אין מקום להזכר בפרשה זו רעת ישראל. כיון שיסודה על מצב ישראל שהוא במדרגת כלו טוב ושכולם כאיש אחד הם:

אבל פרשת והיה אם שמוע שבה נזכר עיקר האמונה של שכר ועונש טוב ורע. אין לדבר בה בלשון יחיד. כי כאשר ישראל גוי אחד בארץ באחדות אמתית. אז אין מקום לטוב ורע שכר ועונש. כי במצב כזה הרי כלו טוב. לכן ידבר בה בלשון רבים המורה על מצב של אי אחדות בישראל בבחינת טוב ורע. ושייך שכר של ברכת ארץ ישראל. או עונש וקללה של גלות. ועל זה אומר אחר עונש הגלות ושמתם את דברי אלה על לבבכם וגו'. אזהרה על מצות תפילין מוזהה וציצית להיות נזהר בשלש אלה המצוות לקיים אותן בגלות. ולבלתי שמוע להמסיתים שבישראל אשר ראשית השתדלותם

בקדושא בריך הוא ובתורתו ונעשו כיפרים בכל. ועליהם נאמר שבזמן הגאולה יתקיים וברותי מכם המורדים והפושעים בי. כי הם ענפים יבשים קוצים כסוחים בכרם ישראל. ומוטב בלעדם מעמהם:

גם זה דבר ידוע שראשית ההסתה של אותן מסיתים הרעים בזמן הגלות. הוא לבטל מצוות תפילין ציצית ומוזהה. אלו ג' המצוות הנזכרות בקריאת שמע. לפי שש"ש אלה המצוות הן חומות נשנות המבדילות בין יהודים בעלי אמונה ובין רשעי ישראל. וגם הן חומות חזקות הסובבות את כל אחד מישראל לחזקו בתוקף וחיוזק שלא יחטא. כמו חומה הסובבת את העיר להגן עליה מהתנפלות האויב. וכן אמרו חז"ל במסכת ר"ה (מ"ג). רבי אליעזר בן יעקב אומר כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומוזהה בפתחו. הכל בחיוזק שלא יחטא. שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק. ואומר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. ע"כ. ועל כן ראשית ההסתה של המדיחים הוא לפעול לבטל אותן שלש המצוות מישראל. שבוה יפלו חומות הדת. וממילא יהי נקל להם אחיכ להעבירם על כל התורה:

עתה נבוא לבאר הפסוקים של הסדרא. הנה פרשת שמע שבה נזכר עיקר האמונה של מציאת השם בורא יחיד. וגם הוא היסוד הראשון של אחדות ישראל. כמו שמוכח במדר פרשת יחי. אליעזר

כתיבי באדרעזיע. ופירש"י ר"ל דכולן כתיבי בזרוע בבית אחד. וכתב המהרש"א שם וז"ל מה שפירש"י ז"ל אין זה כמשמעו דה"ל הכי כולן כתיבי באדרעזיע בבית אחד. ועוד דמאי אשמעינן בזה דהלא ודאי כך הוא. והמהרש"א רוצה לתרץ בדוחק. כי אחר תירוצו עוד שתי הקושיות במקומן עומדות:

אמנם יש לתרץ דהנה אנו אומרים

קודם הנחת תפילין וצונו להניח על היד לזכרון זרוע הנטויה. הרי שזכות תפילין של יד הוא לעורר אצל הקב"ה הכח תפילין של יד שעל זרוע הנטויה שלו. להגן על ישראל מפני רדיפת אומה"ע שונאיהם. שיתקיים הכתוב תפול עליהם אימתה ופחד בגדול וזרועך ידמו כאבן. בגדול וזרועך. זו מצות תפילין של יד. וזהו שכתוב ותאמר ציון עזבני ה' ואדני שכחני וגו' ואנכי לא אשכחך. ר"ל מלהגן עליך בגלות שחשה לא תטרף בין שבעים הזאבים. ועל זה אומר הן על כפים חקותיך. ירצה בזה להודיע שלא הרי תפילין של יד כתפילין של ראש של הקב"ה. כי התפילין של ראש יכול לפעמים לסלקן מן הראש. וכאשר משה רבינו נתירא מזה נאמר לו וראית את אחורי וגו'. ודרשו חז"ל שהראה הקב"ה למשה קשר תפילין של ראש. אבל תפילין של יד שהן להגן על ישראל בגלות בזרוע הנטויה. הרי כל אותן הכתובים של מעלת וחשיבות ישראל נחקקין על כפו של הקב"ה. ואין מונחים בבית שיוכל גם תפילה של יד להסיר ח"ו

היא לבטל שלש מצוות האלה: וענין זה מבואר ברש"י שמביא מן הספרי על זה הכתוב ושמתם את דברי אלה על לבבכם וגו' אלה המצוות תפילין ומוזוה. ונסמך בקריאת שמע גם מצות ציצית למען נבין אזוהרת התורה על זמן הגלות לבטלי שמוע לדברי המסיתים המדיחים לבטל ראשית אותן ג' המצוות. רק אף לאחר שגלי היו מצויינים במצוות תפילין מוזוה וציצית. כי אותן ג' המצוות הן חומת הדת. וכאשר יניחו ישראל לפרוק חומת הדת יגבור האויב לבטל מישראל ח"ו גם כל התורה. כמו שהיה בזמן שליטת מלכות יון על ישראל. שעל זה אנו אומרים יונים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים ופרצו חומות מגדלי. היינו שגורו לבטל המצוות שהן חומת הדת. וממילא ע"ז טמאו כל השמנים. היינו שטמאו כל חכמות התורה. שהחליפו בישראל חכמות התורה על חכמות זרות של היונים המיוסדים על דעות אפיקורסיות וכפירה והפקרות: **ועפ"ז** נבוא לבאר גם פסוקי ההפסדה בהקדם מאמר חז"ל במסכת

ברכות (ו'). א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו. בימינו זו תורה וגו'. ובזרוע עזו אלו תפילין וגו'. א"ל רב נחמן בר יצחק לר' הירא בר אבין. הני תפילין דמארי עצמא מה כתיב בהו. א"ל ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ועוד פסוקים כאלה המדברים בשבחיהו דישאל. ומסיק בגמרא שם דכל אותן הכתובים כללו

ומבשר ציון. דע שכל אלה ממך יצאו. היינו שיצאו מן כלל ישראל ולא יטמאו את מחנה ישראל. ככתוב וברוית מכם המורדים והפושעים ב. ומה שהיה בגאולה מצרים שכמה אלפים מישראל שלא היו ראויים להגאל יצאו מכלל ישראל. הוא שיהיה גם בגאולה האחרונה. ואחר שאותן המורדים והפושעים יבררו ויפרדו מן כלל ישראל ויתבער הרע מקרבך. אז יתקיים שאו סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך וגו' כלם כעדי תלבשי וגו'. היינו שכלם יהיו יהודים טובים שומרי תורה. וציון תשמח ותתקשט עמהם:

ועתה יתורצו כל הקושיות והדקדוקים. וגם מבין איך שהפטרה זו מקושרת עם הסדרה עיי הפסוק על כפים חקותיך. דהיינו תפילין של יד של הקב"ה. ובהסדרה נזכר פרשת והיה אם שמוע שבתפילין. שבה נזכר טוב ורע שבר ועונש גלות וגאולה. הכל כמו בפסוקים האלה של התחלת הפטרה זו:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום הפטרה זו ושמעת גודל מעלת מצות תפילין. זכור תזכור היטב לבל יסיתך כחות הרעים מהרסיך ומחריביך להדיחך מלקיים מצות תפילין. כי מצוה הזאת היא חומת הדת ובפרוץ החומה נשאר הכל הפקר. ורק כאשר יש החוט המשולש של תפילין מזוהה וציצית הנזכרת בקריאת שמע. א לא תנתק היהדות. והכל בחיזוק

מעל ידו. שאו לא הי' ח"ו תקומה לישראל בגלות:

וענין עמוק הזה מגלה לנו הגמרא באמרו וכלהו כתיבי באדרעיה. פירושו כמשמעותו על זרוע הנטויה שלו ממש. ובזה מתורץ ב' הקושיות של המהרש"א ז"ל. וגם שמוכן בפשוט טעם הכתוב הן על כפים חקותיך:

ואומר עוד חומותיך נגדי תמיד. ר"ל זכות של חומותיך היינו חומות הדת. שהן ג' המצוות תפילין מזוהה וציצית. הן נגדי תמיד. כי גם בגלות מקיימים ישראל אותן ג' המצוות. ולכן זכותן עומדת לישראל שהקב"ה יגן בגלות על עמו ישראל בשלומם עם גודל זרועו כמו שנחקקין על כפו הפסוקים מתפילה של יד. עד כאן תשובה ונחמה על זמן הגלות:

אחר זה מתחיל הנביא לבשר הנחמה על זמן הגאולה ואומר. מהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו. כוונתו באמרו מהרו בניך הוא. הן יש הרבה בניך אשר מהרו לראות קץ הגלות. ואבדו הסבלנות להמתין על עת קץ. וכיון שאבדו הסבלנות נתקלקל אצלם האמונה בהשם יתברך ובתורתו הקדושה ונעשו כופרים בכל. והם גם מהרסיך ומחריביך. ר"ל ששתי כחות הם. כת אחת הם מהרסיך להרוס חומות הדת להסיתך לכפור בבזרא יחיד ולכפור בתורה מן השמים. כת שניה שהם גם מחריביך ששופכים דמי ישראל אחיהם כמים ומחריבים בתי אשר להם. גם מחריבים בתי התפלה. ועל זה אומר הנביא מנחם

ידברי רבי אליעזר בן יעקב שעל תחלץ מכל צרה וצוקה. ומכל מכשול
 זה נאמר חונה מלאך ה' סביב ופוקה. ואך טוב ישמע בגבולך כל
 ליראיו ויחלצם. ע"כ תתחזק מאד ימי חייך:
 לקיים מצות תפילין כראוי. ואז

מד

ראה

מה לדרוש לפני הבר מצוה

שאתם בניו של מקום ואתם ראויים להיות נאים ולא גדודים ומקורחים. עכ"ל. א"כ קשה לאיזה ענין נצרך עוד טעם שני לומר כי עם קדוש אתה וגו'. הלא די בהטעם של בנים אתם לה' אלהיכם. כמו שפירש רש"י. ועל מה שנאמר ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. פירש"י בין עינים אצל הפדחת. ובמקום אחר הוא אומר לא יקרחו קרחה בראשם. לעשות כל הראש כבין העינים. עכ"ל. א"כ קשה למה הוזכר כאן בין עיניכם. יאמר גם כאן לא יקרחו קרחה בראשם ודי:

וכרי לתרץ הכל נקדים שלשה מאמרי חו"ל. מאמר א'. במסכת מנחות (ל"ז). איתמר גובה שבראש מנלן. דת"ר בין עיניך זו גובה שבראש. או אינו אלא בין עיניך ממש. נאמר כאן בין עיניכם. ונאמר להלן לא תשימו קרחה בין עיניכם למת. מה להלן בגובה שבראש מקום שעושה קרחה. אף כאן בגובה של ראש מקום שעושה קרחה. ע"כ. מזה המאמר יוצא לנו שזה בין עיניכם נכתב כאן בשביל שיהי' גזרה שזה בין מצות תפילין שבפסוק והיו

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה לפרשת ראה מהנביא ישעיהו. וסיימת ההפטרה עם הפסוק. הן גוי לא תדע תקרא וגוי לא ידעוך אליך ירוצו למען ה' אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך. ויש לדקדק בזה לאיזה טעם יאמר ולקדוש ישראל. שאם זה תואר על הקב"ה למה מכפיל דבריו ולאחר שאמר למען ה' אלהיך למה מוסיף ואומר ולקדוש ישראל כי פארך. ועוד שהי"ל למען ה' אלהיך קדוש ישראל. והאותיות וא"ו למ"ד ולקדוש יתרות הן. וגם מפני מה קורא כאן להקב"ה בהתואר קדוש ישראל. וכן אין מובן מה זה שאומר כי פארך. איוו שייכות יש לכאן ענין פאר ויופי :

כרי להבין דברי הנביא. וגם להבין התקשרות ההפטרה עם הסדרא באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין. נקדים מן הסדרא. שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה. פירש"י לפי

ואלו הם התפילין. תפילה של יד ותפילה של ראש וכו'. מי שמתעטר בתפילין עומד בסוד של דמיון העליון וכו'. בסוד של עבד נאמן ובסוד של בן יחיד וכו'. ע"כ. מזה המאמר יוצא לנו שני ענינים. ענין א'. שע"י שישאל מקיימים מצות תפילין זוכים להיות נקראים בתואר של בנים יחידים למקום. ענין ב'. שמצות תפילין יש לה יחס על כל המצות. כיון שתחת השם מצוה נקראת בשם קדושה. ומובן הדבר שאדם המניח תפילין הרי הוא מתלבש בקדושה גדולה. ומזה נתוסף לו קדושה יתירה :

מאמר ג'. במסכת ברכות (ו') א"ר יצחק. מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובורוע עוון. בימינו זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובורוע עוון. אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמו יתן. ומניין שהתפילין עוז הם לישראל. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. א"ל רב נחמן בר יצחק לר' חייא בר אבין. הני תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו. א"ל ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומי משתבח קב"ה בשבחייהו דישאל. אין. דכתיב את ה' האמרת וה' האמירך היום. אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם. שנאמר שמע ישראל ה' אחד. ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד

לסטופת בין עיניכם ובין זה הפסוק לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. ששני בין עיניכם בא זה ולמד על זה שיהי' נשמע מהם שני ענינים. ענין א'. להבין מקום התפילין של ראש. ענין ב'. להבין הטעם של לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם. שהוא בשביל בין עיניכם שנאמר במצות תפילין. כי רצון של הקב"ה הוא שלפי שאנחנו נקראים בניו של מקום ע"י מצות תפילין לכן ראויים אנחנו להיות נאים ומפוארים ולא גדודים ומקורחים. כמו שפירש"י ז"ל. וכמו שמורה על זה מצות תפילין שנקראין פאר. כמו שררשו חז"ל עה"פ ופארך חבוש עליך. אלו תפילין. שנאמר לתת להם פאר תחת אפר (תענית ט"ז). ועוד דרשו חז"ל (מגילה ט"ז) עה"פ ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. ויקר אלו תפילין. כי משמעות יקר הוא כבוד :

מאמר ב'. איה אמרו חז"ל שע"י מצות תפילין נקראין ישראל בנים למקום. זהו מאמר הוהר הקדוש פרשת בא ברעיא מהימנא. וז"ל והיה לאות על ידכה ולסטופת בין עיניך וגו'. פקודא דא איהו פקודא דאקרי בגוונא אחרא. דלא אקרי מצוה אלא קדושה. ואלין אינון תפילין תפילה של יד ותפילה של ראש וכו'. מאן דמתעטרא בתפילין קאים ברזא דגוונא עלאה וכו'. ברזא דעבד נאמן וברזא דבן יחידא וכו'. ע"כ. וכך הוא בל"ק. מצוה זו היא מצוה שנקראת באופן אחר. שלא נקראת מצוה אלא קדושה.

לה"א. וזהו שאומר שהטעם של בנים אתם לה"א הוא יען כי עם קדוש אתה לה"א. היינו ע"י מצות הנחת תפילין שמצוה זו נקראת בשם קדושה כנוכר בזוה"ק פרשת בא. ועי"ז ישראל המניחים תפילין נקראים עם קדוש. ואומר עוד כי הלא ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים וגו'. וזהו ע"י שגם הקב"ה מניח תפילין שנאמר בהן ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ שבוה עשה לישראל חטיבה אחת בעולם. ומכל זה מובן שבזיון לנו וגם נוגע בזיון כזה לכבודו של מקום אם נהיה גדודים ומקורחים. ורק זה כבודו של אבינו שבשמים להיותנו נאים ומפוארים בעטרת תפארת של תפילין שנקראין פאר:

ועפ"ז נבוא לבאר גם פסוקי ההפטרות. הן הזכרנו קודם מאמר חז"ל על הפסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ובוה יובן בשורת הנחמה של הנביא. הן גוי לא תדע תקרא. וכן וגוי לא ידעוך אליך ירצו. על פי קריאה בלבד ירצו להכנע לעבוד את ישראל ולעשות רצונם. כי תפול עליהם אימתה ופחד מעם ישראל. אחר זה מפרש הנביא בשביל מה יהיה כך. ואומר בשביל שני דברים. א' למען ה' אלהיך. כי כלם יכירו וידעו שהפסוק שמע ישראל ה"א ה' אחד הוא אמת ויציב ואין אלהים זולתו. ב', ולמען קדוש ישראל כי פארך.

בארץ. ע"כ. מזה המאמר יוצא לנו שהתפילין הן אות ועדות שישראל עשאו להקב"ה חטיבה אחת בעולם. היינו שנדבקים בו באמונתם באחדות הבורא. כמו שנזכר בתפילין שמע ישראל וגו'. ולעומת זה התפילין של הקב"ה הן אות ועדות שהקב"ה עשה לישראל חטיבה אחת בעולם. ובחר בהם להיות לו לעם סגולה מכל העמים. כמו שנזכר בתפילין שלו ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ:

ענה

נבוא לבאר עפ"ז פסוקי הסדרה. בנים אתם לה"א לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. הן כמו שוה בין עיניכם בא לצמד על מקום תפילין של ראש. כן בין עיניכם ההוא של והיו לטוטפת בין עיניכם בא לצמד שני טעמים על זה הפסוק בנים אתם לה"א לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. הלא הם שע"י מצות תפילין זכו ישראל להיות נקראים בנים יחידים למקום. כנוכר בזוה"ק פרשת בא. ועוד כי יען שקרחה הוא דבר נמאס. היפוך זה שבניו של מקום ראויים להיות נאים כמו שפירשנו"ל. ועיקר הנזי והיפוי שאצל ישראל הוא להיותם מעוטרים בעטרת תפארת של תפילין שנקראין פאר:

ובוה יתורץ ג"כ הפסוק של טעם השני כי עם קדוש אתה לה"א ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה וגו'. ואין זה טעם שני על לא תתגודדו. אלא שוה הוא טעם על בנים אתם

נקראת בשם קדושה. וכל זה הוא כמו שמסיים בהפטרה זו ולקדוש ישראל כי פארך. שעי מצות תפילין שנקראין פאר. ועי' שמצות תפילין נקראת בשם קדושה. לכן זוכים ישראל להקרא עם קדוש וכן גם קדוש ישראל:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום הפטרה זו עם בשורת הנחמה שבזכות כי פארך יזכו ישראל לגאולה השלמה במהרה. עי' להבין שכל איש מישראל המניח תפילין כהלכה. כמו שנלמד בגמרא מן הגז"ש של בין עיניכם שהוא בגובה הראש במקום שעושה קרחה. היינו במקום השער ולא על המצח. הרי זה גורם להחיש גאולה השלמה. וכן להיפוך מי שמבטל מצות תפילין בשאט נפש. או שאינו מניחן כהלכה. הרי זה גורם אריכות הגלות. על כן תזכור כל ימך להיות נזהר לקיים מצות תפילין כהלכה בכל יום ויום. ועי' תהיה בכל עת קדוש ובכל ש' בנים למקום. ותגרום להחיש גאולה ישראל. ויעמוד לך זה הזכות להצליח בכל אשר תהיה פועל. ותזכה לראות בבוא לציון גואל. במהרה בימינו אמן:

ר"ל ולמען זכות קדושת ישראל. שעי זכות אותה הקדושה תפול אימתה ופחד על כל עמי הארץ. עתה מפורש מה היא אותה הקדושה ואומר. כי פארך. ר"ל שנחן לך מצות תפילין שנקראין פאר. כמו שדרשו חז"ל עה"פ ופארך חבוש עיך. אלו תפילין. וכיון שמצות תפילין לא נקראת סתם מצוה כשאר מצוות. אלא שנקראת קדושה. לכן יקרא כל איש ישראל המניח תפילין בתואר קדוש ישראל:

עתה מובן איך שהפסוק האחרון של הפטרה זו שמסיים כי פארך מקושר אל הסדרא בענין מצות תפילין עם הפסוקים בנים אתם לה"א וגו'. כי עם קדוש אתה לה"א וגו'. שבפסוק בנים אתם לה"א וגו' גרמו ענין תפילין שנאמר בו בין עיניכם לגזרה שוה עם והיו לטוטפת בין עיניכם ללמד על מקום תפילין של ראש. וגם ללמד שעי מצות תפילין זוכים ישראל להיות נקראים בתואר של בנים למקום כמובא בבוה"ק פרשת בא. ובפסוק השני כי עם קדוש אתה לה"א מפורש טעם למעלת בנים אתם לה"א. שהוא עי' שישאל נקראים עם קדוש בשביל שמקיימים מצות תפילין. כיון שמצות תפילין

מה

שופטים

מה לדרוש לפני הבר מצוה

ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם וגו'. ויש לדקדק בזה מה הטעם שאומר לשון כפול. דכיון שנאמר ודבר אל העם למה כפל הענין ואמר אליהם וגו'. הלא בלשון אחד הי' די. או דבור או אמירה. ועוד קשה מדוע מתחיל בלשון יחיד שמע ישראל. ומיד משנה דבריו לומר בלשון רבים. אתם קרבים היום וגו'.

ובפירש"י ז"ל מובא מאמר חז"ל ממסכת סוטה (מ"ב) על הפסוק ואמר אליהם שמע ישראל. אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם. ע"כ. וצריך להבין על מה סמכו חז"ל דרשה זו. וגם צריך להבין טעם זאת הסגולה שצ"י קריאת שמע בלבד ינצחו במלחמה. הלא יכול לומר קריאת שמע וגם להיות בעל עבירה. ואם בקריאת שמע בלבד די מדוע דרשו חז"ל עה"פ מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו. רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו וכו'. ועוד דרשו שאם סח בין תפילה של יד לתפילה

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרות לפרשת שופטים מהנביא ישעיהו וסיימת ההפטרות עם הפסוקים האלה. חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו. סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה הברו נשיאי כלי ה'. כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל. הן הרבה יש לדקדק בפסוקים האלה. מה הטעם של חשף ה' את זרוע קדשו וגו'. שאין זה מובן כלל. וכן אין מובן בפסוק השני מה זה שאומר טמא אל תגעו. גם אין מובן מה זה שאומר הברו נשיאי כלי ה'. על איזה כלים ידבר. וכן אין מובן בפסוק השלישי. כי לא בחפזון תצאו וגו'. מה זה נתינת טעם לענין הפסוק שלפניו :

כרי להבין דברי הנביא. וגם להבין התקשרות הפטרה זו אל הסדרא באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין תפילין. נקדים מן הסדרא שנאמר והי' כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם. ואמר אליהם שמע

עם מלך רוסיא. ועבר נאפאליאן עם מחנות חיל הצבא שלו מעיר ווארשא דרך עיר קאזיניץ. ונודע לנאפאליאן שבעיר ההיא נמצא איש קדוש וחכם. וילך אליו נאפאליאן יחידי ונכנס עם הצדיק לחדר מיוחד שלא היה איש אחר. וישאלהו נאפאליאן. הנה שמעתי עליך שאתה איש קדוש וחכם. לכן נפשי בשאלתי שתאמר לי האנצח במלחמה זו נגד רוסיא או לא. רק תאמר לי האמת כפי ידיעתך ואל תירא ממני מאומה. ויענהו הצדיק הן איני נביא ולא בעל רוח הקודש לדעת עתידות. אולם אוכל לענות לכם מגמתי רק על פי שכל. ואסביר לכם הדבר בדרך משל:

זה ידוע שבין הזמנים של חורף וקיץ הדרכים מקולקלים מאד. אירע הדבר שנסע אדון הכפר מן העיר לביתו במרכבה רתומה עם ארבעה סוסים גדולים. ותטבע המרכבה ברקק עמוק ולא יכלה לנוע ממקומה. העגלון התחיל להשתמש עם השוט שבידו ויצלף את הסוסים ויצעק עליהם. אבל הסוסים כעסו ויקפצו על שתי רגלים ולא יכלו למשוך את המרכבה משם. בתוך כך נסע בדרך זה אחר עם עגלה רתומה עם שלשה סוסים פשוטים. והוא היה מצדד עגלתו במקום ההוא ויעבור בשלום. וכאשר אין מן הנימוס לעזוב את אדון הכפר טובע עם מרכבתו ברקק. ירד האכר לראות אולי יוכל לעזור בדבר. והתחיל גם הוא לצועק ולהכות את ארבעת

של ראש עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה:

והנה בדבר קושי הראשונה י"ל שחז"ל כונו בדרשה זו לתרץ אותה הקושי של כפל הלשון. ויסוד זה הדרוש הוא על פי הידוע שדבור הוא ענין נגלה בפשטיות. ואמירה היא בחשאי שיתכן על ענין שאינו נגלה כל כך. והוא תלוי בהבנה על פי שכל. ולכך דרשו שהאמירה היא להבינם זה ענין הנסתר. שזכות קריאת שמע תעמוד להם לנצח במלחמה להכניע שונאיהם. ובדבר קושי השני מובא בכלי יקר טעם נכון לסגולת הקריאת שמע. וז"ל ונ"ל שהעיקר הוא על התפילין שבראש. כי הקורא ק"ש מסתמא אינו קורא כ"א ע"י תפילין שלא יהיה כמעיד עדות שקר בעצמו. וע"י תפילין שבראשו תפול אימתה ויפחד על האויבים. כמו שדרשו במסכת ברכות (ו') על הפסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ולדבר זה היו צריכים במלחמה שיראו השונאים ויפחדו מהם. עכ"ל. וממילא יתורץ בזה גם הקושיא של לשון יחיד שמע ישראל:

אמנם נראה לי לומר עוד טעם נכון על מה תרמו הלשון יחיד של ואמר אליהם שמע ישראל מן המשיח מלחמה. ואקדים לזה משל נאה מאת הצדיק הקדוש המגיד מעיר קאזיניץ זצ"ל זי"ע. זאת היתה בעת מלחמת הקיסר נאפאליאן הראשון

לֹזֶה. ולֹכֵךְ כַּאֲשֶׁר אֶחָד מֵהֶם מוֹכֵה מְרִגִּישִׁים גַּם הַשָּׂאֵר בַּכָּאֵב וְצַעַר שֶׁל הַמוֹכֵה. וְלִכְּנֹן כֻּלָּם יַחַד בַּפֶּעַם אַחַת הַתְּחֻזָּקוֹ וְהַמְשִׁיכּוֹ אֶת הַמְּרִכְכָּה:

וְעַתָּה קִיסֵר נֶאֱפָאֵלִיאֵן יִבִּין הַנִּמְשָׁל לַפֶּתוֹר שֶׁאֵלָתוֹ. כִּי הָאִמָּנִם שִׁישׁ לָכֵם חֵיל גְּדוֹלֹ שֶׁל הַרְבֵּה מַחְנוֹת צָבָא רַב. אֲבָל הֵלֵא הֵם מֵהַרְבֵּה מַדִּינוֹת רְחוֹקוֹת זֶה מִזֶּה כְּמוֹ זֶאֱקִסִּין פּוֹלְצִין אֲשַׁכְנוּ עֲסָטְרִיִּין אֲוֹנָאֲרִין. וְאוֹתָן הַמַּחְנוֹת זֶה זֶרִים זֶה לֹזֶה. וְאוֹלֵי גַם שׁוֹנָאִים זֶה לֹזֶה כְּמוֹ אוֹתָן אַרְבַּעַת הַסּוֹסִים שֶׁל אֲדוֹן הַמְּרִכְכָּה. וְאִם יוֹכֵה מַחְנֵה אַחַת לֹא יִרְגִּישׁוּ בְצָרָה זֶה שָׂאֵר הַמַּחְנוֹת. אוֹלָם חֵיל רוֹסִיאַ הֵם כֻּלָּם כְּמוֹ מֵאֵם אַחַת. וְדוֹמִים לְשִׁשְׁתִּי הַסּוֹסִים הַפְּשׁוּטִים שֶׁל הָאֲכָר. הֵם יִלְחָמוּ כְּמוֹ הַדְּבוּרִים שֶׁהֵם מֵאֵם אַחַת. לִכְּנֹן כָּחֵם בַּמִּלְחָמָה גְּדוֹלֹ מִכָּה מַחְנוֹת חֵיל הַצָּבָא שִׁלָּכֵם:

וְעַל פִּי מִשַּׁל זֶה יֵשׁ לַהֲבִין מֵהַ שְׁנֵאֲמַר וְהִיא כְּקִרְבָּכֶם אֵל הַמִּלְחָמָה וּנְגַשׁ הַכֹּהֵן וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם. וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל. הֵן זֹאת הִיא הַקְּדֵמָה הָרֵאשׁוֹנָה לַמִּלְחָמָה שְׁמַע יִשְׂרָאֵל בְּלִשׁוֹן יַחֲדִיד. שְׁמִשִּׁיחַ מִלְחָמָה יוֹהִירִם שִׁיחֵי כֻלָּם בְּאַחֲדוּת. כִּי כֻלָּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם מֵאֵב אֶחָד. וְזֹאת הִיא סְגוּלָּה הַיּוֹתֵר גְּדוֹלָה שֶׁכָּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל בְּאַחֲדוּת כָּאִישׁ אֶחָד אֵין אוֹמֵה וּלְשׁוֹן יְכוּלִים לְשַׁלּוֹט בָּהֶם. לִכְּנֹן לֹא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל נַחֲלָקִים לְכַתּוֹת וּמַפְלָגוֹת בְּרִיחֹק לְבָבוֹת אֵלֶּה מֵאֵלֶּה. בְּאֶסֶר שְׁמַחְנֵה אֶחָד מִבְּנֵי לֵאָה וְאֶחָד מִבְּנֵי רַחֵל וְאֶחָד מִבְּנֵי בִלְהָה וְזִלְפָּה. רֶק יִהְיוּ כָּל אֲנָשֵׁי מִלְחָמָה אַחִים בְּבַחֲנֵת שְׁמַע

הַסּוֹסִים שֶׁל הָאֲדוֹן וְלֹא הוֹעִיל כֻּלָּל. אִזְ נָסוּ עוֹד עֲצָה אַחַת. שֶׁשְּׁחָרְרוּ לְאַרְבַּעַת הַסּוֹסִים מִרְתַּמְתָּן לְמְרִכְכָּה. וִירְתָּמוּ בַּמְּקוֹמָם שְׁלֹשֶׁת הַסּוֹסִים שֶׁל הָאֲכָר. וְהוּא עָלָה עַל הַמְּרִכְכָּה בַּמְּקוֹם הָעֶגְלוֹן. לָקַח אֶת הָרֶסֶן בִּידּוֹ הָאֶחָת וּבִידּוֹ הַשְּׁנִיָּה לָקַח הַשּׁוֹט. וַיַּצַּעֵק עַל הַסּוֹסִים וְהַתְחִיל לְהַכּוֹתָם. וְעָלָה בִידּוֹ הָאֲכָר שְׁלֹשָׁה סוֹסִים פְּשׁוּטִים שֶׁלּוֹ הַמְשִׁיכּוֹ אֶת הַמְּרִכְכָּה מִן הָרֶקֶק.

אִז הַתְּפִלָּא הָאֲדוֹן עַל הָאֲכָר וַיִּשְׁאַלְהוּ לְהַגִּיד לוֹ. מַדּוּעַ אַרְבַּעַת סוֹסִים גְּדוֹלִים שֶׁלּוֹ לֹא יִכְלוּ לַמְּשׁוֹךְ הַמְּרִכְכָּה כְּמוֹ שְׁלֹשֶׁה סוֹסִים הַפְּשׁוּטִים שֶׁלָּךְ. וַיַּעֲנֶהוּ הָאֲכָר. הֵלֵא תְּגִיד לִי אֲדוֹן. אִיהָ קִנִּית אֵלֶּה הַסּוֹסִים. וַיֹּאמֶר הָאֲדוֹן שְׁקֵנָה אוֹתָן הַסּוֹסִים בְּאַרְבַּע עֵרִים הַרְחוֹקוֹת זֶה מִזֶּה. וַיִּשְׁאַלְהוּ עוֹד הָאֲכָר. אֵיךְ עוֹמְדִים אֵלֶּה הַסּוֹסִים בְּאִירוֹה וְאֵיךְ יִתֵּן לָהֶם אוֹכֵל. וַיַּעֲנֶהוּ הָאֲדוֹן שֶׁהֵם עוֹמְדִים בְּאִירוֹה גְּדוֹלָה רְחוֹקִים זֶה מִזֶּה. וְהָאוֹכֵל יִתֵּן לָכֵל אֶחָד מֵהֶם בְּאִבּוֹס בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יִנְשָׁכוּ זֶה אֶת זֶה כִּי הֵלֵא זֶרִים הֵמָּה זֶה לֹזֶה. אִז עָנָה הָאֲכָר בְּצֻחוֹק. אִ"כּ הִרִי זֹאת הִיא הַצָּרָה שֶׁלָּהֶם. כִּי יַעַן שֶׁהֵם זֶרִים זֶה לֹזֶה שׁוֹנָאִים זֶה לֹזֶה. וְלִכְּנֹן כָּאֲשֶׁר הָעֶגְלוֹן מִכָּה לְסוֹס אֶחָד לֹא אֵיכְפַת לְשָׂאֵר הַסּוֹסִים מֵאוֹמָה. וּבַעַת שֶׁסּוֹס אֶחָד מוֹכֵה אִז רֶק הוּא בְּלִבּוֹ יַחְפוֹץ לַמְּשׁוֹךְ הַמְּרִכְכָּה. וְזֹאת אֵין בִּיכְלָתוֹ. אֲבָל שְׁלֹשֶׁת הַסּוֹסִים שֶׁלִּי מֵאֵם אַחַת הֵם. גְּדִלּוֹ בַּמְּקוֹם אֶחָד וְעוֹמְדִים בְּאִירוֹה זֶה אֶצְלָה. וְתַחַת אוֹכֵלִים יַחַד בְּאִבּוֹס אֶחָד. וְתַחַת שִׁנְשָׁכוּ זֶה אֶת זֶה הֵם מִלְּקָקִים זֶה

הזאת של שתי התיבות שמע ישראל
בלשון יחיד. ולכן כתוב ואמר אליהם
שמע ישראל. כי אמירה היא ענין
הבנה. להבינם טעם הנסתר בענין
זה :

ועתה לאחר שביארנו הפסוקים
של הסדרא בשני אופנים
של זכות מצות תפילין וקריאת שמע.
וגם בענין כח האחדות של עם ישראל.
נבוא לבאר פסוקי ההפטרות. ונקדים
לזה מאמר חז"ל במסכת ברכות (ר).
א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין.
שנאמר נשבע ה' בימינו ובורוע עוון.
בימינו זו תורה שנאמר בימינו אש
דת למו. ובורוע עוון אלו תפילין
שנאמר ה' עוז לעמו יתן. ומניין
שהתפילין עוז הן לישראל. דכתיב
וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא
עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר
הגדול אומר אלו תפילין שבראש.
א"ל רב נחמן בר יצחק לר' חייא
בר אבין הגי תפילין דמארי עלמא
מה כתוב בה. א"ל ומי כעמך ישראל
גוי אחד בארץ. ומובא שם בגמרא
עוד פסוקים כאלה הכתובים בתפילין
דמארי עלמא. כמו אשריך ישראל
מי כמוך עם נושע בה'. ולתתך
עליון על כל גוים אשר עשה ליהיה
ולשם ולתפארת. ועוד פסוקים כאלה.
ומסיק שם דכלהו כתיבי באדרעיה.
ופירש"י ר"ל דכל אותן המקראות
כתיבי בורוע בבית אחד :

וכתב המהרש"א שם וז"ל מה
שפירש"י כאן אין זה כמשמעו.
דה"ל הכי כולן כתיבי באדרעיה
בבית אחד. ועוד דמה אשמעינן בזה

ישראל. שעל כלם חופף רוח ישראל
סבא :

וצרה של פירוד וחלוקי דעות בין
מפלגות ישראל נראה יותר בזמננו
בעקבתא דמשיחא. שכל מה שישראל
חפצים להתחזק ולהתגבר באיזה ענין.
אין ביכולתם לגמור הדבר כראוי
בשלמות. כי מלבד שבזמננו נשתמדו
רוב יהודי מדינות רוסיא. וניתן רשות
כח מאת הממשלה (הנקראת בלשון
רוסיא פום ממל' רברבן חיה הרביעית
אכלה ומדקה) לאלה זרע היהודים
הטמאים להלחם עם היהודים מחזיקי
הדת. וכופין אותם בכל מיני כפיות
שיכפרו בבורא עולם ובתורה הקדושה.
ומלבד אלה הטמאים הלא גם ביהודים
החרדים שומרי דת נתרבה מעשה
שטן של שנאת חנם פירוד לבבות
וחלוקי דעות של איפכא מסתברא.
ע"י כתות ומפלגות שונות של חסידים
מתנגדים משכילים ציונים ועוד ועוד.
יהודי ליטא שונאים שנאת חנם
ליהודי פולין. ואנשי פולין אין אוהבים
ליהודי ליטא. אף אם שני הצדדים
חרדים ובני תורה. וכן שניהם אלה
אין סובלים ליהודי אשכנז גאליציע
ועסטרייך. מה שזה בונה זה סותר.
ומה שאצל זה נחוצו אצל זה פגול
ונותר :

ומכל זה שאנו רואים בזמננו
היום נוכל להבין הטעם מה שמשיח
מלחמה ה" צריך להבינם לאנשי
המלחמה כח האחדות של עם ישראל
שהיו כלם כאיש אחד. כי כלם אחים
בני ישראל המה ואז ינצחו במלחמה.
וכל ענין זה נסתר בהקדמה קצרה

ר"ל אתם שהייתם מאמינים בה' ומצפים לישועה. אליכם יאמר סורו סורו מדרכים הרעים של הגלות שהייתם רגילים למחלוקת ושנאת חנם בכתות ומפלגות שונות. סורו סורו מזה. צאו משם מן הגלות. טמא אל תגצו. ר"ל עם אותן הטמאים מישראל שנשתמדו והיו מאנסים את ישראל להעבירים על הדת ולכפור בעיקר. לא תהי' לכם צמחם שום מגע ומשא למשוך אותם עמכם. וזהו כמאמר חז"ל אין מקבלים גרים לימות המשיח. רק אתם יהודים נאמנים צאו מתוכה. הברו נושאי כלי ה'. הברו. ר"ל ככתוב וברותי מכם המורדים והפושעים בי. נושאי כלי ה'. ר"ל אלה שהיו מקיימים מות הנחת תפילין והיו נושאים עליהם כלי ה'. הלא הם התפילין. כי גם מלבושים נקראים בשם כלים, והתפילין הם בכלל מלבושים. כי האדם לובש אותם בדרך מלבוש. ועל זה מסיים ואומר כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו. כמו שהי' במצרים. כי ההולך בחפזון ובמנוסה אין לו עת להשגיח על הנחשלים אחריו מה טיבם. ולכך במצרים כתוב וגם ערב רב עלו אתם וגו'. אבל בגאולה האחרונה לא יהי' כן. כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם אלהי ישראל. והוא בעצמו יקיים ככתוב וברותי מכם המורדים והפושעים בי.

עתה מובן איך שהפטרה זו מקושרת עם הסדרא ע"י הפסוק חשף ה' את זרוע קדשו וגו'. וע"י הפסוק הברו נושאי כלי ה'. המרמזים על מצות

דהלא ודאי כך הוא. והמהרש"א ז"ל רוצה לתרץ בדוחק. כי אחר תירוצו עוד שתי הקושיות שלו במקומן עומדות. ולי נראה לומר אולי הדברים כפשוטן. באדרעיה ממש כתיבי ב"י ביתי. וזהו טעם הפסוק הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד. כי רק תפילין של ראש הן בבתים אצל הקב"ה ואפשר לו להסירן. ועל זה התפלל משה ואמר הראני נא את כבודך. היינו התפילין שלך. ואמר לו הקב"ה וראית את אחורי. ודרשו חז"ל שהראה לו הקב"ה קשר של תפילין. אבל תפילין של יד של הקב"ה שהן להגן על ישראל מאומה"ע ע"י זרוע הנטויה נחקקו אותן הכתובים על זרוע קדשו. כי לולי זאת לא הי' חיו תקומה לישראל בגלות :

ולפי זה יש להבין פסוקי ההפטרה. חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו. ר"ל שאז לעת קץ יתגלה לעיני כל הגוים גודל אהבת הקב"ה לעמו ישראל ע"י חקיקת אותן הכתובים של תפילין של יד בזרוע קדשו. וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו. אפסי ארץ הם מלאכי מעלה שאין נמצאים בארץ. והם השרים של ע' האומות. הם יראו אז את ישועת אלהינו. על פי הכתובים של התפילין שאחד מהם ווא הכתוב אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'. והיינו כמו שדרשו חז"ל והשיב לא נאמר אלא ושב :

ובדבר יציאת ישראל מן הגלות אומר להם. סורו סורו צאו משם.

בהם קריאת שמע ותפלה. שזה גורם
 קיום ישראל בגלות. וגם זה גורם
 גאולת ישראל. על כן גם עתה תהי'
 נזהר מאד לקיים מצות תפילין ותפלה
 שיהי' הכל כהלכה. ובזכות זה תזכה
 להצלחה וברכה. ולראות שכינת עונו
 על ירושלים נתה:

תפילין. עם הפסוקים שבסדרא ונגש
 הכהן ודבר אל העם. ואמר אליהם
 שמע ישראל וגו'. שנרמז גם בזה
 זכות מצות תפילין וקריאת שמע.
לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום
 הפטרה זו. ושמעת גודל מעלת
 המקיים מצות תפילין כראוי וקורא

מו

תצא ולפרשת זכור

מה לדרוש לפני הבר מצוה

זכור את אשר עשה לך עמלק וגו'. יכול בלב, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, ומה אני מקיים זכור, בפה, ותמחה את זכר עמלק במעשה, הרי שנצטוינו בזה ג' מצוות, והן נמנין לג' מצוות במספר התרי"ג, זכור, היינו בדבור הפה, תמחה, היינו במעשה, לא תשכח, היינו במחשבה, וצריך להבין מה נשתנית מצות מחיית עמלק מן שאר המצוות שבתורה, דהנה כל התרי"ג מצוות נצרך לקיים במחשבה דבור ומעשה, וכל מצוה שנעשית במחשבה דבור ומעשה נקראת וגמנית למצוה אחת במספר התרי"ג, ולא כן מצות מחיית עמלק שהמחשבה דבור ומעשה שלה נחשבות במספר התרי"ג לג' מצוות, עוד יש לשאול איך אפשר לקיים בגלות מצות מחיית עמלק במחשבה דבור ומעשה: **וכדי** לתרץ כל זה נקדים איזה מאמרי חז"ל, דהנה במסכת אבות איתא, שמעון הצדיק היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, ע"כ, ובמסכת ברכות (ח') מובא דרשת חז"ל עה"פ פדה בשלום

אתה הבר מצוה, הן אמרת היום ההפטרה לפרשת תצא מהנביא ישעיהו, וסיימת עם הפסוק כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה', ויש לדקדק בזה להבין על איזה הרים וגבעות ידבר, גם צריך להבין מדוע אמר חסדי מאתך, ואצל ברית שלומי לא אמר מעמך, וכן אין מובן הלשון לא תמוט כי הפעל מוט אין משמעותו הסרה, כי אם נטיה קטנה ממקומו, כמו אל יתן למוט רגליך, ולכאורה מוטב הי' לו לומר פעל על דרך שם נרדף של הפעל לא ימוש: כמו לא תסור או לא תחליף:

כדי להבין דברי הנביא, וגם להבין התקשרות הפטרה זו עם הסדרא, באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין תפילין, נקדים מן הסדרא קריאת המפטיר זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאיכם ממצרים וגו', ויש לדקדק בזה מדוע מתחיל בלשון יחיד את אשר עשה לך עמלק, ומסיים בלשון רבים בצאתכם ממצרים, עוד יש לדקדק דהנה אמרו חז"ל במדרש

אלא על רפיון ידיים מן התורה.
ע"כ. הרי שהי' חסר להם הזכות
של תלמוד תורה. שזהו פגם
המחשבה :

עוד איתא במדרש על הפסוק
זכור את אשר עשה לך עמלק וגו'.
משל למלך שהי' לו כרם והקיפו
גדר. והושיב בו במלך כלב נושך.
בא בנו של מלך ופרץ הגדר ונשכו
הכלב. כל זמן שהיה המלך מבקש
להזכיר חטא של בנו שעשה. היה
אומר לו זכור שנשך אותך הכלב.
כך כל זמן שהקב"ה מבקש להזכיר
חטא של ישראל מה שעשו ברפידים.
שאמרו היש ה' בקרבנו וגו'. אומר
להם זכור את אשר עשה לך עמלק.
ע"כ. הרי שהי' חסר להם הזכות
של תפלה. כי לא האמינו באמת
שהשכינה שורה בישראל שתהא
מועילה תפלה להקב"ה. והיינו כמו
שאמרו חז"ל. המתפלל צריך שיראה
עצמו כאילו שכניה כנגדו. והם נסתפקו
בזה. והיינו פגם הדבור :

וכאן בפרשה של מחיית עמלק
כתוב. ואתה עיף ויגע. שאין מובן
כלל החילוק אם היו עיף ויגע או לא.
כי בין כך ובין כך לא היה באפשרות
ע"פ דרך הטבע שיכניעו ישראל
את עמלק. אלא ודאי שכאן נרמז
חטא השלישי פגם המעשה שהיה חסר
אצלם הזכות של גמילות חסדים.
שאם הי' מבקש אחד מהם טובה
לעזור בגוף לחברו שיעשה עמו
איזה חסד. ענהו זה הניחה לי כי
עיף ויגע אנכי. הגם שבאמת היה
יכול לעזור לרעהו ולעשות המצוה

נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי.
אמר הקב"ה כל העוסק בתורה וגמילות
חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה
אני עליו כאילו פדאני לי ולבני
מבין אוה"א. ע"כ. ולפי פירש"י זה
הדרוש נוסד על משמעות הכתוב
פדה בשלום נפשי. כי התורה נקראת
שלום דכתיב וכל נתיבותיה שלום.
וכן גמילות חסדים כי גמ"ח מביאה
לידי אחוה ושלום. מקרב לי. ממלחמות
הבאות עלי. כי ברבים היו עמדי.
להתפלל בצבור. ע"כ. היוצא לנו
מזה שעיקר היהדות וקיום העולם
הוא שלש אלה תורה ועבודה וגמילות
חסדים :

וכל מבין יבין שתורה ועבודה
וגמ"ח תלויים בג' העיקרים האלה
מחשבה דבור ומעשה. כי תלמוד
תורה עיקרה היא עיון במחשבה
להבין ההלכה על בוריה. ועבודה
היינו עבודת הלב שהיא תפלה. עיקרה
הוא הדבור מעומק הלב. וגמילות
חסדים עיקרה הוא במעשה הן בגוף
והן בממון :

והנה כשנתבונן בדרשות חז"ל
בענין מלחמת עמלק. יש
לראות שהסבה של יובא עמלק וילחם
עם ישראל ברפידים היה מה שאז
חסאו ישראל שפגמו במהשבה דבור
ומעשה. שהיה חסר בהם אותן ג'
דברים שהעולם עומד עליהם תורה
ועבודה וגמ"ח. דאיתא במד"ר עה"פ
ויבא עמלק ויחזם עם ישראל ברפידים.
אין רפידים אלא רפיון ידיים. לפי
שרפו ידיהם מדברי תורה לכך בא
השונא עליהם. לפי שאין השונא בא

עוסק בצדקה ובגמילות חסדים שעיקרה במעשה מקיים מצות מחיית עמלק של מחה תמחה. ולפ"ז יתורץ הלשון יחיד זכור את אשר עשה לך עמלק. כיון שרשעת עמלק נתפשטה על ישראל לא על כל ישראל בכלל בשביל חטא אחד אלא שנתפשטה רשעתו בפרטיות לכל אחד משום שחסר אצלו אחד מן אותן ג' הדברים. דהיינו לאחד משום שחסר אצלו תורה ולאחד משום שחסר אצלו עבודת הלב זו תפלה. ולאחד משום שחסר אצלו צדקה ובגמילות חסדים: **ועפ"ז** נבוא לבאר גם הפסוק של סיום ההפטרות. כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט וגו'. בהקדם עוד מאמר חז"ל במסכת ברכות (ו') א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין. שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו. בימינו זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובזרוע עזו אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמו יתן. ומניין שהתפילין עוז הן לישראל. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. א"ל רב נחמן בר יצחק לרבי חייא בר אבין הני תפילין דמארי עלמא מה כתוב בהו. א"ל ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומי מ: ב:ח קוב"ה בשבחיהו דישראל. אין. דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמריך היום. אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם. שנאמר שמע ישראל וגו'.

של גמילות חסדים. והיינו פגם המעשה. עתה מובן שע"ז שהיה חסר בישראל תורה ועבודה וגמ"ח שיסודתן היא מחשבה דבור ומעשה. לכן בא הכלב גוצ של עשו בכח זה ששמע מאביו והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך. ועל חרבך תחיה:

עתה יש להבין מפני מה נשחנת מצות מחיית עמלק שנעשה ממנה ג' מצוות של מחשבה דבור ומעשה. גם יש להבין איך שבזמן הזה יש ביכולת לקיים המצוה של מחיית עמלק בג' אופנים של מחשבה דבור ומעשה. כיון שרשעת עמלק מתגברת על ישראל ע"ז שחסר אצל ישראל תורה ועבודה וגמ"ח. דהיינו הזכויות של מחשבה דבור ומעשה. וממילא מובן שכאשר ישראל מסתכלים כלפי מעלה לעסוק בתורה ובתפלה. וגם משעבדים את לבם לאביהם שבשמים להיות להם לב טוב לעשות צדקה וגמ"ח. אז ע"י אותן ג' הזכויות גבר ישראל ונחלש ונמחה עמלק. וכיון שמחית עמלק תלויה באותן ג' הזכויות של תורה ועבודה וגמ"ח שהן מחשבה דבור ומעשה. לכן מן מצות מחיית עמלק נעשה ג' מצוות של מחשבה דבור ומעשה. ללמד שכל אחד מישראל בהתעסקו באחת משלוש אלה מקיים מצוה אחת של מחיית עמלק. שכאשר עוסק בתורה שעיקרה עיון ומחשבה. מקיים מצות מחיית עמלק של לא תשכח. וכאשר עוסק בעבודה שעיקרה דבור בפה דברי התפלות כראוי. אז מקיים מצות מחיית עמלק של זכור. וכאשר

תמוט. ברית שלומי. היינו התפילין אשר נאה להן השם ברית שלום כיון שהן אות ועדות על ברית השלום הנצחי שבין הקב"ה וישראל. כמו שאנו אומרים בשביל זה אחר הנחת תפילין הפסוק וארשתין לי לעולם. לכן יהיו ישראל נזהרים שלא תמוט ותזין התפילה ממקומה הראוי לה על פי הלכה. רק שתהיה מהודקת בגובה הראש באמצע במקום שער כנגד בין העינים ולא על המצח. ואז יתקיים עי"ז חסדי מאתך לא ימוש אמר מרחמך ה' :

ולפ"ז יש להבין איך שהפטרה זו מקושרת ע"י הפסוק האחרון עם הסדרה בקריאת המפטיר של מצות מחיית עמלק. שמוכן בזה ששליטת עמלק היתה על אותן יחידים שבישראל שלא היה בהם לא תורה ולא תפלה ולא גמ"ח. וממילא לא היתה בהם זכות של מצות תפילין. שהן אות ועדות על ברית שלום הנצחי שבין הקב"ה וישראל. ועי"ז מש חסדו של הקב"ה מהם. וכל זה נחמה גדולה לישראל שע"י מצות תפילין לא ימוש חסדו מאתנו לנצח :

לכן אתה הבר מצוה שאמרת היום הפטרה זו. ושמעת גודל מעלת תפילין מן הפסוק האחרון. שזכות מצוה זו היא נחמה גדולה לישראל לענין הגאולה. וגם מגינה על ישראל בגלות מן רדיפות אומה"ע שונאי ישראל. וגם שמעת מן קריאת המפטיר. שזאת היא קריאה גם לפרשת זכור. מצות מחיית עמלק בג' אופנים של מחשבה דבור ומעשה. שזהו תורה

ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ע"כ :

מזה יש לראות שהתפילין הן אות ועדות על קשר נצחי וברית שלום שבין הקב"ה וישראל. וגם שמצות תפילין תחליש ותכניע את הגוים ותפיל עליהם אימתה ופחד מלחורע לישראל. ומובן מאדיו שכל זה רק כאשר ישראל מקיימים מצות תפילין כהלכה. דהיינו על גובה הראש במקום השער ולא על המצח. וגם שיהיו מונחים באמצע הראש בין העינים. שלא יטו יותר לצד ימין או לצד שמאל אלא באמצע הראש :

ובזה יובן הפסוק כי ההרים ימוש. אלו אומה"ע שהם חזקים כהרים מורע עשו ועמלק. הם יוסרו מן העולם לגמרי. ככתוב ועלו מושעים בהר ציון לשפוט את הר עשו וגר. והגבעות תמוטינה. הם שאר האומות הקטנות מהם ולא הצרו כל כך לישראל. הן רק תמוטינה בהכנעה והשפלה. וחסדי מאתך לא ימוש. שהקב"ה לא יסיר חסדו מישראל. כיון שישאל מניחים תפילין ועושים להקב"ה חטיבה אחת בעולם ע"י הפסוק שבתפילין שמע ישראל ה"א ה' אחד. לכן גם הקב"ה מניח תפילין ועושה לישראל חטיבה אחת בעולם ע"י הפסוק ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. לכן נוכח להיות בטוח שלא ימוש חסדו מאתנו. ואומר עוד כי בשביל זה יזהרו ישראל שיהיה וברית שלומי לא

תפלה וגמ"ח. על כן אתה הבר מצוה שיצאת היום מכלל קטן ונכנסת לכלל גדול. תדע שמהיום והלאה מוטל עליך החיוב לקיים מצות מחיית עמלק ע"י שלש אלה תורה תפלה וגמ"ח. ולכך על פי דין אין ליתן לקטן המפטיר של פרשת זכור כי רק גדול נתחייב בזה. וי"ל שבשביעל זה ניתן טעם של זקף גדול על תיבת „זכור“.

ואתה הבר מצוה שנעשית היום לזקף גדול. תזכור כל ימך הפסוק זכור את אשר עשה לך עמלק. ותרא לקיים תמחה את זכר עמלק עי"ז שתעסוק בתורה תפלה וגמ"ח. ותקיים מצות תפילין כהלכה. ובזכות זה לא ימושו מאתך חסדי השי"ת. ותצליח כל ימך בכל מעשי ידיך. ותזכה לראות בבוא לציון גואל בב"א:

17

תב"א

מה לדרוש לפני הבר מצוה

לֹךְ וּלְשַׁמֵּר כָּל מִצְוֹתַי. וּלְתַתֵּן עֲלֵיךְ
עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהַלֵּלָהּ
וּלְשֹׂם וּלְתַפְאֶרֶת וּלְהִיוֹתָךְ עִם קְדוֹשׁ
אֱלֹהֵי אֲבוֹתֶיךָ כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר. וּבִפְרֹשֶׁה
שְׁנִיָּה נֹאמֵר בַּסֵּדֶרָא זֶה יִקְיָמֶךָ ה' לֹ
לְעַם קְדוֹשׁ כְּאִשֶּׁר נִשְׁבַּע לְךָ כִּי
תִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ
בְּדַרְכָּיו. וְרֹאז כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם
ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וִירָאוּ מִמֶּךָ:

ויש לִדְקֹדֵק בַּפְּסוּקִים הָרִאשׁוֹנִים
שֶׁבַתְחֵלָה אָמַר אֵת ה' הָאֵמַרְתָּ הַיּוֹם
וְגו'. וְזוֹהוּ לְשׁוֹן הַפִּרְשָׁה אוֹ רוֹמְמוֹת
שֶׁעֲנִינוּ הוּא אֶהְבַּת הַשֵּׁם בְּשִׁמְרֵת
חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמַע בְּקוֹלוֹ.
וּבַפְּסוּק הַשֵּׁנִי נֵאמַר וְה' הָאֵמִירָךְ
הַיּוֹם לֵהִיּוֹת לֹא לָעַם סִגְלָה וְגו' וְלִשְׁמַר
כָּל מִצְוֹתָיו. שֶׁאֵין מוֹבֵן כִּפְלֵי הַלְשׁוֹן
מֵה שְׁאוּמֵר וְלִשְׁמַר כָּל מִצְוֹתָיו. וְעוֹד
דִּמְשַׁמֵּעַ כָּל מִצְוֹתָיו דּוֹקָא. וְאֵיךְ אִפְשָׁר
זֹאת. וְכֵן יֵשׁ לְדִקְדָּק בַּפְּסוּקִים שֶׁבִּפְרָשָׁה
הַשֵּׁנִיָּה. שֶׁנֵּאמַר יִקְיֹמֶךָ ה' לֹא לָעַם
קְדוֹשׁ כֹּאשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ. מְדוּעַ בַּפְּסוּקִים
הָרִאשׁוֹנִים נֵאמַר וְלֵהִיּוֹתֶךָ עִם קְדוֹשׁ.
וּבַפְּסוּקִים הַשֵּׁנִיִּים נֵאמַר יִקְיֹמֶךָ ה'
לֹא לָעַם קְדוֹשׁ. וְעוֹד קֶשֶׁה מְדוּעַ
בַּפְּסוּקִים הָרִאשׁוֹנִים נֵאמַר כֹּאשֶׁר
דִּבַּר. וְכֵאן אוֹמֵר כֹּאשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ.

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום
ההפטרה לפרשת כי תבוא
מנחמת ישעיהו הנביא. וסיימת עם
פסוקי נחמה של הגאולה. ועמך כלם
צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי
מעשה ידי להתפאר. הקטן יהי לאלף
והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה
אחישנה. ויש לדקדק בזה מהו ועמך
כלם צדיקים. שאין מובן כוונתו.
ואם משמעותו כי רק אלה שהם
צדיקים לעולם יירשו ארץ. והשאר לא.
א"כ מה זאת נחמה. גם אין מובן
המשמעות של נצר מטעי. וכן אין מובן
מה זה מעשה ידי להתפאר. על מי מוסב
מעשה ידי. ועל מה מוסב להתפאר. אם
על מעשה ידי או על הקדוש ברוך הוא :
כדי להבין דברי הנביא וכדי להבין
התקשרות הפטרה זו עם הסדרא
באופן שתהא בזה שייכות לחובת
הבר מצוה ולענין מצות תפילין.
נקדים מן הסדרא פסוקים המדברים
בענין תפילין שהקב"ה מניח. כמו
שדרשו חז"ל שנאמר את ה' האמרת
היום להיות לך לאלהים וללכת
בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו
ולשמע בקולו. וה' האמירך היום
להיות לו לעם סגולה כאשר דבר

גם אין מובן מאיזו שבועה מדבר: **וכדי** לתרוץ הכל נקדים איזה מאמרי חז"ל שנלמד מהם אשר בפסוקים הראשונים וכן בפסוקים השניים נרמז ענין מצות תפילין. הן התפילין שישראל מניחים. והן התפילין שהקב"ה מניח. דאיתא במסכת ברכות (ר). א"ר יצחק מניין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו. בימינו זו תורה. שנאמר מימינו אש דת למו. ובזרוע עוזו אלו תפילין. שנאמר ה' עוז לעמו יתן. ומניין שהתפילין עוז הן לישראל. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא ע"ך ויראו ממך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. א"ל רב נחמן בר יצחק לר' חייא בר אבין הני תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו. א"ל ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומי משתבח קודשא ב"ה בשבחייהו דישראל. אין. דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום. אמר להם הקב"ה לישראל. אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם. שנאמר שמע ישראל ה"א ה' אחד. ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומובא שם בגמרא עוד פסוקים כאלה של מעלת ישראל הכתובים בתפילין דמארי עלמא. ובהם זה הפסוק שבסדרא זו. ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתילה ולשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש לה"א כאשר דבר: היוצא לנו מזה שפסוקים האלה הם המקור לענין זה שמצות תפילין מורה על הקשר הנצחי ואהבת

עולם שבין הקב"ה וישראל. גם יש לראות כשמדבר כאן בענין מצות תפילין נקראים ישראל בשם עם סגולה ובשם עם קדוש: ובווהר הקדוש פרשת בא (מ"ג). מובא ברעיא מהימנא על הפסוק והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך וגו'. פקודא דא איהו פקודא דאקרי בגוונא אחרא. דלא אקרי מצוה אלא קדושה. וא"ן אינון תפילין תפילה של יד ותפילה של ראש וכו'. מאן דמתעטרא בתפילין קאים ברזא דגוונא עלאה וכו'. עכ"ל. וכך היא העתקתו בל"ה ק. מצוה זו היא מצוה שנקראת באופן אחר. שלא נקראת סתם מצוה אלא קדושה. ואלו הן התפילין. תפילה של יד ותפילה של ראש וכו'. מי שמתעטר בתפילין עומד בסוד של דמיון העציון וכו'. עכ"ל. ולכאורה יפלא מניין נשמע כן שמצות תפילין יש לה יחס יותר עליון שנקראת קדושה. אכן י"ל שנשמע כן מפסוקים האלה בשתי הפרשיות שמדברים מענין מצות תפילין ונזכר באותם שני המקומות קדושת עם ישראל. שבפרשה הראשונה נאמר ולהיותך עם קדוש וגו'. ובפרשה השניה נאמר יקמך ה' לו לעם קדוש וגו'. מובן מזה שע"י מצות תפילין נקראין ישראל עם קדוש. ולפיכך נקראת מצות תפילין בשם קדושה: ובמדרש שוחר טוב. מובא בילקוט פרשת בא. אמר רבי אלעזר אמרו ישראל לפני המקום אנו רוצים ליגע בתורה יומם ולילה אבל אין לנו פנאי. אמר להם הקב"ה קיימו מצות

בהנחת תפילין. דהיינו ולשמר כל מצותיו. יתקיים זה הפסוק שנכתב בתפילין של הקב"ה. ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה וגו' ולהיותך עם קדוש לה"א כאשר דבר. פי' במתן תורה. כיון שמצות תפילין נקראת קדושה. לכן משפעת קדושה יתרה על האדם המניח תפילין:

ועפ"ז יובן ג"כ הפסוקים שבפרשה שניה. יקימך ה' לו לעם קדוש וגו'. זה מובן שלשון הקמה שייך אחר נפילה. ככתוב כי שבע יפל צדיק וקם. וטעם הכתוב הוא שאף אם ח"ו תהי' נפילה לישראל בגלות. יקים ה' אותם לעם קדוש. כי תשמר את מצות ה"א והלכת בדרכיו. הן במה שאומר והלכת בדרכיו. שנראה כמיותר. ירצה רמז על מצות תפילין. כי בזה שישראל מקיימים מצות תפילין יאות לומר שהלכים בדרכיו. כיון שגם הקב"ה מניח תפילין. ועי"ז יתקיים הפסוק השני. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וידאו ממך. וכמו שדרשו חז"ל תניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש:

ומה שאומר כאן כאשר נשבע לך. היינו ככתוב נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאיביך וגו'. ודרשו חז"ל בימינו זו תורה. ובזרוע עזו אלו תפילין. מזה נלמד שאצל הקב"ה תורה ותפילין חשיבות אחת להן. וטעם הכתוב הוא שע"י מצות תפילין שהיא קדושה יתקיים יקימך ה' לו לעם קדוש אחר הנפילה בגלות.

תפילין ומעלה אני עליכם כאילו אתם יגיעם בתורה יומם ולילה. רבי יוחנן אמר מקרא מלא הוא. והי' לאות על ירך וגו' למען תהי' תורת ה' בפידך. ואמר רב אחא בר יעקב מכאן שהוקשה כל התורה כולה לתפילין. וכעין זה מובא בפסקי הרא"ש מסכת ר"ה (י"ז). וז"ל ועוד שנו חכמים ליום הדין. אם זהיר במצות תפילין כף זכיות מכרעת ואם פשע בהן כף חובות מכרעת. שאין לך גדולה בכל מצות עשה שבתורה יותר ממצות תפילין שהוקשה כל התורה כולה לתפילין. שנאמר למען תהי' תורת ה' בפידך:

ועתה על פי כל אותן ההקדמות נתחיל לתרץ כל הקושיות שעל פסוקי הסדרא. הן הפסוק הראשון את ה' האמרת היום וגו' מדבר מצד ישראל שעשו להקב"ה חטיבה אחת בעולם ע"י מצות תפילין שישראל מניחים. ולכך מוכיר צד שמלבד מצות תפילין קבלו ישראל עליהם לצאת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו וגו'. ובפסוק השני והי' האמירך היום וגו' שזה מדבר מצד הקב"ה שעשה לישראל חטיבה אחת במה שהוא מניח תפילין אומר הכתוב שבו מראה הקב"ה להיות ישראל לו לעם סגלה כאשר דבר במתן תורה. ומסיים ולשמר כל מצותיו. שעכ"פ יהיו ישראל נזהרים במצות תפילין שעומדת כנגד כל מצותיו. ועי"ז יהיו לו לעם סגלה. אחר זה מוכיר את הפסוק שנכתב בתפילין של הקב"ה. שעיי"ו שישראל מקיימים

עם ישראל הם מעשה ידי להתפאר.
ר"ל שהקב"ה מתפאר עמהם, וכאשר
ידוע שתפילין נקראין פאר לכן י"ל
משמעות הכתוב שעם ישראל הם
מעשה ידי להתפאר עמהם, ר"ל
להניח תפילין שכתוב בהם מעלת
וחשיבות עם ישראל:

וכמו שמובא בספרים קדושים
בשם הצדיק הקדוש מברדיטשוב
וצ"ל שנשא עיניו לשמים וסען
ואמר, רבש"ע הלא אם איש מישאל
גורם הפלת תפילין שלו לארץ,
הוא נתבהל ומגביה אותם תיכף
ומנשק אותן ביראת הכבוד ומתענה
על זה, ואתה אבינו שבשמים הלא
עם ישראל הן התפילין שלך.
וכתיב השליך משמים ארץ תפארת
ישראל, ומדוע לא תרים ותנשא
התפילין שלך באהבה:

וזהו שמסיים שע"י מצות תפילין
הקטן יהי' לארץ והצלעיר לגוי
עצום, ר"ל הגם שאינם תלמידי
חכמים תעמוד להם זכות מצות
תפילין שיהי' כך, וגם שבזכות
מצות תפילין ימהר ויחיש הגאולה,
ככתוב אני ה' בעתה אחישנה,
ועתה מובן ג"כ איך שהפטרה
זו מקושרת עם הסדרא בענין מצות
תפילין:

לכן אתה הבר מצוה שאמרת
היום הפטרה זו ושמעת
גודל מעלת מצות תפילין שהיא
חשובה ככל התורה, וגם שכל המקיים
מצות תפילין כראוי נאה לו להקרא
בשם צדיק, וגם שע"י זוכה ליכנס
לארץ ישראל, ע"כ תזכור זאת היטב

ועי' אומר כאשר נשבע לך, ר"ל
שמן הפסוק נשבע ה' בימינו ובזרוע
עזו, נשמע כן שתורה ותפילין
חשיבות אחת להן, ובוה יתורצו
כל הקושיות והדקדוקים שעל פסוקי
הסדרא:

ועל פי זה נבוא לבאר סיום
הפטרה זו בפסוקי נחמה,
ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו
ארץ נצר מטעי מעשה ידי
להתפאר, ונקדים לזה עוד מאמר
חז"ל במסכת קידושין (ל"ז), כתיב
והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני
כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה
לך, ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין
למה לי, ההוא מבעי ליה לכדתני
דבי רבי ישמעאל, עשה מצוה זו
שבשביעה תכנס לארץ, ע"כ, וי"ל
שזהו ג"כ כוונת הפסוק ועמך כלם
צדיקים לעולם יירשו ארץ, זה מוסב
על מצות תפילין, וכמו שאמרו חז"ל
שגדולה מצות תפילין ככל התורה
כולה, לכן מובן שכל המקיים מצות
תפילין כראוי יוכל להקרא בשם
צדיק, וזהו שאומר ועמך כלם צדיקים
ע"י שמקיימים מצות תפילין, ובזכות
זה לעולם יירשו ארץ, כדתנא דבי
רבי ישמעאל עשה מצוה זו שבשביעה
תכנס לארץ:

ואומר עוד שע"י מצות תפילין
שהיא מצוה של קדושה, ניכר לכל
העולם שישאל הם נצר מטעי,
ר"ל שנשמת כל איש מישאל היא
חלק אלוה ממעל, ולכן זכו למצוה
זו שנקראת קדושה, וגם שע"י

כל ימיך לקיים מצות תפילין בכל
יום כהלכה ולהתפלל בהן בכוונה.
או תצליח בכל דרכיך. ותזכה
להיות בכלל ועמך כלם צדיקים
לעולם יירשו ארץ. זו ארץ הקדושה
ארץ אבותינו. שתזכה לראות בבוא
לציון גואל במהרה בימינו אמן:

מח

נצבים וילן

מה לדרוש לפני הבר מצוה

בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וגו'. ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת וגו'. ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם וגו'. ויש לדקדק בפסוקים האלה. מי זה הדור האחרון. שאין מובן על איזה דור שבאיזה זמן ידבר. גם אין מובן אמרו בניכם אשר יקומו מאחריכם. א"כ אין זה דור האחרון אלא דור השני. וגם שאין על פי דקדוק הלשון מה שאומר מאחריכם. שהיל"ל אחריכם. עוד יש לדקדק שבתחלת הענין ישוה הדור האחרון אל הנכרי. ששניהם יראו חורבן הארץ. ולבסוף נאמר ואמרו כל הגוים וגו'. ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' וגו'. מזה נראה כי רק הגוים ישאלו כן. וכי רק הם יאמרו על אשר עזבו את ה'. ולא הזכיר עוד מענין הדור האחרון. ומדוע הפסיק מלדבר עוד גם מהם:

וכדי לתרץ הכל נקדים להבין שבכל מדות האנשים יש ג' בחינות שהן ימין ושמאל ואמצע. טוב ורע וזממוצע. וכן בענין היהדות יש לראות שיש מפלגות שונות. צדיקים

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרות מהנביא ישעיהו. וסיימת ההפטרות עם הפסוקים חסדי ה' אוכיר וגו' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרב חסדיו. ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע. בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאים כל ימי עולם. ויש לדקדק הרבה בפסוקים האלה. כי הלא הנביא בא לנחם לישראל בגאולה העתידה. א"כ לאיזה ענין מוזכר מן העבר. כי לכאורה אין נראה בזה ענין נחמה בדבר גאולה העתידה. גם אין מובן הפסוק ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו וגו'. וכי רק בשביל שלא ישקרו נקראים עמי וגם נקראים בנים. וכן אין מובן הפסוק האחרון שמדבר גיכ בזמן העבר. ומה זאת נחמה על העתיד. גם אין מובן הלשון כפול וינטלם וינשאים כל ימי עולם: **כדי** להבין דברי הנביא ולהבין התקשרות הפטרה זו אל הסדרא באופן שתהא בזה שייכות לחובת הבר מצוה ולענין מצות תפילין נקדים מן הסדרא. שנאמר ואמר הדור האחרון

ישראל. ולא די כל זה אלא שהמינות והכפירה נתגברו כל כך עד שקם דור צעיר מגזע ישראל שנשתמדו להיות מומרים להכעים, ולחזקים נגד הכביכול ונגד התורה, וכופרים ומשקרים בגזע ישראל ובארץ ישראל, ורודפים בכל מיני רדיפות את הרבנים ואת כל יהודי שומר הדת, אשר צרה כזו לא היתה מיום הוסד הארץ. המקום ירחם עלינו במהרה כי כשל כח הסבל, ואין ספק שאלו אינם לגמרי בכלל בנים, ועליהם נאמר וברחמי מכם המורדים והפושעים בי:

עתה

יש לראות כי מה שנאמר בסדרא זו, ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם, הרי זה מוסב על הדור האחרון, הוא הדור של עקבתא דמשיחא שאנו רואים בעינינו לראבון לבבנו, וזהו שאומר עליהם בניכם אשר יקומו מאחריכם, ר"ל שהם המה הקוצים שבכרם ישראל, עד שאין לכלול אותם אפילו בהכלל של שמאליים קיצונים. אלא שהם בניכם אשר יקומו מאחריכם, שאין רוצים אפילו להסתכל בפניכם על שאתם יהודים, ואף גם אביהם ואמם אם הם מחזיקים ביהדות אין רוצים להכירם, כי הם משקרים בכזב ובתורה, בגזע ישראל ובארץ ישראל:

ובזה יובן טעם פסוקים האלה. שבתחלה משה את הדור האחרון, שהם בניכם אשר יקומו מאחריכם, ידמה אותם עם הנכרים והגויים רק לענין זה שימאסו את ארץ הקדושה להשוותה לסדום ועמורה, אבל בענין

רשעים בינונים, דהיינו שהחרדים והצנועים שבישראל הם בבחינת ימין, וגם בזה יש מדרגות שונות, כיון שיש צדיקים שהם ימין שבימין, והבינונים הם הממוצעים בין צדיקים ורשעים, ואחריהם השמאליים גם בהם יש כתות חלוקים, דהיינו רשעים קטנים ורשעים גדולים, אמנם כל אלה בכלל ישראל המה כל זמן שהשמאליים אין משקרים בגזעם גזע ישראל ואינם כופרים בעיקר, רק שהיצר הרע של תאוות צוה"ז הוא בעוכרם, ואינם מומרים להכעים, לכן גם לאלה יש תקנה, כי גם העלים והקוצים כל זמן שמחוברים בהעץ עושה פרי נכלל הכל בהשם עץ:

וכמו שאמרו חז"ל בספרי פרשת ראה על הפסוק בנים אתם לה' אלהיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרויים בנים, דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרויים בנים, שנאמר בנים סכלים המה, ואומר בנים לא אמן בס, ואומר זרע מרעים בנים משחיתים, ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם, ופירש"י דע"י תשובה הדרי מקרי בני אל חי, עכ"ל, קידושין (ל"ו), והלכה כרבי מאיר:

אבל לראבוננו אנו רואים בדור האחרון עקבתא דמשיחא, שבזמננו נחקיים כל הצרות שהוגד מראש, ולא נופל ארצה מכל הצרות של חבלי משיח שאנו סובלים מאומה"ע שונאי

כידוע דרשת חז"ל עה"פ חמשים
עלו בני מארץ מצרים. אחד מחמשה
או אחד מחמשים. וכן יהי לעתיד
ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו.
ר"ל שא"ל אשר לא ישקרו בבורא
ובתורה ובגזע ישראל. אף אם הם
בנים משחיתים. מ"מ יאמר הקב"ה
עליהם אך עמי המה בנים לא ישקרו.
כי הלכה כרבי מאיר שאומר בין כך
ובין כך אתם קרויים בנים:

ומה שאומר ויהי להם למושיע
יובן ע"פ הידוע שכל ויהי יגד צער.
ור"ל שלא יחסר צרות של חבלי
משיח. אבל סוף הדבר יהיה שהקב"ה
יושיעם. כי בכל צרתם כביכול לו
צר. כמאמר חז"ל שבכל מקום שגלו
ישראל השכינה גלתה עמהם. אחר
זה אומר עוד הנביא על לשעבר. כי
כמו שהיה בגאולת מצרים. ומלאך
פניו הושיעם. זה משה. ככתוב וישלח
מלאך ויוציאנו ממצרים. ורק באהבתו
ובחמלתו גאלם אז ממצרים. הגם
שישראל היו אז בשפל המצב מאד.
כן יהיה בגאולה האחרונה וינטלם
וינשאם כל ימי עולם. זה רמז למה
שאמרו חז"ל במסכת ברכות (ו'). כי
כמו שישראל מקיימים מצות הנחת
תפילין כן גם הקב"ה מניח תפילין
שכתוב בהן פסוקים של מעלת וחשיבות
עם ישראל. מובן בזה שעם ישראל
הם התפילין של הקב"ה. ועל זה
אומר הנביא וינטלם וינשאם כל
ימי עולם. כוונתו וינטלם לעם
ישראל בתפילין של יד. וינשאם לעם
ישראל בתפילין של ראש כל ימי
עולם:

השאלה על מה עשה ה' ככה לארץ
הזאת. וכן בענין התשובה על אשר
עזבו את ברית ה' אלהי אבותם. בזה
יזכור הכתוב כי רק הגויים המאמינים
במצאות בורא עולם והמאמינים
בשכר ועונש. רק הם ישאלו על מה
עשה ה' ככה וגו'. ורק הם יאמרו
שזה עונש מן השמים. אבל הדור
האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם.
הם לא יאמרו ככה לא השאלה
ולא התשובה. כי הם כופרים בעיקר
ואומרים שהכל הפקר. ותולים הכל
במקרה. לכן אין נזכרים בכתוב לא
בענין השאלה ולא בענין התשובה:
ועפ"י נבוא לבאר גם הפסוקים
של סיום הפטרה זו. כי

לאחר שאומר ואביט ואין עוזר
ואשתומם ואין סומך. היינו שמצד
ישראל לא יהיה הדור זכאי ויחסר
צדיקים לעורר הגאולה בזכותם. אומר
ותושע לי זרועי וחמתי להעניש
אומה"ע שונאי ישראל שהצרו לישראל
והביאו אותם למצב שפל הזה. אח"כ
אומר הנביא דברי נחמה לישראל.
להודיעם שהגם אם יהיו בשפל המצב
כזה אל יתיאשו מן הגאולה. ועל
זה אומר חסדי ה' אזכיר וגו'. אשר
גמלם לרחמי וזכר חסדיו. מוסב על
גאולת מצרים שישראל היו אז בשפל
המצב מאד עד שהיו משוקעים במ"ט
ש"ט. ואעפ"כ גאלם כרחמי וזכר
חסדיו לא"ל שלא היו משקרים בגזע
ישראל. ורק אלה רשעי ישראל ששקרו
גם בגזע ישראל וכפרו בעיקר. הם
מזו בשלשת ימי אפלה. או שנשארו
באפלה ונתערבו בגויים ואבד זכרם.

להתרוצץ עם הימיניים ולא עם השמאליים. בני אם יפתוך חטאים אל תאבה ואל תשמע לדבריהם. וגם שמעת דברינו שבסיום הפטרה זו נרמו שבזכות מצות תפילין שישראל מניחים וגם שהקב"ה מניח תהיה הגאולה. ע"כ תהיה נזהר מאד לקיים מצות הנחת תפילין כהלכה בכל יום ויום. ותתפלל בהן בכוונה. או תהיה בכלל וינטלם וינשאם כל ימי עולם. שתצליח בכל דרכיך כל ימי חיך. ותזכה לראות בבוא לציון גואל במהרה בימינו אמן:

ועתה יבן התקשרות הפטרה זו אל הטורא בענין מצב הבנים דור הצעיר דור האחרון. שאלה הבנים אשר לא ישקרו בבורא ובתורה ובגזע ישראל ובקדושת ארץ ישראל. הם תהיה להם תקומה. אבל אלה הבנים אשר עליהם נאמר יקומו מאחריכם נאצו את קדוש ישראל ונזרו אחור ללחום נגד היהדות. הם יאבדו מתוך קהל עם ישראל כמו שנאבדו רשעים ההם שלא יצאו מארץ מצרים: **לכן** אתה הבל מצוה שאמרת היום הפטרה זו ושמעת עניני מעלנות הבנים דור הצעיר. שמור את נפשך

מט

האזינו. שבת שובה.

מה לדרוש לפני הבר מצוה, וגם זו דרשה לשבת שובה.

דמסכת ר"ה. והיה כאשר ירים משה ידי וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק. וכי ידיו של משה פרשות מלחמה או שוברות מלחמה. אלא לומר לך כל זמן שהיו מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים. ואם לאו היו נופלים: כיוצא בדבר אתה אומר עשה לך שרף ושים אותו על נס והי' כל הנשך וראה אותן וחי. וכי נחש ממית או מחיה. אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים. ואם לאו היו נמקים. ע"כ. ויש לדקדק בלשון המשנה. כיוצא בדבר אתה אומר. שכל זה יתור לשון כי הי' די לומר וכן הוא אומר. מהו כיוצא בדבר. משמע מזה שמלבד הדמיון הנראה בולט בתוצאת הענין יש עוד דמיון בהתחלת הענין. היינו שגם הדבר שהוא הסבה של אותם שני הענינים דומים זו לזו:

וכדי יישב הכל נקדים להבין טעם בפשטיות במה שנתקן לומר קודם הנחת תפילין וכן קודם עשיית כל מצוה לשם יחוד קודשא

אתה הבר מצוה. הן אמרת היום ההפטרה שובה ישראל שעל שם הפטרה זו נקראת זו השבת בשם שבת שובה. לכן נראה מה שיש לדקדק בהתחלת ההפטרה. שובה ישראל עד ה' אלהיך וגו'. מה זה עד. כי על פי רוב תיבת עד מגבילה המקום. וכאן אי אפשר לפרש הגבלת המקום. כי מי יוכל ללכת ולהגיע עד מקומו של הקב"ה. א"כ צריך לפרש שמשמעותו היא התקרבות אליו. לפי זה מוטב הי' לומר שובה ישראל אל ה' אלהיך. כמו שאומר בפסוק השני. שובו אל ה'. גם צריך להבין לאיזה ענין מזכיר כאן ב' השמות: נקדים מן הסדרא מה שנמצא בסדרא זו פליאה גדולה בפסוק ה'ה' תגמלו זאת עם גבלי ולא חכם הלא הוא אביך קנן וגו'. ונסמן על אות ה' בתיבת ה'ה' שהיא ה' רבתי ושהיא חובה לעצמה. וזה פלא שאות אחת תחשב לתיבה בפני עצמה. וגם צריך להבין איזו משמעות ואיזה רמז יש בזה:

כדי לתרץ כל זה באופן התקשרות ההפטרה עם הסדרא בענין בר מצוה ומצות תפילין נקדים המשנה

יום תמיד מעשה בראשית על ידי השפעתו שפע הקיום בהשם אלהים. ככתוב עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ. פירוש עושה בתמידות בלי הפסק. ולפעמים השם הוי"ה ביה משדד ברצונו חוקי וסדרי הטבע לשנותם כפי התעוררות מעשה האנשים. ועל פי רוב השם הוי"ה ב"ה משנה ומשדד חוקי הטבע ברחמים לטובת הכלל או לטובת הפרט. ולכן אמרו שהשם הוי"ה הוא רחמים. ורק הרשעים משנים מדת הרחמים על מדת הדין: **ועפ"ז** יש להבין בפשוט ענין האלוהות שנקרא בשם קודשא ב"ה וענין האלוהות שנקרא בשם שכינתיה. הקדוש ב"ה הוא השם הוי"ה ב"ה אבינו שבשמים מקור החיים ומקור כל הכחות וכל החכמות. ושכינתו הוא השם אלהים שמקבל השפעות כל מיני כחות מן השם הוי"ה ב"ה כמו מעין מן מקורו לגלותם ולהוציאם מכח לפועל בעוה"ז לסדר הנהגת הטבע ע"י שרי מעלה ומורות השמים. ומשמעות השם שכינה על פי פשוט היא כמו למשל קרני וזהרי חמה המופיעים על הארץ להאיר ולחמם תבל ומלואה. וזה שאינו יכול להרים ראשו לראות השמש יכול לחשוב על אותן קרני וזהרי חמה שרואה במים או בזכוכית באופן של אור חוזר. שהן עיקר דבר נפרד בפני עצמו ואין למו מקור. ושושן למעלה. הנה בדואי זה חסר דעה. וכן בהנמשל שהתועה בדרכי החיים יאמר על הכחות שבדרך הטבע. המתגלים ויוצאים מכח לפועל

ב"ה ושכינתיה. ויש נמנעים מלומר זאת בחשבם שזה שייך רק לחכמי הקבלה ולא לפשוטי עם. וזה טעות. כי כל התורה ניתנה ע"פ פרד"ס. וכל ענין שבקדושה יש להבין ע"פ אותן ד' האופנים. וכל מה שיש באופן הסוד יש ג"כ באופן הפשוט. לכן צריך להבין גם הענין של שם יחוד על פי פשוט. וכן גם נצרך להבין הטעם שנתקן לומר לאחר הנחת תפילין הפסוקים של וארשתוך לי בסיים עם הפסוק וארשתוך לי באמונה וידעת את ה'. משמע שמצות תפילין מלמדת לנו ענין האמונה של וידעת את ה': ויש לומר בזה על פי המובא בס"ק שהשם אלהים בגימטריא הטב"ע. כי הוא הנהגת העולם שעל פי כחות הטבע שהטבעי הבורא בבריאת העולם שיתנהג על פי חקי הטבע וכחותיה הנגלים והנסתרים. וזהו ג"כ על דרך שאמרו חז"ל שהשם אלהים הוא דין. כי מדת הדין היא שאין לשנות הדין. כאמרם ז"ל יקוב הדין את ההר. וכמו כן אין הנהגת הטבע יכולה לשנות מן הדין המסודר לה מאת הבורא. כי חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם. והשם הוי"ה ב"ה זו ההנהגה שלמעלה מדרך הטבע. והוא כמו מקור למעין משפיע להשם אלהים כח החיים וכל מיני כחות שנצרכים לקיום הנהגת הטבע בעולם הזה. והם מתפשטים ומתגלים ויוצאים מכח לפועל בעוה"ז מן השם אלהים ע"י שרי מעלה ומורות השמים. והשם הוי"ה ב"ה מחדש בטובו בכל

וזה דבר ידוע שרוב חכמי המחקר אפיקורסים הם. שאומרים שאין עולם אחר אלא זה. היינו שהעיקר הוא כחות הטבע הנמצאים בזה העולם. המושגים לאנשים ע"י החמשה חושים הידועים. ושהטבע הוא האלהים ואין כח עליון יותר מן הכחות של דרך הטבע. ונתפשט זה הטעות בעולם ע"י הפילאזאף האפיקורס שפינאזא הידוע. וכן ה' טעות פרעה וחכמי מצרים. שבתחלה אמר פרעה לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח. שלא האמין בהשם הוי"ה רק בהשם אלהים שהוא כולל שרי מעלה ומזרות השמים שהם עיקר הכל שמהם נשפע כחות הטבע לזה העולם. וכן חרטומי מצרים אף גם כאשר לא יכלו להוציא הכנם אמרו לפרעה אצבע אלהים הוא. כוונתם ה' שיכול להיות שגם זה הוא רק כח נסתר מכחות הטבע שמשם יודע והם אין יודעים עוד מזה. ולא רצו להודות בשם הוי"ה שהוא הבורא ושהוא בכחו לשנות ולשדד כחות חקי הטבע כרצונו:

אבל אמונת ישראל היא ככתוב. וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו'. וכתוב דעו כי ה' הוא אלהים. שנצרך להאמין שהכל אחדות גמורה. כמו שנאחד המעין עם המקור שלו. והשם הוי"ה הוא האלהים. ר"ל שהשם הוי"ה הוא המקור המשפיע בתמידות להשם אלהים שהוא המעין של כל כחות הטבע. וממנו הם נובעים ומתפשטם ויוצאים מכח לפועל בעולם הזה ע"י

בזה העולם על פי הנהגת השם אלהים. שדרך הטבע הוא הכל ואין כח אחר עליון ממנו. עליו נאמר ונרגן מפריד אלקיך. שמפריד בין אלופו של עולם שהוא השם הוי"ה ב"ה ובין שכינתו שהיא השם אלהים. וזה שקר גמור כי השם אלהים הוא רק שכינתו של השם הוי"ה ב"ה כיון שצל ידו נעשה שאור קדושתו והשפעת כחותיו של השם הוי"ה ב"ה ישכנו בדרך נסתר בכל הנמצאים שבעולם ניצוצי כח אלוהות לפי ערך ומדרגת כל דבר ודבר שראוי לקבל. ולפיכך שם הוי"ה והשם אלהים באחדות גמורה הם כמו שהמעין דבוק במקורו שאינו נגלה ונראה. ימעין בלי מקור אינו נובע:

גם יובן עפ"י פלוגתת אמוראי במסכת ב"ב (כ"ה). אם שכינה בכל מקום או לא. הרבה אמוראים סוברים שהשכינה בכל מקום. ורבי אבהו סובר שהשכינה במערב. דבוודאי אלו ואלו דברי אלהים חיים. כי אותן הסוברים שהשכינה בכ"מ כוונתם על כח אלוהי הנסתר בחוקות הטבע שהוא שוכן ומתפשט בכל התבל ומלואה מכח השם אלהים שנשתלשל מהשם הוי"ה ב"ה. ורבי אבהו שמגביל מקום להשראת השכינה כוונתו על הארת אור עליון הקדוש ששורה רק במקומות המוכשרים לזה. או על אנשים הראויים לזה. כל אחד ואחד לפי מדרגתו והכנתו לקבלת אור הקדוש ההוא שענינו ידוע לבעלי חכמת הקבלה. ואור שכינה הזה נקרא בשם אדני.

שפע הטוב מן הקב"ה אל שכנתו למען קיום העולם במצב טוב. ובכן מובן שגם אדם פשוט יאמר לשם יחוד וכו' בכוונה זו. כי הדבור והמחשבה עם המעשה הוא חוט המשולש אשר לא ינתק. ויפעל המשתק שפע הטוב מן המקור אל המעין.

וביותר נראה ומבורר השרש אמונה זו בישראל ע"י קיום מצות תפילין. להניח זוג תפילין של יד ושל ראש. דהנה מובא בזוהר הקדוש ועוד בספרים קדושים שתפילה של יד היא נגד השם אלהים. היינו כח העשיה והפעולה שנמצא ונראה בעולם על פי הנהגת כחות הטבע. ותפילה של ראש שעל המוח היא נגד השם הוי"ה ב"ה כח שכל הפועל שהוא המקור של כל הכחות. והוא כמו שדרשו חז"ל עה"פ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. אלו תפילין שבראש. ר"ל שהם נגד השם הוי"ה ב"ה. ולפי"ז י"ל טעם שאסור להפסיק בין תש"י לתש"ר. להורות שהשם הוי"ה והשם אלהים שניהם באחדות גמורה. והוא שקראו חז"ל לשני התפילין זוג. כיון שהשם הוי"ה הוא המשפיע בהשם אלהים כל כחות הטבע שבעולם. ועתה יובן טעם נכון שלפיכך תקנו לומר אחר הנחת תפילין וארשתך לי באמונה וידעת את ה'. להבין ולזכור ע"י מצות תש"י ותש"ר יסוד האמונה שהעיקר הוא השם הוי"ה ב"ה שלמעלה מדרך הטבע. ואילו אנחנו צריכים להתפלל. ככתוב שויתי י"י לנגדי

שרי מעלה ומזרות השמים. והשם הוי"ה ב"ה משנה ומשדד כחות וחוקי הטבע כרצונו. כמו שהראה הקב"ה ע"י הנסים והנפלאות של יציאת מצרים שנאלו שרי צוען וחכמיה. ולפיכך התחיל בעשרת הדברות אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים. הוכיר ב' השמות. הוי"ה ואלהים. להורות שע"י יציאת מצרים הראה לישראל לדעת שאנכי ה' אלהיך. ששני אלה שמות האלוהות אחדות גמורה הם. היינו שהנהגת העולם על פי דרך הטבע שע"י השם אלהים הוא מכת השם הוי"ה ב"ה. והוא שכתוב אתה הראית לדעת כי ה' הוא אלהים אין עוד מלבדו. ולפיכך שויתי ה' לנגדי תמיד:

ולמען השרש בישראל אמונה זו שנתאמתה בלבבנו ע"י יציאת מצרים וע"י מתן תורה בהר סיני ולזכור תמיד שאנכי הוא ה' אלהיך ניתנו לנו רמ"ח מ"צ. שכל מ"צ גורמת יחוד קוב"ה ושכינתיה. כלומר התאחדות של משפיע ומקבל. כי קיום כל מצוה גורם שהקב"ה הוא השם הוי"ה ב"ה ישפיע די שפע טוב לשכנתו היינו השם אלהים בשביל קיום זה העולם על פי דרך הטבע. ולפעמים שלא ע"פ דרך הטבע. ובהמנע קיום הרמ"ח מ"צ תמנע שפע הטוב מהשם הוי"ה ב"ה להשם אלהים. אז ייבש המעין ומתרבין צרות בעולם. ובעבור זה אנו אומרים קדם קיום כל מ"צ שאנו מכוונים ומבקשים בקיום מצוה זו לגרום יחוד קוב"ה ושכינתיה. כלומר השפעת

תמיד. וכתוב השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. ולא נתעה בטעות הפילאזאף שפינאזא האפיקורס שפירסם שיטתו תארורה שהטבע הוא האלהים. ויותר אלוהות אין. וכמו שאמר פרעה לא ידעתי את ה':

עוד נצרך להבין שכאשר היו ישראל בשעבוד מצרים שנקראת ערות הארץ כד"ו שנה. ומסתמא הלכו בניהם בבתי ספר של מצרים. ושם למדו עמהם מנזר שאין להאמין בשום כח אחר יותר עליון מלבד כחות הטבע שיש להשיגם ע"י החמשה חושים שבאדם. וגם למדו עמהם נסתרי כחות הטבע שנקראים כשפים כמו אחיזת עינים והיפנאטיום ועוד כדומה. ונשרשה בלבבם אפיקורסות הונאת זמן ארוך כל כך. ולכן לא היה זה דבר נקל להוציא מלבבם טעות הוזה בזמן קצר. וכמו שמסופר בתורה שאף גם לאחר ראיית כל הנסים במצרים ובמדבר חזרו ונפלו באותה הטעות של ספק באמונה הקדושה לחשוב שאולי כן הוא כמו שנשרש בלבבם מנזר ע"י חכמי מצרים שהעיקר הוא הנהגת הטבע. ומלבד השם אלהים הכולל כל כחות הטבע ושרי מצלה ומזרות השמים אין עוד בשמים כח אלוהות יותר עליון מזה. ומה גם שנתערבו בישראל הערב רב שהשתדלו תמיד להסית את ישראל להפילם באותה אפיקורסות של חכמי מצרים לכן אין להתפלא על מה שקרא משה לדור המדבר שמעו נא המורים. וכן אין להתפלא על חטאות ישראל במדבר שנסתפקו בספק אמונה

הקדושה אם השם אלהים שהוא הנהגת הטבע הוא העיקר ולא יותר. או שיש כח אלוהות יותר עליון למעלה מדרך הטבע שהוא שם הוי"ה ב"ה: ובזה יובן הסבה של מלחמת עמלק הראשונה שהיא חולשת האמונה בהשם הוי"ה ב"ה. כמו שנאמר ויקרא שם המקום מסה ומריבה וגו' ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין. ר"ל על שנסתפקו בספק האמונה אולי אין שם הוי"ה בקרבנו. רק שהכל כחות נסתרים מדרך הטבע הנחשבים להשם אלהים. וכיון שחטאו בספק האמונה לכן נענשו במלחמת עמלק מדה כנגד מדה. שנאמר ויוגב בך כל הנחשלים אחריך. אלה הם שהאמונה הייתה חלושה בלבבם. ויש לומר רמז על זה כי עמלק בגימטריא ספ"ק. וענין זה נרמז במד"ר בקיצור על הפסוק ויבא עמלק. וז"ל ויבא עמלק. מה כתוב שם היש ה' בקרבנו אם אין. ויבא עמלק. וכי מה ענין זה אצל זה. משל לתינוק שהיה רוכב על כתיפו של אביו וראה חבירו של אביו. אמר לו ראית את אבא. א"ל אביו אתה רוכב על כתיפי ואתה שואל ע"י. הריני משליכך ויבא השונא וישלט בך וכו'. ויש כוונה עמוקה במשל הזה שמדמה הענין לתינוק ששואל כמסתפק על אביו. ולא אמרו המשל ברוכב על כתיפה של אמו. כי אבינו שבשמים רמז על השם הוי"ה ב"ה שמשפיע מן השמים על הארץ כל הכחות שבדרך הטבע והארץ היא בבחינת אם המקבלת ממנו השפע ונותנת מוון

השוו עבד לִקוֹנוֹ. כְּלוֹמֵר דְּבָרוֹ שֶׁכָּחוּ
 שֶׁל מֹשֶׁה הוּא רִף מִכַּח הַשֵּׁם אֱלֹהִים.
 שְׁעוֹשֶׂה הַכֹּל עֲיִי כַחוֹת נִסְתָּרִים מִכּוּחוֹ
 הַטֵּבֵעַ שֶׁנִּטְמָן בְּהַמָּטָה שֶׁנִּקְרָא מִטָּה
 הָאֱלֹהִים. וְכֵן מֹשֶׁה נִקְרָא בִשְׁבִיל זֶה אִישׁ
 הָאֱלֹהִים. אֲבָל כֹּאשֶׁר נַעֲשׂוּ בְּנִשְׁכֵּית
 נַחֲשִׁים הַשְּׂרָפִים אוֹ יוֹבֵא הָעֵם אֶל מֹשֶׁה
 וַיֹּאמְרוּ חֲטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בְּהִ' וּבִךְ.
 הַתְּפִלָּה אֶל ה' גּוֹרֵ. לֹא הִזְכִּירוּ עוֹד
 הַשֵּׁם אֱלֹהִים. כִּי חֲשָׁבוּ אוֹלֵי בִּאֲמַת
 כַּח מֹשֶׁה הוּא מִשֵּׁם הוֹי"ה ב"ה וְלֹא
 רַק מִהַשֵּׁם אֱלֹהִים. אוֹ וַיִּתְּפֹל מֹשֶׁה
 בְּעַד הָעֵם. וַאֲמַר לוֹ הַקְּבִיָּה עֲשֵׂה
 לִךְ שֶׁרֶף גּוֹרֵ. שְׁעִיזוּ יִתְחַזֵּק אֲצִלֵּם
 הָאֱמוּנָה בְּהַשֵּׁם הוֹי"ה ב"ה שִׁישׁ
 הִנֵּהגָה לְמַעַלָּה מִדֶּרֶךְ הַטֵּבֵעַ. כִּיּוֹן
 שֶׁרָאוּ שְׁעִי שֶׁמִּסְתַּכְּלִין כֻּלְפִי מַעַלָּה
 וּמִשְׁעַבְדִּים אֶת לִבֵּם לְאַבִּיָּהֶם שִׁבְשֻׁמִּים.
 שֶׁהוּא הַשֵּׁם הוֹי"ה ב"ה. שֶׁהוּא כַּח
 הִנֵּהגָה שֶׁלְּמַעַלָּה מִדֶּרֶךְ הַטֵּבֵעַ הִיוּ
 מִתְּרַפְּאִים. עֲתָה מוֹבֵן שׁוֹה הַתִּיקוֹן
 שְׁעִי הַבִּטָּה בְּנַחֲשׁ שׁוֹה לְהַתִּיקוֹן
 שְׁעֵשֶׂה מֹשֶׁה בִּידּוֹ בְּמַלְחַמַת עֲמָלֵק.
 וְכֵן גַּם עֵינֵקֵר הַדְּבָר הֵינּוּ הַסְּבוֹת
 שֶׁהִבִּיאוּ לְנִחְיֻצוֹת אוֹתָם שְׁנֵי הַתִּיקוֹנִים
 שׁוּוֹיֵן הֵן. שֶׁהוּא הַחֲטָא שֶׁל סִפֵּק הָאֱמוּנָה
 בְּהַשֵּׁם הוֹי"ה ב"ה שֶׁהוּא כַּח הִנֵּהגָה
 שֶׁלְּמַעַלָּה מִדֶּרֶךְ הַטֵּבֵעַ. וְעַפִּיזוּ מוֹבֵן
 הֵיטֵב דְּבָרֵי הַמִּשְׁנָה. כִּיּוֹצֵא בְּדָבָר
 אֶתָּה אוֹמֵר. יַעֲזֵן כִּי כִּמוֹ שְׁשֵׁנֵי הַתִּיקוֹנִים
 שׁוּוֹיֵן הֵם כֵּן גַּם דְּבַר הַסְּבוֹת שֶׁל
 אוֹתָן שְׁנֵי הַמַּאֲרָעוֹת שׁוּוֹיֵן הֵן:

אחר כֹּל אֵלּוֹ הַהִקְדָּמוֹת נִבּוֹא לִבְאֵר
 הַפִּסּוּק הַלָּהֹ— תִּמְלֹו זֹאת.
 וַיִּתְּבֹאֵר בְּהִקְדָּם עוֹד מֵאֲמָרֵי חֲזוֹלֵי
 בְּמַסַּכַת בְּרֻכּוֹת (נ"ד). כֹּל חֻזְמֵי בְּרֻכּוֹת

לְכֹל יוֹשְׁבֵיָה עַל פִּי הִנֵּהגָה הַטֵּבֵעַ
 הַנִּחְשָׁבֵת לְהַשֵּׁם אֱלֹהִים. וְהַאֲפִיקוֹרְסִים
 הָאוֹמְרִים שֶׁאֵין עוֹלָם אֶלָּא זֶה הֵם
 מִכּוּחֵי שִׁמְשִׁים:

וְכֹאשֶׁר מֹשֶׁה רָעִיא מֵהִימָנָא יַדַּע
 עֵינֵן הַחֲטָא שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַשְּׁתַּדֵּל לְתַתֵּן
 הַדְּבַר בְּמַלְחַמַת עֲמָלֵק לְהַגְדִּיל וּלְהַגְבִּיר
 אֲצִלֵּם אֱמוּנָה הַקְּדוּשָׁה בְּשֵׁם הוֹי"ה
 ב"ה בְּשַׁעַת הַמַּלְחָמָה. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר
 וְהָיָה כֹאשֶׁר יֵרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבְר
 יִשְׂרָאֵל. הֵינּוּ כִּדְרֶשֶׁת חוֹלֵל כֹּל זִמָּן
 שֶׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כֻּלְפִי מַעַלָּה
 וּמִשְׁעַבְדִּין אֶת לִבֵּם לְאַבִּיָּהֶם שִׁבְשֻׁמִּים.
 כְּלוֹמֵר לְהַשֵּׁם הוֹי"ה ב"ה. הִיוּ מִתְּגַבְּרִים.
 וְעַפִּיזוּ מוֹבֵן הֵיטֵב מֵה שֶׁנֶּאֱמַר שֵׁם
 וְהָיָה יָדָיו אֱמוּנָה עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ.
 ר"ל שִׁדְּיוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הַגְּבִירֹו אֲצִלֵּ
 יִשְׂרָאֵל הָאֱמוּנָה בְּשַׁעַת הַמַּלְחָמָה
 שִׁיטְכָלוּ כֻּלְפִי מַעַלָּה וַיִּשְׁעַבְדּוּ אֶת
 לִבֵּם לְאַבִּיָּהֶם שִׁבְשֻׁמִּים. הֵינּוּ לְהַשֵּׁם
 הוֹי"ה ב"ה כַּח הִנֵּהגָה שֶׁלְּמַעַלָּה
 מִדֶּרֶךְ הַטֵּבֵעַ. כִּי עַל פִּי דֶּרֶךְ הַטֵּבֵעַ
 לֹא הָיָה בִּיכוּלֹת שִׁיחֲלִישׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת
 עֲמָלֵק וְאֵת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב:

וְכִּמוֹ כֵּן הָיָה אַחֵר זִמָּן רַב עֵינֵן
 חוֹלֶשֶׁת הָאֱמוּנָה בְּהַשֵּׁם הוֹי"ה ב"ה
 הַסְּבָה שֶׁל נִשְׁכֵּית נַחֲשִׁים הַשְּׂרָפִים
 בְּיִשְׂרָאֵל. כְּכָתוּב בְּפֶרֶשֶׁת חֶקֶת וַיִּדְבֹּר
 הָעֵם בְּאֱלֹהִים וּבְמֹשֶׁה. כְּלוֹמֵר הַדְּבָר
 שֶׁלָּהֶם הָיָה שֶׁכֹּל הָאוֹתוֹת וְהַמוֹפְתִּים
 שֶׁהָרָאָה מֹשֶׁה עֲיִי מִטָּה אֱלֹהִים הַכֹּל
 הוּא פוֹעֵל בְּכַח נִסְתָּר מִנִּסְתָּרוֹת הַטֵּבֵעַ
 שֶׁנִּטְמָן בְּהַמָּטָה. וְשִׁבְשִׁבִּיל זֶה נִקְרָא
 הַמָּטָה מִטָּה אֱלֹהִים. אֲבָל שֵׁם הוֹי"ה
 אֵין בְּקֶרְבָּנוֹ. וְעֵינֵן זֶה גִּרְמּוֹ בְּקִיצוֹר
 בְּדָבָרֵי חוֹלֵל בְּמַדְיָד כְּמוֹבֵא בְּפִירֵשׁ.

אשר ברצונו משדד דרך הטבע לפי מעשי האנשים בין לטובת רבים בין לטובת יחיד ע"פ מדת הרחמים כרחם אב על בנים:

ענה נבוא לבאר גם התחלת הפטרה זו. שובה ישראל עד ה' אלהיך. כלומר עד שתאמין באמונה שלמה שהשם הוי"ה הוא אלהיך. היינו ככתוב דעו כי ה' הוא אלהים. שאין להפריך אות ה' המורה על עוה"ז שמתנהג בדרך הטבע בכת השם אלהים לחשוב שזה הוא עיקר הכל ואין עולם אלא אחד כטעות המינין והאפיקורסים. וזה עיקר התשובה להתחזק באמונה הקדושה בהשם הוי"ה ב"ה שהוא אלהינו והוא העיקר המחיה את הכל. ככתוב שויטי השם הוי"ה לגדלי תמיד. וזה נכלל בהפסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. היינו שאותן ב' השמות הוי"ה ואלהים הם הוי"ה אחד. שהכל נכלל בהשם הוי"ה והוא העיקר מקור החיים. כמו שהמעין נכלל במקורו והמקור הוא העיקר. ולכן אף אם ח"ו נגזר בר"ה איזו גזרה רעה ע"פ מדת הדין של השם אלהים והשם אדני. צריך להאמין שתשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה ע"י מדת הרחמים של הוי"ה ברוך הוא.

לכן אתה הבר מציה תזכור תמיד זה הפסוק הראשון של הפטרה זו שאמרת היום. הזהר והשמר מלכת להתחבר עם חברים רעים ומורים רעים המחזיקים בדרך החקירה ופילאזאפיע שהם כנגד

שבמקדש היו אומרים עד מן העולם. משקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד. התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם. והענין מובן שהמינין אלו אותן האפיקורסים תלמידי פרעה ושפינאזא האומרים שאין עולם אחר יותר עליון. אלא שעולם הזה הוא עולם האחד. והנהגת עוה"ז שעפ"י דרך הטבע הוא העיקר. ומכחישים בעולם הבא. ובמסכת מנחות (כ"ט) איתא. דרש רבי יהודה בר רבי אילעאי מהו דכתיב כי ביה הוי"ה צור עולמים. אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בהן ואחד בל. עוה"ז נברא בהן שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהברא"ם. א"ת בהבראם אלא בהן בראם. העולה מזה שאות ה' הוא הכת של זה העולם הנגלה המתנהג על פי דרך הטבע.

ועפ"ז יתבאר הפסוק הלה' תגמלו זאת. כלומר אתם חכמי המחקר חלושי האמונה תחשבו שאות ה' היא תיבה לבדה. ואתם מפרידים אותה מן מקורה שהוא שם הוי"ה ב"ה לאמר שאין עולם אלא אחד. והוא עולם הזה שמתנהג בדרך הטבע הוא העיקר. ואין עולם אחר יותר עליון. איך תגמלו זאת לה' שהוא אבינו שבשמים אחרי ראותכם כל אותן נסים ונפלאות שלמעלה מדרך הטבע. ולכן אתם עם נבל ולא חכם. כי הלא הוא אבין קנן וגו'. כי מכל אותן נסים ונפלאות די ודי לקם להאמין בכת העליון שנקרא אבינו שבשמים היינו שם הוי"ה ב"ה

אמותנו הקדושה וכנגד חכמת בי"ה ה' צור העולמים. לשוב
 והתורה. מנע רגליך מנתיבתם. ואל שעה"ז הוא עיקר הכל. רק תאחו
 תפסיק בין תפילין של יד ותפשיר בהפסוק שויתי ה' לנגדי תמיד. אז
 שהן נגד ב' העולמות עולם התחתון תלך לבטח דרכיך. ותצליח בכל אשר
 ועולם העליון שעליהם נאמר כי תפנה כל ימך:

2

חג הסוכות

מה. לדרוש לפני הבר מצוה

מה שנצטוינו לברך בחג הסוכות על ד' מינים אתרוג לולב הדס וערבה. ואחד מן הטעמים הוא שיש בזה רמו על ד' מפלגות אנשים כמובא במד"ר על פי נוסח המחזור. מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. כפות תמרים. מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח. כך הם ישראל יש בהם אנשים שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. וענף עץ עבות. מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם. כך הם ישראל יש בהם אנשים שיש בהם ריח תורה ואין בהם מעשים טובים. וערבי נחל. מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח. כך הם ישראל. יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם. לאבדן אי אפשר. אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלה על אלו. ע"כ:

ועל פי זה המדרש י"ל שגם בכל אדם בפני עצמו נמצאים ד' מדרגות האלה על פי התחלפות הזמנים. כי כל איש בימי חייו עובר דרך

אתה הבר מצוה. הן בזמן חג הסוכות יצאת מן חמצב של השם קטן ונכנסת אל המצב להקרא בשם איש ובשם גדול. כידוע דרשת חז"ל שקודם י"ג שנה אינו נקרא בשם איש. והוריק עם פל המשפחה משמחים עמך. וצריך להבין ולשמחה מה זו עושה. הלא אדרבא כשנעשה בר מצוה נכנס בכלל עונשין להעניש בבית דין שלמטה על עבירות לא תעשה. מה שלא הי' כך קודם שנעשה לבר מצוה. ובשלחן ערוך מובא שצריך לעשות שמחה בשביל בר מצוה כמו שמחה של ברית מילה או כיום החופה. ולא נזכר טעם ברור לשמחה זו:

וכרי להבין הענין יש להעיר ולשאול במה שהתפללנו וצעקנו בימים הנוראים בשמע קולנו. אל תשליכנו לצת זקנה וגו'. כי הלא משמעות השלכה שייך על דבר שאינו שוה כלום ומשליכין אותו החוצה. ואין לשון כזה נופל על אדם בשביל זקנתו. ומוטב הי' לו לומר אל תרחיקנו כמו אל תעזבנו:

ינקדים לזה מאמר חז"ל במדרשים שאמרו כמה טעמים על

להאיש לעשות מעשים טובים. לכן יש לדמות אותו הזמן להדס שיש בו רק ריח טוב בלבד :

חילוף זמן השלישי הוא מן שנות העשרים שנעשה בעל אשה ובא לכלל השם אדם. ככתוב זכר ונקבה בראם ויקרא שמם אדם. ונמשך זה הזמן עד שנת הששים. שאז מתחיל הזמן של זקנה ושיבה. ועל זה הזמן אמרו חז"ל בן עשרים לרדוף. אחר פרנסה ועושר ולוחם מלחמת החיים. לכן מובן שאינו אז ביכולת לעסוק בתורה כראוי. כמו שאמרו חז"ל שמעתא בעיא צלותא. והרי הוא נודד ללחם איה בארבע פנות העולם. ויפרח גם באויר למעלה וישוט באניות למטה וסואן ברעש. הכל כעין הנענועים של הולב. אבל הגם שטרוד בפרנסה מוכשר זה הזמן לעשות מעשים טובים צדקה וגמ"ח. לכן יש לדמות אותו הזמן להולב שיש בו טעם בלי ריח :

חילוף זמן הרביעי הוא כאשר מגיע לכלל זקנה ושיבה בשנת הששים. שכבר עומד האדם על מעמד פרנסה. והיצר הרע נתקרר. אז אם האדם זוכה יכול לקנות שלמות עכ"פ בסוף שנותיו להיות כמו אתרוג שיש בו טעם וריח ע"י שיעסוק בתורה ובמעשים טובים. וכל רואה קברו יאנח ויאמר פה נטמן אתרוג פרי עץ הדר. אבל לאו כל אדם זוכה לזה. ואם הוא אדם אשר ימות בלי מעשים טובים אבל הוא בר אורין שעסק בתורה. כל רואה קברו יאנח ויאמר פה נטמן הדס שיש בו רק ריח

חילוף ד' זמנים שונים זה מזה. ובעבור זה יש לכל אדם ד' שמות התוארים שהם. קטן. איש. אדם. זקן. ואלה ארבעה זמנים יש לדמותן לערבה הדס לולב ואתרוג. כי עד י"ג שנה האדם נקרא קטן. וואותן השנים נקראין שני ערלה שאין בהם לא טעם של מעשים טובים. ולא ריח טוב של תורה. לכן זה הזמן דומה לערבה :

וכן איתא בזהר הקדוש ח"ב (צ"ח). כד מטא דוד לתלסר שנין וזכה בהווא יומא דעאל לארביסר. כדן כתיב (תהלים ב') ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. מאי טעמא. דהא מקדמת דנא לא הוה ליה ברא. ולא שראת עליה נשמתא עלאה. דהא בשני ערלה הוה. ובגין כך אני היום ילדתיך. היום ודאי אני ילדתיך. אני ולא סטרא אחרא כמה דהוה עד השתא. עכ"ל. וזאת העתקתו בלה"ק. כאשר הגיע דוד ל"ג שנה וזכה באותו יום שנכנס לארבע עשרה. בכך כתיב ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך. מה הטעם. שהרי מקודם לזה עוד לא היה הוא בן להקב"ה. ולא שרתה עליו נשמה העליונה. שהרי בשני ערלה היה. ולפיכך אני היום ילדתיך. היום ודאי אני ילדתיך. אני ולא צד יצר הרע כמו שהיה עד עכשיו : חילוף זמן השני הוא מן שנת י"ד שבא לכלל השם איש. עד שנות העשרים שנעשה בעל אשה. ואותן ז' השנים מסוגלין לתלמוד תורה וחכמה. ואין בזמן הזה יכולת

לעת הזקנה בשפל המצב כזה שיהי נחשב כמו הערבה הנשלכת חוצה. אם יחיה כבהמה בלי טעם טוב של מעשים טובים ובלי ריח טוב של ריח תורה:

ועפ"י יש להבין שני טעמים

בענין השמחה של בר מצוה. טעם א'. על פי מה שהזכרנו דברי הוזה"ק שעל הבר מצוה נאמר הפסוק ה' אמר אליו בני אתה אני היום ילדתיך. כיון שהיום תבוא אליו נשמתו העליונה יחד עם אורח הגון שהוא יצר הטוב, ובכך כמו שמצוה לעשות שמחה בברית מילה. כיון שע"י התיקון של מצות מילה נשתלם להקשב בכלל עם ישראל, ועתה שנעשה לבר מצוה הרי הוא כאילו היום גודל. והיום נשתלם יותר שובה לבוא אליו נשמתו העליונה עם היצר טוב. שזה הוא תיקון יותר גדול עבורו, ולכך מובן ששמחת בר מצוה גדולה מהשמחה של ברית מילה:

טעם ב'. כי כמו ביום החופה עושים שמחה על שהחליף מן מעמד זמן העבר לזכנס למעמד זמן אחר החשוב יותר, ולהקרא בשם חדש שהוא השם אדם בעל אשה, אף כך ביום שנעשה לבר מצוה החליף מן מעמד זמן העבר שנים של ערלה, לזכנס למעמד זמן אחר החשוב יותר, ולהקרא בשם חדש שהוא השם איש וגדול, ולכך מובא בש"ע שמצוה לעשות שמחת בר מצוה כמו שמחת יום החופה, ובגמרא מובא מחכמי החלמוד שכאשר הגיעו

טוב, כמאמר חז"ל אין טוב אלא תורה, ואם הוא אדם שהלך לעולמו בלי תורה אבל הוא בעל מעשים טובים בעל צדקה וגמ"ח, הרי זה טעם בלי ריח. כל הרואה קברו יאונה ויאמר פה נטמן לולב, כי לולב הוא צירוף של ב' תיבות ל"ו ל"ב, דהיינו בעל לב טוב:

אבל אדם שחי כל ימיו כבהמה בלי תורה ובלי מעשים טובים, אלא שעבד כדי שיהי לו מה לאכול, ואכל כדי שיהי לו כח לעבוד, שעליו נאמר בהבל בא ובחשך ילך. כל הרואה קברו יאמר פה נשלך ארצה ערבה. כיון שהוא רק בלי ריח תורה ובלי טעם של מעשים טובים:

ועוד נצרך להקדים דבר הידוע שמכל ארבעת המינים לא נשלך החוצה אחר החג לא האתרוג, כי יש מצניעים אותו להריח, ויש עושים ממנו מרקחת, וכן הלולב לא נשלך החוצה, כי יש עושים ממנו טנא או כפיפה, ויש מצניעים אותו על שנה הבאה, וכן ההדס לא נשלך החוצה, כי מצניעים אותו להריח בו בהבדלה, ורק הערבה נשלכת החוצה לאחר החג כדבר שאין בו צורך כלל, וכן האדם אשר חי כבהמה ומת בלי תורה ובלי מעשים טובים הרי הוא נדמה במותו לאותה ערבה הנשלכת חוצה:

עתה מובן משמעות הפסוק מה שכל איש מתפלל וצועק כל ימי חייו, אל תשליכני לעת זקנה, ענינו הוא שהשי"ת יעזור לו שלא יהיה

הדסים אל הלולב ומן הלולב לאתרוג
וע"י שתעסוק מהיום והלאה בתורה
ובחכמה יריחו כלם ריח טוב ריח
של הדס שהוא ריח תורה שלך. ולא
ריח של שמן פורפיום. ואז יתקיים
בך מזו שכתוב ישמח אביך ותגל
יולדתך וכל משפחתך יקבלו נחת
רוח ממך. ואתה תצליח בכל דרכיך
ותעלה מעלה מעלה. וישמע בביתך
אך שמחה וצהלה. ותזכה לשמוח
בשמחת ציון וירושלים במהרה בימינו
אמן:

לימי זקנה של ששים שנה עשו ג"כ
שמחה:
לכן אתה שנעשית לבר מצוה בחג
הסוכות. עליך לדעת ולהבין
טעם מצות הד' מינים. ותסתכל
באגודת הלולב כמו במראה. שעד
עתה היתה תבניתך בהערבות כי
חיות בשני ערלה. ועתה צריכה
להיות תבניתך בההדסים ע"י שיהי'
בך ריח תורה. ע"כ ראה בני מהיום
והלאה להתחזק בתורה ובחכמה
להתחלף מן בחינת ערבות על בחינת
הדסים. וכן תעלה מעלה מעלה מן

שאלה בדבר הנחת תפילין של ראש

נשאלתי מאיש אחד שיש לו תפילין יקרים בירושה שנכתבו מן סופר מפורסם ליר"ש גדול. הבתים הם בגודלן אצבעיים על אצבעיים כנזכר בפוסקים למהדרין במצוות. וכאשר ראשו של זה האיש אין גבוה באמצעותו למעלה. כי יש אנשים שראשים גבוה באמצעותו למעלה. ויש אנשים שראשם נמוך באמצעותו למעלה. וזה האיש השואל מדקדק במצוות שהרצועות יהיו רחבין כדין. וגם שהקשר יהי' ממצל להצורך מול פניו. ובאופן זה אי אפשר לו שהתפילין יהי' מהודק על ראשו כדין. אם לא שהתיתורא תהי' מחוץ למקום השער. לא על מצחו ממש. אלא בולט באויר בגובה הראש. וכך התפלל באותן התפילין זמן ארוך. ועתה מצא בספר חדש שיצא לאור מקרוב בשם „חבש פאר" שבו מזהיר באזהרה גדולה שגם כל התיתורא צריך להיות במקום ציקרי השער דוקא. ונפשו בשאלתו מה לעשות. אם מחויב לקנורג תפילין קטנים לבעבור שגם התיתורא תוכל להיות בעיקרי השער. וקשה לו להפרד מן התפילין היקרים שלו:

תשובה

דף רחוק אני צידון זה מחלוקת רבנים גדולים שבזמננו. ואמת הדבר שכן מובא בספר „חבש פאר". וז"ל רבים מבני עמנו מזלזלים במצאת תפילה של ראש. שנותנים התפילה ש"ר כולה או מקצתה על המאח שלא דת של תורה. ועם כל האזהרה הגדולה של משנה שלימה (מגילה כ"ד) נמנה על מלכו הרי זה דרך מינות אינם נוהגים בזה ומניחים התפילין שלא כמסוב ומפורש לנו מפי חז"ל (מנחות ל"ו) שיהי' במקום שער דוקא. ואם תפילו מקצת מן התיתורא מונח למטה מעיקרי השער לא קיים כלל מצאת תפילין ש"ר ודומה כמי שקשר תפילין על מתניו או הפשילן לאחוריו. ואם בדרך ברכתו לבטלה ועבר בלאו דלא תשא. עכ"ד:

ובנגד הספר „חבש פאר" יאל לאור הספר „תפארת זיו" להוכיח להלכה דף בתפילין אמרינן רובו ככולו. ורק לבתחלה לדרך כל התפילה ש"ר להיות במקום שער. אבל בדיעבד אף אם מקצת התפילין יולאין שלא במקומן מקיים המצוה מטעם רובו ככולו. וכן ידוע שיש עוד פוסקים אחרונים המקילין בזה. כמובא בשמ"ת או"ח סי' כ"ו סעיף ט' בשם ספר „גן המלך". גם ספר מסגרת הזהב מביא בשם „דעת קדושים" להקל בזה. וגם בספר

„מחשבות צפורה“ מקיל בזה. וכאשר ראה המחבר „חבש פאר“ אם הספר תפארת זיו“ ילא כנגדו בהדפסה שני של ספרו חבש פאר לבטל את דבריו ומציא עשר ראיות להאמיר:

האמנם ששני המחברים האלה הם גדולי הדור. ומה שהביאני להכניס ראשי בין הרים הגדולים. הוא יפן כי זה הספר „חבש פאר“ החמיר כל כך במשהו תפילין כמו במשהו חמץ. ובשכיל זה נותן יד לשטן המקצרג לקטרג על ישראל לאמר. הלא חמצי התלמוד דרשו במסכת קידושין (ל"ז.) עה"כ והי' כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע וגו'. ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין למה לי. לכדהני דבי רבי ישמעאל. עשה מצוה זו שבשכילה חכמה לארץ. ע"כ. ועמה אלל אלפי אלפים ישראל המניחין תפילין יולא לחוץ משהו מן התפילין של ראש שלא במקום עיקרי השער. ואיך אפשר לגאלם ולהכניסם לארץ. זאת הביאני להמליץ על ישראל ולהכריע בהספר תפארת זיו. ועוד דבר אחד הביאני להכריע בענין זה כי יש לי לחדש בהלכה זו שני דברים. אחד. שכל חומרא זו להיות התפילין בעיקרי השער אין שייך להתירורא שבתפילין שלנו שהיא רחבה מן הקצילה. והשנית. שאותן המחברים יסובבו בדבריהם על דבר שמקלת התפילין מונחים על המלח ממש. כמו שזכר במשנה דמגילה. נתנה על מלחו הרי זה דק מינות. וזאת שייך רק בתפילין קטנים שהן אלכע על אלכע או יותר מעט. אבל בתפילין גדולים שהן בערך אלכעיים על אלכעיים אי אפשר שקלה מוכן יהי' מונח על המלח ממש. כי אז יפלו לגמרי על פניו. רק אפשר שמקלת מן התפילין יהי' בולט מחוץ למקום עיקרי השער כגובה הראש באויר. וכאשר לא נחתו אותן המחברים לחלק בזה הניחו לי מקום לזכר הלכה זו על צוריה כה"ד:

וטורם שאזכר הלכה זו אדבר על דבר עשר הראיות אשר בהספר „חבש פאר“. הן במחילת כ"ח יש בהן כמה ראיות להיפוך. שעיך הוירוז הוא רק על הקצילה שהיא עיקר התפילין. כי לא נזכר בהן תירורא. רק שמדברים בענין הקצילה או בענין הבית של התפילין. אך על שתי ראיות מהן כדאי להפיץ אור. והן ראוי' ד' מהע"ז סי' כ"ז סק"י. גדליה ז' מהגאון הרש"ז ז"ל:

וזה לשונו דראי' ד'. הע"ז כתב. רבים נכשלים באיסור זה ופועים לומר שהקלה העליון מחמיל ממקום השער ועיקר התפילין מונחין על המלח ועוברים על איסור דאורייתא. דכל התפילין לריכוין להיות מונחין במקום שיש קרחה דהיינו שיהי' קלה התחתון בעיקרי השער. עכ"ל הע"ז. וע"ז כתב „חבש פאר“ הרי פשיטא לי' להע"ז דאי לא הוה קלה התחתון במקום השער הוי איסור דאורייתא. דעל מה שכתב קודם זה ועוברים על איסור דאורייתא קאי. ומש"כ המחבר „תפארת זיו“ דהע"ז דקאמר כל התפילין

כוונתו רובו. אין לדבריו שחר. וכמו כן מה שאמר דאין כוונתו כ"א להידור מלוא אין לו טעם. שהרי ה"ז נותן טעם על מה שאמר ועוזרים על איסור דאורייתא. עכ"ד:

ולפעד"נ שגם רא"י זו מן ה"ז אין בה ממש. שהרי כתב שהמכשול הוא מה שפיקר התפילין מוזהרין על המלח. דייק לומר "שפיקר" מזה נראה בפירוש שחש רק על הקצילה שהיא עיקר התפילין ולא על התיטורא. כי מה שהתיטורא רחבה מן הקצילה אין לקרותה עיקר התפילין כמו שאבאר לקמן. ומזה מובן דגם מה שאמר אח"כ שכל התפילין לריכין להיות מונחים במקום קרחה דהיינו שה"י קצה התחתון בפיקרי השער. ג"כ כוונתו על הקצילה שהיא עיקר התפילין כמו שכתב קודם. ולא על התיטורא מה שרחבה יותר מן הקצילה. וגם מתחילת דברי ה"ז נראה שדק היה כוונתו. שהרי כתב שטועים לומר שהקצה העליון מתחיל ממקום השער. והלא קצה העליון היינו המעברתא ובאופן זה ודאי שכל עיקר התפילין שהיא הקצילה מונח על המלח ממש. אבל באופן שהתיטורא יולא מן למקום השער באייר בגובה הראש אין שום רא"י מן ה"ז שיש איזו איסור בזה. וגם הגאון בעל "בית יעקב" הבין דברי ה"ז שכוונתו רק על הקצילה. אלא שהוא מולק עליו בלי ראיות גמורות. וכן בשע"ת מביא בשם "גן המלך" סי' קצ"ג דכוונת ה"ז היא רק על הקצילה ולא על התיטורא:

וזה לשון "חכם פאר" ברא"י ז'. הגאון הרש"ז ז"ל בש"ע שלו כתב ג"כ שצריך שכל התפילין יהי במקום שעושה קרחה. דהיינו שקצה התחתון של התיטורא יהי במקום השער. עכ"ד. ולפעד"נ שגם רא"י זו אין לה יסוד. שהרי הגאון הרש"ז ז"ל לא הראה מקור אחר לדבריו כי אם על הש"ס או"ח סעיף ט'. ושם לא נזכר כלל השם תיטורא. אלא שסמך עלמו על ה"ז שהוא מפרש דברי ה"ז שמוסב על התיטורא. אבל הלא דברי ה"ז נראין יותר לפרש כמו שהבינו הפוסקים האומרים שמוסב על עיקר התפילין שהוא הקצילה ולא על התיטורא. ועוד זה פלא ולריך עיון גדול לייבב דבריו. שהרי בשולחן ערוך שלו סי' ל"ב סעיף ע"ז כתב וז"ל הבתים הם הנקראים תפילין ולא התיטורא. והתיטורא לא נקראת תפילין אלא תיטורא של תפילין. וא"כ הוא סותר עלמו בזה שמוסב כאן התיטורא כמו התפילין עלמן. ואדרבא יש להביא רא"י מדברי הרש"ז דסעיף ע"ז להיפוך. שהתיטורא א"ז בכלל תפילין:

עתה אבאר מן המקור בש"ס שהתיטורא אין חשוב כמו הקצילה. במנחות (ל"ה) א"ר חנינא אמר רב תיטורא דתפילין הלכה למשה מסיני. פירש"י תיטורא. גשר לאחר שנתן האגרות צבחים דרך הפה הרצב שלהן. שהצבחים עשויים כעין בתי ידים ומכנים האגרות דרך הפה וגומ'ן צבתי האצבעות חותך מג' הדפנות מכל אחת מעט. והדי' נשארת ארוכה וכופלה

לאחר אורך ומסילה על חודן של ג' הדפנות ותופר חודן של ג' הדפנות על רוחבו של זה והוא בית מושבו של תפילין וגרלה כעין דף של גשר. עכ"ל. ובהנהגה שבמדרשי מביא פירש"י בקלור ומוזן יוסר. וז"ל פירוש הקונטרס. לאחר שהכניס האגרות בבתי מקלע כל הבתים. לבד עור בית רביעי מניח ארוך וכופלו למטה וזהו בית מושבו. ע"כ הנהגה. ועוד שם בגמרא. תנא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני. אמר רבא בחופרן ובאלכסון. פירש"י בחופרן. בחפירתו ישמר את ריבועו שלא ימשך חוט התפירה יותר מדאי שלא יכוונו ויקלר רחבו: ובאלכסון. שיהא רבוען מכון ארבו כרחבו כדי שיהי' להם אותו אלכסון שאמרו חכמים וכו'. מכל זה מובן היטב שיטת רש"י שהתורה אין לריבוי להיות רחבה מן הבית עלמנו ושהיא נעשית מעור הבית עלמנו. ולפי שיטת רש"י מה שאמר רבא בחופרן אין זה מוסב על הלכה למשה מסיני. אלא שמוזכר בענין התפירה בשלש רוחות הקליפה לחברה עם התורה שימפור באופן שלא תכוון התפירה ביותר ויתקלקל עי"ז ריבוע הבית:

וכך היא שיטת התוספות בשם הר"י כמו שמוכח בהנהגה דשיטה מקובלת. וז"ל ור"י מפרש תורתא זה עור אחר כפול. ואינו מעור הבתים אלא עור אחר הוא. וחז"י העליון נקב הוא להכניס הבתים דרך אותו הנקב. וחז"י השני הוא למטה וחופה פי הבתים מלמטה וכו' וכן נהגו העולם. עכ"ל. והראש"י בהלכות קטנות מביא שתי הדעות. וכתב שהעולם לא נהגו כדעת רש"י לפי שטור הבתים דק ונבקל יתקלקל ריבוע הבתים. לכן נהגו לעשות הבתים באופן ה'. וכן בהלכות קטנות בסדר תיקון התפילין לאחר שהביא הראש"י שיטת רש"י כתב. ויש שלוקחין עור אחד עב וחזק וכופלין אותו לשנים וחותכין בכל העליון נקב מרובע ומכניסין בו הבתים. והנשאר מעור הדק של הבתים מדי רוחות פושטין אותו הגה והנהגה בין ב' הכפלים של עור העב ותופרין אותו עמהם. והוא הנקרא תיתורא. ומאותו עור העב עושין גם המעברתא. וטוב והגון לעשות כן כי מחמת שהוא עב וחזק מתקיים בו מושב התפילין ותפרן וריבועו. עכ"ל:

והמדרשי בהלכות קטנות הלכות תפילין לאחר שהביא פירש"י עם ש"י הר"י כתב. וז"ל וכותבי תפילין נהגו בפירוש הגאונים. ואזי מלאכי ש"ס מביאין רא"י לפי רש"י מההוא דפרק במה מדליקין וכו' יעו"ש. ועוד איתא שם במדרשי במאי דאיתא בגמרא תנא תפילין מרובעות הלמ"מ. אמר רבא בחופרן ובאלכסון. וזה לשונו מאי דתנא מרובעות משמע דקאי אגוף הבתים בין אשל יד בין אשל ראש. לאפוקי מאותן שעושים של יד בדפוס עבול מלמטה. רק שמרובעים התיתורא מלמטה. ואדרבא עכ"ר הבריתא מיידי בגוף הבתים שהם עיקר התפילין וכו'. עכ"ל. הרי עוד רא"י שגם המדרשי קורא להקליפה שהיא עיקר התפילין ולא התיתורא. וגרלה שמה שכתב הר"י

עטרת תפארת

יעיקר התפילין מונחין על המצח. הלשון עיקר התפילין נקח מדברי המדכדי. וכוונתו על הקליפה כזכר לעיל:

גם הכ"מ ברמב"ם פ"ג מהלכות תפילין נוטה לשיטת רש"י. שפירש מאי דאמר רבא בתופרין ובאלכסון. כלומר שלא יפסידו בתפירתן את ריבוען במשיכת חוט התפירה. וכן פירש עוד שם הכ"מ כמה שכתב הרמב"ם ושעשין להן מעצורת ולא הזכיר כלל התיאורא כתב. וז"ל ומלשון רבינו גראה שהבית של עור אחד הם. וכ"כ הרא"ש ז"ל דמשמע כן מפירש"י. והעולם לא נהגו כן לפי שטור הבתים דק וכו' יעו"ש:

מבר הלין גראה צדור שכל גדולי פוסקים הראשונים סוברים העיקר להלכה כשיטת רש"י ז"ל. ולפי זה התיאורא בתפילין שלנו מה שרצה יותר מן הקליפה אינה מעיקר הבתים אלא שנעשה לחיזוק הבתים כדעת הר"י והגוסים לדבריו. ומעתה איך נוכל לומר להלכה שהתיאורא תהי' לה חשיבות קדושה כמו הקליפה לענין זה שגם התיאורא צריכה להיות במקום שער דוקא. ויותר יש לומר שהתיאורא רק דין של תשמיש קדושה י"ש לה:

ויש להביא ראיה דרך דין של תשמיש קדושה יש לה. דבדוראי לא תמורה התיאורא בתפילין של ראש יותר מן הבית עלמז בתפילין של יד. ואיחא במנחות (ל"ה:) בתורה' אלו תפילין של ראש. וזה לשון הר"י דאורליינש משופק אם צריך לחלוק תפילין של יד כשנכנס לבית הכסא דשאל כיוון דמחפזים עור לא צריך לחלוק. דלא אסרו אלא תפילין של ראש שכתוב שגי' צעור הבית עכ"ל. וכן כתב הפרמ"ג באו"ח סי' קנ"ד במשכנות אור ב. וז"ל והנה בית של ראש י"ל דקדושה הוה משום דשיגיון בו. משא"כ בית של יד רק תשמיש קדושה מקרי כמו הראשונות עכ"ל. ושפיר נשמע מדבריהם דכמו כן התיאורא של ראש מה שהיא רחבה מן הקליפה. והיא נעשית מעור אחר בשביל חיזוק ריבוע הקליפה. ודאי דלא הוה רק תשמיש קדושה. ולא תמורה מן הבית של יד. ואין להעלות על הדעת לומר דתמורה התיאורא כמו הקליפה לענין זה שגם התיאורא צריכה להיות במקום שער כמו הקליפה עלמה:

ידהנה בהביתם שעושים בזמננו נמלא ב' מינים. מין א' שנקראים פשוטים ומין ב' שנקראים מעור אחד. הפשוטים נעשים כשיטת התיספות שהתיאורא היא מעור אחד רחבה מן הקליפה בערך חצי אצבע מכל צד. והם נעשים בשני אופנים. יש חלק קטן מהם שנעשים בדקדוק החומרא שמוכא ברא"ש בסדר תיקון התפילין בקיטור ובש"ע הרש"י ל"ב סעיף י"ז שהגשאר מעור הדק של הבתים פושטין אותו הגה והנה בין הכפלים של התיאורא. דהיינו בשל יד יכולים לעשות כד' הצדדים. ובשל ראש שהקליפה מחוברת מן ד' בתים והאל שלעומת הפנים מחוץ לד' בתים אין יכולים

לפנות ק' אלא ב' האדדים של ימין ושמאל. אבל רובא דרובא של הפשוטים נעשים בלי חומרא זו רק כמובא בתוספות: מין ב' שנקראים מעור אחד. וזה מין חדש המורכב מן שיטת רש"י ותוספות. שהתיתורא היא מעור הקליפה והיינו כשיטת רש"י. וגם שהיא רחבה מן הקליפה עם חתיכות כפולות מעור אחד כדי לחזק הריבוע. ובה נעשה התפירות מרובעות. והיינו כשיטת התוספות. וכאשר הפשוטים נמכרים בזול ברור הדבר שג' חלקים תפילין הנמלאים בעולם הן פשוטים. וחלק אחד של עור אחד:

עַתָּה מַבֵּן שֶׁהַפְּשׁוּטִים וְדָאִי אֵין שׁוֹם מִקּוֹם לומר שהתיתורא שהיא מעור אחד תהי' עלי' שם תפילין כמו על הקליפה. ואף אותן הפשוטים שנעשין בדקדוק שהנשאר מעור הדק של הבתים נפשט לבין הכפלים. אין לומר דנחית בשביל זה על התיתורא קדושת הקליפה. כי מה שנכנס לבין הכפלים אין זה רק כמו גדרומין המובא במנחות (ל"ה:) וזה עשוי רק כדי לחזק חיבור הקליפה עם התיתורא. ואף מכסה להפרשיות ליכא במקום שהתיתורא רחבה מן הקליפה. לכן זה קל יותר מהבית של יד שהוא מכסה להפרשיות ונקרא רק תשמיש דקדושה. ולפי' חלק התיתורא הרחבה מן הקליפה י"ל דלא הוה אלא תשמיש דתשמיש דקדושה. כי חלק התיתורא המכסה להפרשיות יש לה רק דין תשמיש דקדושה. ועוד שבהלך שלעומת הפנים אין פושטין הא מנין גדרומי הקליפה בין הכפלים. ואף באותן הבתים שהתיתורא היא מעור אחד ג"כ אין לומר שחלק התיתורא הרחבה מן הקליפה יש עליה קדושה כמו הקליפה. כי אפילו חלק התיתורא שמכסה על הפרשיות לא תמירא מן הבית של יד. ורק תשמיש קדושה מקרי. אי"כ זה החלק מה שהיא רחבה מן הקליפה שאין מכסה להפרשיות. ונעשה רק כדי לחזק הריבוע. ולשיטת רש"י זה דבר מיותר. לכן מקרי תשמיש דתשמיש דקדושה. ועכ"פ זה דבר ברור שאין לדמות קדושת התיתורא לקדושת הקליפה. ולומר שגם התיתורא לריבה להיות במקום השער כמו עיקר התפילין שהיא הקליפה. והמתמיר בזה לומר שאינו יולא ידי חובת מלות תפילין אינו אלא מן המתמיהין:

עוד יש לדבר אם יש לחלק בין ס מועט מן הקליפה מונח על המלח ממש. וזאת יכול להיות בתפילין קונים. בין אם חלק מועט מן הקליפה אין גוגע כלל להמלח אלא שזולט מחוץ למקום עיקרי השער בגובה הראש באויר. מה שלא נחתו לחלק בזה לא מחבר הספר חבש פאר ולא מחבר הספר תפארת זו:

במסכת מגילה (כ"ד:) איתא במתניתין העושה תפילתו עגולה. סכנה ואין בה מלוא. נתנה על מלחו או על פס ידו הרי זו דרך מינות. ובמנחות (ל"ז:) איתא בבבליהא חזיר על ירך זו גובה שציר. אחה אומר זו גובה שציר או אינו אלא על ירך ממש. אמרה תורה הגח תפילין ביד והגח תפילין

עטרת תפארת

בראש. מה להלן בגובה שבראש אף כאן בגובה שביד. גובה שבראש מנלן. דח"ר בין עיניך זו גובה שבראש. אחת אומר זו גובה שבראש או אינו אלא בין עיניך ממש. נאמר כאן בין עיניך ונאמר להלן לא תשימו קרחה בין עיניכם למת. מה להלן בגובה שבראש מקום שעושה קרחה. אף כאן בגובה של ראש מקום שעושה קרחה. רבי יהודה אומר אינו לריך אמרה תורה הנח תפילין ביד הנח תפילין בראש. מה להלן במקום הראוי לעמא בנגע אחד אף כאן במקום הראוי לעמא בנגע אחד. לאפוקי בין עיניך דאיכא בשר ושער דאיכא. שער לבן ואיכא נמי שער כהוב:

והנה לכאורה יש סתירה בדיוקא בין המשנה והברייתא. דבמשנה אומר שאם נתן התפילה על מלכו ממש אז לא יאל. משמע מזה דאם התפילה אין כוונתו במלכו: שהיא בגובה שבראש אבל לא כולה במקום שער שפיר מו: ומברייתא נשמע להיפוך דכל הקליפה לריכה להיות במקום שער. ויש לתרץ ע"פ המובא בספר תפירת ז"י דבאם הרוב מן תפילה ש"ר מונח במקום שער יולא בדיעבד. כדאמרינן בכל מקום רובו ככולו. וכמו בסוכה דלכתחלה לריך להיות כל גוף האדם בסוכה. ובדיעבד אם ראשו ורובו בסוכה ג"כ יולא. ובה יש לתרץ סתירת הדיוק בין המשנה והברייתא. דהברייתא מיירי בענין לכתחלה. דלכתחלה לריך להיות כל הקליפה במקום שער. והמשנה מיירי לענין בדיעבד דאם נתנה על מלכו ממש אז לא יאל אפילו בדיעבד. אבל באופן שלא נתנה על מלכו ממש אלא שנתנה בגובה הראש. והחסרון הוא שאין כל הקליפה במקום שער אלא שבמקלטה חוץ לשער באויר יולא בדיעבד:

ועפ"י יש להבין מה שכתוספות שדי כרגא הן על הגז"ש דת"ק והן על מה מלינו דר"י ועמדו בקושיא. דבמסכת קידושין (ל"ג.) איתא בתוס' ד"ה תפילין. על הא דמובא שם בגמרא הגז"ש דקדחה קדחה. וז"ל קשה להר"מ אחי אין מניחין תפילין בכל הראש כי הוי דקאמר קדחה בכל הראש כדאיתא התם. ומתוך דרוחק דשמא להכי מהני האי בין עיניכם. דהוי מלי למכתב בראשיכם. עכ"ל. ואפשר לומר דהרבה גז"ש נמלא בש"ס שאין גז"ש גמורה אלא גלוי מילתא בעלמא. ועיין קידושין (כ"ז.) בתורה גאולתו גאולתו גמר. וכן י"ל כאן שהעיקר הוא מה שה"י להם בקבלה הסיומן של גובה הראש. ומה שא"ר יהודה אינו לריך. ר"ל שאין לריך לגמור גז"ש זו. אפשר טעמו משום קושיות התוס'. או משום שלא גמרה מרבו. ולהכי דורש כמה מלינו מן תפילין של יד. אבל הלא התוס' שדי כרגא גם בהמה מלינו כאן במנחות. וז"ל וא"ת אימה להלן במקום שער אף כאן במקום שער כגון פרחו. ועמד בקושיא דאפילו תירץ של שמא לא אמר. ולפי דברינו י"ל דאהני לן הגז"ש דת"ק והמה מלינו דר"י עכ"פ לענין לכתחלה. דלכתחלה לריך להיות כל הקליפה במקום שער. ואהני לן ב' קושיות

של התוספות להחליט הגז"ש והמה מלינו לענין דיעבד. דביעבד יש לסמוך על הסימן של גובה הראש פכ"פ לענין זה שאם רוב הקליפה בגובה הראש במקום שער ומקצתה בולם לחוד ממקום ששער בגובה הראש. וכיון דאין שייך לומר בלשון זה נחנה על מלחו יולא בדיעבד:

אחר כל אלה י"ל נראה דברי הספר חבש פאר בתפילין קטנים. שאף אם התפילה ש"ר מהודקת על הראש יכול להיות לפעמים שהקליפה מונחת על המלח ממש. בזה יש להחמיר שאף אם רק מוטע מן הקליפה מונחת על המלח ממש אינו יולא אפילו בדיעבד. ונר' דברי הספר תפארת זיו בתפילין גדולים שכאשר הקליפה ש"ר מהודקת ענ הראש אי אפשר לה להיות מונחת על המלח ממש. אלא שאפשר שחלק מוטע מן הקליפה בולם לאור בגובה הראש מחוץ למקום שער. יולא בדיעבד. אבל אם רק היתורא שבתפילין גדולים בולסת מחוץ לשער בגובה הראש אין להחמיר אפילו לבתולה. ואין להחמיר כלל וכלל להחליף תפילין גדולים על קטנים בשביל זה שגם היתורא תהי' מונחת במקום שער:

אדרבא נעשה חשבון ונראה מה טוב ויפה יותר. אם תפילין גדולים מן אלבע וחצי עד אלבעיים. או תפילין קטנים מן אלבע על אלבע. דהנה במנחות (ל"ה) ובטירובין (ל"ה) כתבו התוס' וז"ל אומר ר"י. דמלא במדרג ששיעור התפילין כב' אלבעות. וסמך לדבר דליך רחבו ב' אלבעות. כדאמר בפרק קמא דסוכה ואמר בפרק קמא דטירובין שערו ה' נראה בין לין למלפת ששם ה' מניח תפילין. ודומה דליך היה במקום הראוי להניח תפילין. וכן כתב הראש"ש בשם שינושא רבה. ואלה דברי המדרכי בהלכות תפילין. וז"ל כתב רבינו יהודה כתיב שכל טוב לכל עושיהם וסמך לוי במלותו חפץ מאד. להיות בתיקון גאה משום ואנוהו במלות מבחן למראית העיין וכש"כ מצפנים. שהרי בית המקדש פנימה זהב טהור. לכן יכתוב כתיבה גסה שלא יהא נמחק מהר. מאו"ז. עכ"ל:

והנה מעתה כל מבין יבין מה טוב. כי בתפילין קטנים האותיות קטנות מאד. וביותר בתפילין של יד. שכמעט אין תיבה בלי שאלה. בתי"ן כפ"ן. ריש"ן דלת"ן. ווי"ן יוד"ן. זייג"ן גו"ן. ממ"ן סמכ"ן. ומה יתרון לנו שהקליפה מונחת כולה במקום שער אם פנימה אין הפרשיות כחבון כראוי. לכן בשאלה דנידון דידן ודאי מוטב שיתפלל בלחוד תפילין הגדולים שיש לו. כיון שרק היתורא בולסת מחוץ לשער בגובה הראש. ואף לבתולה כשר וישר:

והאמת ניתן להאמר שאחרי עיוני בזה דינא וכתבתי תשובה זו. יעתי ומלאתי שכמעט כל דברי נאמרים בקיצור במנחת חינוך מזה תכ"ב. וז"ל ומקום הגמח התפילין בראש. כלומר קציצת העור שהפרשיות מונחות בתוכה הוא כנגד המוח מקום שמוחו של תימק רופס. וזה הפירוש

המקובל לנו בזהה לטוטפות בין עיניך שזהו סקרא בין העינים. והמניחין
בין העינים ממש הרי זה מכחש דברי הקבלה. עכ"ל. ואין דבריו לריבין
ביאור. ופירוש. כי בודאי כל מבין יבין שכוונתי לדבריו. ואשתמוטתי לבטל
חבש פאר דברי המנחת חינוך. ואני מבדק ומודה לאל עליון שמנן אותי
לכוון לאמיתה של תורה:

עוד אדבר מעט בזה שהספר חבש פאר מדה דברי הספר תפארת זיו
וראיותיו בענין רובו ככולו. ורואה לדמות קביעת מקום לשעורין
המפורשים בתורה כמו שיעור כוית ומ' סאה ושיעור הדם לולב וערבה
ועשרון ורביעית ההין ועוד כדומה שאין לגרוע מהם כלל ולא שייך בהם
רובו ככולו. הן מלבד ראיות חזקות שהביא המחבר תפארת זיו גם מושכל
ראשון מלד הסביר יורה שאין דומה קביעת מקום לדבר שנאמר בו שיעור
בפירוש. לומר שדוקא כל הדבר נלכך להיות במקום שנקבע ולא יחסר אפילו
משהו ממנו כיון שאין לומר בזה רובו ככולו. ויש לי להוסיף עוד ראה
דקביעת מקום אין לדמות לדבר שנאמר בו שיעור בפירוש. שהרי במנחות
(י"ט:) נדרש בגמרא המקרא זאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן לפני
ה' אל פני המזבח. דמקרא זה לקבוע מקום להגשת מנחה הוא דאחא.
דחיה לפני ה' יכול במערב ת"ל אל פני המזבח. אי אל פני המזבח יכול
בדרום ת"ל לפני ה'. הא כיצד. מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה
של קרן ודיו:

ואי אמרת דקביעת מקום דינו כשיעור המפורש בתורה כמון עשרון.
וכדומה. א"כ איך יעלה על הדעת לגרוע מאותן שני השיעורין של לפני ה'
במערב ושל פני המזבח בדרום. ולומר שדיו להגיש בקרן דרומית מערבית
שיהי' רק חצי מנחה לעומת דרום וחצי מנחה לעומת מערב. ולמה לא אחזר
שנלכך הגשה לכל המנחה במערב ולכל המנחה בדרום. כמו שהיו אומרים
אילו היה נכתב עשרון עשרון. האם יעלה על הדעת לגרוע משני עשרונים. אלא
ודאי דקביעת מקום אין לדמות לדבר שנאמר בו שיעור בפירוש. ודיון שיהי'
רק רוב הדבר במקום שנקבע לו. ומש"ה דרשו שם כמאן דאמר מחלה על
מחלה כרוב. ולפיכך דיו להגיש בקרן דרומית מערבית. ולא יגרע משני
הפסוקים של לפני ה' ושל פני המזבח. כיון שיהי' חצי מנחה לעומת דרום
וחצי מנחה לעומת מערב. והגם דבשאר מקומות אמרינן דמחלה על מחלה
אינו כרוב. היינו רק במקום שעל פי דין נלכך לבטל המיעוט כמי שאינו.
אז אמרינן מאי חילמא דהאי מחלה מהאי מחלה. אבל היכי שאין אנו רוצים
לבטל המיעוט אלא לומר שכל מחלה ומחלה בפני עצמו יש לו חשיבות כמו
רוב הדבר או אפילו כמו כל הדבר. בזה שפיר שייך לומר דמחלה על מחלה
כרוב. גם אפשר לומר שזהו מה שמסיים צברייתא ודיו. המכוון הוא שדיו
במחלה. הגם שבשאר מקומות אמרינן דמחלה על מחלה אינו כרוב. אבל

עטרת תפארת

במסכת סוטה נדרש ודיו לענין אחר. מ"מ דברי תורה כפטיש יפולץ סלע:
העורה מכל מה שכתבנו בקיצור לה! כה הוא. (א) אם רק היתורא יולא
 לחוץ ממקום שער. אפילו לכתחלה אין קפידא בזה. (ב) אם
 הקליפה יולא לחוץ ממקום שער בולט באויר בגובה הראש ואין נוגעת במלח.
 אז אם רוב הקליפה במקום שער יולא רק בדיעבד ולא לכתחלה. (ג) אם
 הקליפה מונחת על המלח ממש. בזה אפילו מיעוט הקליפה מעכב ואינו יולא
 אפילו בדיעבד. וביותר צריך להיות נזהר בתפילין קטנים. שאף אם מהודק
 על הראש אם הקשר גדול מעט נמלא שמונה מקלע על המלח ממש. ומכש"כ
 שאם אין מהודק נשמט כולה על המלח ממש. ואב הרחמן ירחם עלינו
 בזכות מצות תפילין ויגאלנו. ויכניס אותנו לארצנו. במהרה בימינו. אמן:

יודל ראזענבערג חופ"ק מאנטרעאל,

קאנאדא

מפתח למאמרי חז"ל שברדושים

דרוש

- (א) מדרש ציוני. עה"כ ויהי ערב וגו'. מדר. בענין ה' פעמים אור.
- (ב) מדר. עה"כ טוב ילד מסכן וחכם. זוה"ק. כד מטא דוד ל"ג שנין. ברכות. א"ל שהוא צדוקי לבנוריא.
- (ג) פסחים. עה"כ ואעשך לגוי גדול. זוה"ק. רמז על תיבות לך לך. ברכות. אביי הוה יתיב. זוה"ק. מצות תפילין נקראת קדושה. ש"ע אר"ה. בענין ברכת ברוך שפטרני מדר. קה"כ ויגדלו הנערים. פסיקתא. עה"כ מפי עוללים. מלבי"ם. עה"כ עכרך אישי מת.
- (ה) מדר. משל למלך שאמר לבנו.
- (ו) מדר. ר' לוי אמר משל להרס. סנהדרין. כי עבד בצלאל משכן. גזיר. בן י"ג שנה נקרא איש. מדר. עה"כ טוב ילד מסכן וחכם.
- (ז) מדר. עה"כ והנה סלם מוצב ארצה. ברכות. בענין חלומות.
- (ח) חולין. בענין דמות המלאך. מדר. עה"כ מה יתרון לאדם.
- (ט) קידושין. רבי טרפון ורע"ק בענין מדרש עיקר או מעשה עיקר. אבות. א"ר שמעון ולא המדרש עיקר. מנחות. כל שיש לו תפילין בראשו. ר"ה. מושב ישראל בגופו. חולין. שכן כמים קטנים. שם. בענין דמות המלאך. סנהדרין. עה"כ העולה על רוחכם. מדר. עה"כ ויגש אליו יהודה. סנהדרין. עה"כ משיבי מלחמה שזרה. שבת. עה"כ חגר חרכך על ירך. בב"ב. כל הנותן פרוטה לעני מדרו"ט. תפילין חשוב ככל התורה. ברכות. מניין שאפי' אחד יושב ועוסק בתורה.
- (יב) סנהדרין. כי עבד בצלאל משכן. גזיר. בן י"ג שנה נקרא איש.
- (יג) מדר. עה"כ טוב ילד מסכן וחכם. זוה"ק. כד מטא דוד ל"ג שנין. דרש. עה"כ וראו כל עמי הארץ. זוה"ק. מצות תפילין נקראת קדושה.
- (יד) אבן עזרא ורמב"ן בענין השם שדי. שבת. ש"ן דל"ת יוד של תפילין ה"ל"מ.
- (טו) סנהדרין. עה"כ כי אני ה' בעתה אחישנה. שם. אין ישראל נגאלין אלא בתשובה. בגדה. אין מפסירין אחר הפסח אפיקומן.

דרוש

- (טז) מדרש אבכיר. עה"כ והמים להם חומה. ברכות. הקביה מניח תפילין. דרש עה"כ וראו כל עמי הארץ. גיטין. עה"כ את ה' האמרת היום. ברכות. עה"כ נשבע ה' בימינו. שם. עה"כ את ה' האמרת היום. בענין ג' ואשתחין לוי. מנחות. סח בין תפילה לתפילה. אב"ע. עה"כ בכל המקום אשר אזכיר.
- (יז) סוטה. סח בין תפילה לתפילה. שם. תורה מנינה ומצילה. פסחים. עה"כ אם לא בריתי יומם ולילה. סנהדרין. עה"כ במחשכים הושכיני. גיטין. לא כרת הקב"ה ברית אלא. מדרו"ט. תפילין חשוב ככל התורה. קידושין. עה"כ למען תהי' תורת ה' בפיך.
- (יט) דרש עה"כ היכל ה' היכל ה' המה. דרש עה"כ ויכרך אותם משה. אבות. רבי אומר איזו דרך ישרה. ברכות. הקביה מניח תפילין. מעשה מהצדיק מברדיטשוב ד"ל. דרש עה"כ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. דרש עה"כ ופארך חבוש עליך. מלבי"ם עה"כ הגד אז בית ישראל.
- (כא) דרש עה"כ והסרתיו את כפי. שבת. דרש ר' סימאי. מכילתא דרשב"י עה"כ ויתנצלו בניי. ברכות. הקביה מניח תפילין.
- (כב) מדר. עה"כ טוב ילד מסכן וחכם. אבות. הקנאה והתאוה והכבוד. שם. כל מי שיש בו ג' דברים הללו. מכות. בא מיכה והעמידן על ש"ש.
- (כג) זוה"ק. עה"כ וידבר ה' אליו מאהל מועד. ברכות. כל הנפנה וניטל ידיו. קידושין. ביאה דכתב רחמנא בתפילין. ברכות. הקביה מניח תפילין.
- (כד) אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז. ארשב"י לעולם אין העולה באה אלא. סנהדרין. באו י' אנשים לפני יחזקאל. י"ב עיקרים וגי' עיקרים. זוה"ק. קוב"ה ואורייתא וישראל חד.
- (כה) ברכות. הקביה מניח תפילין. דרש עה"כ ופארך חבוש עליך. ברכות. אביי הוה יתיב. דרש עה"כ אל נא תהי כמת. אבות. הקנאה והתאוה והכבוד. שם תלמידיו של אברהם אבינו. מנחות. אר"ל כל המניח תפילין.

- (כז) ברכות. הקב"ה מניח תפילין. וזה"ק. תפילין נקראין קדושה. סנהדרין. כי עבד בצלאל מסכן. נזיר. בן י"ב שנה נקרא איש.
- (כח) יבמות. עה"כ אמור ואמרת. מד"ר. עה"כ טוב ילד מסכן וחכם. בענין ברכת ברוך שפתרגי.
- (כט) ברכות. כל הקורא ק"ש בלי תפילין. שם. שקולה שבת ככל התורה. שם. הקב"ה מניח תפילין. שבת. אלמלי משמרים ישראל ב' שבתות.
- (ל) ר' משה הדרשן בענין פרה אדומה. י"ג. עיקרים וג' עיקרים. שמושא רבא. ובעי למכרך. רמב"ם ורמב"ן בענין מצות קריאת שמע.
- (לא) מד"ר. עה"כ טוב ילד מסכן וחכם. בהגדה. ענין הארבעה בנים.
- (לב) מד"ר. עה"כ דגל מחנה יהודה. שם. צמח משם החושך יוצא צלום. הרוצה להעשיר יצטין.
- (לג) מד"ר וירושלמי. ר"מ ואלישע אחר ברכות. איהו עט הארץ. קידושין. חד אמר משית סרי.
- (לד) מד"ר. עה"כ טוב ילד מסכן וחכם. וזה"ק. כד מטא דוד לייג שנין. מד"ר. עה"כ חכמות בנתה ביתה. מנחות. מתוך שרגילין בשמן זית.
- (לה) מד"ר. סמיכות ציצית למקושש. מנחות. שקולה מצות ציצית. הרא"ש. אין לך גדולה בכל מ"ע. קידושין. הוקשה כל התורה לתפילין. י"ג עיקרים וד' עיקרים. דרשות חז"ל בענין שבת. קידושין. תורה תבלין לציצה"ר. מנחות. הפותח לא יפתח מן שבע. קידושין. ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין. מנחות. סח בין תפילה לתפילה. שבת. תפילין צריכין גוף נקי כאלישע.
- (לו) ברכות. הקב"ה מניח תפילין. ג' וארשתין. ל' וזה"ק. תפילין נקרא קדושה. ברכות. ימינו זו תורה.
- (לז) מד"ר. עה"כ וידבר העם השח עבד לקונו. מד"ר. עה"כ וישימהו על הנס ורקו לאויר. ר"ה. עה"כ והיה כאשר ירים משה ידו. בענין ג' וארשתין ל'.

- (לח) מד"ר. מברכותיו של אותו רשע ניכר.
- (לט) ברכות. כל הקורא ק"ש בלי תפילין. אברהם אבינו עומד בפתח גיהנם. וזה"ק. מצות תפילין נקרא קדושה. דרש עה"כ וראו כל עמי הארץ. הרוצה להעשיר יצטין. שבת. בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע. ב"ב. כד רגו רצאי על ענא.
- (מ) ברכות. הקב"ה מניח תפילין. קידושין. ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין.
- (מא) ברכות. הקב"ה מניח תפילין. קידושין. ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין. ברכות. כל הקורא ק"ש בלי תפילין. סוטה. אפילו אין בכם אלא זכות ק"ש. וזה"ק. מצות תפילין נקרא קדושה. מד"ר. עה"ק קדושים תהיו יוכלו כמוני.
- (מב) ספרי. אף לאחר שגלו היו מצוינים במצוות. וזה"ק. חלת קשרין דמהימנותא. ר"ה. כל שיש לו תפילין בראשו. ברכות. וכלהו כתיבו באדרעיה.
- (מג) מנחית. גובה שבראש מגלן. תענית. עה"כ לתת להם פאר. מגילה. ויקרא אלו תפילין. וזה"ק. מצות תפילין נקראת קדושה. ברכות. הקב"ה מניח תפילין.
- (מח) סוטה. אפילו אין בכם אלא ק"ש. ברכות. אלו תפילין שבראש. ברכות. הני תפילין דמארי עלמא. שם. כללו כתיבו באדרעיה. ברכות. עה"כ פדה בשלום נפשי. אבות. על ג"ד העולם עומד. מד"ר. אין רפידים אלא רפיון ידים. מד"ר. משל למלך שהיו לו כרם. ברכות. הקב"ה מניח תפילין.
- (מז) וזה"ק. מצות תפילין נקרא קדושה. מד"ר. אנו רוצים ליגע בתורה. פסקי הרא"ש ר"ה. שנו חכמים ליום הדין. קידושין. ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין.
- (מח) ספרי. עה"כ בנים אתם לה"א.
- (מט) ר"ה. והי' כאשר ירים משה ידו. בענין לשם יהוד קיב"ה ושכנגתי. ב"ב. שכינה בכל מקום. מד"ר. משל לתינוק. ברכות. כל חותמי ברכות שבמקדש.
- (נ) מד"ר. בענין ד' מינים שבלולב. וזה"ק. כד מטא דוד לייג שנין. פירוש עה"כ. אף תשליכנו לעת זקנה.